

N a d á c i a
Občan a demokracia
Minority Rights Group – Slovakia

Publikácia vydaná s finančnou podporou Veľvyslanectva Holandského kráľovstva

SYLVIA ONDRISOVÁ
MARIANNA ŠÍPOŠOVÁ
IVANA ČERVENKOVÁ
PAULA JÓJÁRT
GABRIEL BIANCHI

NEVIDITEĽNÁ MENŠINA

Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii

Neviditeľná menšina

Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii

Vydala Nadácia Občan a demokracia
Minority Rights Group – Slovakia, 2002

Editorka: Sylvia Ondrisová
Autorky a autor: Sylvia Ondrisová
Marianna Šípošová
Ivana Červenková
Paula Jójárt
Gabriel Bianchi

Jazyková úprava: Beata Vrzgulová
Fotografie: Marianna Šípošová
Kresby: Eugénia Novotová
Tlač: ORMAN s. r. o.
Počet výtlačkov: 2 000 ks

ISBN 80-968528-5-X

Obsah

Predslov	7
Úvod	8
SEXUÁLNA ORIENTÁCIA	13
Sexuálna orientácia ako kontinuum:	
homosexualita – bisexualita – heterosexuality	14
Zastúpenie v populácii	17
Ľudské práva a sexuálna orientácia	18
Základné pojmy	20
POHĽAD DO HISTÓRIE	22
Cirkev a heterosexuálna norma	23
Staroveké Grécko a Rím	24
Stredovek	25
Homosexualita v zajatí vedy	26
Holokaust s ružovým trojuholníkom	27
Lekárske experimenty a pokusy o „liečbu“	28
HOMOFÓBIA A HETEROSEXIZMUS	31
– postoje ku gejom, lesbickým ženám a bisexuálom	
Prejavy heterosexizmu v spoločenských inštitúciách	32
<i>Právny systém, Školstvo, Zdravotníctvo, Cirkev, Masmédiá</i>	
Skryté formy heterosexizmu	37
Charakteristiky súvisiace s homofóbnymi postojmi	38
Význam homofóbie pre jednotlivca	40
Privilegiá a práca s diskrimináciou	42
KULTÚRNE PRESVEDČENIA O SEXUALITE	45
Chápanie sexuality: vplyv na postoje ku gejom a lesbickým ženám	45
Intimita, sexualita a občianstvo	48
<i>Šesťdesiate roky – sexuálna revolúcia</i>	

Osemdesiate roky – HIV, sexuálne minority, feminizmy a nesexistický jazyk
Posledné desaťročie – „druhý úder“
Sexualita na ceste od rozmnožovania k identite a občianskosti
Koncept zdravia ako prevencia možných rizikových dôsledkov sexuality
– neplánovaného tehotenstva, šírenia prenosných infekcií
a pretrvávania homofóbie

Odporúčania pre výučbu sexuality	54
KULTÚRNE PRESVEDČENIA O RODOVÝCH ROLÁCH	57
Pohlavie a rod	57
Chápanie mužskosti a ženskosti	57
Geji a lesbické ženy v zajatí rodových stereotypov	58
COMING OUT	61
Štádiá vývinu homosexuálnej a bisexuálnej identity	62
Odlíšnosti vývinu identity mužov a žien	65
Rodičia a coming out	66
<i>Zvažovanie zverejnenia homosexuálnej a biseuxálnej identity</i>	
<i>Reakcie rodičov na coming out dieťaťa</i>	
Škola a coming out	69
INTERNALIZOVANÁ HOMOFÓBIA	72
DÔSLEDKY HOMOFÓBIE A HETEROSEXIZMU	76
SEXUÁLNE MINORITY V KONTEXTE PRÁVA	81
Kriminalizácia homosexuality	81
Iné príklady priamej diskriminácie	81
Nepriama diskriminácia a registrované partnerstvo	82
História homosexuálnych manželstiev	83
Situácia a posledný vývoj na Slovensku	84
Význam životného partnerstva	85
Dôsledky právnej diskriminácie	87
Odporúčania Európskej Únie	88
GEJI A LESBICKÉ ŽENY AKO RODIČIA	90
Charakteristika a výskyt gejských a lesbických rodín	90
Cesty k rodičovstvu	91

VÝSKUMY O GEJSKÝCH A LESBICKÝCH RODINÁCH	93
Mýty o gejských a lesbických rodinách	93
<i>Duševné zdravie rodičov</i>	
<i>Rodičovské schopnosti</i>	
<i>Sexuálna orientácia detí</i>	
<i>Rodová rola</i>	
<i>Mýtus o sexuálnom zneužívaní</i>	
<i>Duševné zdravie a vývin detí</i>	
<i>Sociálne vzťahy a akceptácia vrstovníkmi</i>	
<i>Kontakt detí s otcom a s inými dospelými</i>	
<i>Reakcia detí na coming out rodičov</i>	
 ROZMANITOSŤ A POZITÍVNE ASPEKTY GEJSKÝCH A LESBICKÝCH RODÍN	 100
Možné výhody pre deti	101
Rozmanitosti rodín gejev a lesbických žien	101
 GEJSKÁ, LESBICKÁ A BISEXUÁLNA MLÁDEŽ	 107
Stresujúce faktory	108
Rizikové reakcie rodičov	108
Časté chyby zo strany odborníkov	109
Verbálne a fyzické útoky	111
Možné dosahy na gejskú, lesbickú a bisexuálnu mládež	111
<i>Samovraždy</i>	
<i>Zneužívanie omamných látok</i>	
<i>Problémy v škole</i>	
 GEJSKÉ, LESBICKÉ A BISEXUÁLNE HNUTIE	 114
História svetového hnutia	114
Svetové hnutie na prahu 21. storočia	116
Gejské, lesbické a bisexuálne hnutie u nás	117
<i>História hnutia</i>	
<i>Vstup do nového tisícročia</i>	
Adresár gejských a lesbických organizácií na Slovensku	122

NAJČASTEJŠIE OTÁZKY	124
Základné informácie	124
Geji, lesbické ženy a bisexuáli – čo o nich (ne)vieme?	126
Otvorenosť k témam homosexuality a sexuálnych minorít	130
Homosexualita a spoločnosť	131
 METODICKÁ PRÍRUČKA	 133
Úvod k práci s metodikami	133
Pravidlá práce so skupinou	134
Metodiky	135
A) <i>Fakty a informácie</i>	
B) <i>Rozmanitosť v živote: byť iný je OK</i>	
C) <i>V „cudzej“ koži</i>	
D) <i>Ako konať a vyjadriť podporu</i>	
 PRÍLOHY NA KOPÍROVANIE	 157
 O AUTORKÁCH A AUTOROVI	 167

Predslov

Na slovenskom knižnom trhu zatiaľ chýbajú publikácie zaoberajúce sa sexuálnou orientáciou v kontexte ľudských práv. V poslednom období býva táto téma čoraz častejšie predmetom verejnej diskusie. Stalo sa tak aj po predložení zákona o životnom partnerstve v Národnej rade Slovenskej republiky skupinou poslancov, ktorí prejavili snahu o ústretový prístup. Spolu s občianskymi aktivistami a aktivistkami z gejských a lesbických organizácií chceli napomôcť presadeniu progresívnych právnych noriem. V parlamente narazili na nepochopenie až odmietnutie. S podporou verejnosti sa nedalo počítať najmä preto, že nie je na takéto posun vo vnímaní ľudských práv pripravená. Nie sú to len predsudky, čo mnohým bránia otvorene diskutovať o partnerstve ľudí rovnakého pohlavia a zamýšľať sa nad ich právami. Nedostatok poznatkov o možnostiach, ako sa s týmto fenoménom vysporiadať, a málo informácií o postupoch, ako to už urobili inde vo svete, prispieva k nízkemu uvedomeniu naliehavosti riešiť problémy homosexuálne alebo bisexuálne orientovaných ľudí či komunit u nás.

Naša nadácia vydala v rámci realizovaných projektov viacero titulov zameraných na ľudské práva a ich uplatňovanie v každodennom živote demokratickej spoločnosti. V menšinovej problematike, ktorá je nám tiež vlastná a blízka, sme doteraz venovali viac pozornosti národnostným menšinám. Percento inak než heterosexuálne orientovaných ľudí však na Slovensku, podobne ako v iných krajinách, nie je zanedbateľné.

Rozhodli sme sa v rámci našich publikačných aktivít dať väčší priestor téme homosexuality a bisexuality, zdôrazňujúc rovinu vzťahov a právny rámec tejto problematiky. Tento priestor sme s podporou donorov – programu Matra-Kap holandskej vlády – ponúkli autorkám a autorom, ktorí majú k tejto téme čo povedať, či už z vlastnej skúsenosti s prácou v takto zameranej mimovládnej organizácii alebo z odborného hľadiska.

V knihe ide o zrozumiteľné a jasné vysvetlenie pojmov homosexualita, bisexualita, či gej, lesba, ale jej ambíciou je rovnako ozrejmiť problémy, s ktorými sa tieto komunity a ich členovia i členky stretávajú. Otvorene hovorí tiež o predsudkoch heterosexuálne orientovanej väčšiny i o ťažkostiach pri presadzovaní legislatívnych zmien smerom k prijateľnosti partnerstva príslušníkov a príslušníčok homosexuálne orientovanej menšiny. Približuje aj históriu gejského, lesbického a bisexuálneho hnutia. Táto, podobne ako mnohé iné témy, je pomerne málo známa odbornej i širokej verejnosti, ktorá je adresátom našej publikácie.

Domnievame sa, že kniha môže byť dobrou pomôckou učiteľom i učiteľkám na všetkých stupňoch škôl, rovnako však môže poslúžiť ľuďom v mediálnej sfére alebo profesionálom z oblasti psychologického poradenstva či psychiatrie. Nepokladáme za dôležité vymedzovať, kto z knižky môže ťažiť v prospech svojej práce. Dúfame však, že tých, ktorí po nej siahnu, nielen zaujme a privedie k zamysleniu, ale bude pre nich aj pomôckou a inšpiráciou v každodennej práci pri premene pestrého spoločenského občianov a občianok Slovenska na skutočne tolerantnú občiansku spoločnosť.

Šarlota Pufflerová

Úvod

Partnerské vzťahy často považujeme za jednu z najdôležitejších a prirodzených súčastí života. Už od mladosti o nich snívame, hľadáme a vytvárame ich, snažíme sa ich žiť a naplňovať. Ak je naša orientácia heterosexuálna, máme zvyčajne značnú slobodu pri utváraní vzťahu, aj pri jeho prezentovaní navonok. Nemusíme sa vôbec pozastaviť nad prirodzenosťou našich túžob alebo snov. Ak je však naša orientácia homosexuálna alebo bisexuálna, naša situácia zďaleka nie je jednoduchá. Problémy a ťažkosti, s ktorými sa ako geji, lesbické ženy i bisexuáli môžeme stretnúť, sa nemusia týkať len nájdenia partnera či partnerky alebo skrývania svojho vzťahu pred okolím. Nepriaznivé postoje okolia voči ľuďom zo sexuálnych minorít, ktoré sú na Slovensku stále prítomné, komplikujú aj proces vývinu ich identity a utváranie sebahodnoty. Pozitívne aspekty ich vzťahov a hodnota týchto ľudí pre spoločnosť býva úplne prehliadaná.

Pravdepodobne každý z vás, kto berie túto knihu do rúk, prichádza s rozličnými očakávaniami, otázkami, či záujmom. Naším cieľom je preto priblížiť tematiku sexuálnej orientácie a umožniť pohľad na viaceré aspekty života ľudí zo sexuálnych minorít, práve v nadväznosti na postoje heterosexuálnej väčšiny k nim. Naším ideálnym zámerom je tiež prispieť k zmene postojov ľudí v smere väčšej akceptácie. Uvedomujeme si pritom, že náš postoj je len jedným zo spekttra možných pozícií a názorov a každý čitateľ alebo čitateľka si vytvorí pozície vlastné. Väčšina z nás má však širšiu zodpovednosť, keďže ako profesionáli a profesionálky pracujeme s inými ľuďmi a našimi vlastnými postojmi ich tak do istej miery ovplyvňujeme. Chceme preto podnietiť nie len váš záujem o nové informácie, ale tiež vašu ochotu skúmať vlastné pocity a názory, porovnávať ich s inými a následne tak poskytnúť svojmu okoliu priestor na alternatívy.

Publikáciu sme tematicky rozdelili do 14 oblastí, ku ktorým pripájame odpovede na najčastejšie kladené otázky a ponúkame viacero metodických cvičení, vhodných na výučbu danej tematiky interaktívnou a zážitkovou formou.

Prvá kapitola **Sexuálna orientácia** je istým teoretickým vstupom aj k ďalším kapitolám, keďže poskytuje prehľad a definície základných pojmov, pričom poukazuje na rozličné chápanie fenoménu sexuálnej orientácie. Sexuálnu orientáciu začleňuje aj do kontextu ľudských práv, keďže mnohí ľudia zo sexuálnych minorít bývajú objektom verbálnych alebo fyzických útokov, ako aj iných foriem diskriminácie.

Druhá kapitola poskytuje **Pohľad do histórie** prístupov a postojov k homosexualite, poukazuje na historické obdobia a spoločnosti, v ktorých bola homosexualita trestaná, prenasledovaná alebo „liečená“, ale tiež na tie epochy a spoločnosti, v ktorých bolo homosexuálne i bisexuálne cítenie správanie bežnou súčasťou života.

Kapitola s trochu komplikovaným názvom **Homofóbia a heterosexizmus** sa usiluje odpovedať na otázky akým spôsobom a prečo udržiavajú ľudia predpojaté postoje k homosexualite a akým spôsobom a prečo svoje postoje menia. Ukazuje tiež ako slovenské spoločenské inštitúcie (napríklad zdravotníctvo, školstvo, či právny systém) v rámci svojej činnosti prispievajú k ignorovaniu existencie a potrieb gejev, lesbických žien a bisexuálov. Kapitola naznačuje aj na viaceré metódy a spôsoby, ktoré prispievajú k modifikácii postojov a k väčšej akceptácii ľudí zo sexuálnych minorít.

Kultúrne presvedčenia o sexualite výrazne vplyvajú na to, ako posudzujeme ľudí zo sexuálnych minorít. Geji a lesbické ženy sú často a priori popisovaní v sexuálnych pojmoch, v dôsledku čoho bývajú vnímaní ako prekračujúci hranice noriem v oblasti sexualitu. Kapitola umožňuje širší pohľad na intimitu a sexualitu homosexuálnych partnerských vzťahov a bližšie venuje aj konceptom sexuálneho občianstva a sexuálneho zdravia, ktoré sa ukazujú ako zmysluplné pre potreby lepšieho porozumenia problematike sexuálnych menšín.

V rámci kapitoly **Kultúrne presvedčenia o rodových rolách** poukazujeme na spôsob, akým sa spoločenské chápanie mužskosti a ženskosti odzrkadľuje pri vytváraní predstáv o gejoch a lesbických ženách. Ukazuje sa, že lesbické ženy nie sú maskulínnejšie a geji nie sú feminínnejší v porovnaní s heterosexuálnymi ženami a mužmi. Sú flexibilnejší vo svojom správaní a rodové stereotypy a normy teda nenapĺňajú v takej miere ako to robia heterosexuáli. V dôsledku toho, ako aj v dôsledku zakotvenej predstavy, že partnerský vzťah musí byť tvorený mužom a ženou, bývajú geji a lesbické ženy vnímaní ako majúci črty druhého pohlavia.

V kapitole **Coming out** sa zaoberáme vývinom homosexuálnej a bisexuálnej identity. Okrem podrobnejšieho pohľadu na štádiá procesu coming out poskytuje kapitola aj pohľad na odlišnosti medzi vývinom sexuálnej identity medzi mužmi a ženami. Dozvedáme sa, aké faktory môžu hrať úlohu pri rozhodovaní, či povedať iným, najmä rodine, o svojej sexuálnej orientácii. Sledujeme tiež proces, ktorým prechádzajú rodičia po tom, ako sa dozvedeli, že ich dieťa je gej, lesbická žena alebo bisexuál.

V rámci kapitoly **Internalizovaná homofóbia** popisujeme, ako si geji, lesbické ženy a bisexuáli zvnútorňujú negatívne postoje spoločnosti. Vyrastajú obklopení mnohými znevažujúcimi a predpojatými vyjadreniami, ktoré si nevedome osvojujú, čo môže nepriaznivo vplyvať na ich sebahodnotenie a identitu. Približujeme niektoré prejavy, ktoré súvisia s internalizovanou homofóbiou, ako

sú napríklad pocity viny a ťažkosti pri vytváraní partnerských vzťahov. Stručne sa venujeme aj zdrojom, ktoré pomáhajú minimalizovať tieto zvnútornené presvedčenia – sociálnej podpore a najmä podpore zo strany iných lesbických žien, gejov a bisexuálov.

Kapitola Dôsledky homofóbie a heterosexizmu poukazuje na násilie páchané na gejoch, lesbických ženách a bisexuáloch a diskutuje dôsledky tohto násillia i iných typov diskriminácie na ľudí zo sexuálnych minorít. Približuje možné pocity izolácie a zníženého sebavedomia, načrtáva riziko zvýšeného užívania alkoholu či iných psychoaktívnych látok, alebo zvýšeného výskytu samovrážd v homosexuálnej a bisexuálnej populácii. Ukazuje tiež, že homofóbia a heterosexizmus nemajú negatívny vplyv iba na ľudí zo sexuálnych minorít, ale sú obmedzujúce aj pre heterosexuálov.

Časť Sexuálne minority v kontexte práva podrobnejšie rozoberá problematiku priamej i nepriamej diskriminácie homosexuality z hľadiska právneho systému na Slovensku i v iných krajinách sveta. Sleduje históriu homosexuálnych manželstiev a zachytáva situáciu pri presadzovaní návrhu zákona o životnom partnerstve gejov a lesbických žien u nás. Poukazuje na význam životného partnerstva a tiež potrebu explicitne zahrnúť zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie do Ústavy SR a niektorých ďalších zákonov.

V kapitole **Geji a lesbické ženy ako rodičia** načrtávame tému gejských a lesbických rodín, t. j. rodín, kde gejský alebo lesbický pár vychováva spolu dieťa, pričom sledujeme výskyt a tiež spôsoby formovania gejských a lesbických rodín.

Kapitola Výskumy o gejských a lesbických rodinách skúma oprávnenosť mýtov, ktoré sa objavujú v laickej, ale aj v odbornej verejnosti v súvislosti s gejskými a lesbickými rodinami a poukazuje na fakty, ktorými možno takéto mýty spochybníť.

Kapitola Rozmanitosť a pozitívne aspekty gejských a lesbických rodín sa potom odpútava od negatívne postulovaného prístupu (t. j. od vyvracania negatívnych dosahov gejských a lesbických rodín na dieťa) smerom k hľadaniu pozitívnych aspektov tejto rodinnej formy.

V časti o **Gejskej, lesbickej a bisexuálnej mládeži** sa bližšie ponárame do prežívania mladých ľudí s inou ako heterosexuálnou orientáciou a diskutujeme o viacerých, stresovo pôsobiacich faktoroch, ktorým títo ľudia čelia. Rozoberáme rizikové reakcie rodičov i odborníkov z oblasti duševného zdravia, ktoré môžu prispievať k pocitom nepochopenia a izolácie mladých gejov a lesbičiek a ktoré môžu mať negatívny vplyv na ich správanie i školské výsledky. Poukazujeme tiež na chýbanie rolových modelov a podpory zo strany najbližšej society ako jedného z faktorov, ktoré sťažujú prijatie vlastnej homosexuálnej či bisexuálnej identity mladými ľuďmi.

Kapitola Gejské, lesbické a bisexuálne hnutie poskytuje súhrnný pohľad na

históriu hnutí vo svete i na Slovensku, popisuje ich činnosť, politické, kultúrne, či športové aktivity, ktoré sa už stávajú bežnou súčasťou života najmä svetových spoločností. Kapitola ponúka popis a adresár existujúcich gejských, lesbických a bisexuálnych organizácií na Slovensku, ako aj zoznam ďalších možných zdrojov informácií o činnosti gejských a lesbických organizácií.

V rámci **Najčastejších otázok** stručne odpovedáme na komentáre a otázky, ktoré sa zvyčajne objavujú v rámci seminárov a workshopov na tému sexuálnej orientácie alebo ktoré kladú heterosexuálne orientovaní ľudia pri stretnutí s ľuďmi zo sexuálnych minorít. Podrobnejšie odpovede na prezentované otázky je, samozrejme, možné nájsť v jednotlivých teoretických kapitolách knihy.

Metodická príručka ponúka súbor cvičení, ktoré umožňujú interaktívnu a zážitkovou formou vyučovať tematiku sexuálnej orientácie a pracovať s názorami a postojmi ľudí k členom sexuálnych minorít. Metodiky sme rozčlenili do štyroch oblastí, v rámci ktorých sú cvičenia zamerané na prezentovanie názorov a argumentáciu, prácu s mýtmi a informáciami, metodiky umožňujúce zážitok odlišnosti ako prirodzenej súčasti života, metodiky, pracujúce prevažne s emóciami, vcíťovaním sa do lesbických žien a gejev a tiež cvičenia, ktoré mobilizujú uvažovanie a konanie v prospech gejskej, lesbickej a bisexuálnej komunity.

Publikácia, ktorú vám predkladáme sumarizuje najnovšie poznatky a výskumy, spracované prevažne zo zahraničnej literatúry. Tá sa v súčasnosti venuje najmä problematike postojov verejnosti k ľuďom zo sexuálnych minorít a menej sa zaoberá skúmaním sexuálnej orientácie ako takej. Niektoré časti našej knihy boli súčasťou vedeckých prác a publikácií v odborných časopisoch (napr. Československá psychologie, Aspekt a iné), ostatné vznikli pre potreby tejto publikácie. Uvedomujeme si, že v rámci knihy nepoužívame dôsledne rodovo rovnocenný jazyk – teda mužský aj ženský rod zároveň. Pod pojmmi, ktoré označujú osoby v mužskom rode, však máme na mysli aj ženy. Ak píšeme o učiteľoch, priateľoch, odborníkoch, máme na mysli aj učiteľky, priateľky a odborníčky.

Svoje poznatky a skúsenosti sme sa vám pokúsili sprostredkovať zrozumiteľným jazykom a dúfame, že sa nám to aspoň čiastočne podarilo.

Sylvia Ondrisová

SEXUÁLNA ORIENTÁCIA

Sylvia Ondrisová

Pojem *sexuálna orientácia* sa dnes už bežne používa u nás, v iných európskych alebo svetových kultúrach. Aj keď je v poslednom období čoraz častejšie spájaný s otázkou ľudských práv, možno ho vnímať a chápať rozličným spôsobom. Pre väčšinu z nás sa automaticky spája s ďalšími pojmami – homosexualita, homosexuál, resp. bisexualita, bisexuál. Ak chceme lepšie porozumieť homosexualite, a najmä skúsenostiam a prežívaniu ľudí zo sexuálnych minorít, je dôležité uvažovať o homosexualite a bisexualite v ich nadväznosti na heterosexualitu, resp. v kontexte heterosexuálneho okolia. Pojem homosexualita vznikol až v 19. storočí a umožňoval popísať tých ľudí, ktorí sa svojím správaním a svojimi vzťahmi odlišovali od väčšinových noriem. Takíto ľudia nespĺňali napríklad normy súvisiace s manželstvom a reprodukciou, a preto začali byť kategorizovaní a odlišovaní od “normálne”, heterosexuálne sa správajúcich ľudí. Sexuálna orientácia sa stala kritériom nového zaraďovania a posudzovania ľudí.

Pozrime sa podrobnejšie na rozličné varianty sexuálnej orientácie a niektoré jej dôležité aspekty. Pojem *homosexualita* prvý použil nemecký lekár Benkert v roku 1869 na označenie lásky muža alebo ženy k osobe rovnakého pohlavia. Pod láskou pritom rozumel jednak citový vzťah a jednak schopnosť sexuálne reagovať na osobu rovnakého pohlavia. Odvtedy výraz homosexualita chápali rôzni autori rôzne a bol používaný v rôznych významoch, často jednostranne alebo len čiastočne. Mnohé definície homosexuality i bisexuality v slovenskej alebo českej odbornej literatúre síce akceptujú homosexualitu ako celoživotný a nemenný variant sexuálnej orientácie, popisujú ho však najmä v sexuálnych pojmoch – teda ako sexuálnu alebo erotickú príťažlivosť k osobám rovnakého pohlavia. Hoci v kontexte heterosexuálnych vzťahov považujeme zvyčajne emocionálnu stránku za dôležitú súčasť sexuality a sexuálnej interakcie, homosexuálne vzťahy sú často vnímané odlišne. Prítomnosť citovej stránky sa často prehliada alebo popiera, aj keď pre mnohých homosexuálnych a bisexuálnych ľudí je prirodzeným aspektom ich vzťahu k osobe rovnakého pohlavia. Práve emocionálna príťažlivosť k osobám iného a/alebo rovnakého pohlavia býva niektorými zahraničnými autormi a autorkami považovaná za dôležitý aspekt definícií heterosexuálnej, bisexuálnej alebo homosexuálnej orientácie. *Sexuálna orientácia teda zahŕňa rovnako erotickú, ako aj emocionálnu príťažlivosť k druhému človeku.* Aj preto sú v poslednom období kritizované termíny homosexualita, homosexuál-

ny, lebo kladú dôraz na sexualitu. V dôsledku medicínskeho prístupu boli tiež dlhodobo asociované s patológiou. Alternatívnym a v súčasnosti preferovaným pojmom na označenie homosexuálnych mužov je pojem *gej* (z anglického *gay*), ktorý bol prijatý na vyzdvihnutie viacerých, i pozitívnych aspektov tejto preferencie. Ženy uprednostňujú názov *lesba*, *lesbická*, aby sa odlíšili od homosexuálnych a bisexuálnych mužov väčšmi zviditeľnili a upozornili na špecifickú situáciu žien.

Ďalším pojmom, ktorý sa stáva čoraz rozšírenejším najmä v Spojených štátoch amerických a v krajinách západnej Európy, je pojem *queer* [kvír], ktorý v doslovnom preklade znamená čudný, divný. V súčasnosti sa queer používa ako skrátenejší pojem na označenie všetkých ľudí, ktorých sexuálne túžby alebo rodová identita sa nezhodujú s existujúcimi spoločenskými a kultúrnymi normami. Zahŕňa teda lesbické ženy, gejov, bisexuálov, transsexuálov, transvestitov a členov iných sexuálnych minorít. Termín queer sa stal zaužívaným do tej miery, že dnes existuje samostatná vedná disciplína „queer štúdií“ a súčasťou širších filozofických vied je „queer teória“.

SEXUÁLNA ORIENTÁCIA AKO KONTINUUM: HOMOSEXUALITA – BISEXUALITA – HETEROSEXUALITA

Staršie teórie chápali sexuálnu orientáciu ako duálnu kategóriu. Podľa nej mohol byť človek buď iba heterosexuálne alebo iba homosexuálne orientovaný. Kinseyho výskumné zistenia o sexuálnom správaní ľudí zo 40-tych a 50-tych rokov 20. storočia naznačili, že značné percento mužov a žien má v priebehu života erotické a/alebo emocionálne skúsenosti s osobami rovnakého pohlavia. Títo ľudia sa teda nesprávali počas života výlučne heterosexuálne, ale bisexuálne. Na sexuálnu orientáciu sa preto začalo nahliadať ako na *kontinuum sexuálnej a emocionálnej preferencie*. Na jeden pól môžeme postaviť jednoznačne vyhranených heterosexuálnych ľudí a na druhý pól vyhranených gejov

alebo lesbické ženy. Medzi týmito dvoma pólmi sa možno stretnúť s rôznym spektrom prejavov sexuálneho cítenia a správania. Príťažlivosť k osobám rovnakého pohlavia môže potom existovať v akomkoľvek stupni a môže spoluexistovať s príťažlivosťou k osobám iného pohlavia (a to v rámci jednej alebo viacerých dimenzií lásky, fantázie a erotickej túžby). To sa však už dostávame k ďalšej sociálnej kategórii – k *bisexualite*.

Bisexualita bola v dôsledku duálneho pohľadu na sexuálnu orientáciu dlho považovaná len za prechodnú fázu k homosexuálnej identifikácii alebo za neochotu prijať vlastnú homosexualitu. Dnes je akceptovaná ako legítimná, reálne existujúca identita a kategória. O *bisexualite* môžeme hovoriť v prípade, ak človeka v istej miere priťahujú aj osoby jedného, aj osoby druhého pohlavia. Nie je pritom dôležité, či tento jedinec žije v aktuálnom vzťahu s mužom alebo so ženou, alebo je bez partnera či partnerky. Jeho sexuálna orientácia v zmysle bisexuality zostáva nezmenená. U bisexuálnych mužov a žien sa zvyčajne striedajú monosexuálne fázy, keď človek v určitom období žije len s jedným partnerom alebo partnerkou, a teda nie s partnermi oboch pohlaví súčasne. Výber pohlavia partnera môže do istej miery závisieť aj od toho, na akom mieste kontinua sexuálnej orientácie sa človek nachádza, v ako tolerantnom prostredí žije a aký je jeho vlastný postoj k sexuálnej orientácii. Môžeme sa potom stretnúť s bisexuálnou osobou, ktorá sa pod vplyvom okolností správa výlučne homosexuálne, prípadne výlučne heterosexuálne. Vzhľadom na spoločenský tlak však možno predpokladať, že druhý prípad bude oveľa častejší. Pri výbere partnera, samozrejme, zohrávajú dôležitú úlohu osobnostné a iné vlastnosti druhého človeka, a teda nielen samotné pohlavie.

Duálne ponímanie sexuálnej orientácie pritom naďalej prevláda najmä v laickej verejnosti, keďže väčšina ľudí poskytuje istú ochranu a bezpečie v identifikácii sa s heterosexualitou. Aj príležitostné erotické či sexuálne skúsenosti s osobami rovnakého pohlavia môžu ľudia brať len ako isté experimentovanie, „náhodu“ alebo „náhradné sexuálne správanie“ (napr. pri výkone trestu, vo výchovných ústavoch). Presvedčenie, že človek môže byť buď len heterosexuálny, alebo len homosexuálny, poskytuje aj po obdobných skúsenostiach možnosť považovať sa za heterosexuála, bez nevyhnutnosti prevziať riziko stigmy, s ktorou je spájaná homosexualita.

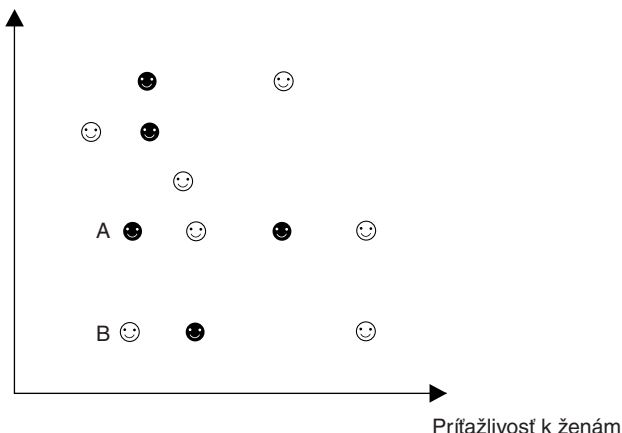
Už sme naznačili, že príťažlivosť k mužom a príťažlivosť k ženám existujú ako dve nezávislé dimenzie. Možno ich znázorniť pomocou Stormovho dvojdimenzionálneho modelu sexuálnej orientácie. Podľa tohto modelu môžu byť ľudia priťahovaní k človeku jedného a/alebo druhého pohlavia v rozličnej intenzite. Ak napríklad človeka veľmi silne (alebo slabo) priťahuje osoba jedného pohlavia, neznamená to, že nemôže byť rovnako silno (alebo slabo) priťahovaný k ľuďom druhého pohlavia. Intenzita príťažlivosti k jednému pohlaviu tak nijako neobmedzuje ani neovplyvňuje intenzitu príťažlivosti k pohlaviu druhému. Ľudia

potom môžu byť na základe sexuálnej orientácie zobrazení v dvojdimenzionálnom priestore a nie len na priamke jedného kontinua.

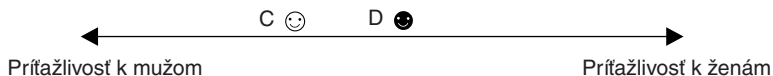
STORMOV MODEL SEXUÁLNEJ ORIENTÁCIE

Podľa tohto modelu je napríklad muž A priťahovaný k ženám rovnakou intenzitou ako muž B, ale k mužom je priťahovaný intenzitou silnejšou. Môžu teda existovať muži s rovnakou príťažlivosťou k ženám, ale rozličným stupňom príťažlivosti k mužom.

Príťažlivosť k mužom

Jednodimenzionálny model by takúto variantu neposkytoval, keďže preň platí, že o čo viac je muž priťahovaný k mužom, o to menej je priťahovaný k ženám. Istá intenzita príťažlivosti k mužom je tak spojená len s jednou, určitou intenzitou príťažlivosti k ženám:

Niektorí súčasní autori a autorky posúvajú kontinuálne ponímanie sexuálnej orientácie ešte o kúsok ďalej. Podľa DeCecca neprežívame svoju sexuálnu orientáciu len v rámci jedného kontinua, ale prinajmenšom na ďalších kontinuách, ako sú sexuálne správanie, erotické fantázie a interpersonálna príťažlivosť. Naše umiestnenie na týchto kontinuách pritom nie je stabilné, ale môže sa v priebehu života meniť. Z tohto pohľadu teda *nie sme umiestnení na kontinuu, ale my sami tvoríme kontinuum*. V istom období svojho života sa preto môžeme správať alebo cítiť prevažne heterosexuálne, v inom období sa naša sexuálna identita môže

posunúť väčšmi smerom k homosexualite, resp. bisexualite. Kým Kinseyho chápanie sexuality napriek svojej liberálnosti predpokladalo stabilnú sexuálnu identitu, myšlienka posunu na kontinuu sexuálnej orientácie poukazuje na možnosť dynamiky sexuálnej identity. Tak ako akceptujeme, že naša osobná identita sa v priebehu života prirodzene mení, tak je užitočné pripustiť aj možnosť zmeny identity sexuálnej. V každodennom živote sa však môžeme stretnúť s rôznymi prejavmi pocitu nemennosti sexuálnej identity. Ľudia často jednoznačne vyhlasujú „som ozajstný gej“ alebo „vždy som bol heterosexuál“. Dôvody takto proklamovanej sexuálnej identity bývajú rôzne a statická sexuálna identita môže byť pre človeka v istom sociálnom kontexte užitočná. Zároveň však prekáža sexuálnemu rastu a znemožňuje objavenie iných, nových aspektov sexuality. Silný tlak k heterosexuálnemu spôsobu života nám často zabráňuje hlbšie preskúmať vlastné sexuálne pocity či impulzy a v súlade s nimi flexibilnejšie žiť.

ZASTÚPENIE V POPULÁCIÍ

Presnejšie zachytiť percento ľudí s heterosexuálnou, bisexuálnou a homosexuálnou orientáciou je komplikované. Objavujú sa prieskumy, ktoré sledujú najmä percentá ľudí s homosexuálnou identitou alebo homosexuálnym správaním. Zväčša sú uskutočňované formou dotazníkov, v dôsledku čoho sú získané výsledky ovplyvnené rozličnými subjektívnymi faktormi (napr. pravdivosťou, otvorenosťou a pod.), a tiež pôsobiacimi spoločenskými faktormi (miera akceptácie homosexuality v danej societe). Napriek tomu majú odhady rozloženia sexuálnej orientácie v populácii svoj význam na rozličné sociálno-vedecké alebo právne ciele. Spomenieme preto aspoň niektoré realizované prieskumy, i keď sa ich výsledky do istej miery odlišujú.

V našej i zahraničnej literatúre sa väčšina autorov a autoriek odvoláva na Kinseyho štúdie zo 40-tych a 50-tych rokov 20. storočia. Kinsey zistil, že výlučne homosexuálne sa orientuje približne 4 % mužov a asi 1 % žien. Zaujímavým zistením bola skutočnosť, že príležitostné homosexuálne styky udržovalo približne 40 % mužskej a asi 13 % ženskej populácie. Kinseyho štúdie boli podrobené rozsiahlym kritikám, zameraným najmä proti zloženiu skúmaného súboru. Napriek tomu poukázali na významnú skutočnosť, že homosexuálne správanie nie je až také zriedkavé, ako sa predpokladalo, a že mnoho ľudí sa počas svojho života správa bisexuálne. V Čechách výskumníci v roku 1994 zistili, že iba 0,4 % mužov a 0,3 % žien sa považuje za homosexuálne orientovaných, a svojou sexuálnou orientáciou si nie je istých 1,4 % mužov a 2 % žien. Keďže sa predpokladá podobný podiel homosexuálne orientovaných ľudí vo všetkých spoločnostiach, získané údaje môžu byť dôsledkom nepriznania vlastnej orientácie v anonymnom dotazníku, a to pravdepodobne pre nízku toleranciu k homose-

xualite v danom období a krátkodobej existencii gejských hnutí. Novšie prieskumy uskutočňované v americkej populácii uvádzajú 10 až 15 % gejov a lesbických žien, pričom tento údaj pokladajú viacerí autori a autorky za stabilný bez ohľadu na históriu a kultúru.

Odlíšnosti v získaných údajoch jednotlivých prieskumov môžu odzrkadľovať aj sociálnu podmienenosť zvýšeného alebo zníženého výskytu homosexuálnych a bisexuálnych prejavov a identity. Niet pochyb, že akceptovanie homosexuality spoločnosťou vytvára priestor otvorejšiemu homosexuálnemu správaniu i cíteniu. Geji, bisexuáli i lesbické ženy tak môžu zažívať väčší pocit bezpečia pri identifikácii s vlastnou sexuálnou orientáciou. Prieskumy realizované v tolerantnejšom prostredí potom zvyčajne poukážu na väčšie percento homosexuálne a bisexuálne sa identifikujúcich ľudí. Podobne anonymita veľkomiest umožňuje vytvárať väčší počet gejských, lesbických, či bisexuálnych (G/L/B) komunít, keďže poskytuje väčší pocit istoty.

Ďalšou skutočnosťou, ktorá sťažuje zaradenie ľudí do kategórií heterosexuality, bisexuality či homosexuality, je samotná definícia sexuálnej orientácie. Je chápaná skôr v termínoch „vnútornej“ príťažlivosti, a nie iba ako pozorovateľný prejav správania. Urobiť rozlíšenie medzi sexuálnym „bytím“ a „konaním“ tak, aby bolo možné s konečnou platnosťou určiť niečiu sexuálnu orientáciu, je objektívne veľmi ťažké, resp. nemožné. Ak sa však na sexuálnu orientáciu pozeráme z hľadiska ľudských práv, podobné rozlíšenia strácajú význam. Aj sexuálne bytie, aj sexuálne konanie môže totiž viesť k diskriminácii či k verbálnym a fyzickým útokom.

ĽUDSKÉ PRÁVA A SEXUÁLNA ORIENTÁCIA

Keď sa hlbšie zamyslíme nad konceptom sexuálnej orientácie, môžeme zistiť, že neexistuje žiaden kategorický rozdiel medzi sexualitou a sexuálnou orientáciou. Ani sexuálna orientácia nie je oddelená od túžby, pudu, lásky, erosu a príslušných aspektov. Termín sexuálna orientácia je vytvorený skôr na to, aby sa jeho pomocou zvýraznil ten aspekt sexuálnej skúsenosti, ktorý so sebou prináša istý sociálny a politický význam. Kategórie homosexuál, bisexuál, transexuál boli vytvorené v rámci sociálneho života, a nie sú a priori existujúce a dané. V rozličných fázach vývinu spoločností umožňovali tieto kategórie popísať tých ľudí, ktorí sa odlišovali od stanovených noriem najmä v oblasti sexuálneho správania a prežívania. Vytvorené kategórie sexuálnej orientácie tak umožňovali aj kontrolu a reguláciu sexuálneho správania. Vzťah muža a ženy (a ich sexualita) býva aj dnes automaticky považovaný za jedinú primeranú formu partnerského vzťahu. Napriek tomu však heterosexuality nezachytáva celé spektrum prirodzenosti a prejavov ľudskej sexuality a partnerských vzťahov.

Ukázali sme, že sexuálna orientácia sa mení, nemá jasné hranice a definíciu, a to ani od človeka k človeku, ani v rámci jednej osoby. Nemožno ju teda úplne predpovedať, ani kontrolovať. Existencia kategórie sexuálnej orientácie je preto dnes užitočná najmä z toho dôvodu, že umožňuje poukázať na fakt, že ľudia sú diskriminovaní len na základe odlišných intímnych vzťahov a identity. Pritom nie je dôležité, či sa diskriminovaný človek homosexuálne správa alebo cíti, či sa ako homosexuál identifikuje, alebo ho za homosexuálneho len považujú. Vo všetkých prípadoch totiž môžu byť porušené jeho ľudské práva a slobody, a je dôležité o tom otvorene diskutovať.

Aké sú však ciele aktivít v oblasti garancie ľudských práv? Okrem jasného vyčlenenia základných ľudských práv je prítomná snaha o identifikáciu a odsúdenie akéhokoľvek porušovania ľudských práv a následne aj o zabezpečenie primeranej nápravy či odškodnenia. Samo odsúdenie už realizovanej diskriminácie však nestačí. Dôležitým cieľom sa preto stáva úsilie predchádzať rozličným formám porušovania práv ľudí a nájdenie a vytvorenie takých životných podmienok, v ktorých môžu byť tieto práva väčšmi rešpektované a garantované. Podľa Heinzeho sa tento cieľ dotýka ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv a čiastočne je vyjadrený aj v tzv. právach solidarity, ktoré zahŕňajú napríklad úsilie o rovnomerné a spravodlivé rozdelenie zdrojov a primeraný rozvoj rozličných regiónov. Rovnako dôležitou a preventívnou úlohou pri zabezpečovaní ľudských práv je aktívne zvyšovanie právneho vedomia ľudí, ich vzdelávanie v oblasti ľudských práv, zlepšovanie informovanosti, a to nielen o formách existujúcej diskriminácie, ale aj aktívnou výchovou k tolerancii rozličných typov odlišnosti.

Práve otázky sexuálnych minorít sa stali jednou z provokujúcich tém v ľudskoprávných otázkach súčasnosti. Problémom je, že spoločensky zdieľané normy v oblasti partnerstva a sexualitý sú veľmi citlivé na úsilie o prípadnú zmenu. Garancia práv v sexuálnej orientácii by v očiach mnohých ľudí mohla stanovené partnerské a sexuálne normy istým spôsobom „ohroziť“, resp. konfrontovať. Situáciu navyše komplikuje skutočnosť, že sexualita a sexuálne prejavy sú zväčša hodnotené z hľadiska „morálnosti“. S argumentmi morálky sa pritom diskutuje len veľmi ťažko, keďže morálka má za sebou pevne zdieľanú spoločenskú dohodu a jej pravidlá sú dlhodobo akceptované. Morálka máva status najvyššieho a konečného sudcu, ktorého autorita je ťažko spochybiteľná.

Zahrnutie sexuálnej orientácie ako samostatného práva človeka však nemá za cieľ zrušiť doterajšie hodnoty a pravidlá v oblasti partnerstva a sexualitý, a nemá ani za cieľ niekoho nútiť, aby schvaľoval praktiky a osoby, s akými doteraz nesúhlasil. Podobne ako v oblasti iných ľudských práv, aj tu ide skôr o zvýšenie uvedomenia a informovanosti ľudí, a následne o podnietenie ich tolerancie. Princípy slobody jednotlivca zahŕňajú dôležitú zásadu, podľa ktorej osobná sloboda jedného človeka nemôže obmedzovať alebo zasahovať do slobody iného. Snahou

práva na sexuálnu orientáciu je zabezpečiť ľuďom ich právo prijímať a odmietať všetko, čo chcú, ale len do tej miery, kým zároveň rešpektujú právo ostatných ľudí konať tak isto. Cieľom je teda poukázať na tých ľudí, ktorí pre svoju sexuálnu orientáciu trpia diskrimináciou, a zabezpečiť im rovnaké práva, aké majú ľudia, ktorí čelia iným, už uznaným typom diskriminácie (na základe rasy, etnika, pohlavia alebo náboženstva).

Samozrejme, že jednotlivé skupiny ľudí, ako aj jednotlivé krajiny, sa odlišujú vo svojom prístupe k ľuďom zo sexuálnych minorít. Napriek tomu sa diskriminácia na základe sexuálnej orientácie objavuje v rozličných formách po celom svete. Samotná reč a jazyk, ktorým hovoríme, obsahuje veľa otvorených i jemných prejavov znevažovania alebo prehliadania ľudí zo sexuálnych minorít. Homosexuálne a bisexuálne orientovaní ľudia sú považovaní za „perverzných“, „zvrhlých“, „menejcenných a chorých“, „hriešnych“, za „ohrozujúcich morálku, sociálny poriadok, tradičnú rodinu“ a podobne. Bývajú terčmi verbálnych i fyzických útokov, diskriminácie v zamestnaní, zosmiešňovaní v médiách či znevýhodnení v občianskych právach. Účelom tak nie je vydobyť sexuálnej orientácii nejaké špeciálne postavenie alebo výhody. Cieľom je zabezpečiť jej rovnaký status v rámci ľudských práv, ako má rasa, pohlavie alebo náboženstvo.

ZÁKLADNÉ POJMY

Ak na sexuálnu orientáciu nahliadame v kontexte ľudských práv, považujeme za užitočné definovať v súlade s Heinzem aj ďalšie pojmy:

Sexuálna orientácia označuje skutočné alebo prisudzované správanie, preferenciu, životný štýl alebo identitu sexuálnej alebo afektívnej (emocionálnej) povahy. V rámci tohto kontextu **heterosexualita** označuje sexuálnu orientáciu nasmerovanú k ľuďom iného pohlavia, **homosexualita** označuje sexuálnu orientáciu nasmerovanú k ľuďom rovnakého pohlavia, **bisexualita** označuje sexuálnu orientáciu nasmerovanú k ľuďom oboch pohlaví.

Transexualita sa používa na popis ľudí, ktorých psychologická rodová identita je odlišná od skutočného biologického pohlavia (človek s mužským biologickým pohlavím sa v psychickej rovine identifikuje ako žena, a naopak). Transexualizmus je charakterizovaný buď už dokončenou chirurgickou zmenou pohlavia, alebo skutočnou, pretrvávajúcou túžbou po takejto zmene tak, aby pohlavie daného človeka bolo aj anatomicky v súlade s jeho psychologickým pohlavím.

Transvestitizmus je charakterizovaný preberaním takých čŕt správania (vrátane napr. obliekania), ktoré sú zvyčajne pripisované osobám druhého pohlavia než je biologické pohlavie daného človeka (nie je tu teda prítomná túžba zmeniť biologické pohlavie).

Intersexualizmus (v minulosti *hermafroditizmus*) označuje nejasnosť v anatomických pohlavných znakoch, ktoré môžu vyžadovať lekársky zákrok s cieľom zosúladiť anatomické pohlavie s psychologickým.

Heterosexizmus definujeme ako súbor presvedčení, ktorý popiera alebo diskriminuje akúkoľvek inú ako heterosexuálnu formu vzťahu či identity. Vzťah muža a ženy tak považuje za jediný primeraný prejav lásky a sexuality.

Heteronormativita alebo *normatívna heterosexualita* označuje životný štýl, intímne vzťahy alebo iné formy osobnej identity alebo prejavov, ktoré sú konformné, zhodné s dominantnou normatívne heterosexuálnou paradigmou (tieto pojmy pritom nie sú chápané negatívne, ale neutrálne)

Coming out je vývinový proces, počas ktorého človek rozpoznáva svoju emocionálnu a sexuálnu náklonnosť k osobám rovnakého pohlavia, prijme gej-skú, lesbickú alebo bisexuálnu identitu a/alebo sa zdôverí s touto identitou iným.

Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie označuje škodlivé zaobchádzanie s niekým na základe jeho skutočnej alebo vnímanej odlišnosti od dominantnej, heteronormatívnej paradigmy (môže sa diať na individuálnej alebo aj spoločenskej úrovni).

Sexuálne minority označujú skupiny ľudí, ktorých preferencie, intímne vzťahy, životný štýl alebo iné formy osobnej identity či prejavov sú skutočne alebo predpokladane odlišné od dominantnej heterosexuality.

Práva sexuálnej orientácie alebo *práva sexuálnych minorít* označujú práva nebyť diskriminovaní na základe sexuálnej orientácie.

LITERATÚRA

- Brzek, A., Pondělíčková-Mašlová, J.: *Třetí pohlaví ??*, Scientia Medica, Praha 1992
- Fassinger, R., E.: The Hidden Minority: Issues and Challenges in Working With Lesbian Woman and Gay Men, in *The Counseling Psychologist*, , 19, 2, 1991, s.157-176
- Heinze, E.: Sexual Orientation: A Human Right, Martinus Nijhoff Publishers, Nettherlands 1995
- Hogan, Steve, Hudson, Lee: Completely Queer: The Gay and Lesbian Encyclopedia, Henry Holt and Co., New York 1998
- Jagose, Annamarie: Queer Theory, Melbourne University Press 1996
- McHenry, S. S., Johnson, J. W.: Homophobia in the Therapist and Gay and Lesbian Client: Conscious and Unconscious Collusions in Self-Hate, in *Psychotherapy*, 30, 1, 1993, s. 141-151
- Summers, G., Diamond, J.: Sex: plodenie, rekreácia alebo spolutvorba, *Konfrontace*, 5, 2, 1994, s. 45-53
- Stehlíková, Dž., Procházka, I., Hromada, J.: *Homosexualita, společnost a AIDS v České republice*, Orbis, Praha 1995
- Stein, C., Edward, R. Ed. : Forms of Desire: Sexual Orientation and the Social Constructionist Controversy, New York/London, Routledge 1992

POHĽAD DO HISTÓRIE

Marianna Šípošová

Aj keď dnes používame termíny homosexuál, homosexualita a heterosexuál, heterosexualita úplne bežne a ich význam je nám zrozumiteľný, tieto termíny sú v horizonte dejín pomerne nové. Termín homosexuál v skutočnosti po prvý raz použil v roku 1869 maďarský lekár Károly Maria Benkert (alebo Kertbeny) na označenie jednotlivca, ktorého priťahujú len osoby rovnakého pohlavia a nie je schopný citovej a sexuálnej náklonnosti k jedincovi iného pohlavia. Lekár presadzoval názor, že je to vrozená charakteristika, ktorou disponuje určitá skupina ľudí. Dovtedy sa na označenie homosexuálneho správania používali slová ako „sodomia“, ktoré mali silný moralistický a odsudzujúci odtieň a mohli sa teoreticky dotýkať každého. Prevládalo presvedčenie, že ktokoľvek môže poklesnúť tak hlboko, že spácha sodomitský zločin. Až Benkert a ďalší lekári svojimi tvrdeniami, že príťažlivosť k rovnakému pohlaviu je vrozená charakteristika, vlastne utvorili osobitnú skupinu ľudí – homosexuálov. Pozrime sa však do histórie.

Mnohí autori a autorky sa usilovali zachytiť mieru a výskyt homosexuálneho správania v dejinách. S pomerne veľkou istotou môžeme tvrdiť, že ľudia sa správali tak heterosexuálne ako aj homosexuálne vo všetkých dobách a kultúrach, a že podiel ľudí s homosexuálnymi a heterosexuálnymi dispozíciami sa príliš nemení v súvislosti s rozmiestnením „v čase a v priestore“. Rozdiel v jednotlivých historických obdobiach a kultúrach spočíva teda len v tom, do akej miery bola alebo nebola daná spoločnosť heterosexuálne normatívna. Informácie o jednotlivých historických obdobiach v súvislosti so sexuálnou orientáciou alebo správaním nám často chýbajú, alebo sú značne skreslené heterosexuálnymi normami našej a západnej kultúry. Súčasné spoločnosti sa vo veľkej miere priblížili k výlučnej biologickej paradigme matka – otec – dieťa, tzv. heterosexuálne normatívnej paradigme. Adrienne Rich hovorí o tomto fenoméne ako o „povinnnej heterosexualite“. Táto paradigma dominuje v židovsko-kresťanských kultúrach západnej a východnej Európy, v Severnej a z väčšej časti v Južnej Amerike, vo väčšine islamského sveta, ako aj v postkomunistických krajinách. Mnohé „nie západné“ kultúry charakterizuje veľká snaha prispôsobiť sa západnému životnému štýlu.

CIRKEV A HETEROSEXUÁLNA NORMA

Veľkú úlohu pri šírení heterosexuálnej normatívnej paradigmy zohralo kresťanstvo, lepšie povedané, cirkev. Heinze tento jav priliehavo nazýva heterosexuálne normatívnou teológiou, čím má na mysli teologicky ospravedlňovanú represiu iného ako heterosexuálneho správania. Jedným zo spôsobov šírenia tejto paradigmy bol kolonializmus. Dobývanie nových kolónií bolo sprevádzané ničením pôvodných kultúr a náboženstiev a vnucovaním kresťanstva a jeho morálky pôvodným obyvateľom. S tým bolo nevyhnutne spojené aj ničenie umeleckých predmetov znázorňujúcich homosexuálne akty, ktoré boli často v pôvodných kultúrach prijímané rovnako ako vzťahy medzi ženami alebo medzi mužmi. Kolonizátori na Filipínach dokonca križovali a upaľovali tzv. babaylans, ktorí predstavovali mužských homosexuálov. Ďalším fenoménom, ktorý zohrával veľkú úlohu pri narastaní vplyvu heterosexuálnej normy, boli kresťanské misie. Kresťanskí misionári, ktorí sa s homosexuálnymi praktikami stretávali na mnohých miestach sveta, presviedčali o svojom učení a obracali ľudí na svoje náboženstvo naozaj všade. Ako príklad môžeme uviesť kmeň Thonga (Bathonga) z Mozambiku, ktorého členovia rozhorčili kresťanského misionára Henriho Junoda, pretože drvivá väčšina z nich nepovažovala svoje homosexuálne správanie za hriech.

Zdá sa však, že rozvoj heterosexuálnej normatívnej paradigmy súvisí s vývinom cirkvi. Ako uvádza Boswell, v Biblii nič kategoricky nevylučovalo homosexuálne vzťahy u raných kresťanov a žiadna z hlavných cirkevných námietok proti homosexuálnemu správaniu nie je pozostatkom alebo logickým výsledkom učenia Ježiša alebo apoštolov. Prvé a najvplyvnejšie námietky boli založené na nepochopení skutočnej histórie a kresťanských dokumentov.

Kresťanskí misionári a dobyvatelia nových území nás teda pripravili spolu s dôkazmi o pôvodných kultúrach aj o mnohé dôkazy o inom ako o heterosexuálnom spôsobe života tamojších obyvateľov. Greenberg napríklad uvádza, že len fragmenty sa zachovali z diela poetky Sappó, ktorého väčšiu časť dal pápež Gregor VII. v roku 1073 zničiť. Boswell poukazuje na to, že podobne mnohé údaje z histórie sú skreslené alebo dokonca úmyselne sfaľované. Príkladom je prepísanie Michelangelovej ľúbostnej poézie, kde bol mužský rod zmenený na ženský.

Antropológovia a iní vedci z heterosexuálnej normatívnej kultúry sa často nevedeli vymaniť z vlastných stereotypov a vyslovovali nespofahlivé závery, ktoré slúžili skôr na posilnenie západných postojov, ako na zamyslenie. Bádateľia väčšinou buď ignorovali homosexualitu, keď sa s ňou stretli, alebo ju označovali za sodomitské a neprírodné praktiky. Ani súčasní autori a autorky sa často nevedia pozrieť na homosexuálne správanie bez presvedčenia o heterosexualite ako o správnejšej, resp. jedinej správnej orientácii, a podávajú vždy spolu s fak-

tickými informáciami aj najrôznejšie teórie a vysvetlenia etiológie, teda príčin homosexuality. V kultúrach, ktoré nie sú normatívne heterosexuálne, by sa takéto skúmanie zdalo pravdepodobne rovnako absurdným, ako v našej kultúre výlučné skúmanie etiológie heterosexuality.

Brzek a Pondělíčková-Mašlová uvádzajú, že nedostatok informácií o sexuálnom správaní v prehistorickej dobe sa vedci usilovali doplniť štúdiom súčasných prírodných spoločností. V dvadsiatich siedmich zo sedemdesiatich šiestich skúmaných prírodných spoločností boli homosexuálne prejavy potláčané – napr. zosmiešnením alebo dokonca trestom smrti, a v zostávajúcich štyridsiatich deviatich kultúrach bolo homosexuálne správanie akceptované.

Borneman ponúka príklad spoločnosti, ktorú by sme mohli, naopak, nazvať homosexuálne normatívnou. Ide o Marind-Animov z Novej Guinei, ktorých pohlavný život mužov aj žien bol výlučne homosexuálny. Raz za rok s cieľom zabezpečiť reprodukciu dochádzalo k heterosexuálnym stykom, ktoré považovali za zvrhlosť a pocítovali vtedy taký odpor, že sa pri nich veľmi často vyskytovala impotencia. Aby zvládli toto „nutné zlo“, museli prinášať bohom obete. Uvedený príklad sa mnohým môže zdať absurdný, no mali by sme si uvedomiť, že je v podstate zrkadlovým obrazom našej spoločnosti.

STAROVEKÉ GRÉCKO A RÍM

V kultúre starého Grécka sa homosexuálne a heterosexuálne styky považovali za rovnocenné, resp. dokonca v dôsledku patriarchálnej kultúry sa heterosexuálne styky a vzťahy považovali za menej hodnotné. Ženy neboli rovnocenné mužom, a preto ženatí muži v snahe nájsť si rovnocenného partnera udržiavali homosexuálne styky s ďalším mužom, príp. mužmi. Väčšinou išlo o mladších mužov alebo chlapcov, pretože sexuálne správanie plnilo aj iniciačnú funkciu – uvádzalo mladých mužov a chlapcov do spoločnosti mužov, plnohodnotných gréckych občanov. Ženy v starom Grécku boli izolované od mužov, žili v oddelených častiach domov a mali zakázaný vstup na väčšinu náboženských obradov. Preto boli nútené vytvoriť si vlastné kulty, ktoré pramenili ešte v časoch matriarchátu. Súčasťou mnohých rôznych slávností na počesť týchto kultov, ktoré boli prístupné výlučne ženám a dievčatám, bolo aj homosexuálne správanie. Dnešný pojem lesbická láska je odvodený od gréckeho ostrova Lesbos, kde poetka Sappó a predstaviteľka jedného z thiasov (kultových spoločenstiev uctievajúcich Afroditu) vychovávala a vyučovala mladé dievčatá, ktorým v svojich veršoch často vyznávala lásku. Láska sa teda v starom Grécku spájala najmä s odovzdávaním skúseností a vedomostí starších mužov a žien mladším, láska mala za úlohu zdokonaľovať telo i ducha, pričom ženy a muži boli v tomto procese oddelení. Starí Gréci homosexuálne sklony pripisovali

aj svojím bohom – mnohí z nich boli bohmi lásky muža k mužovi, resp. k chlapcovi, ako napr. Afroditos, Anteros, alebo ich zobrazovali ako „hermafroditov“ – s penisom a ženskými prsiami. Väčšina gréckych bohov udržiavala homosexuálne aj heterosexuálne styky, dalo by sa povedať, že boli bisexuálni. Gréci nemali pojem zodpovedajúci bisexualite, pretože považovali za samozrejmé, že každý zdravý človek sa chce stykať s rovnakým ako aj s iným pohlavím.

V starovekej kultúre nebola homosexualita trestaná, okrem Egypťanov a Židov. V starovekom Ríme bola homosexualita tiež pomerne rozšíreným javom, no ponímali ju prinajmenšom rovnako ako heterosexualitu, ak nie ako vyššiu formu vzťahov. Najmä spočiatku oslavovala rímska kultúra krásne chlapčenské telo. Mnohí rímski panovníci uzatvárali heterosexuálne aj homosexuálne manželstvá. Niektorí autori poukázali na skutočnosť, že v Rímskej ríši do polovice štvrtého storočia existovala tradícia kresťanských manželských obradov oslavujúcich zväzky medzi rovnakým pohlavím, ktoré boli považované za manželstvá v rovnakom zmysle ako manželstvá rôznych pohlaví. S nástupom kresťanských cisárov sa začali homosexuálne styky trestať, najprv upaľovaním a neskôr stínaním hláv.

STREDOVEK

V nasledujúcich storočiach sa heterosexuálne normatívna paradigma založená na teologických argumentoch cirkvi čoraz upevňovala a homosexuálne styky, ktoré predstavovali odklon od tejto paradigmy, sa stali hriechom. Za hriech boli považované samotné akty bez ohľadu na sexuálne cítenie danej osoby. Predpokladalo sa, že homosexuálne sa môže správať ktokoľvek, a nebrali sa do úvahy psychologické dispozície. Takéto postoje vychádzali z predpokladu, že voľba sexuálne vzrušivého partnera je možná. Homosexuálny akt bol teda považovaný za voľbu so všetkými morálnymi dôsledkami. Podľa zákona boli homosexuálne styky trestané upaľovaním, obesením, biťím, bičovaním, kastráciou a inak.

Približne od dvanásteho storočia sa sexualita dostala pod striktnú kontrolu cirkvi. Jej jedinou funkciou malo byť rozmnožovanie a každá forma sexuálneho vyjadrenia, okrem tzv. misionárskej pozície za dverami manželskej spálne, bola považovaná za hriech. Akékoľvek vyhľadávanie sexuálneho potešenia, ktorého výsledkom nemalo byť splodenie dieťaťa, samozrejme, v rámci rodiny, bolo neprípustné. Preto aj sodomia, ktorá bola postupne chápaná ako synonymum homosexuálneho správania, sa stala ťažkým opovrhnutia hodným hriechom. V strednej Európe bol za vlády Karola IV. v roku 1353 vydaný Karolínsky trestný kódex, ktorý postihoval pohlavný styk medzi osobami rovnakého pohlavia smrťou. Takýto trest bol platný až do roku 1787, keď ho za vlády Jozefa II. zrušili, no homosexuálne styky boli naďalej trestané väzením.

HOMOSEXUALITA V ZAJATÍ VEDY

V devätnástom storočí sa o homosexualite diskutovalo predovšetkým v medicínskych kruhoch. Byť lekárom bolo v tom čase vysoko súťaživé a zároveň nie veľmi dobre platené povolanie, a tak každý ambiciózny lekár vedel, že jednou z ciest, ako „urobiť kariéru“, bolo vynájsť novú chorobu. Lekári, ktorí sa vyjadrovali k homosexualite, pochádzali z vyšších kruhov, lebo prispieť k nejakému vedeckému objasneniu znamenalo získať prestíž. Ďalšou skupinou ľudí, ktorí sa vyjadrovali k homosexualite, boli tí, ktorí bojovali za beztrietnosť homosexuality. Prvým, kto verejne požadoval, aby sa za homosexualitu prestalo trestať, bol nemecký advokát Karl Heinrich Ulrichs.

V roku 1864 začal vydávať sériu brožúrok o stykoch medzi jedincami rovnakého pohlavia. Podľa neho bolo homosexuálne správanie mužov dôsledkom uväznenia „ženskej duše v mužskom tele“. Na pomenovanie tohto javu používal pojmy urningtum a dioning. O päť rokov neskôr použil Benkert po prvý raz termín homosexuál. Benkert napísal: „Príroda v svojej suverenite okrem normálneho sexuálneho pudu mužov a žien obdarila niektorých mužských a ženských jednotlivcov aj homosexuálnym pudom, a tak ich zviazala do citovej väzby, ktorá im fyzicky a psychicky znemožňuje ... aj pri najlepších úmysloch, dosiahnutie normálnej erekcie. Tento

pud navyše vytvára skutočnú hrôzu z opačného pohlavia.“ Ulrichs, rovnako ako Benkert, považoval tento stav za vrozený, a teda prirodzený, zatiaľ čo pre iných autorov bola homosexualita známkou choroby, patológie, prípadne degenerácie. Jednou z najvplyvnejších kníh devätnásteho storočia bola *Psychopathia Sexualis* od Richarda von Krafft-Ebinga, kde popisoval rôzne druhy perverzií, teda sexuálnych praktík, ktoré nevedú k rozmnožovaniu, a tak opäť nastolil normu reprodukčnej sexuality. Krafft-Ebingova kniha nebola kľúčovou len preto, že mala nesmierny vplyv v lekárskejších kruhoch, ale aj preto, že oddelila normálne od nenormálneho, t. j. od patologických kategórií. Na normálne sa potom nahliadalo ako na správne, zatiaľ čo pri nenormálnych a patologických kategóriách sa bolo potrebné usilovať sa o ich odstránenie. Staršia lekárska literatúra taktiež dávala homosexualitu do súvisu s inými javmi; napríklad Krafft-Ebing si myslel, že homosexualita sa väčšinou spájala s transvestitizmom, zatiaľ čo jeho ďalší kolega Havelock Ellis v svojej knihe *Sexuálna inverzia* opisuje lesbické ženy ako vrahyne a samovrahyne.

V druhej polovici devätnásteho storočia ovplyvnili lekárske kruhy dve významné vedecké oblasti – neuropatológia a teória degenerácie. Najvýznamnejšie ovplyvnili problematiku v tejto súvislosti Charles Darwin so svojou evolučnou teóriou a Benedict August Morel, ktorý pri výskyte duševných porúch z generácie na generáciu pokladal za kľúčovú dedičnosť a tvrdil, že stav sa v každej ďalšej generácii zhoršuje. Krafft-Ebing použil teóriu degenerácie aj v svojom opise patologických kategórií a považoval homosexualitu za prejav degenerácie, ktorý je dedičný a vrozený. Pri takomto vysvetlení však narazil na problém, pretože rodičia jeho homosexuálnych pacientov neboli homosexuálmi, svoje tvrdenia však vyriešil vypočítavo: našiel u predkov iné psychické alebo fyzické poruchy, ktoré mohli podporiť jeho tvrdenia.

Ďalšia vplyvná teória vzniku homosexuality sa objavila so psychoanalýzou. Podľa Freuda prechádza každý človek v detstve bisexuálnou fázou a bisexualita sa môže rozvinúť buď do homosexuálneho, alebo heterosexuálneho výberu sexuálneho objektu. Tieto dva rozličné výsledky vývinu boli podľa neho rovnako hodnotné, aj keď na druhej strane tvrdil, že homosexualita bola výsledkom ustrnutia vo vývine v porovnaní s „normálnym“ heterosexuálnym vývinom. Akokoľvek liberálne vyznievali niektoré časti tejto teórie, nevedel sa vymaniť z výrazne zakorenenej heterosexuálnej normy.

HOLOKAUST S RUŽOVÝM TROJUHLNÍKOM

Pretože spomínaná evolučná teória a teória degenerácie boli významnou súčasťou nacistickej filozofie „čistej rasy“, ovplyvnili aj postoj k homosexuálom v období pred a počas druhej svetovej vojny v Nemecku a okupovaných kra-

jinách. V rokoch 1918-1933 bola v Nemecku homosexualita trestná podľa paragrafu 175 nemeckého trestného zákona. Perzekúcia homosexuálov zosilnela v roku 1933, keď sa dostali k moci nacisti. Mala rôzne podoby od rušenia homosexuálnych organizácií až po transportovanie do koncentračných táborov. Nacisti verili, že homosexuáli boli slabí, zoženštení muži, ktorí nemohli bojovať za nemecký národ. Považovali ich za neschopných splodiť deti a tak zvýšiť pôrodnosť v Nemecku. Nacisti boli presvedčení, že podradné rasy produkujú viac detí ako árijci, a preto všetko, čo znižovalo nemecký reprodukčný potenciál, bolo považované za nebezpečné. Lesbické ženy nepokladali za takú hrozbu nacistickej rasovej politiky, preto boli prenasledované podstatne zriedkavejšie ako muži.

Novela paragrafu 175 z roku 1935 umožňovala prenasledovanie homosexuálov ešte zintenzívniť. Ministerskí úradníci rozšírili kategóriu „nemravných aktivít medzi mužmi“ na všetky činy, ktoré by mohli byť považované za homosexuálne. Súd neskôr rozhodol, že stačí aj zámer alebo myšlienka. Za nemeckej okupácie rôznych krajín boli homosexuáli, podobne ako Židia, Rómovia, politickí väzni a ďalší posielaní do koncentračných táborov. Homosexuálni väzni v týchto táboroch boli označovaní ružovým trojuholníkom a patrili medzi najnižšie „vrstvy“ väzňov. Transportovali ich do táborov tretej úrovne a museli sa podrobiť „trojitej disciplíne“, čo znamenalo, že museli pracovať ťažšie, dostávali menej jedla a podrobovali sa prísnejšiemu dozoru ako ostatní väzni. Neexistuje žiadna presná štatistika evidujúca počet homosexuálov, ktorí zomreli v koncentračných táboroch. Odhaduje sa od 10 000 po niekoľko desiatok tisíc, niektorí odhadujú až pol milióna. Nacistickí lekári využívali homosexuálov na svoje experimenty v snahe „vyliečiť“ homosexualitu, pričom obľúbená bola najmä kastrácia. Ich experimenty mali často za následok ochorenie, zmrzačenie alebo aj smrť, a nevedli k žiadnym vedeckým poznatkom.

LEKÁRSKE EXPERIMENTY A POKUSY O „LIEČBU“

Keďže sa homosexualita považovala za patologickú kategóriu, lekári sa všemožne usilovali o jej „vyliečenie“, niekedy v skutku drastickými postupmi. Pri experimentovaní využívali najrôznejšie postupy: psychoterapiu, hypnózu, kastráciu, hysterektómiu, lobotómiu, klitoridektómiu, elektrošoky, averzívnu terapiu a netestované lieky. Vyskytovalo sa aj úsilie o hormonálnu liečbu, pretože za príčinu mužskej homosexuality bol považovaný nedostatok mužských hormónov, alebo snaha o transplantáciu semenníkov, ktoré nepracovali „správne“, teda heterosexuálne. Homosexuálne cítenie pacientov sa po týchto zásahoch nielenže nezmenilo, ale organizmus semenníky neprijal ako cudzorodé tkanivo a z pacienta sa stal vykastrovaný homosexuál. Dopĺňanie mužských pohlavných

hormónov „nedostatočne mužným“ homosexuálom malo za následok ešte vyššiu homosexuálnu vzrušivosť. O averzívnu terapiu a terapiu elektrošokmi sa v Čechách pokúšal psychiater Kurt Freund. Pacienti si však namiesto averzie na homosexuálne správanie vybudovali averziu na samotného Freunda, ktorý zákroky uskutočňoval. Keď si Freund uvedomil, že ani s takýmto postupom nedosiahne želané výsledky, stal sa jednoznačným odporcom akéhokoľvek liečenia homosexuality. Spolu s Karlom Nedomom presadil, aby homosexualita ako taká prestala byť v Československu trestná. Stalo sa tak v roku 1961.

Vo viere, že homosexualita vzniká následkom nepríjemných zážitkov z detstva, pokúšali sa ju niektorí lekári liečiť abreaktívnou terapiou – podávaním LSD. Mal sa tým vyvolať stav, v ktorom sa stratia tieto nepríjemné zážitky z detstva a tým sa odstránia ich následky v súčasnom živote. Medzi ďalšie drastické metódy patrí lobotómia, ktorá je veľmi riskantná a môže viesť k poškodeniu iných oblastí mozgu alebo dokonca k smrti, prípadne kastrácia, ktorej dôsledkom je len významný pokles pohlavného pudu. Všetky uvedené pokusy potvrdili, že zmena sexuálnej orientácie z homosexuálnej na heterosexuálnu nie je možná, a pravdepodobne nie je možná ani zmena opačná.

V roku 1973 už nebola homosexualita uvedená ako mentálna porucha v Diagnostickom a štatistickom manuáli duševných chorôb, ktorý vydala Americká psychiatrická asociácia, o čo sa nemalým podielom zaslúžili aj gejské a lesbické liberalizačné hnutia. V roku 1975 tento krok nasledovala aj Americká psychologická asociácia. V treťom vydaní manuálu z roku 1983 bola medzi psychosexuálne poruchy začlenená egodystónna homosexualita ako zlá adaptácia na uvedomovanie si homosexuálnych pocitov, ktorá u jedinca spôsobuje problémy v podobe pocitov viny, depresii a túžby po heterosexuálnej adaptácii. Nakoniec pri revidovaní manuálu bola v roku 1986 aj egodystónna homosexualita vyradená z diagnostických kategórií. Svetová zdravotnícka organizácia nepovažuje homosexualitu za diagnózu od roku 1991.

Homosexualita, resp. homosexuálne správanie prešlo teda dlhým vývojom a jeho status v spoločnosti bol závislý od aktuálnej doby a historického pozadia. Stredoveký moralistický imperatív cirkvi, na ktorého základe boli homosexuálne sa správajúci ľudia trestaní, vystriedala medicína, ktorá na jednej strane oslobodila homosexuálov z väzení, na strane druhej im prisúdila stígmu psychickej poruchy. Pre súčasné chápanie homosexuality to však malo kľúčový význam. Ako upozornil už francúzsky filozof Michel Foucault, homosexualita ako kategória začala v skutočnosti existovať až so spomínaným nástupom lekárskej vedy, ktorá dala základ modernej homosexuálnej identite. Až v dôsledku toho, že sa homosexuálne alebo heterosexuálne tendencie u ľudí začali pokladať za vrodenú a nemennú charakteristiku, mohli začať vznikať homosexuálne združenia a hnutia, ktorých cieľom bolo a stále je bojovať za rovnaké práva a akceptáciu gejev, lesbických žien, bisexuálov a bisexuálov. Diskusie na tému homosexuality alebo

inej sexuálnej orientácie sa v posledných rokoch posunuli od zisťovania príčin k zisťovaniu dôsledkov; inými slovami: problémom prestala byť homosexualita, ale prevládajúce spoločenské postoje k nej. Súčasní teoretici a teoretičky zaoberajúci sa problematikou sexuálnej orientácie sa v zásade odlišujú v jednej základnej premise. Jedna skupina – esencialisti – veria, že sexuálna orientácia je človeku vlastná, či už od narodenia, pred narodením alebo sa mu stane vlastnou niekedy počas vývinu. Pokladajú homosexualitu a heterosexualitu, resp. bisexualitu za univerzálny fenomén, ktorý existuje nezávisle od doby a spoločnosti. Naopak, druhá skupina teórií, konštruktivistická, pokladá homosexualitu, heterosexualitu a bisexualitu za kategórie, ktoré sú len, takpovediac, spoločenskými výtvormi, a nedajú sa nekriticky aplikovať na rôzne historické epochy. Konštruktivisti odmietajú tvrdenie, že v každej dobe sa vyskytuje napríklad určitý počet homosexuálov, pretože podľa nich malo rovnakopohlavné sexuálne správanie rôzny význam v rôznych historických obdobiach a súčasné kategórie nemôžeme aplikovať povedzme na staroveké Grécko. Rovnako každé obdobie usmerňuje sexuálne správanie ľudí podľa aktuálnych kritérií a pravidiel, a preto sa význam sexuálneho správania a jeho podoby v čase a priestore menia.

LITERATÚRA

- Abelove, H., Barale M. A., Halperin, D. M., Eds.: *The Gay and Lesbian Studies Reader*, New York and London, Routledge 1993
- Bland, L., Doan, L., Eds.: *Sexology in Culture: Labeling Bodies and Desires*, Chicago, University Press 1998
- Borneman, E.: *Encyklopedie sexuality*, Praha, Victoria Publishing 1990
- Boswell, J.: *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, Chicago, The University of Chicago Press 1980
- Brzek, A., Pondělíčková-Mašlová, J.: *Třetí pohlaví*, Praha, Scientia Medica 1992
- Cantarella, E.: *Bisexuality in the Ancient World*, New Haven, Yale University Press, 1992
- Duberman, M. B., Vicinus, M., Chauncey, G., Eds.: *Hidden from History: Reclaiming the Gay and Lesbian Past*, London, Penguin Books 1989
- Heinze, E.: *Sexual Orientation: A Human Right*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers 1995
- Laqueur, T. W.: *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*, Cambridge, Harvard University Press 1990
- Rich, A.: *Povinná heterosexualita a lesbická existencia*, in: *Aspekt*, 1996, 1, s. 12 – 17
- Rosario, V. A., Ed.: *Science and Homosexualities*, New York and London, Routledge 1997.
- Sapfó: *Piesne*, Bratislava, Slovenský spisovateľ 1984
- Spencer, C.: *Dejiny homosexuality*, Bratislava, Slovart 1995
- Van Kooten Niekerk, A., Van der Meer, T.: *Homosexuality: Which Homosexuality?* London, GMP Publishers 1989

HOMOFÓBIA A HETEROSEXIZMUS

POSTOJE KU GEJOM, LESBICKÝM ŽENÁM A BISEXUÁLOM

Sylvia Ondrisová

Homosexualita ako kategória sexuálnej orientácie bola vytvorená až koncom 19. storočia. Kým sa na homosexualitu nahliadalo z medicínskeho hľadiska, väčšina pozornosti odborníkov sa sústredila na sledovanie gejov a lesbických žien, ich duševného zdravia a na pokusy o liečbu ich sexuálnej orientácie. Po desiatkach neúspešných pokusov o zmenu homosexuálnej orientácie uznala odborná verejnosť homosexualitu za celoživotný, nezmeniteľný a prirodzený variant sexuálnej orientácie. Mnohé výskumy zároveň ukázali, že ak niektorí geji, bisexuáli alebo lesbické ženy majú isté psychické ťažkosti (stavy depresie, úzkosti, pocity izolácie), sú dôsledkom postojov okolitej spoločnosti, a nesúvisia s ich erotickou a emocionálnou orientáciou ako takou. Homosexuálna a bisexuálna menšina často čelí podobným typom diskriminácie a odmietania, ako iné menšinové skupiny v spoločnosti. Na rozdiel od etnických menšín však homosexuálne orientovaní ľudia nemajú takmer žiadny podporný systém, keďže ich primárna rodina býva heterosexuálna. Neposkytuje im preto nijaké modely, ako sa vyrovnávať so sociálnym útlakom a diskrimináciou. Geji a lesbické ženy sa navyše stretávajú s menšou sympatiou a podporou od okolia, keďže v laickej verejnosti nepretržite prevláda predpoklad, že oni si svoju orientáciu sami vybrali.

Od 70-tych rokov 20. storočia sa preto pozornosť odborníkov a odborníčok sústreďuje na skúmanie predpojatých postojov heterosexuálnej väčšiny k homosexuálnej a bisexuálnej menšine. V roku 1972 zaviedol George Weinberg pojem *homofóbia*, ktorým pôvodne označil iracionálny strach, nenávisť a odsudzovanie homosexuálne orientovaných osôb. Odvtedy sa chápanie pojmu homofóbia značne rozšírilo a dnes sa používa na zachytenie celého spektra negatívneho cítenia, myslenia a konania vo vzťahu k lesbickým ženám, bisexuálom a gejom. Môže sa prejavovať od jemnejších foriem (napríklad pocito neistoty, nepohodlia v kontakte s gejom či lesbickou ženou), cez vtipy, zosmiešňovanie a odmietanie osobného kontaktu s homosexuálnym alebo bisexuálnym človekom, až po verbálne osočovanie, fyzické útoky alebo násilie.

Keďže pojem homofóbia nie je lingvisticky presný (znamená obavu z rovnakosti, a nie obavu z ľudí eroticky orientovaných na osoby rovnakého pohlavia), začali vznikať viaceré alternatívne termíny – homosexofóbia, homonegativizmus

a podobne. Za najvýstižnejší považujeme v súlade s Herekom pojem *heterosexizmus*, ktorý sa čoraz častejšie vyskytuje v zahraničnej, odbornej i laickej literatúre. Heterosexizmus je pojem paralelný k pojmom rasizmus, antisemitizmus či sexizmus a používa sa ako doplnkový k homofóbií, keďže objasňuje zdroje predsudkov voči lesbickým ženám a gejom. Heterosexizmus je definovaný ako „systém presvedčení, ktorý ignoruje alebo odsudzuje akúkoľvek inú ako he-

terosexuálnu formu správania, identity, vzťahu či komunity“. V rámci tohto systému má heterosexuálna, a teda partnerstvo muža a ženy, privilegované postavenie a je považované za jediný primeraný prejav lásky a sexuality. Takéto presvedčenia a normy vedú k homofóbnym prejavom, k netolerancii a necitlivosti ku každému človeku, ktorý nekoná v súlade s podobnými očakávaniami.

Rovnako ako antisemitizmus, rasizmus a sexizmus možno aj heterosexizmus považovať za formu sociálnej predpojatosti a je dôležité k nemu pristupovať z tohto hľadiska. Proces nerovnosti a odmietania je pritom podporovaný a udržiavaný jednak na úrovni spoločenských inštitúcií a zvyklostí – hovoríme o tzv. *kultúrom heterosexizmu*, a tiež sa odráža v postojoch jednotlivcov – tzv. *psychologický heterosexizmus*.

PREJAVY HETEROSEXIZMU V SPOLOČENSKÝCH INŠTITÚCIÁCH

Heterosexizmus si väčšina z nás neuvedomuje. Keďže je spoločensky akceptovanou formou diskriminácie, je zvyčajne úplne automatický a samozrejmý. Táto samozrejmosť súvisí s faktom, že rôzne spoločenské inštitúcie nám počas nášho života predkladajú určité poznanie o svete a o tom, aké správanie ľudí je primerané. Svojou činnosťou a tiež zaužívaným jazykom tak usmerňujú to, ako vnímame svet a ľudí okolo nás, čo považujeme za prirodzené a čo za nevhodné. Ukazujú nám napríklad, čo môžeme považovať za „zdravú“ rodinu, aké správanie máme očakávať od muža a aké od ženy alebo aký význam a miesto máme dať sexualite v našich životoch. Tým podporujú a udržiavajú len určitý,

často jednostranný pohľad na svet a jeho fungovanie. Aj presvedčenia o výlučnosti heterosexuálneho partnerského vzťahu sú silne zakotvené v rámci väčšiny existujúcich spoločenských inštitúcií. V priebehu nášho života takéto presvedčenia preberáme a chápeme ich ako prirodzené. To spôsobuje, že nepriaznivá situácia gejev, lesbických žien a bisexuálov sa mení len veľmi pomaly. Pozrime sa však bližšie na rozličné formy, akými sa heterosexizmus prejavuje na úrovni niektorých inštitúcií na Slovensku.

Právny systém

Na Slovensku prestalo byť homosexuálne správanie považované za trestný čin novelizáciou Trestného zákona v roku 1961. Pritom zákonná veková hranica, ktorá bola pre homosexuálny styk stanovená na 18 rokov, bola so zákonnou vekovou hranicou pre styk heterosexuálny zrovnocenená na 15 rokov až v roku 1990. Napriek týmto úpravám odzrkadľuje právny systém SR aj naďalej v istých formách diskrimináciu gejev, lesbických žien a bisexuálov. Zatiaľ nie je schválený legislatívny návrh na zavedenie životného partnerstva gejev a lesbických žien, ktorý by dopĺňal právne zakotvený inštitút manželstva a umožnil by aj gejom a lesbickým ženám právne usporiadať majetkové i osobné vzťahy. Myšlienka registrovaného partnerského spoložitia homosexuálnych ľudí a ich rodín má navyše len malú podporu predstaviteľov súčasných politických strán a hnutí, čím sa šanca na schválenie podobného legislatívneho návrhu minimalizuje.

Z iných krajín prijalo zákon o registrovanom partnerstve najprv Dánsko (1989), neskôr Nórsko (1993), Island, Švédsko, Španielsko, Maďarsko, Holandsko. Väčšina krajín však stále upiera homosexuálnym osobám možnosť adopcie (okrem Kanady), umelého oplodnenia a možnosť priznania rodičovských práv (okrem Islandu a Dánska). V USA nemajú federálny zákon o registrovanom partnerstve a ani o rodičovských právach lesbických žien a gejev, no precedensový právny systém a relatívna autonómnosť jednotlivých štátov umožňuje uznanie rodičovských práv v individuálnych prípadoch.

Za jednu z dôležitých snáh zástupcov a zástupkyň súčasných slovenských GLB¹ hnutí možno považovať úsilie o presadenie takých právnych úprav v Ústave SR, ktoré by explicitne zakazovali diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie, rovnako ako ju zakazujú na základe vierovyznania, rasy či pohlavia. Slovenský parlament však zatiaľ podobné návrhy zákona zamietol. Podrobnejšie sa právnym otázkam diskriminácie gejev, lesbických žien a bisexuálov venujeme v osobitnej kapitole.

Školstvo

Preferovanie heterosexuality ako jediného primeraného spôsobu partnerského a rodinného života je výrazné aj v osnovách sexuálnej výchovy na slovenských školách. Analýza osnov sexuálnej výchovy platných do júna 1998

zachytila dve základné posolstvá v rámci osnov pre I. stupeň ZŠ, podľa ktorých (1) je *heterosexuálna orientácia jedinou orientáciou, ktorá môže byť akceptovaná spoločensko-mravnou normou, pričom* (2) *za správne sa pokladá založenie rodiny, reprodukcia a výchova vlastných detí.*

Podobné posolstvo obsahovala aj sexuálna výchova pre II. stupeň ZŠ, podľa ktorého *homosexuálna orientácia síce existuje, ale nie je rovnocenná heterosexuálnej orientácii a možno ju riešiť heterosexuálnym partnerským vzťahom.* Aj medzi posolstvami sexuálnej výchovy pre stredné školy nachádzame, že *sa neskôr od adolescentov očakáva uzavretie manželstva, splodenie a výchova detí.*

Aj keď od septembra 1998 vstúpili do platnosti nové učebné osnovy, ktoré pod názvom *Výchova k manželstvu a rodičovstvu* schválilo MŠ SR v júni 1998, v súvislosti s otázkami homosexuality a bisexuality nie sú konštruktívnym posunom k jej akceptácii ako rovnocennej formy sexuálnej a citovej orientácie. Kým predchádzajúce osnovy sexuálnej výchovy otvorene podporovali heterosexistickú paradigmu, nové osnovy pre I. a II. stupeň ZŠ sa otázke homosexuality úplne vyhýbajú. Pritom práve ku koncu základnej školy dochádza u mnohých gejov a lesbických žien k uvedomovaniu si svojej sexuálnej orientácie a podobné „mlčanie“ im môže skomplikovať proces prijatia vlastnej homosexuality, vytvoriť zmätok v identite a narušiť sebahodnotenie.

Homosexualita sa ako téma zjavuje až v osnovách sexuálnej výchovy pre stredné školy v rámci tematického celku *Intímne vzťahy*. Pod názvom *Homosexuálne a lesbické vzťahy* sú zaradené až po tematických celkoch *Manželstvo a rodina*, *Rodičovstvo* a po príspevkoch o pohlavných úchyľkách, pohlavnej promiskuite, pohlavne prenosných ochoreniach a nebezpečenstvách drogovej závislosti. Opäť sú tak – časovo a „priestorovo“ – asociované s úchyľkou, či nebezpečenstvami. Svojím názvom a základnými tematickými okruhmi tak nové osnovy sexuálnej výchovy podporujú len heterosexuálny model vzťahov, keďže prezentujú a schvaľujú čisto heterosexuálne inštitúcie, ako sú manželstvo a rodina. Svojím zameraním potom istým spôsobom vylučujú zo svojho rámca lesbické ženy, bisexuálov a gejov.

V súlade so zahraničnými autormi a autorkami sa domnievame, že zaradenie tém ako vývin gejskej, lesbickej identity (coming out), vzťahov, ich životný štýl, špeciálne otázky a problémy gejov, lesbických žien a bisexuálov, existencia predpojatosti a stereotypov o nich, ako aj poskytovanie pozitívnych príkladov, by malo byť bežnou súčasťou vzdelávania nielen v rámci odborov učiteľských a pomáhajúcich profesií (psychológie, medicíny a sociálnych vied), ale aj súčasťou osnov pre ZŠ a SŠ. Dôležité je tiež nepoužívať heterosexistický jazyk, ktorý implicitne zahŕňa len heterosexuálnych ľudí a ich vzťahy, ale pri výučbe o rodičoch a partnerských vzťahoch paralelne spomínať aj homosexuálne vzťahy.

Zdravotníctvo

Aj keď odborníci a odborníčky z oblasti zdravotníctva venovali homosexualite značnú pozornosť, historicky ju veľmi dlho spájali s patológiou. Až v roku 1973 vyradila Americká psychiatrická asociácia diagnózu homosexuality ako duševnej choroby z Diagnostického a štatistického manuálu duševných chorôb DSM-III a v roku 1991 bola Svetovou zdravotníckou organizáciou vyradená aj z Medzinárodnej klasifikácie chorôb ICD-10. Napriek tomu mnoho lekárov a lekároch prepája naďalej homosexualitu s duševnou poruchou alebo ju iným spôsobom dis-

kriminuje. Na Slovensku boli v roku 2000 dokonca podobné stanoviská predmetom politických vyhlásení, ktoré podporil aj dôležitý predstaviteľ psychiatrickej spoločnosti. Odvolávali sa na pokusy úzkej skupiny lekárov z konzervatívnych náboženských kruhov najmä v USA, ktorí naďalej odporúčali „liečbu“ homosexuality pomocou tzv. reparatívnej (konverznej) terapie. Oficiálne stanovisko Americkej psychiatrickej asociácie však jednoznačne odsudzuje akékoľvek pokusy o zmenu sexuálnej orientácie, keďže existuje evidencia o ľuďoch, ktorí po danej liečbe zostali silne depresívni, prípadne sa pokúsili o samovraždu. Navyše za posledných 6 rokov našej odbornej a výskumnej práce sme sa v aktuálnych prehľadoch odbornej zahraničnej a domácej literatúry nestretli s publikáciami, ktoré by akokoľvek spochybňovali vyradenie homosexuality zo zoznamu duševných chorôb a ktoré by odporúčali pokusy o zmenu sexuálnej orientácie. Naopak, oficiálne stanoviská Svetovej zdravotníckej asociácie, Americkej psychiatrickej i psychologickkej asociácie vyzývajú odborníkov a odborníčky v oblasti duševného zdravia, aby v rámci svojej práce i výskumu pracovali na vlastných homofóbnych postojoch a prispievali tak k odstráneniu diskriminácie gejev, lesbických žien a bisexuálov.

I keď novšie výskumy poukazujú vo všeobecnosti na pozitívne postoje psychológov k homosexuálnym a bisexuálnym ľuďom, bližšia analýza poukazuje na istú ambivalenciu, najmä v otázkach adopcie či výchovy detí homosexuálnymi rodičmi. Za kontroverzné tiež niektorí profesionáli považujú povolenie lesbickým ženám a gejom vyučovať na školách. Navyše medzi tým, aké postoje odborníci verejne prezentujú a ako sa skutočne správajú, bol zistený len slabý vzťah.

Oficiálne pozitívne postoje teda nemusia zaručovať pozitívny prístup v praxi. Tento stav je čiastočne zrozumiteľný v kontexte dlhotrvajúceho spoločenského odmietania homosexuality, pričom po zmene politiky zdravotníckych organizácií neboli vypracované žiadne návody ani poradenstvo, ktoré by pomáhali terapeutom nepredpokladať pracovať s gejami a lesbickými ženami. Mnohí profesionáli tak naďalej neprimerane používajú heterosexuálne normy vývinu a vzťahov, podľa ktorých môžu geji a ich vzťahy pôsobiť „patologicky“. Tieto modely neberú do úvahy špecifiká homosexuálnych vzťahov, ani skutočnosť, že homosexuálni a bisexuálni ľudia majú v dôsledku diskriminácie len minimálnu podporu od okolia. Je preto nevyhnutné vypracovávať postupy na modifikáciu diskriminujúcich postojov a na nepredpojatú prácu s členmi sexuálnych minorít.

Cirkev

Dôležitú úlohu pri šírení heterosexuálnej paradigmy zohrala v súvislosti s kresťanskou vierou cirkev. Heinze nazýva teologicky ospravedlňované potláčanie iného ako heterosexuálneho správania *heterosexuálne normatívnou teológiou*. V dôsledku liberalizačných tendencií niektoré kresťanské náboženské komunity v súčasnosti síce akceptujú homosexuálnych ľudí, avšak nezriedka navrhujú nahradiť „homosexuálne túžby túžbami Ducha“, čo je pre homosexuálnych a bisexuálnych ľudí len ďalšia z radu diskriminujúcich možností zmeny. Mnoho cirkví často naďalej káže proti homosexuálnemu správaniu a vylučuje ľudí z mnohých aspektov náboženského života len na základe ich sexuálnej orientácie.

Masmédiá

Masmédiá ako ďalšia inštitúcia odráža i udržiava kultúrny heterosexizmus. Už od detstva sledujeme príbehy a rozprávky s heterosexuálnymi vzťahmi, rodiny vo filmoch bývajú heterosexuálne a u detí sa tiež predpokladá heterosexuálne zameranie. Flinstonovci „dokazujú“, že svet bol vždy heterosexuálny a sci-fi vykresľujú, že aj v budúcnosti bude. Zobrazenie gejov a ich života bolo dlho zriedkavosťou. Ak sa nakoniec vyskytlo, boli geji (lesbické ženy sa takmer neobjavovali) zobrazovaní zväčša negatívne. V súčasnosti síce pribúdajú filmy a seriály, ktoré sa venujú gejom a ich problémom v pozitívnejšom svetle, ale lesbické ženy a geji sa v nich objavujú takmer vždy len pre to, že sú homosexuálni, a teda že ich homosexualita je dôležitá v zápletke. Jadro príbehu sa potom zameriava skôr na sexualitu gejov, než na ich každodenný nesexuálny život.

V mnohých reláciách sa navyše opakovane objavujú vtipy a zosmiešňovanie gejov, ktoré prispievajú k udržiavaniu stereotypov o nich. V rámci rodinných alebo partnerských programov je homosexualita zväčša ignorovaná. Treba však poznamenať, že v tomto smere sú ďalej naši českí susedia, ktorí napríklad v rámci zoznamovacích relácií pozývajú už aj gejov a lesbické ženy a dávajú im tak mož-

nosť nájsť si partnera, prípadne partnerku. Poskytujú tak divákovi priestor na uvedenie si faktu, že existujú aj iní ľudia ako heterosexuálni, a majú tiež svoje potreby a práva.

Udržiavanie heterosexizmu prostredníctvom spoločenských inštitúcií spôsobuje, že ľudia svoju homosexuálnu alebo bisexuálnu orientáciu skrývajú, keďže v prípade jej zverejnenia bývajú odsudzovaní. Oboje negatívne pôsobí na prežívanie a psychickú stabilitu gejev, lesbických žien a bisexuálov, ale tiež negatívne ovplyvňuje vzťahy heterosexuálnych ľudí. Identifikácia prejavov heterosexizmu v činnosti slovenských inštitúcií je potom základom zmeny, ku ktorej môžu výrazne prispieť práve profesionálky a profesionáli v oblasti školstva, sociálnej práce alebo zdravotníctva.

SKRYTÉ FORMY HETEROSEXIZMU

Predpojatosť voči homosexualite, ktorá pretrváva v spoločnosti a v jej inštitúciách, podstatným spôsobom vplýva aj na postoje jednotlivých ľudí k lesbickým ženám, bisexuálom a gejom. Individuálne prejavy heterosexizmu sa odrážajú napríklad v pocitoch neistoty, vo forme obáv, znechutenia, nevraživosti, či v iných typoch ignorovania a odsudzovania homosexuality.

Silný tlak súčasnej spoločnosti k tolerancii vedie ľudí k tomu, že začínajú prejavovať otvorene pozitívne, resp. neutrálne postoje k sociálnym minoritám. Napriek tomu predpojatosť existuje stále, i keď jej prejavy postupne nadobúdajú menej otvorené, subtilnejšie formy. Zvyčajne nie sú plne uvedomené, sú spontánne a automatické. Udržiava ich mnoho z nás, i keď zvyčajne veríme, že nie sme predpojatí. Niekedy je v pozadí týchto prejavov len nedostatok informácií o homosexualite, väčšinou sa však objavujú aj v oblasti emócií. Na rozumovej úrovni potom môžeme homosexualitu naozaj tolerovať, avšak pri stretnutí s konkrétnym homosexuálnym človekom môžeme cítiť napätie, nedôverčivosť alebo znechutenie. Následne sa takýmto stretnutiam budeme vyhýbať, tému homosexuality považovať za malichernú alebo budeme odsudzovať konkrétneho geja na základe iných vlastností, ako je jeho sexuálna orientácia.

Predpojatosť sa však neprejavuje len v aktívnej forme, teda priamym odsudzovaním alebo atakovaním lesbických žien, bisexuálov a gejev. Aj ľahostajnosť a pasivita sú jednými zo silných faktorov, ktoré pomáhajú udržiavať diskrimináciu homosexuálnych a bisexuálnych ľudí. Ak počujeme alebo vidíme, ako niekto zosmiešňuje, znevažuje alebo útočí na homosexualitu a nijakým spôsobom nespochybňujeme toto konanie a/alebo neukážeme svoj nesúhlas, stávame sa tichými spojencami prejavovanej diskriminácie. Naše ticho alebo neschopnosť reagovať spôsobí, že u ľudí v našom okolí nedôjde ku korekcii postojov a správania, a budú naďalej odsudzovať homosexualitu a bisexualitu. Aj keď tradičné,

zámerné formy predpojatosti je možné redukovať priamym vzdelávaním a technikami na zmenu postojev, súčasné, miernejšie a pravdepodobne menej vedomé formy vyžadujú alternatívne postupy. Ako si ukážeme ďalej, užitočné je venovať pozornosť aj individuálnej úrovni, teda pracovať s konkrétnym človekom samostatne, v závislosti od jeho vlastných potrieb a prejavov. Zároveň je dôležité vytvoriť priestor osobným kontaktom s členmi a členkami sexuálnych minorít, prípadne realizovať hry a techniky, v ktorých rámci sa ľudia môžu vžiť do situácie gejov, lesbických žien a bisexuálov. Umožní im to jednak pochopiť skúsenosti a pocity homosexuálnych ľudí, pričom osobný kontakt s gejom (alebo rozprávanie jedného člena skupiny o svojom homosexuálnom kamarátovi) prispeje aj k spochybneniu stereotypov o gejoch a lesbických ženách. Môžu potom vnímať konkrétného homosexuálneho človeka špecificky, individuálne, a nie zovšeobecnene ako člena jednej sexuálnej menšiny.

CHARAKTERISTIKY SÚVISIACE S HOMOFÓBNYMI POSTOJMI

Heterosexizmus, i keď má svoju vlastnú históriu i náplň, možno spolu s rasizmom, sexizmom i antisemitizmom považovať za synonymum predpojatosti. Existuje veľa sociálnopsychologických teórií, ktoré sa zaoberajú štúdiom predpojatosti, či už z hľadiska sledovania kognitívnych procesov alebo skúmaním medziskupinových vzťahov. Tieto teórie možno použiť aj na pochopenie heterosexizmu, i keď v rámci tejto publikácie sa im nebudeme venovať podrobnejšie. Pozrieme sa však stručne na niektoré psychologické a sociálne procesy, ktoré priamo súvisia s negatívnymi postojmi ku gejom a lesbickým ženám. Úsilie odhaliť niektoré charakteristiky, ktoré súvisia s negatívnymi postojmi k homosexualite, sa objavuje na vedeckom poli po vyradení homosexuality zo zoznamov duševných chorôb. Sledovali sa najmä také aspekty, ako je vek, pohlavie, miesto bydliska, sociálny status a tiež rozličné osobnostné črty ľudí, ktorí vyjadrovali homofóbne postoje. Na základe výsledkov viacerých štúdií možno zjednodušene povedať, že na postoje k homosexualite môžu mať vplyv nasledujúce charakteristiky:

vek a vzdelanie – starší ľudia a ľudia s nižším vzdelaním mávajú negatívnejšie postoje ku gejom a lesbickým ženám. Na Slovensku sa ako najtolerantnejšia ukazuje skupina mladých ľudí vo veku 20 do 25 rokov,

pohlavie – muži udržiavajú negatívnejšie postoje ako ženy, a to najmä ku gejom,

osobný kontakt s gejom, lesbou alebo bisexuálom – ľudia, ktorí nezažili osobné (a priaznivé) kontakty s homosexuálnymi ľuďmi, mávajú k nim negatívnejšie postoje,

náboženský konzervativizmus – ľudia s negatívnymi postojmi sú zväčša silne nábožní, často navštevujú kostol a uznávajú konzervatívne náboženské predpisy,
sexuálny konzervativizmus – homofóbne postoje vyjadrujú častejšie ľudia, ktorí sú menej sexuálne liberálni a ktorí prejavujú viac viny v súvislosti so sexualitou,

udržiavanie tradičných rodových rol je častejšie spojené s negatívnymi postojmi ku gejom, bisexuálom a lesbickým ženám,

miesto bydliska – ľudia s negatívnymi postojmi žijú častejšie na vidieku,

údaje o referenčnej skupine – homofóbnejší ľudia sa častejšie pohybujú v takej skupine ľudí, ktorá tiež vyjadruje negatívne postoje k homosexualite,

autoritárstvo – osoby s negatívnymi postojmi k homosexualite prejavujú vyšší stupeň autoritárstva.

Pohlavie

Výskumy ukazujú, že muži mávajú silnejšie predsudky voči homosexualite ako ženy, a to najmä ku gejom. V USA napríklad zistili, že mladí muži na univerzitách vnímajú pojem gay ako najhoršie možné oslovenie, aké môže muž povedať inému mužovi. Podobné je to u nás s pojmi ako buzerant alebo teploš. Takéto oslovenia bývajú adresované najmä s cieľom zosmiešniť alebo znevážiť druhého človeka, je preto pochopiteľné, že sa muži usilujú vyhnúť akémukoľvek správaniu, ktorým by si mohli „vyslúžiť“ podobné oslovenie.

Podľa Hereka prejavujú ženy priaznivejšie postoje k homosexualite preto, že častejšie zažívajú osobný kontakt s lesbickými ženami a gejmi. Na mužov je stále vytváraný silnejší tlak, aby svoju mužskosť dokazovali tým, že budú odmietať všetko, čo nie je považované za mužské (teda aj mužskú homosexualitu), alebo to, čo je vnímané ako znížovanie dôležitosti mužov (lesbizmus). Keďže ženy pravdepodobne menej vnímajú odmietanie homosexuality ako nevyhnutné pre svoju vlastnú rodovú identitu, majú aj viac možností osobného kontaktu s gejmi a lesbickými ženami. Osobný kontakt, ako si o chvíľu ukážeme, pozitívne pôsobí na zmenu homofóbnych postojov².

Autoritárstvo

Podľa Adorna je základom ľudských predsudkov autoritársky typ osobnosti. Autoritárstvo býva dôsledkom presadzovania silnej disciplíny a tvrdej výchovy v detstve. To vyvoláva u dieťaťa veľmi agresívne pocity, ktoré však dieťa nemá možnosť prejaviť. Dochádza k ich zvnútorneniu a začínajú sa prejavovať voči iným objektom – najmä voči minoritným skupinám a ľuďom, ktorí sa istým spôsobom odlišujú. Ľudia s vysokým stupňom autoritárstva prejavujú silnú úctu k autoritám a k tradičným hodnotám, ktoré tieto authority schvaľujú³.

Kontakt s gejom alebo lesbickou ženou

Ukazuje sa, že heterosexuálni ľudia, ktorí zažili priateľský vzťah s gejom alebo lesbickou ženou, k nim majú priaznivejšie postoje. Tieto postoje bývajú pozitívnejšie, ak takýchto osobných kontaktov a stretnutí bolo viac, ak boli vzájomné vzťahy heterosexuála a geja bližšie a ak v nich došlo k priamemu zdôvereniu sa so sexuálnou orientáciou zo strany geja (a nešlo teda o predpoklad, že je niekto gej alebo o informáciu od tretej osoby).

Vysokú prepojenosť *blízkosti* vo vzťahu a *priameho zdôverenia sa s homosexuálnou orientáciou* možno vysvetliť predpokladom, že geji a lesbické ženy si vyberajú ľudí, ktorým o svojej orientácii povedia. Uprednostňujú pritom ľudí blízkych, s ktorými zároveň o otázke svojej orientácie diskutujú. Samotné zdôverenie sa so sexuálnou orientáciou (a teda s veľmi intímnu skutočnosťou) spätne zosilňuje vzťah a blízkosť daných ľudí, keďže zvyčajne dochádza k ďalšej otvorenej diskusii. Heterosexuálny človek tak môže lepšie pochopiť prežívanie homosexuálnych a bisexuálnych ľudí a vcítiť sa do ich každodennej situácie. Poznanie viacerých ľudí z menšinovej skupiny zároveň napomáha k tomu, že skupina je vnímaná ako rôznorodá, čím dochádza aj k narušaniu stereotypov. Ukazuje sa teda, že nielen kontakt samotný, ale práve druh kontaktu najviac vplýva na medziskupinové postoje.

VÝZNAM HOMOFÓBIE PRE JEDNOTLIVCA

Postoje ľudí k menšinovým skupinám majú často viac do činenia s ich vlastným, psychickým fungovaním než s vlastnosťami a správaním členov a členiek menšín. Táto kapitola sa síce zaoberá najmä psychologickými mechanizmami, ktoré stoja za negatívnymi postojmi k homosexualite, nemusí byť však zaujímavá len pre psychológov a psychoterapeutov. Umožňuje totiž hlbšie nazrieť do motívov a procesov, ktoré vedú ľudí k odmietaniu a atakovaniu iných. Pochopenie potrieb ľudí s netolerantnými postojmi často prináša efektívnejšie nástroje na prácu s nimi.

Autori Smith a Katz rozvinuli nezávisle na sebe tzv. *funkcionálny prístup* k štúdiu postojov a ich možných zmien. Je založený na myšlienke, že ľudia vyjadrujú a udržiavajú určité postoje pre psychologický zisk, ktorý z toho majú. Postoje sú tak silne ovplyvnené potrebami daného človeka a v skutočnosti môžu mať len málo spoločné s ľuďmi, proti ktorým sú namierené. Na základe funkcie, ktorú postoj danému človeku plní, môžeme postoje začleniť do troch skupín:

Skúsenostné postoje

Postoj s touto funkciou je zvyčajne založený na minulej skúsenosti s konkrétnou lesbickou ženou alebo gejom. Väčšina pocitov a myšlienok z takéhoto stretnutia je následne zovšeobecnená na všetkých homosexuálnych ľuďoch. Postoj tak pomáha človeku zorganizovať minulé skúsenosti a zároveň mu poskytuje vzorec pre budúce kontakty s gejmami a lesbickými ženami.

Skúsenostné postoje sú zväčša ladené pozitívne. Informácie, ktoré človek získa z osobného stretnutia, mu umožňujú rozpoznať nepresnosti stereotypov a vedú k hlbšiemu, osobnejšiemu záujmu o ľudí zo sexuálnych minorít. Tým dochádza aj k odstráneniu ľahostajnosti a nezájmu, ktoré často bývajú zdrojmi hostility voči gejom a lesbickým ženám.

Keďže mnoho ľudí nemá osobné kontakty s gejmami a lesbickými ženami, väčšina postojov heterosexuálov nie je skúsenostných. Pre takýchto ľudí sú homosexuálne osoby primárne symbolmi a vyjadrenie postoja je dôležité samo osebe, keďže poskytuje odlišnú funkciu – pomáha človeku zvýšiť sebahodnotu.

Ego-obranné postoje

Tento typ postojov sa vyskytuje u ľudí, pre ktorých geji a lesbické ženy symbolizujú neprijateľné časti seba – napr. zženštenosť u mužov, resp. maskulinitu u žien. Takíto ľudia neuvedomene pripisujú svoje odmietané časti gejom a lesbickým ženám, čo im umožňuje odsudzovať homosexuálov bez toho, aby zároveň museli odsudzovať aj seba. Obranné postoje sú potom zväčša negatívne, vyjadrované prostredníctvom silných pocitov znechutenia z homosexuality alebo pocity ohrozenia zo strany homosexuálnych osôb rovnakého pohlavia.

Ovplyvniť takéto postoje je pre ich psychodynamickú povahu pravdepodobne najťažšie. Dynamicky orientovaní terapeuti môžu zistiť vnútorný konflikt človeka, ktorý je v pozadí postoja, a začať s ním pracovať. V inom prípade možno daných ľudí viesť k novým významom alebo pohľadom napr. na maskulinitu a femininitu. Potom muž s obrannými postojmi môže pochopiť, že sa môže cítiť mužom, aj keď bude tolerovať určitú voľnosť v prejavoch, ktoré považuje za mužské.

Postoje potvrdzujúce sociálnu identitu

Do tejto kategórie možno zaradiť postoje, ktoré pomáhajú človeku zvýšiť vlastnú sebahodnotu, a to dvoma spôsobmi: tak, že umožnia človeku prezentovať nejaké hodnoty, alebo mu umožnia priradiť sa k istej skupine ľudí.

Postoje umožňujúce vyjadriť hodnoty

V tomto prípade poskytuje homofóbny postoj spôsob, ako vyjadriť určité hodnoty a dáva tak človeku možnosť prezentovať isté aspekty seba, deklarovať (sebe aj iným) „kto je“. Ak je napríklad dôležitou súčasťou niečej identity „byť kresťanom“, môže svoj postoj k homosexualite vyjadrovať ako negatívny, keďže „v Biblii je jasne stanovené, že homosexualita je hriech“. Riadiť sa Bibliou a byť kresťanom je pre tohto človeka oveľa dôležitejšie, ako byť proti homosexualite.

K pozmeneniu takéhoto postoja môže dojsť tým, že si človek osvojí nové normy – konkrétne napríklad novou interpretáciou vzťahu Biblie k homosexualite. To by bolo zvlášť účinné v prípade, že by táto nová interpretácia bola potvrdzovaná dôležitými náboženskými vodcami, resp. ľuďmi, ktorých daný človek rešpektuje.

Postoj sociálno-expressívny

Postoje s touto funkciou dávajú človeku možnosť, aby prináležal k určitej skupine. Ak človek vyjadrí postoj, ktorý je súhlasný s názormi jeho skupiny, pomáha mu to získať prijatie, súhlas alebo lásku od ľudí, ktorých považuje za dôležitých. Pre človeka s týmto postojom je potreba prijatia zo strany druhých silnejšia ako potreba vyjadriť vlastný názor.

Homofóbne postoje s touto funkciou môžu byť modifikované tým, že človek zmení vnímanie noriem svojej skupiny alebo širšej spoločnosti. Ak budú významní ľudia vnímaní ako podporujúci gejov a lesbické ženy, objavia sa tolerantnejšie postoje. Tiež v prípade, že určitá skupina začne medzi seba prijímať aj lesbické ženy a gejov, zmenia sa pravidlá a postoje skupiny. Spomenuté funkcie postojov, samozrejme, nie sú vyčerpávajúce a ani sa vzájomne nevylučujú. Postoj k jednej skupine ľudí môže napĺňať viac potrieb a motívov, aj v závislosti od rozličných spôsobov, akými je táto skupina definovaná a vnímaná.

Postoje možno modifikovať nielen prácou s jednotlivým človekom, ale tiež prácou s celou skupinou alebo vplyvom na širšiu spoločnosť vo všeobecnosti. Status ľudí, pracujúcich v školstve i zdravotníctve, umožňuje pôsobiť na mienku mnohých ľudí súčasne. Môžeme tak prezentovať nové vzory mužskosti a ženskosti, partnerských vzťahov, rodín či sexuality vôbec, ktoré by neohrozovali identitu heterosexuálnych ľudí. Tí môžu potom bez strachu, že by stratili priazeň okolia alebo svoje vlastné hodnoty, akceptovať gejov, bisexuálov a lesbické ženy.

PRIVILÉGIÁ A PRÁCA S DISKRIMINÁCIOU

Mindell ponúka ďalší postup, ktorý pomáha zlepšiť vzťahy medzi spoločenskou väčšinou a minoritami. Podľa neho je dôležité uvedomiť si náš

„sociálny rank“, to znamená výhody, práva a privilégia, ktoré získavame na základe nášho statusu – napríklad na základe nášho finančného zázemia, veku, vzdelania, pohlavia, rasy, zdravotnej situácie, či sexuálnej orientácie. Ak sme napríklad vzdelaní a s dobrou praxou v odbore, máme lepšie príležitosti získať zamestnanie. Ak sme bohatí, môžeme si dovoliť lyžovačku v zahraničí a dobre si oddýchnuť, môžeme jesť zdravé potraviny a kupovať si kvalitnejšie výrobky, pričom to považujeme za samozrejmé. Zvyčajne neuvažujeme o ľuďoch, ktorí podobné možnosti nemajú, a ani sa nezaobráame ich skúsenosťami. Práve v situácii, keď si neuvedomujeme výhody, ktoré máme ako členovia zvýhodnenej (väčšinovej) skupiny, dochádza k tomu, že podceňujeme alebo popierame skúsenosti a problémy minorít. Naše práva a výhody totiž považujeme za také samozrejmé a prirodzené, že sa nevieme vcítiť do situácie ľudí, ktorí dané možnosti nemajú. Ich problémy a požiadavky ani nepovažujeme za dostatočne relevantné. Nedostatok informácií a nepochopenie tak vedie k necitlivosti, čím sa udržiava utláčanie a odmietanie minorít. Cieľom, samozrejme, nie je vzdať sa privilégií, ani cítiť za ne vinu. Oveľa užitočnejšie je uvedomiť si ich a pokúsiť sa aktívne prispieť k tomu, aby sme ich mohli zdieľať aj s ľuďmi z menšinových skupín. Ak napríklad máme partnera alebo partnerku, môžeme si pri ceste z kina uvedomiť, aké je príjemné, že sa môžeme držať za ruky alebo objímať. Pri blízkej príležitosti môžeme hovoriť o tejto skúsenosti so známymi, ale tiež hovoriť o tom, aké je dôležité, aby mali právo podobnú skúsenosť zažívať všetci ľudia, bez ohľadu na sexuálnu orientáciu. Aj touto „malou“ aktivitou môžeme prispieť k tomu, že v našom bližšom okolí sa budú rozvíjať priaznivejšie a uvedomeľé postoje k sexuálnym minoritám.

POZNÁMKY

¹ Pre zjednodušenie textu používame v knihe skratku GLB, ktorá označuje pojmy gejský/á, bisexuálny/a, lesbický/á (napr. GLB komunita, GLB identita, GLB rodina a podobne).

² Podľa iných autorov a autoriek sa u žien zároveň rozvíja väčšia senzitivita k potláčaným skupinám práve pre vlastné skúsenosti s negatívnymi rodovými stereotypmi a s predpojatou voči ženám. V dôsledku takejto citlivosti môžu mať ženy priaznivejšie postoje k homosexualite ako muži.

³ Táto teória, samozrejme, vysvetľuje iba väčšiu tendenciu niektorých ľudí k predsudkom, nie však predpojatost celých skupín, či spoločností. Okrem osobnostných charakteristík je nevyhnutné brať do úvahy aj situačné faktory, vplyv spoločenských alebo skupinových noriem a vzťahov.

LITERATÚRA

- Aberson, Ch. L., Swan, D. J., Emerson, E. P.: Covert Discrimination Against Gay Men by U.S. College Students, *The Journal of Social Psychology*, 139, 1999, s. 323-334
- Annesley, P., Coyle, A.: Clinical Psychologists' Attitudes to Lesbians, *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 5, 1995, s. 327-331
- Basow, S.A: Gender Stereotypes: Traditions and Alternatives, Brooks/Cole Publishing Company, Monterey California, 1986

- Britton, D. M.: Homophobia and Homosociality: An Analysis of Boundary Maintenance, *The Sociological Quarterly*, 31, 1990, s. 423-439
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L.: Reducing Prejudice: Combating Intergroup Biases, *Current Directions in Psychological Science*, 8, 4, 1999, s. 101-105
- Gray, P. D., Kramer, M., Minick, P., McGehee, L., Thomas, D., Greiner, D.: Heterosexism in Nursing Education, *Journal of Nursing Education*, 35, 5, 1996, s. 204-210
- Hayesová, N.: Základy sociální psychologie, Praha, Portál 1998
- Heinze, E.: Sexual Orientation: A Human Right, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1995
- Herek, G. M.: Attitudes Toward Lesbians and Gay Men: A Factor Analytic Study, *Journal of Homosexuality*, 1984, 10, s. 39-51
- Herek, G. M.: Can Functions Be Measured? A New Perspective on the Functional Approach to Attitudes, *Social Psychology Quarterly*, 1987, 50, s. 285-303
- Herek, G. M.: The Social Context of Hate Crimes: Notes on Cultural Heterosexism, *Hate Crimes: Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men*, Newbury Park, Sage Publications, 1992, s. 89-104
- Herek, G. M.: Psychological Heterosexism in the United States, in A.R.D. Augelli and C.J. Patterson (Eds.), *Lesbian, Gay, and Bisexual Identities Over the Lifespan: Psychological Perspectives*, New York, Oxford University Press, 1995, s. 321-346
- Herek, G. M., Capitanio, J. P.: „Some of My Best Friends“: Intergroup Contact, Concealable Stigma, and Heterosexuals' Attitudes Toward Gay Men and Lesbians, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1996, 22, s. 412-424
- Lindzey, G., Aronson, E.: The Handbook of Social Psychology III., University of Texas, Addison – Wesley Publishing, 1969
- Margolies, L., Becker, M., Jackson-Brewer, K.: Internalized Homophobia: Identifying and Treating the Oppressor Within, *Lesbian Psychologies*, Chicago, University of Illinois Press, 1987, s. 229-241
- Mindell, A.: The leader as a martial artist: Techniques and Strategies for Resolving Conflict and Creating Community, HarperCollins Publishers, New York, 1992
- Mindell, A.: Sitting in the Fire: Large Group Transformation Using Conflict and Diversity, Lao Tse Press, Portland, 1995
- Mones, L.: Worldwork with Anti-semitism, unpublished manuscript – preparation for PH.D. thesis, Global Process Oriented Institute, Portland, 1995
- Mrázik, M.: Medicínske aspekty homosexuality, in: *Spoločná cesta k inštitútu registrovaného partnerstva na Slovensku*, Iniciatíva Inakosť – Zborník príspevkov, 2001
- Ondrisová, S., Bianchi, G.: Heterosexizmus: spoločensko-kultúrne a psychologické aspekty postojov k lesbickým ženám a gayom, *Československá psychologie* 44, 2, 2000, s. 165-179
- Ondrisová, S.: Konštrukcie heterosexizmu: vytváranie, udržiavanie a ovplyvňovanie, Doktorandská dizertačná práca, FFUK, Bratislava, 2001
- Preston, K., Stanley, K.: „What's the Worst Thing...?“ Gender-Directed Insults, *Sex Roles*, 17, 3/4, 1987, s. 209-219
- Stanford, T.: Sexuální chaos, Praha, Návrat domu 1996
- Supeková, M., Bianchi, G.: Teória a prax súčasnej sexuálnej výchovy v školách na Slovensku, *Učiteľ a sexuálna výchova*, Nitra, SlovDidac, 1996, s. 57-67

KULTÚRNE PRESVEDČENIA O SEXUALITE

Sylvia Ondrisová

Heterosexizmus ako väčšinovo akceptovaná norma, že partnerský a erotický vzťah muža a ženy je jedinou primeranou formou vzťahu, úzko súvisí s ďalšími existujúcimi presvedčeniami – kultúrnymi zmýšľaniami o sexualite a rodových rolách. Spoločenské normy, ako by sme sa mali správať v oblasti sexuality a aké sú primerané prejavy mužskosti a ženskosti, vplývajú na naše postoje k homosexuálnym ľuďom. Gejov, bisexuálov a lesbické ženy totiž často vnímame ako tých, ktorí narúšajú konvenčný typ sexuálneho a na rode založeného správania.

CHÁPANIE SEXUALITY: VPLYV NA POSTOJE KU GEJOM A LESBICKÝM ŽENÁM

Keď sa spätne pozrieme na prístup k otázkam sexuality v rozličných historických etapách, môžeme si všimnúť, že hranice a normy sexuálneho správania sa postupne menia. V európskych krajinách bola kontrola sexuálneho správania dlhé obdobie záležitosťou náboženstva, najmä kresťanstva (tzv. duchovná etapa). Sexualita bola obmedzená normami a zákazmi, viazala sa výlučne na manželstvo, súkromie manželskej spálne a jej hlavným cieľom bolo splodenie detí. Koncom 19. storočia sa k sexualite začalo pristupovať z hľadiska biologického a medicínskeho, vtedy bolo hlavnou snahou „objektívne“ vedecky preskúmať sexualitu (biologická alebo sexuologická etapa). Pritom kresťanstvo i medicína v súvislosti so sexualitou odporúčali podobný životný štýl – heterosexuálnu sexualitu len v rámci manželstva, zameranú na reprodukciu. Sex bol chápaný ako vnútorná sila, ktorá je úplne nezávislá od kultúry a civilizácie.

Až od 70-tych rokov 20. storočia sa začal zdôrazňovať aj psychologický a sociálny význam sexuality (tzv. sociálna etapa), čím došlo k značnej liberalizácii v tejto oblasti. Do popredia sa dostávajú aspekty príjemnosti a rozkoše zo sexuality, pričom reprodukcia prestáva byť považovaná za jediný cieľ sexuálneho života. Začína otvorená diskusia o sexualite, rozvíjajú sa hnutia za akceptáciu sexuálnych minorít, za rovnoprávnosť žien v otázkach sexuality, zvyšuje sa tolerancia k erotickej i pornografickej tvorbe, sexuálna výchova sa dostáva do škôl.

Hlavnými normami sa stáva sexuálna sloboda a rovnoprávnosť. V ďalšom období sa v súvislosti s ochorením na aids dostáva do pozornosti tiež ochrana pred šírením vírusu HIV. Ako jediná norma sa preto odporúča bezpečný sex.

Nové prístupy k sexualite naznačujú, že sexualita a jej uznávané prejavy nie sú prirodzene „dané“, ale je to niečo, čo si sami vytvárame v rámci sociálnych vzťahov. Ľudia priradujú sexualite určitý význam, pripisujú jej určitú funkciu a stanovujú jej vhodné prejavy a formy. Hranice dovoleného a nedovoleného v sexe, normálneho a „nenormálneho“, zdravého alebo chorého si tak vytvárame aj v priebehu života, a to v súlade s tým, ako sú nám prezentované zo strany rodičov, školy a mnohých iných sociálnych inštitúcií.

V tejto súvislosti je dôležité uvedomiť si, že spôsob, akým nahliadame na sexualitu, má značný vplyv aj na naše správanie k ľuďom zo sexuálnych minorít. Väčšina z nás totiž vníma týchto ľudí primárne a takmer výlučne v sexuálnych pojmoch, v dôsledku čoho ich hodnotíme s ohľadom na naše vlastné očakávania od sexuality¹.

Pre členov sexuálnych minorít je v takomto ovzduší ťažké otvorene hovoriť o svojej sexuálnej orientácii, keďže privátnosť je jednou z očakávaných charakteristík sexuality. Podľa nej by sexualita „mala“ zostať vecou osobnou, niečím, čo patrí len do súkromia dvoch ľudí. Homosexualita a bisexualita je však identitou „verejnou“. Otvorene pripustiť homosexualitu alebo bisexualitu znamená takmer automatické zverejnenie sexuality. Mnohí heterosexuáli hovoria, že by skôr akceptovali gejov a lesbické ženy, ak by svoju homosexualitu neukazovali na verejnosti. To je však takmer nemožné, keďže akékoľvek zverejnenie faktu homosexuálnej orientácie väčšine z nás pripomenie sexualitu. Bežné erotické prejavy heterosexuálnych ľudí na verejnosti zvyčajne nepovažujeme za prekračujúce hranice súkromia. Ak by sme známym predstavili svojho heterosexuálneho partnera alebo partnerku a držali ho (ju) pritom za ruku, asi by nikto z nich neuvažoval okamžite o našej sexualite. Zaujímali by sa skôr o zovňajšok partnera či partnerky, vek, povolanie. Sexuálny aspekt nášho vzťahu by vnímali implicitne a prirodzene, a nie ako narušajúci hranicu súkromia. Ak by sme však za ruku držali človeka toho istého pohlavia, sexuálny aspekt nášho vzťahu by bol pravdepodobne tým najsilnejším, čo by z neho okolití ľudia vnímali. Chápali by ho ako rušivý a prekračujúci hranice toho, čo môže byť zverejnené.

Súkromie heterosexuality je na rozdiel od homosexuality a bisexuality verejne uznané prostredníctvom inštitútu manželstva i rodiny, ktoré legitimizujú heterosexuálne vzťahy a aj ich sexualitu. Väčšina ľudí potom nemusí o sebe uvažovať

ako o heterosexuáloch, či heterosexuálkach, ale ako o manželoch a manželkách, matkách či otcov a ich sexualita je tak vnímaná implicitne a „nevtieravo“. Geji, bisexuáli i lesbické ženy sú však nútení skrývať svoju sexuálnu orientáciu, keďže jej zviditeľnenie zvyčajne vedie k stigmatizácii a odmietaniu.

Spoločensky vytvorené a udržiavané normy v oblasti sexuality teda vplyvajú na posudzovanie ľudí zo sexuálnych minorít. Mnohé z noriem, ktoré boli stanovené v minulých etapách prístupu k sexualite, pretrvávajú aj v súčasnosti. Geji, bisexuáli a lesbické ženy sú zvyčajne považovaní za tých, ktorí tieto pravidlá prekračujú alebo nenapĺňajú. Ich sexualita nie je uskutočnená medzi mužom a ženou, jej cieľom nie je splodenie detí, a nie je ani súčasťou oficiálneho manželského zväzku. Často je vnímaná ako promiskuitná, čím narúša aj požiadavku monogamie. Navyše pretrváva istá nedôvera k sexualite, ktorá je založená len na poskytovaní potešenia, v dôsledku čoho je sexualita gejov chápaná aj ako „hriešna“ či „neprirodzená“.

Keď to zhrnieme, sú geji, bisexuáli i lesbické ženy vnímaní ako narušitelia „normálnej“ sexuality (heterosexuálnej, manželskej, monogamnej), narušitelia privátnej sféry sexuality, a v súvislosti s iracionálnym prepájaním s chorobou aids tiež ako narušitelia aspektu bezpečia v sexualite. V dôsledku toho väčšina ľudí odsudzuje nielen GBL sexualitu, ale aj samotných gejov, bisexuálov a lesbické ženy.

POZNÁMKY

¹ Mladí vzdelaní ľudia na Slovensku vnímajú negatívnejšie také sexuálne správanie, ktoré sa im zdá „veľmi odlišné“ od ich vlastného (heterosexuálneho) správania. Kvalitatívna analýza ich výpovedí ukázala, že predstava sexuality gejov je v rozpore s ich základnými hodnotami o sexualite. Nevnímajú ju totiž ako súčasť dlhodobého partnerského vzťahu, ani ako spojenú s láskou a intimitou vo vzťahu. Ukázalo sa tiež, že predstava sexuálnej interakcie muža a ženy zahŕňa procesálny aspekt, teda za dôležitú považovali mladí ľudia predohru, sexuálny akt i dohru ako prejavy lásky a náklonnosti. V porovnaní s tým vnímali najmä sexualitu gejov ako izolovaný sexuálny akt, ktorý nebol explicitne prepojený s láskou a intimitou vo vzťahu. Tento typ predstáv o sexualite gejov bol zároveň spojený s odsudzovaním gejov a lesbických žien vo všeobecnosti.

LITERATÚRA

- Bačová, V.: Sociálny konštrukcionizmus v psychológii, *Československá psychologie*, 44, 3, 2000, s. 237-246
- Bačová, V.: Súčasný smery v psychológii, FF PU Prešov: 2000
- Bianchi, G., Popper, M., Lukšík, I., Supeková, M., Stenner, P.: Pokus o konštruovanie stratégií mladých ľudí v oblasti sexuality, *Československá psychologie*, 43, 3, 1999, s. 231-252
- Bianchi, G.: Sexuálne zdravie ako kultúrny, sociálny a politický jav, Zborník z konferencie 10 rokov KVS BK SAV zo dňa 12. 10. 2000, Bratislava 2000
- Gagnon, J. H., Parker, R. G.: Conceiving Sexuality, In: Parker, R. G., Gagnon, J. H. (Eds.): *Conceiving Sexuality – Approaches to Sex Research in a Postmodern World*, London, Routledge 1995, s. 3-18

- Harding, J.: *Sex Acts, Practices of Femininity and Masculinity*, London, SAGE Publications 1998
- Herek, G. M.: *The Social Context of Hate Crimes: Notes on Cultural Heterosexism, Hate Crimes: Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men*, Newbury Park, Sage Publications 1992, s. 89-104
- Herek, G. M.: *Psychological Heterosexism in the United States*, in A.R.D. Augelli and C.J. Patterson (Eds.), *Lesbian, Gay, and Bisexual Identities Over the Lifespan: Psychological Perspectives*, New York, Oxford University Press 1995, s. 321-346
- Ondrisová, S.: *Konstrukcie heterosexizmu: vytváranie, udržiavanie a ovplyvňovanie*, Doktorandská dizertačná práca, FFUK, Bratislava 2001

INTIMITA, SEXUALITA A OBČIANSTVO

Gabriel Bianchi

Prečo vôbec vzniká „školská“ kniha o sexuálnych minoritách, sexuálnej orientácii, o gejoch a lesbách, o tých, ktorí sú „iní“ a predsa sú ako „my“? Ak zoberieme ako fakt, že mladí strávia v škole druhú najväčšiu časť svojho života (hneď po posteli, v ktorej všetci strávime takmer tretinu života) a ak uvážime, že učitelia a učiteľky – pri najlepšej vôli a láske k profesii – nie sú rodičmi detí, ktoré vychovávajú, je asi zbytočné ďalšie zdôvodňovanie potreby tejto príručky. Zámerom autoriek a autora je podať ruku tým, ktorých problematika života sexuálnych minorít oslovuje a cítia, že jej chcú lepšie porozumieť, zmeniť svoje predsudky na postoje, či presnejšie, podložiť svoje postoje argumentmi. Pretože iba ten, kto reflektuje svoje vlastné názory, môže byť partnerom, oporou, vychovávateľom; nemusí so všetkým súhlasiť, nemusí všetko podporovať, ale musí vedieť počúvať argumenty a tolerovať mnohorakosť subjektívnych názorov.

V novodobých dejinách existujú minimálne dve okolnosti, ktoré majú kľúčový význam pre kontext sexualit a homosexuality v našom geopolitickom priestore:

1. „druhý úder“ *sexuálnej revolúcie*, ktorá po úspechu v 60-tych rokoch dvadsiateho storočia ťaží úspechy aj v postkomunistickom hodnotovom chaose,
2. súčasná radikálna zmena chápania občianskosti po štyridsaťročnej frustrácii v totalitnom režime.

Šesťdesiate roky – sexuálna revolúcia

Zostaňme chvíľu pri týchto dvoch skutočnostiach. Po dvoch svetových vojnách, desaťročiach následnej obnovy Európy a únavy z konformnej predstavy života v „americkom sne“, nastal v 60-tych rokoch minulého storočia čas na demokratizačnú revolúciu. S ňou sa „zviezla“ aj *revolúcia sexuálna*, ktorá priniesla minisukne a striptíz. No v západnom svete priniesla aj zásadnejšie veci, ako napr. hormonálnu antikoncepciu, ktorá sa veľmi rýchlo stala všeobecne dostupnou. Tá vo výraznej miere prispela k emancipácii žien, ktorých reprodukčné aj sexuálne správanie prestalo byť závislé od vôle a ochoty muža. Sexuálna revolúcia na Západe, najmä v západnej Európe, priniesla sexuálnu výcho-

vu do škôl, ale aj legalizáciu pornografie, a iniciovala proces legalizácie sexuálnej práce, ktorý sa úspešne dovíšil v niektorých západoeurópskych krajinách (napríklad v Holandsku) v 90-tych rokoch prijatím zákonov, podľa ktorých sexuálni pracovníci platia dane a majú nárok na sociálne a zdravotné poistenie. Všetky tieto radikálne zmeny sa neskôr ukázali ako veľmi pozitívne – viedli k poklesu počtu interrupcií a zníženiu výskytu sexuálneho násillia.

V takomto „pretlaku“ sexuality sa už tiež ďalej nedalo „utajiť“, že nie všetci chlapci milujú dievčatá a nie všetky dievčatá milujú chlapcov.

Vo východnej Európe sa zatiaľ ľudia dusili v kultúre, z ktorej boli všetky tradície (vrátane kresťanstva) programovo gumované a niektoré aj vygumované. V tejto kultúre veselo kvitli všetky podoby sexuálneho obťažovania a zneužívania – najmä naviazaného na zneužívanie pozícií a moci na pracovisku. V tejto kultúre nebolo žiaduce emancipovať ženy prístupom k antikoncepcii, keďže boli programovo emancipované v pracovnom procese pri budovaní komunistckej spoločnosti, v ktorej o povolení interrupcie rozhodovala komisia, strážiaca – pokiaľ možno maximálny – prírastok mladých budovateľov štátu.

Osemdesiate roky – HIV, sexuálne minority, feminizmy a nesexistický jazyk

Sexuálna revolúcia v Severnej Amerike a západnej Európe v priebehu 70-tych rokov postupne prelamovala aj tabu homosexuality. Iniciatívy homosexuálov za ich zviditeľnenie, zrovnoprávnenie a spoločenskú akceptáciu však v polovici 80. rokov utrpeli ranu, z ktorej sa spamätávajú dodnes. Epidémia HIV bola totiž na začiatku označená nálepkou „choroba homosexuálov“. Napriek tomuto povrchnému zjednodušeniu sa homosexuálna komunita v reakcii na vzniknutú nejasnú situáciu mimoriadne efektívne zaktivizovala a bola to opäť ona, čo začala aktívne usmerňovať vývoj. Zo súkromných zdrojov boli venované obrovské prostriedky na medicínsky výskum a bolo spustené veľké množstvo účinných preventívnych kampaní. Týmto aktívnym postojom k riešeniu problému aids sa však paradoxne ešte väčšmi posilnil diskriminačný mýtus o osudovej zviazanosti tejto choroby s homosexualitou. Pokrok v tolerancii k homosexuálom sa zastavil a zvrátil sa do horšieho stavu, ako bola predchádzajúca tabuizácia homosexuality. Napokon sa ukázalo, že aids nie je chorobou homosexuálov, no nešťastný mýtus sa dodnes nepodarilo úplne rozptýliť. Bude potrebné veľa času a energie na rozptyľovanie predsudkov a obviňovania homosexuálov, pretože dodnes – napriek celkovej liberalizácii sveta – sa homosexualita často spája s vinou za chorobu aids.

Osemdesiate roky priniesli v západnej Európe aj Severnej Amerike rozkvet feministických smerov, ktoré obohatili spoločenskú diskusiu a nazeranie na svet o pojem gender. Do slovenčiny najvýstižnejšie preložiteľný ako sociálna a psychologická mužskosť/ženskosť. Toto politicky výrazne motivované vedecké

a odborné bádanie sa zaoberá tým, ako sa vytvárajú (konštruujú) „mužské“ a „ženské“ vzorce správania bez ohľadu na biologické pohlavie osôb, k čomu vedú špecifické očakávania spoločnosti od mužov a od žien, resp. mužov a žien od seba navzájom, ako sa v týchto očakávaniach – napr. v rodine – prejavuje zneužívanie moci jedných nad druhými, k akým formám znevýhodňovania, rizika či násilia to vedie. Prúdom gender štúdií sa veľmi darilo najmä v Amerike, a to vďaka všeobecnému smerovaniu k „politickej korektnosti“, ktorá je zasa založená na hodnote individualizmu. Politická korektnosť je o akceptácii a rovnoprávnosti všetkých, najmä z pohľadu menších. Škála problémov, ktoré možno začleniť do tejto kategórie, siaha od rasovej otázky až po verejnú diskusiu o tom, či muž smie žene otvoriť dvere, alebo ju tým politicky uráža. Ako súčasť politickej korektnosti sa v anglofónnych krajinách a Nemecku presadil tzv. nesexistický jazyk, ktorý by mal programovo vytláčať nerovnosti medzi mužmi a ženami z jazykovej komunikácie. V nesexistickom jazyku napríklad v substantívach, ktoré majú v koreni slova „man“, čo označuje človeka, ale aj muža (napr. postman – poštár, chairman – predseda), je tento koreň nahradený koreňom „person“, t. j. osoba. Politicky správne sa teda povie postperson, chairperson a podobne. V nemčine sa s týmto cieľom presadil pomerne komplikovaný spôsob písania ženskej prípony za substantíva, ktoré pôvodne označovali mužský rod, napr. StudentIn (študentKa), LehrerIn (učiteľKa). Všeobecná akceptácia takýchto opatrení je v niektorých krajinách veľmi vysoká. V nemčine boli dokonca kodifikované a kto nedodržiava spôsob politicky korektného písania, nemá šancu obhájiť diplomovú prácu a bude mu vrátená na prepracovanie. Používanie nesexistického jazyka je u nás zatiaľ raritou a najčastejšou reakciou, ktorú vyvoláva, je úsmev.

Posledné desaťročie – „druhý úder“

V tejto situácii vtrhla k nám (a do všetkých krajín strednej a východnej Európy) po roku 1989 sexualita ešte tvrdším spôsobom. Cieľavedomá komerčná podoba sexuality, to nie je len prostitúcia či pornografia, ale najmä sexualita ako „nevinná“ súčasť každodenného verejného života, ako rozhodujúca zložka reklamy (hoci aj na čokoládu) či ako súčasť predpovede počasia. Ako zareagovali ľudia, ktorí po desaťročiach slúženia komunistickej nomenklatúre opäť objavujú kresťanské hodnoty alebo sa dokonca pokúšajú veriť v Boha, aj keď na to v rodinnej tradícii nemajú korene? Všadeprítomná sexualita pôsobí na každého a len málokto vie všadeprítomný sex odfiltrovať. Niektorí sa z toho priamo tešia, pretože na tom zarába, niektorí to vychutnávajú, niektorí ignoruje, že ho to ovplyvňuje, niektorí to ignoruje, niektorí má pocit, že ho to obťažuje, niektorí to kritizuje, pretože ho to obťažuje a napokon niektorí ľudia proti tomu aj bojujú.

Nie je však sex ako sex, či sexualita ako sexualita. Veci a javy môžu mať pre nás buď hodnotu autonómnou (t. j. uprednostňujeme ich kvôli nim samotným,

napr. zdravie, láska), alebo hodnotu inštrumentálnu (t. j. slúžia nám na dosahovanie niečoho iného, čo je pre nás dôležité – napr. peniaze, za ktoré si môžeme kúpiť iné veci, alebo vzdelanie, ktoré nám umožňuje vykonávať kvalifikovanú prácu). Mnohoznačnosť a nekonečné podoby prejavov sexuality prispievajú k tomu, že sexualita má pre rôznych ľudí rôznu hodnotu. Ak je zdroj hodnoty priamo v sexualite, ide o autonómnu hodnotu sexuality, ktorú vyjadruje napr. rozkoš, sexuálna spokojnosť, sexuálne zdravie. Inštrumentálnu hodnotu má sexualita, ak slúži na dosahovanie iných hodnôt – zabezpečenie reprodukcie, udržanie vzťahu, zvýšenie predaja výrobku, zvýšenie populácie v národe, politické ciele a pod.).

Sexualita na ceste od rozmnožovania k identite a občianskosti

Sexualita mala oddávna v prvom rade inštrumentálnu hodnotu ako nástroj na reprodukciu, a iba kdesi „v kútiku duše“ si ľudia pripúšťali, že je aj zdrojom pôžitku. V kresťanskej kultúre bol pôžitok zo sexuality tolerovaný iba mužovi a od ženy sa očakávalo, že prekoná odpor, ktorý v nej musí vyvolávať sexuálny pud muža, a v záujme reprodukcie a udržania rodiny zvládne úkon pohlavného spojenia. Tento kultúrny stereotyp silne vzdoroval všetkým tlakom modernej doby. Od polovice 19. storočia bol postupne narúšaný rôznymi medicínskymi vstupmi do sexuality. No až práca Sigmunda Freuda o rozhodujúcom význame sexuálneho pudu v živote človeka priniesla jednoznačný pohľad na sexualitu ako autonómnu hodnotu, teda ako na niečo, čo má hodnotu v sebe samom a nie iba v tom, že slúži na dosahovanie iných cieľov. Autonómnosť hodnoty sexuality bola napokon zásadne a definitívne presadená sexuálnou revolúciou v 60-tych rokoch 20. storočia – najmä prostredníctvom spomínaného rozšírenia hormonálnej antikoncepcie. Práve tá sa stala symbolom dvojnásobnej „definitívnej“ slobody – nielen oslobodenia žien od mužskej vôle či nevôle „dávať pozor“, ale aj oslobodenia sexuality od reprodukcie. Táto radikálna zmena vo vnútri sexuality sa bezprostredne premietla do variability, akou ju ľudia uskutočňujú, ako sexuálne žijú. Premietla sa aj do sociálnych vzťahov ľudí a ich partnerských očakávaní. Britský sociológ Anthony Giddens v tejto súvislosti hovorí o „plastickej sexualite“ a „čistých vzťahoch“, o „príbehu seba“ a o „potrebe sebaexploácie“ a „potrebe morálneho sebakonstruovania“.

Pojem *plastická sexualita* vyjadruje tú plasticnosť, ktorú nadobudla ľudská sexualita na konci dvadsiateho storočia. Úsilie o určenie alebo, nebodaj, presadenie jediného, ideálneho, optimálneho spôsobu sexuálneho správania bola definitívne skompromitovaná a prežíva iba v silných ideologických a náboženských spoločenstvách. Plastická sexualita je oslobodená od potreby reprodukcie, je oslobodená od predstavy „typickosti“ – čo je typické pre toho či onoho, tú či onú skupinu alebo osobu. Plastická sexualita oslobodzuje ženy od diktátu mužskej predstavy o rozkoši a umožňuje voľný rozvoj homosexuálnej sexuality.

Čistý vzťah, ktorý je miestom, kde sa plastická sexualita môže realizovať, je vzťahom dvoch osôb, a nie je daný ničím iným, ako tým, čo oni sami do vzťahu vkladajú. To, čo do vzťahu vkladajú, je v prvom rade intímnosť, avšak intímnosť vzájomne otvorená, alebo prinajmenšom otvárajúca sa. Neopiera sa o vonkajšie „barličky“ udržiavania vzťahu – čo najčastejšie bývajú deti. Partneri vo vzťahu sú si rovní a budujú svoj intímny vzťah s vedomím, že závisí iba od nich, ako sa bude vyvíjať. V skutočnosti teda ide o mimoriadne náročné „hru“, určite náročnejšiu na vloženie sa do partnerstva, než bolo tradičné manželstvo, udržiavané nespočetnými tlakmi zvonka aj zvnútra (morálkou, predsudkami, majetkom, deťmi...).

Príbeh seba a potreba sebaexplorácie sú pojmy, ktoré vyjadrujú tú skutočnosť, že ľudia v čistých vzťahoch sa nemôžu oprieť o ideály, vzory, štandardy či normy, a vytvárajú si svoj autentický príbeh intímneho vzťahu ako prototyp, originál. Jediným kritériom „pravdy“ je ich vlastná spokojnosť, teda spokojnosť oboch vo vzťahu. To, že pri tom napokon nevyhnutne narážajú aj na problém určitých zásad, vyjadruje pojem *morálneho sebakonstruovania*. Morálne normy v čistých vzťahoch nie sú otrocky prebraté z vonkajšieho kultúrneho prostredia. Partneri sa nimi môžu inšpirovať, ale rozhodujúca je partnerská dohoda, konštrukcia vlastnej „morálnej“ normy.

Zdá sa, že byť sexuálnou bytosťou je v súčasnosti omnoho náročnejšie než tomu bolo ešte pred pol storočím. A to napriek tomu, že rastie tolerancia sociálneho prostredia voči rôznym „neobvyklým“ spôsobom sexuálneho správania, voči homosexualite a voči sexu medzi mužmi a sexu medzi ženami. Otváranie sexuality a jej prienik do všetkých vrstiev diania logicky vedie k tomu, že sexualita sa začína premietiť aj do politologickej problematiky. Dnes sa už pracuje s konceptom tzv. intímneho či sexuálneho občianstva. Je vyjadrením toho, že aj keď sa sexualite „dobré darí“ v intímnych vzťahoch, na uskutočnenie kvalitných intímnych vzťahov nie je možné uzatvárať sa za dvere manželskej spálne. Kvalitný intímny „čistý“ vzťah na svoju realizáciu potrebuje občiansky priestor. *Základné rozmery občianskosti* sa vystihujú tromi atribútmi: (1) účasť na právnom štáte, (2) účasť na reprezentatívnom zastúpení, (3) účasť na sociálnom programe. Inými slovami, občanmi sme, ak máme právo byť rešpektovaní právnym poriadkom štátu, ak máme právo voliť vo všetkých stupňoch do zastupiteľských orgánov a keď máme právo požívať tie sociálne výhody, ktoré štát poskytuje. V poslednom období sa však vážne hovorí o štvrtom rozmere občianskosti – o *sexuálnom alebo intímnom občianstve*. Zahŕňa všetky nuansy sexuality, najmä jej sociálne, kultúrne a mocenské dosahy. To, čoho sa koncept sexuálneho občianstva týka, je napr. problematika feministických hnutí, otázky genderových stereotypov a ich „rozbiejania“, gender mainstreaming, prejavovanie sexuálnej identity ako súčasť každodenného života, nediskriminácia sexuálnych menšín, ale aj problematika sexuálnych „väčšín“ – napr. sexuálne obťažovanie na pracovisku.

Koncept zdravia ako prevencia možných rizikových dôsledkov sexuality – neplánovaného tehotenstva, šírenia pohlavne prenosných infekcií a pretrvávania homofóbie

Cirkvi často priamo či nepriamo deklarujú, že pre ich veriacich problém v oblasti sexuality neexistuje, lebo sa automaticky rieši inými „systémovými“ opatreniami života v duchu tejto viery – smerovanie k rodine, žiaden predmanželský sexuálny život, absolútna vernosť. Možno oprávnene pochybovať o spoľahlivosti takéhoto možného východiska zo súčasného sveta zahlteného sexualitou, pretože prísne v duchu viery žije iba (zanedbateľná) časť tých, ktorí deklarujú príslušnosť k cirkvi. Sila pozície cirkvi (najmä katolíckej) na Slovensku, ktorá sa opiera o hlasy obrovskej väčšiny obyvateľov, ktorí sa k nej prihlásili pri sčítaní ľudu, je napodiv skôr problematická. Ako ukazujú výskumy, ide skôr o hyperkompenzačný efekt, keď cirkev nahrádza hodnotové vákuum po rozpade budovateľských hodnôt predchádzajúcich desaťročí. Jej význam je umelo zosilnený tým, že na Slovensku sa kresťanstvo viaže na pocit národnej identity („ak nie si kresťan, nie si dobrý Slováč“), je výrazným identitotvorným prvkom pre život jednotlivca v sociálnej komunite obce („je príjemné patriť k sociálnej komunite obce a nebyť človekom na okraji; to, že komunita je kresťanská, je až druhoradé“) a podlieha silnému konformnému pôsobeniu – nepriamemu nátlaku na identifikovanie sa s vierou („čo by si o mne pomysleli, keby som nechodil do kostola“).

Kde je teda hodnotový rámec, v ktorom by sa dala hľadať cesta predídienia rizikám sexuality – najmä tým najzávažnejším: neplánovanému tehotenstvu, šíreniu sexuálne prenosných infekcií vrátane HIV, ale aj pretrvávaniu spoločenského odporu voči homosexuálom? Možná odpoveď je v koncepte zdravia. Ak zoberieme do úvahy stabilné hodnotové preferencie, tak zdravie figuruje takmer nepretržite na prvom mieste individuálnych hodnotových rebríčkov ľudí. Dnes poznáme rozpracovanú koncepciu sexuálneho zdravia, ktorá je v súlade so stratégiou Svetovej zdravotníckej organizácie v oblasti *zdravia*, a je definované ako „stav úplnej fyzickej, mentálnej a sociálnej pohody, a nielen chýbanie ochorenia alebo poruchy“. *Sexuálne zdravie* potom „predstavuje taký súhrn telesných, rozumových a spoločenských stránok človeka ako sexuálnej bytosti, ktorý obohacuje osobnosť, zlepšuje jej vzťahy k ľuďom a rozvíja schopnosť lásky“. Pre potreby lepšieho porozumenia problematike sexuálnych menších sa osvedčuje rozlišovanie medzi tzv. prvoplánovými aspektmi sexuálneho zdravia, ktoré ľudia bežne majú na mysli, keď sa hovorí o sexualite (reprodukcia, infekcia HIV, pohlavne prenosné infekcie, neželané tehotenstvo, sexuologické aspekty sexualita a sexuálne násilie) a druhoplánovými aspektmi sexuálneho zdravia. Toto druhoplánové sexuálne zdravie zahŕňa oblasti, ktoré sú notoricky podceňované a vo verejnosti často tabuizované: sexuálna spokojnosť, podiel sexuality na celkovej citovej bilancii a rozvoji osobnosti, sexuálna identita, rodové (gender)

stereotypy, otázky sexuálnych menšín, registrované partnerstvo, osvojenie detí homosexuálnym párom, problém heterosexizmu a homofóbie, problematika sexuálneho obťažovania a ďalšie.

Sexuálne a reprodukčné práva pred nedávnom definovala aj Medzinárodná federácia pre plánované rodičovstvo (IPPF) v *Charte sexuálnych a reprodukčných práv*. Táto charta sa opiera o medzinárodné dokumenty o ľudských právach (Všeobecná deklarácia ľudských práv, Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien a Dohovor o právach dieťaťa), ktoré ratifikovali mnohé krajiny, vrátane Slovenskej republiky.

Koncept zdravia a osobitne sexuálneho zdravia by v takomto definovaní mal byť záväzným pre všetkých profesionálov pracujúcich v pomáhajúcich profesiách (lekári, psychológovia, sociálni pracovníci) a vo vzdelávaní (učitelia na všetkých stupňoch škôl, vychovávatelia). Rovnako žiaduce je, aby sa stal zásadnou výzvou pre politikov, ktorí čoraz častejšie siahajú po sexualite ako po politickom tovare, s ktorým je možné robiť veľký obchod kupovania si priazne voličov a presadzovania straníckych záujmov – v ostatných rokoch to bolo na Slovensku napr. premenovanie predmetu sexuálnej výchovy na výchovu k manželstvu a rodičovstvu či nedávna radikálna kampaň za revíziu „interrupčného“ zákona v smere jeho zásadnej reštriktívnosti.

LITERATÚRA

- Bunčák, J.: (2001), Religiozita na Slovensku a v európskom rámci. *Sociológia*, 33, s. 47-69
Evans, David, T.: *Sexual Citizenship*. London, Routledge, 1993
Giddens, A.: *The Transformation of Intimacy*. Cambridge, Polity, 1992
Plummer, K.: *Telling Sexual Stories*. London, Routledge, 1995

ODPORÚČANIA PRE VÝUČBU SEXUALITY

Sylvia Ondrisová

V nadväznosti na predchádzajúce zistenia možno vytvoriť niektoré odporúčania v súvislosti so sexuálnou výchovou na školách. Na vytváranie tolerantných a akceptujúcich postojov k sexualite gejov a lesbických žien sa ukazuje ako dôležité zamerať sexuálne posolstvá v rámci sexuálnej výchovy na podporu tzv. autonómnych hodnôt sexuality a na podporu tzv. druhoplánových aspektov sexuál-

neho zdravia. Pri posilnení druhoplánových aspektov sexuálneho zdravia je užitočné zamerať sexuálnu výchovu na chápanie sexuality ako *dôležitej a prirodzenej súčasti života* a zdôrazňovanie partnerského a emocionálneho kontextu sexuality, kde *sex je spojený s láskou a blízkosťou k partnerovi (partnerke)*. Takéto posolstvá totiž nevylučujú prežívanie ľudí zo sexuálnych minorít a zároveň naznačujú, že sexualita je prirodzenou súčasťou aj ich vzťahu.

V súčasnosti platné osnovy sexuálnej výchovy s názvom *Výchova k manželstvu a k rodičovstvu* sa už podľa názvu zameriavajú najmä na inštrumentálne hodnoty sexuality (sex ako prostriedok dosiahnutia iných cieľov, napr. reprodukcie) a na podporu manželstva a reprodukcie. Ignorujú tým nielen ľudí, ktorých hodnoty v oblasti sexuality sú odlišné od reprodukcie, ale najmä skúsenosti a existenciu gejev a lesbických žien. Je dôležité, aby informácie o sexualite zahŕňali okrem heterosexuálnych vzťahov paralelne aj vzťahy gejev a lesbické vzťahy. V tejto súvislosti by bolo užitočné prezentovať také informácie a obrazy o homosexuálnych vzťahoch, ktoré by zahŕňali bežné vývinové fázy vzťahu – teda vzájomné zoznamovanie, zbližovanie, zaľúbenie, i keď v kontexte heterosexuálneho okolia sú dané fázy pre gejev a lesbické ženy iste komplikovanejšie. Spektrum sexuálneho správania, sexuálnych praktík a prejavov je určite veľmi

široké, tak medzi mužom a ženou, ako aj medzi dvoma mužmi či ženami. Aj sexualita gejov a lesbických žien môže byť súčasťou dlhodobejšieho, intímneho vzťahu dvoch mužov či žien, prirodzeným aspektom ich partnerstva a blízkosti. Ich sexualita máva rovnako svoje fázy a „prebieha v čase“, má teda svoje „predohry“, „hry“ i „dohry“. Ak by sme na ňu nahliadali len ako na izolovaný, technický akt, priveľmi by sme ju zúžili a ubrali jej niektoré z najkrajších aspektov – blízkosť a kreativitu.

LITERATÚRA

- Bianchi, G., Popper, M., Lukšík, I., Supeková, M., Stenner, P.: Pokus o konštruovanie stratégií mladých ľudí v oblasti sexualitý, *Československá psychologie*, 43, 3, 1999, s. 231-252
- Ondrisová, S.: *Konštrukcie heterosexizmu: vytváranie, udržiavanie a ovplyvňovanie*, Doktorandská dizertačná práca, FFUK, Bratislava 2001
- Supeková, M.: *Sexuálna výchova, sexuálna spokojnosť a sexuálne zdravie: sexuálne rizikovejšie sa správajúci mladí ľudia na Slovensku – kvalitatívna analýza*, Kandidátska dizertačná práca, Kabinet výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV, Bratislava, 1998

KULTÚRNE PRESVEDČENIA O RODOVÝCH ROLÁCH

POHLAVIE A ROD

Pojem pohlavie je známejší ako pojem rod a používa sa na označenie biologických kategórií muž a žena, resp. mužské a ženské pohlavie. Pohlavie človeka je teda definované na základe biologických faktorov (štruktúra chromozómov, stavba pohlavných orgánov a podobne) a zvyčajne je jasné pri počatí človeka. V súvislosti s vlastným pohlavím sa od detstva učíme istým vzorcom správania a osvojujeme si isté vlastnosti, ktoré spoločnosť považuje za primerané pre dané pohlavie. Jednou z najdôležitejších otázok už pri narodení dieťaťa je otázka, aké je jeho pohlavie. Pre dieťa chystáme oblečenie vhodných farieb, rozlišujeme chlapčenské a dievčenské hry a hračky, a neskôr aj mužské a ženské činnosti, nástroje, vlastnosti a úlohy. Pôvodne biologické rozlíšenie je spoločnosťou posilňované a priraďujú sa mu sociálne a kultúrne obsahy, ktoré zdôrazňujú odlišnosť mužov a žien. To už sa však dostávame k definícii pojmov rod (anglicky gender), rodová rola. Rodovú rolu chápeme ako komplex kultúrnych alebo spoločenských očakávaní, ktoré určujú správanie ľudí na základe ich pohlavia. Spoločnosť tak vytvára isté hranice v sociálnom správaní mužov a žien, ktorých napĺňanie odmeňuje a posilňuje. Výsledkom je skutočnosť, že okrem odlišného pohlavia majú muži a ženy tiež odlišný rod.

CHÁPANIE MUŽSKOSTI A ŽENSKOSTI

Problematické na rodových rolách je, že „mužské“ a „ženské“ črty sú zvyčajne vnímané ako protiklady, teda navzájom sa vylučujúce charakteristiky. Kým od mužov sa očakáva racionalita, vyšší stupeň nezávislosti, zvládania situácií a dominancie („chlapci neplačú“, „muž má vždy ochrániť ženu“, „má zabezpečiť rodinu“), u žien je podporovaná submisivita, starostlivosť o druhých a väčšia emocionálna zaangažovanosť. Takéto bipolárne chápanie rodových rol obmedzuje v konečnom dôsledku správanie, prežívanie aj aktivity mužov a žien¹.

S rozvojom tzv. rodových štúdií (gender studies) začínajú byť rodové stereotypy spochybňované, čím dochádza k väčšej flexibilitě v rámci rodových rol,

najmä v rámci ženskej rodovej roly. Na mužov je naďalej vyvíjaný silnejší tlak, aby naplňali predpísané očakávania. Je to spôsobené aj tým, že mnoho ľudí vníma „mužské“ charakteristiky ako sociálne žetelnejšie (napríklad neemocionálnosť, racionálne riešenie situácií) a spája ich tiež s vyšším psychologickým a sociálnym prispôbením ako charakteristiky „ženské“. Mnoho mužov sa preto usiluje udržať si za každú cenu pocit vlastnej mužskosti (vlastnú rodovú identitu). Následne potláčajú alebo odmietajú všetko, čo by ju mohlo spochybniť, a teda aj všetko, čo je spájané so ženskosťou.

Práve geji sú veľmi často považovaní za zženštených a lesbické ženy za maskulínne. Rodová identita je potom úzko spájaná s očakávaniami o sexuálnej orientácii. Kým heterosexuality je zrovnocňovaná s „normálnou“ mužskosťou a „normálnou“ ženskosťou, homosexualita býva spájaná s narúšaním rodových noriem. Ľudia, ktorí sa neprispôbia normám o mužskosti a ženskosti – bez ohľadu na ich skutočnú sexuálnu orientáciu, sú potom často považovaní za homosexuálnych, v dôsledku čoho sú odsudzovaní. Obava z takéhoto označovania vedie heterosexuálov i homosexuálov k pozornému sledovaniu a kontrole vlastného správania, aby sa vyhli akémukoľvek prejavu rodovej nekonformity.

GEJI A LESBICKÉ ŽENY V ZAJATÍ RODOVÝCH STEREOTYPOV

Aj mnohé výskumy potvrdzujú, že ľudia vnímajú priamy vzťah medzi rodovou rolou a sexuálnou orientáciou, a to najmä u mužov. Znamená to, že najmä muži, ktorí sa odklňajú od rodových očakávaní spoločnosti, bývajú považovaní za gejov. Tento odklon sa môže prejavovať v rôznych oblastiach života – napríklad v oblasti výberu zamestnania (umelecké činnosti, či prosociálne zamestnanie je vnímané ako skôr ženské), výberu športu alebo voľnočasových aktivít, oblečenia, úpravy vzhľadu a podobne. Rovnako ženy, ktoré nenaplnujú očakávania ženskosti – napríklad sa venujú väčšmi svojej kariére než založeniu rodiny a výchove detí, alebo obľubujú tzv. „tvrdé“ športy, bývajú odmietané a prepájané s lesbizmom. Zaujímavé je tiež zistenie, že homosexuálna orientácia býva človeku prisudzovaná už na základe vizuálnej charakteristiky tváre a jej príťažlivosti, napríklad feminizované fyzické črty bývajú spájané s mužskou homosexualitou. Kvalitatívny výskum na Slovensku ukázal, že mladí vzdelaní ľudia vnímajú gejov ako „zženštenejších“ a lesbické ženy ako maskulínnejšie v porovnaní s heterosexuálnymi mužmi a ženami, pričom zženštenosť a maskulinitu popisovali najmä pomocou vonkajších (fyzických) charakteristík, ako sú vzhľad, pohyby, spôsob reči a podobne. Naproti tomu mužskosť a ženskosť u heterosexuálnych ľudí chápali skôr v zmysle osobnostných vlastností a správania (napr. emocionalita a starostlivosť u žien, racionalita a zvládanie ťažkých situácií u mužov). Spôsob, akým mladí

Ľudia opisovali svoje vnímanie gejov a lesbických žien, poukazuje na uplatnenie heterosexizmu v ich vnímaní. Heterosexuálny model vzťahov ako jediná prijímaná forma intímnych vzťahov spôsobuje, že aj vzťahy gejov a lesbických žien by v chápaní ľudí mali pozostávať z „mužskej“ a „ženskej“ roly. V dôsledku toho je časť gejov vnímaná ako zženštená a časť lesbických žien ako maskulínna.

Mnoho výskumov pritom ukázalo, že *neexistuje priama súvislosť medzi homosexualitou a charakteristikami druhého rodu, a že geji nie sú významne odlišní od heterosexuálnych mužov*. Neboli zistené ani rozdiely medzi sebaobrazom a rodovou identitou u heterosexuálnych mužov a gejov. Výskum v našich podmienkach naznačil, že geji a lesbické ženy sa síce vymykajú z tradičných extrémov rodových rol, to však neznamená, že lesbické ženy sú príliš „mužské“ a geji „zženštení“. Tieto dve skupiny sa totiž výrazne nelíšili vo vykazovaných charakteristikách. Ukazuje sa skôr, že heterosexuálne ženy i muži sa usilujú väčšmi naplňať spoločenské predstavy o ženskosti a mužskosti, v dôsledku čoho sa javia ako „ženskejšie“, či „mužskejšie“, než lesbické ženy a geji. Homosexuálne orientovaní ľudia sa do takej miery neprispôbujú tradičným očakávaniam od muža a od ženy. Spochybňujú tým prirodzenosť tradičných stereotypov a vyrovnávajú spoločensky utvorené a udržiavané rozdiely medzi mužmi a ženami. Cenou za väčšiu slobodu, ktorú si geji a lesbické ženy v rodových rolách dovoľia, je ich časté odsudzovanie a/alebo zosmiešňovanie. Pritom sa ukazuje, že sebahodnota a vyrovnanosť je vyššia u tých ľudí (bez ohľadu na ich sexuálnu orientáciu), ktorí v psychologických testoch skórujú vyššie aj v škále maskulinity, aj v škále femininity zároveň, a teda nie iba v jednej zo škál. To znamená, že ľudia, ktorí flexibilne využívajú aj tzv. mužské, aj tzv. ženské charakteristiky, bývajú sebaistejší a lepšie sa vyrovnávajú s rozličnými životnými situáciami.

V tejto kapitole sme sa usilovali poukázať na spôsob, akým sa heterosexizmus a tradičné koncepty rodových rol vzájomne podporujú. Skutočnosť, že mužské a ženské črty vnímame ako protiklady a definujeme ich prostredníctvom vzájomného porovnávania, podporuje naše presvedčenia o prirodzenosti a exkluzívite vzťahu muža a ženy. Bipolárne chápanie rodových rol spolu s heterosexizmom zároveň spôsobujú, že gejom je automaticky pripisovaná zženštenosť a lesbickým ženám maskulinita.

Ak chceme dosiahnuť priaznivejšie postoje ku gejom a lesbickým ženám, je dôležité spochybniť heterosexistické normy aj prostredníctvom zmeny tradičných predstáv o ženskosti a mužskosti. Ženské a mužské črty možno prezentovať ako od seba navzájom nezávislé, ako charakteristiky, ktoré sa nemusia navzájom porovnávať, ani vylučovať. Možno tiež zdôrazniť, že mužské aj ženské vlastnosti a správanie môžu byť prítomné u ľudí oboch pohlaví, a nie sú exkluzívne typické len pre jedno z pohlaví. Ľuďom to poskytne väčšiu flexibilitu vo vlastnom správaní i sebaidentifikácii.

¹ Mnohé výskumy pritom naznačujú, že väčšina z rodových stereotypov nevzniká na základe skutočných, odporozorovaných rozdielov v osobnostiach mužov a žien. Keď sú však stereotypy už sformulované, môžu nás viesť k tomu, že medzi mužmi a ženami „rozpoznávame“ dané rozdiely, čo prispieva k udržiavaniu stereotypov. Podľa viacerých autoriek a autorov vzniklo veľa rodových stereotypov s cieľom vysvetliť (racionalizovať) rozdiely v práci muža a ženy, keďže pripisujú každému z pohlaví také kvality, aké sú potrebné na vykonávanie úloh stanovených pre ženy a mužov

LITERATÚRA:

- Bačová, V.: Súčasné smery v psychológii, Prešov: FF PU, 2000b
- Basow, S. A: Gender Stereotypes: Traditions and Alternatives, Brooks/Cole Publishing Company, Monterey California, 1986
- Deaux, K., Lewis, L. L.: Structure of Gender Stereotypes: Interrelationships Among Components and Gender Label, *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 5, 1984, s. 991 – 1004
- Dunkle, J. H., Francis, P. L.: The role of Facial Masculinity/Femininity in the Attribution of Homosexuality, *Sex Roles*, 23, 3/4, 1990, s. 157-167
- Herek, G. M.: The Social Context of Hate Crimes: Notes on Cultural Heterosexism, *Hate Crimes: Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men*, Newbury Park, Sage Publications, 1992, s. 89 – 104
- Herek, G. M.: Psychological Heterosexism in the United States, in A.R.D. Augelli and C.J. Patterson (Eds.), *Lesbian, Gay, and Bisexual Identities Over the Lifespan: Psychological Perspectives*, New York, Oxford University Press, 1995, 321-346
- Hoffman, C., Hurst, N.: Gender Stereotypes: Perception or Rationalization?, *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 2, 1990, s. 197-208
- Foushee, C. H., Helmreich, R. L., Spence, J. T.: Implicit Theories of Masculinity and Femininity: Dualistic or Bipolar?, *Psychology of Women Quarterly*, 3, 3, 1979, s. 259-269
- Furbecková, P.: Príspevok k sledovaniu niektorých aspektov rodovej identity, Diplomová práca, Katedra psychológie FF UK Bratislava, 2000
- McCreary, D. R.: The Male Role and Avoiding Femininity, *Sex Roles*, 31, 9/10, 1994, s. 517-531
- Ondrisová, S.: Konštrukcie heterosexizmu: vytváranie, udržiavanie a ovplyvňovanie, Doktorandská dizertačná práca, FFUK, Bratislava, 2001
- Ross, M. V.: Societal Relationships and Gender Role in Homosexuals: A Cross-Cultural Comparison, *The Journal of Sex Research*, 19, 3, 1983, s. 273-288
- Šípošová, M., Heretik, A., Ondrisová, S.: Sexuálna orientácia: mýty a fakty, *Česká a slovenská psychiatrie* 95, 1999, s. 406-413

COMING OUT

Ivana Červenková

Coming out je vývinový proces, počas ktorého človek rozpoznáva svoju emocionálnu a sexuálnu náklonnosť k osobám rovnakého pohlavia, prijme gej-skú, lesbickú alebo bisexuálnu (ďalej len GLB) identitu a zdôverí sa s touto identitou iným. Slovné spojenie „coming out“ je skrátením anglického „coming out of the closet“, čo v preklade znamená vyjsť z vlastného uzavretia, otvoriť sa. Coming out je v našej heterosexistickej kultúre nutnosťou, pretože človek je považovaný za heterosexuála, pokiaľ nie je zrejmý opak. Mnoho ľudí vyrastá so svojimi heterosexuálnymi rodičmi, ktorí ani neuvažujú o možnosti, že ich dieťa nemusí byť heterosexuálne. Sú vychovávaní a socializovaní ako heterosexuáli a coming out znamená vlastne nahradenie heterosexuálnej identity (ktorá je považovaná za samozrejmosť, takže zriedkavo o nej uvažujeme ako o identite) inou identitou (ktorá vôbec nie je považovaná za samozrejmosť, ale je skôr odsudzovaná).

Dôsledky procesu coming out sa netýkajú iba voľby sexuálneho partnera, ale človek sa stáva súčasťou menšiny, čo do značnej miery ovplyvňuje jeho životný štýl. Identita je niečo, čo spája jedinca so sociálnym svetom a zmena sexuálnej identity väčšinou vedie k zmene vzťahov s ostatnými ľuďmi a spoločnosťou ako takou. Človek s homosexuálnou alebo bisexuálnou identitou získava odlišnú pozíciu v spoločnosti, ako keď ho považovali za heterosexuála. Zisťuje, že kultúra, v ktorej vyrastal, je do značnej miery irelevantná jeho potrebám, pretože normy, tradície a hodnoty tejto kultúry predpokladajú heterosexuálnosť. Coming out teda znamená aj stratu sociálnych a kultúrnych väzieb, hľadanie novej komunity ľudí s podobnými identitami a osvojenie si noriem, hodnôt a tradícií tejto komunity.

Ako a kedy teda prebieha uvedomovanie, alebo vytváranie GLB identity? Akceptácia seba ako lesbickej ženy, geja alebo bisexuála, svojho cítenia a správania je dôležitým krokom procesu coming out. Prvé štádiá vývinu GLB identity často sprevádzajú pocity zmätku, odcudzenia, úzkosti a depresie. Coming out môže byť pre mnohých ľudí traumatický,

ovplyvňuje ho množstvo osobnostných faktorov a faktorov prostredia. Tým, že sú ľudia zo sexuálnych minorít vychovávaní ako heterosexuálni, mnohokrát nenachádzajú vhodné rolové modely, ktoré by im mohli slúžiť ako identifikačné vzory. Pre mladých ľudí z rôznych národnostných menšín alebo etnických skupín sú možnými vzormi ich rodičia alebo iné osoby, od ktorých môžu od malička preberať rôzne spôsoby vyrovnávania sa so statusom menšiny. No homosexuálna a bisexuálna mládež má väčšinou heterosexuálnych rodičov. Možno sa v jej blízkom okolí vyskytuje nejaká lesbická žena alebo gej, ale tí tiež nemusia byť otvorení v súvislosti so svojou sexuálnou orientáciou. Proces coming out komplikuje aj netolerantné prostredie, ako aj znútornenie negatívnych postojov spoločnosti – internalizovaná homofóbia, ktorej sa bližšie venujeme v inej kapitole. Na ceste k dosiahnutiu a udržaniu pozitívneho sebaobrazu je teda dôležité rozptýliť znútornené mýty a nepresnosti spojené so sexuálnou orientáciou.

Väčšina mužov a žien prežíva svoju prvú náklonnosť k človeku rovnakého pohlavia medzi desiatym a pätnástym rokom. To, že nepatria k heterosexuálnej väčšine, si najpravdepodobnejšie uvedomia medzi trinástym a devätnástym rokom. Aj keď ľudia riešia otázky vlastnej identity a sexuality väčšinou v období adolescence, nie je vylúčené, že žena alebo muž si začne uvedomovať svoju neheterosexuálnu orientáciu až v zrelom veku.

ŠTÁDIÁ VÝVINU HOMOSEXUÁLNEJ A BISEXUÁLNEJ IDENTITY

Viaceró autorov a autoriek sa pokúsilo formulovať model, ktorý by zobrazoval vývin GLB identity. Najčastejšie citovaným je model Cassovej, ktorá uvažuje o šiestich štádiách:

1. Zmätok v identite. Ľudia v tomto štádiu si prestávajú byť istí, že sú heterosexuálni. Začínajú si uvedomovať, že ich správanie a cítenie je možno homosexuálne alebo bisexuálne, ale ešte stále sa považujú za heterosexuálnych. Často si kladú otázku: „Kto vlastne som?“ Na tento zmätok v identite možno reagovať dvojakým spôsobom. Jednou možnosťou je vyhľadávanie informácií o sexuálnej orientácii a identite, teda snaha zistiť, čo znamená byť lesbickou ženou, gejom alebo bisexuálom. Človeku, ktorý práve zažíva zmätok vo svojej identite, by mohlo pomôcť, keby mal prístup k správnym informáciám oslobodeným od mýtov a predsudkov, napríklad v školskej knižnici, v televízii a iných médiách. Inou reakciou na počiatočné uvedomovanie si svojej GLB identity je snaha o jej popretie. Človek potláča správanie, ktoré by mohlo byť považované za prejav tejto identity. Prípadne si takéto správanie vysvetľuje ako dôsledok opitosti, prostriedkov na získanie peňazí alebo experimentovanie.

2. Porovnávanie identity. Hlavnou úlohou človeka v tomto štádiu vývinu identity je vyrovnáť sa s pocitom odcudzenia od okolia. Cíti, že sa odlišuje od rovesníkov a rovesníčok, rodiny a ostatnej spoločnosti. Tieto pocity môžu vyústiť do znižovania dôležitosti heterosexuálnych osôb pre život, prípadne k izolácii a potláčaniu otvoreného homosexuálneho správania. Opúšťanie heterosexuálnej identity je sprevádzané aj stratou plánov a očakávaní do budúcnosti (napr. manželstva a rodiny). Dôležitou súčasťou opúšťania heterosexuálnej identity je aj smútenie. V tomto štádiu nie je zriedkavá strata pocitu kontinuity medzi minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou, pretože človek už nie je tým, čím si myslel, že je. Istým spôsobom opätovného objavenia tejto kontinuity je zmena vnímania vlastnej minulosti, pri ktorej vzrastá dôležitosť zážitkov s ľuďmi rovnakého pohlavia. Napríklad bozk dievčaťa s kamarátkou, ktorý bol považovaný za experimentovanie, je neskôr chápaný ako prejav náklonnosti k ženám.

3. Tolerancia identity. V tomto štádiu si človek hovorí: „Pravdepodobne som homosexuál.“ Začína tolerovať vlastnú orientáciu a uvedomovať si sexuálne, sociálne a emocionálne potreby, ktoré GLB identita prináša. Nadväzuje kontakty s GLB komunitou, avšak v kontakte s heterosexuálnou väčšinou sa prezentuje ako heterosexuál.

4. Akceptácia identity. Toto štádium charakterizuje veta: „Som lesbická žena a je to normálne.“ Človek nielenže svoju GLB identitu toleruje, ale ju aj akceptuje. Kontakty s komunitou podobne orientovaných sú častejšie. Heterosexuálna spoločnosť je ešte stále vnímaná ako antihomosexuálna. Ľudia v tomto štádiu procesu coming out začínajú zverejňovať svoju GLB identitu, a to znižuje rozpor medzi tým, ako sa vidia oni sami, a ako ich vidí okolitá spoločnosť. Toto zverejňovanie však môže viesť k neakceptujúcim reakciám okolia, ako sú posmešky, nadávky a iné.

5. Hrdosť na identitu. Človek v tomto štádiu delí ľudstvo na dve časti, na ľudí s GLB identitou a na tých s heterosexuálnou identitou. Zainteresovanosť v GLB komunite sa prehľbuje. Človek je hrdý, že je gej alebo lesbická žena, na druhej strane sa však hnevá na všetkých, ktorí diskriminujú ľudí na základe sexuálnej orientácie. Jedinec v tomto štádiu by chcel zverejňovať svoju identitu, ale na druhej strane si uvedomuje, že je to niekedy obtiažne. Aj keď je táto fáza považovaná za akýsi odrazový mostík k ucelenejšej identite, hnev na sociálnu nespravodlivosť v snahe o zrovnoprávnenie sexuálnych menšín s heterosexuálnou väčšinou je nepostrádateľný.

6. Syntéza identity. Jedinec si začína uvedomovať, že delí ľudí na kategórie „my“ a „oni“ je neúnosné. Poznáva heterosexuálov a heterosexuálky, ktoré tiež podporujú jeho identitu, a dôvera k nim vzrastá. Sexuálnu orientáciu ako jeden aspekt svojej osobnosti včleňuje do ucelenejšej identity.

Tento model je potrebné chápať ako náčrt možného vývinu identity, a nie ako všeobecné pravidlo platné pre všetkých homosexuálnych a bisexuálnych mužov a ženy. Rôznym ľuďom môže prechod týmito štádiami trvať rozlične dlho alebo ich coming out môže prebiehať úplne inak. Takéto modely nám môžu pomôcť porozumieť a predvídať zážitky ľudí zo sexuálnych minorít, ako aj identifikovať ťažkosti vo vývine ich identity, no dôležité je, aby sme ich neponímali ako normu. Coming out nekončí vytvorením ucelenejšej identity, ale je to celoživotný proces. V každej novej situácii, pri každom stretnutí s novým človekom, sa vyžaduje rozhodnúť sa, či sa zdôveriť so svojou GLB identitou alebo nie, pretože iní ľudia budú automaticky predpokladať heterosexuálnu orientáciu.

Aj keď sme pri uvažovaní o štádiách procesu coming out hovorili jedným dychom o gejoch, lesbických ženách a bisexuáloch, vývin bisexuálnej identity je v niektorých aspektoch odlišný. Prijatie bisexuálnej identity je pravdepodobne ešte obtiažnejšie ako gejská alebo lesbická sebaidentifikácia, pretože bisexualita je mnohými (bez ohľadu na sexuálnu identitu) pokladaná iba za fázu vývoja smerom k homosexuálnej identite. Bisexuáli a bisexuálky často postrádajú podporu zo strany gejskej a lesbickej komunity, ktorá by im mohla byť nápomocná pri formovaní pozitívneho sebaobrazu. Avšak to, či gejská alebo lesbická komunita prijíma a podporuje bisexuála alebo bisexuálku, závisí aj od pôvodnej sexuálnej identity tohto človeka. Tí, ktorí sa pôvodne identifikovali heterosexuálne, sú zvyčajne prijímaní komunitou lesbických žien a gejov istý čas, pretože sa očakáva, že vyústením ich procesu coming out bude gejská alebo lesbická identita. Ak sa však naďalej identifikujú ako bisexuáli alebo bisexuálky, býva akceptácia nahradená kritikou. Títo ľudia sú často kritizovaní, že nemajú dostatok odvahy, aby si priznali svoju „skutočnú“ homosexuálnu identitu. Na druhej strane, ľudia, ktorých pôvodná identita bola homosexuálna, poznajú chápanie bisexuality v gejskej a lesbickej komunite, a preto mnohí z nich skrývajú svoju náklonnosť k ľuďom iného pohlavia pred svojimi gejskými kamarátmi a lesbickými kamarátkami.

Podobné modely vývinu GLB identity, ako ani ten, ktorý sme už spomenuli, neuvažujú o možnosti viacerých zmien sexuálnej orientácie. Ich súčasťou je predpoklad, že ak už raz človek objavil svoju „skutočnú“ sexuálnu orientáciu, tá sa už nezmení. Sexuálne správanie, pocity, predstavy a identita sa však môžu meniť počas života človeka. Ako prebieha táto ďalšia zmena identity? Je táto situácia ľahšia ako prvý krát? Lesbické ženy a geji, ktorí začínajú objavovať svoju náklonnosť k druhému pohlaviu, sa často domnievajú, že výsledok ich prvého procesu coming out, teda prijatie gejskej alebo lesbickej identity, bolo nesprávne. Spochybnenie ich homosexuálnej identity môže podkopať všetko doterajšie úsilie, ťažkosti a prácu, ktorú podstúpili pri predchádzajúcom procese coming out. Preto tento proces neponímajú ako ďalší vývin identity, pri ktorom môžu vychádzať z predchádzajúcich skúseností.

ODLIŠNOSTI VÝVINU IDENTITY MUŽOV A ŽIEN

Mnohým modelom vývinu GLB identity bolo vyčítané, že neberú do úvahy zásadné rozdiely medzi lesbickou skúsenosťou, skúsenosťou gejov, bisexuálov a bisexuáliek. Ku kľúčovým komponentom vývinu homosexuálnej identity je často zaraďované atypické správanie v detstve, pocit inakosti, záujem o ľudí rovnakého pohlavia už v detstve alebo adolescencii, nezáujem o sexuálne kontakty s iným pohlavím. Vývinové trajektórie väčšiny lesbických a bisexuálnych žien sa však odkláňajú aspoň v jednej charakteristike od tohto scenára. Mnoho žien, ktoré sa identifikujú ako lesbické, tak robia až po určitom období, počas ktorého sa identifikovali ako heterosexuálne. Mladé ženy v našich kultúrnych podmienkach sa ťažšie vyhnú – aj napriek vlastným túžbam – heterosexuálnym skúsenostiam. Rich hovorí o povinnej heterosexualite, ku ktorej je žena nútená prostredníctvom rôznych prejavov mužskej moci, ako je napríklad znásilnenie, domáce násilie, sexuálne obťažovanie, ekonomické sankcie, no aj normy.

Ženy si niekedy uvedomujú svoj lesbizmus alebo bisexualitu neskôr ako geji a bisexuálni muži a vývin identity žien je často prudký. Najčastejším „spúšťačom“ zmeny identity ženy je intenzívny emocionálny vzťah. Avšak ženy, ktoré sa identifikujú ako lesbické až po istom období heterosexuálneho života, sú často považované za falošné, pseudolesbické alebo za skutočné lesbické ženy, ktoré to doteraz popierali alebo potláčali. Prechod od heterosexuality k homosexualite nemožno vysvetľovať iba tým, že žena konečne odhalila niečo, čo v nej vždy bolo, no sama to pred sebou skrývala. Existujú aj ďalšie možnosti, ako tomu rozumieť. Niektoré ženy vnímajú svoj lesbizmus ako vedomé zvolenú cestu, vedomé sústredenie pozornosti na ženu namiesto na muža. Je to do istej miery politické rozhodnutie. Lesbickú existenciu teda možno chápať tiež ako priamy alebo nepriamy nesúhlas s patriarchálnym usporiadaním našej spoločnosti, ktoré chápe právo muža na prístup k žene ako samozrejmosť.

Aké sú ďalšie rozdiely medzi vývinom neheterosexuálnej identity mužov a žien? U žien je pomerne bežné, že ich náklonnosť k mužom aj ženám sa vzájomne nevylučuje a je fluidná. V porovnaní so sexuálnou fluiditou žien je sexuálna orientácia mužov často pokladaná za menej flexibilnú a viac automatickú. To teda znamená, že u žien sú častejšie zmeny identity ako u mužov. Istú úlohu môže zohrávať odlišná socializácia dievčat a chlapcov. Podľa jedného z vysvetlení dovoľuje naša kultúra ženám väčšiu slobodu vo vyjadrovaní emócií a vzájomnej blízkosti vo vzťahoch ako mužom. Sexuálna intimita medzi ženami môže byť chápaná ako výsledok sociálne akceptovanej emocionálnej intimity. Napríklad dotyky a bozky medzi ženami možno pokladať za prejav priateľstva týchto žien a málokomu napadne, že znamenajú „viac“. To ženám poskytuje väčšiu slobodu v objavovaní vlastnej náklonnosti k ženám, a teda väčšiu slobodu v hľada-

ní vlastnej sexuálnej identity. Avšak táto voľnosť poskytuje žene aj možnosť zapájať sa do sexuálnej intimity s druhou ženou bez toho, aby sa identifikovala ako lesbická. Na druhej strane bude mať sexuálna aktivita medzi dvoma mužmi priame dôsledky na vytváranie ich identity, pretože v našom kultúrnom obraze muža sa väčší dôraz kladie na jeho sexualitu a aktívnu sexuálnu túžbu. Nie vždy však vzniká gejská alebo bisexuálna identita na základe erotických skúseností s druhým mužom. Novšie výskumy ukazujú, že dnešní mladí geji a bisexuáli sa častejšie ako v minulosti identifikujú ako neheterosexuálni ešte pred prvou sexuálnou skúsenosťou s iným mužom. Pre týchto mužov môže slúžiť ako katalyzátor formovania identity napríklad kontakt s ďalšími členmi GLB komunity, čítanie literatúry o sexuálnej identite, uvažovanie alebo sexuálne fantázie. Tento posun pravdepodobne súvisí s objavením pozitívneho znázornenia gejov ako rolových modelov vo filme a televízii. V úvode tejto kapitoly pri definovaní pojmu coming out sme spomenuli, že jeho výsledkom je GLB identita, avšak takéto „sexuálne spytovanie“ môže prežívať každý človek, môže sa opakovať viacej ráz v živote a nikdy nemusí vyústiť do GLB identity.

RODIČIA A COMING OUT

Súčasťou procesu vytvárania GLB identity je aj zdôverenie sa iným, ktoré samo osebe je dosť náročné a často si vyžaduje veľa odvahy. Keby naša spoločnosť chápala homosexuálnu, bisexuálnu a heterosexuálnu orientáciu ako rovnocenné možnosti, zverejnenie GLB identity by nebolo vôbec problematické a náročné a dokonca by vôbec nebolo potrebné. Čo všetko môže spolupôsobiť pri zverejňovaní svojej homosexuality či bisexuality rodičom a kamarátom v našej spoločnosti, ktorá kladie dôraz na umiestnenie človeka na kontinuu heterosexuality – homosexualita? Ako môže uvedené zverejňovanie prebiehať?

Človek sa môže zdôveriť so svojou neheterosexuálnou identitou najprv iným gejom, lesbickým ženám či bisexuálom, potom heterosexuálnym priateľom, rodinným príslušníkom, spolužiakom a napokon celej societe. Zdôverenie sa iným je akýmsi vonkajším potvrdením, ktoré napomáha vlastnej akceptácii svojho ja. Vyjadrenie homosexuálnej či bisexuálnej identity je ovplyvnené tým, ako človek vníma prekážky a možnosti zverejnenia vo svojom okolí. Geji a lesbické ženy si často zvnútorňujú myšlienku, že homosexualita je zlá, a preto sa obávajú možného odmietnutia zo strany rodičov, kamarátov a spolupracovníkov. Dosah reakcií iných závisí od dôležitosti týchto osôb. Reakcie rodičov a dobrých priateľov mávajú väčší dosah ako reakcie relatívne neznámych ľudí.

Zvažovanie zverejnenia homosexuálnej a bisexuálnej identity

Lesbická a bisexuálna žena, gej a bisexuál môžu predpokladať, ako zareagu-

je najbližšia rodina na ich coming out, na základe toho, ako sa vyjadrovala o homosexualite alebo bisexualite. V mnohých rodinách však prevláda heterosexistický predpoklad, že takéto otázky sú pre „normálny“ rodinný život nepodstatné, a preto sa o takýchto témach ani nediskutuje, a dcéra alebo syn uvažujúci o vlastnej homosexualite teda ani nemôže získať reálnu predstavu o tom, aké reakcie zo strany rodiny možno očakávať.

Pri rozhodovaní, či sa zdôveriť so svojou orientáciou rodičom, môže hrať dôležitú úlohu kvalita vzájomných vzťahov, súčasná emocionálna atmosféra v rodine, politická a náboženská príslušnosť rodičov a hodnoty, ktoré uznávajú. Významnú úlohu zohráva aj dostupnosť iných zdrojov sociálnej a ekonomickej podpory a sociálnej identity, ako sú napríklad priatelia a priateľky, spolupracovníci, či finančný zdroj mimo rodiny. Človeku môže pri rozhodovaní pomôcť porovnanie ziskov a strát procesu coming out na základe očakávaných reakcií najbližších príbuzných.

Čo sa týka rodičov, priateľov a priateľiek a iných zdrojov podpory, ktoré považovali lesbické ženy za nápomocné počas vývinu ich identity, zohrali najdôležitejšiu úlohu iné lesbické ženy, geji a bisexuáli a ich organizácie, rolové modely a GLB podniky. Čítanie a sebaopoznávanie boli ďalším dôležitým zdrojom v období procesu coming out. Rodina sa umiestnila až na treťom mieste. Na vidieku alebo v menších mestách môže byť obtiažne, ak nie nemožné, nájsť nejakú GLB komunitu, a preto sa bezpečným zdrojom stáva literatúra, internet a sebaopoznávanie, ktoré môžu redukovať pocit odlišnosti.

Ak sa človek rozhodne zverejniť svoju identitu, v jeho vnímaní prevážili výhody nad nevýhodami procesu coming out. Avšak zatajovanie homosexuálnej či bisexuálnej identity nemusí byť znakom nedostatočnej vyrovnanosti sám so sebou. Rozhodnutie nezverejniť svoj status sexuálnej menšiny môže byť výsledkom uvedomenia, že toto zverejnenie by prinieslo viacej negatív ako pozitív. Preto je dôležité, aby sme, či už ako priatelia, učitelia alebo poradcovia nenútili lesbickú ženu, geja alebo bisexuála zdôveriť sa, keď to nepovažuje za vhodné.

Reakcie rodičov na coming out dieťaťa

Čo sa však stane, keď sa gej, lesbická žena alebo bisexuál rozhodne zdôveriť svojim rodinným príslušníkom? Aj rodičia prechádzajú po spoznaní sexuálnej identity svojej dcéry či syna tzv. rodičovským procesom coming out. V tomto procese dochádza k postupnej premene očakávaní a plánov do budúcnosti svojho dieťaťa. Hoci rodičia nereagujú vždy ideálne, väčšinou dospejú k tolerancii alebo aj akceptácii sexuálnej orientácie svojho dieťaťa. Avšak tento proces nie je jednoduchý a jeho sprievodným javom môže byť aj zmätok, smútok a žiaľ. Rodičia sa musia zmieriť so stratou heterosexuálnej identity svojho potomka, očakávaní a snov o tradičnom spôsobe jeho života. Tak isto prichádzajú o rolu starého rodiča, myslia si, že ako rodičia a jedinci zlyhali. Častá je aj obava, že budú vy-

lúčení zo života svojho dieťaťa, pretože ich skúsenosti s heterosexuálnymi vzťahmi nebudú relevantné. Rodičovský coming out taktiež prebieha v niekoľkých fázach:

1. Šok je často prvou reakciou na odhalenie GLB identity vlastného dieťaťa. Deti sa môžu svojim rodičom zdôveriť priamo alebo nepriamo, napríklad prostredníctvom literatúry zaoberajúcej sa GLB identitou ponechanej na „náhodné“ objavenie rodičmi. Mnohí sa najviac obávajú práve prvej reakcie zo strany rodičov, toho, že povedia alebo urobia niečo, čo môže trvalo narušiť ich vzájomné vzťahy.

2. Popretie a izolácia. Popretie poskytuje rodičom čas, aby znova nadobudli rovnováhu. Rodičia odmietajú uveriť tejto informácii a GLB identitu svojho dieťaťa považujú iba za fázu, experimentovanie alebo prejav vzdoru. Inou stratégiou môže byť rozhodnutie rodiča vôbec nediskutovať o tejto téme, neprípustíť tento aspekt identity svojho potomka dúfajúc, že zmizne. Rodičia musia čeliť stereotypom a predstavám tradične spájaným so spôsobom života homosexuálov a bisexuálov. Domnievajú sa, že sú jediní, ktorí sa stretávajú s takýmto „problémom“, a cítia sa izolovaní. Avšak tento pocit izolácie môže prispieť k počiatočnej, zatiaľ len čiastočnej, akceptácii ich potomka.

3. Hnev. Popieranie neskôr vystrieda hnev, zdesenie a zúrivosť rodičov, čo môže vyústiť až do odmietnutia alebo fyzického napadnutia najmä zo strany otca. Ak nedôjde k odhaleniu znenazdajky, ale dieťa určitý čas iba naznačuje svoju sexuálnu identitu, rodič začne niečo tušiť, a vtedy jeho hnev nie je až taký veľký. Rodič hľadá vonkajšiu príčinu sexuálnej orientácie svojho syna alebo dcéry, obviňuje druhého rodiča, učiteľov alebo kamarátov dieťaťa, obracia proti nim svoj hnev, aby tak zmiernil vlastný pocit viny.

4. Vyjednávanie, dohadovanie je pokus znovu získať rovnováhu uzavretím „dohody“. Veriaci rodičia napríklad prosia Boha, aby zmenil sexuálnu orientáciu ich dieťaťa, a oni budú odplatom viesť poslušný život. Neskôr rodičia požadujú, aby sa dieťa nikomu inému nezdôverovalo, niekedy ani druhému rodičovi, a aby o tom už nehovorilo. Usilujú sa udržať status rodiny a preto pri stretnutí s inými menia niektoré detaily týkajúce sa ich syna alebo dcéry. Časté sú aj pokusy o liečenie dieťaťa, aj keď márne.

5. Depresia. V tomto štádiu sa obracia hnev dovnútra a rodič sa cíti vinný za to, že dostatočne skoro nerozpoznal, čo jeho potomkovi „hrozí“, alebo sám seba obviňuje zo sexuálnej orientácie svojho dieťaťa. Rodičia cítia hanbu a poníženie, keď sa niekto zo širšej rodiny, priateľov, susedov alebo kolegov dozvie toto „tajomstvo“, preto radšej opúšťajú dovtedajšie blízke vzťahy. K ich depresii prispievajú aj očakávania, zhodné s kultúrnymi stereotypmi, že ich dieťaťa bude osamelé, že bude musieť utajovať svoju orientáciu, aby sa vyhlo diskriminácii.

6. Akceptácia. Rodičia sú v tomto štádiu schopní pripustiť GLB identitu svojho dieťaťa a vedia sa zdôveriť aj širšiemu okoliu. Opäť sa obnovuje rovnováha v rodine a homosexuálna či bisexuálna identita dieťaťa prestáva byť rodinným tajomstvom. Túžba po vnúčatách prestáva byť taká dôležitá a do popredia sa dostáva potreba dieťaťa vyjadriť svoje sexuálne „ja“.

Ako ovplyvňuje zistenie o GLB identite potomka identitu rodiča? Matky a otcovia, ktorí sa dozvedia o sexuálnej identite svojho dieťaťa, sa nemôžu naďalej definovať ako „rodičia“, ale stávajú sa „rodičmi homosexuála“. Rodičovstvo, ktoré malo doteraz istý status, bolo hodné úcty, sa po zdôverení dieťaťa stáva zdrojom stigmy. Tí rodičia, ktorí si chcú udržať vysoký sociálny status, ktorý im poskytuje rodičovstvo, musia zmeniť chápanie svojho dieťaťa a seba ako „normálnych“. V záujme tejto „normalizácie“ sa často odvolávajú na tradičné chápanie rodu, sexuality a rodičovstva. Jednou z možností, ako znovunadobudnúť morálnu identitu rodiča, je zdôrazňovanie biologických vplyvov na vznik sexuálnej orientácie. Iní rodičia sa nezaoberajú príčinami vzniku sexuálnej orientácie svojho dieťaťa, a tým sa vyhnú aj vzájomnému obviňovaniu. Pre niektorých rodičov sa zase môže sexuálna identita potomka stať zdrojom rodinnej hrdosti, pretože ako rodičia syna alebo dcéry s neheterosexuálnou identitou museli vynaložiť viacej úsilia ako rodičia heterosexuálov. Pre iných slúži lipnutie na rodových, sexuálnych a rodinných normách ich dieťaťa ako prostriedok na udržanie vlastného obrazu „dobrého rodiča“. Niektorí otcovia a matky môžu svoj sociálny status rodiča obnovovať tým, že napriek želaniam a predstavám o budúcnosti svojho dieťaťa rešpektujú jeho slobodu. Tento pohľad im dovoľuje nahliadať na seba ako na rodiča, ktorý vychoval svoje dieťa k nezávislosti. Reakcie rodičov sú individuálne a rôznorodé. Jediné, čo možno o nich vo všeobecnosti povedať, je to, že sú nepredvídateľné.

ŠKOLA A COMING OUT

Je dôležité uvedomiť si, že proces coming out má značný vplyv na školské výsledky. Mladí geji, lesbické ženy alebo bisexuáli sú zaujatí odhaľovaním a skúmaním vlastnej sexuálnej identity, zahĺbení do literatúry na tieto témy, takže nie je ľahké koncentrovať sa napríklad na školské povinnosti. Výsledky niektorých študentov a študentiek sa počas obdobia procesu coming out zhoršili, časť z nich dokonca opustila školu zo strachu alebo v snahe preskúmať sociálne možnosti, ktoré im nová identita poskytuje. Po zvládnutí počiatkových fáz procesu coming out sa však ich školské výsledky opäť zlepšili. Odlišný názor zastávajú iné autorky, ktoré sa domnievajú, že istým spôsobom adaptácie na neistotu súvisiacu so sexuálnou identitou môže byť sústredenie sa na dosahovanie lepších výsledkov v štúdiu alebo v športe a mimoškolské aktivity.

Obe tieto možnosti (zanedbanie alebo sústredenie na školské záležitosti) však môžeme pokladať za reakcie na počiatočné štádiá uvedomovania si vlastnej GLB identity, keď sa človek usiluje získať čo najviac informácií, prípadne sa radšej sústreďí na iné aktivity, aby nemusel ustavične uvažovať o tom, či je alebo nie je homosexuál. Je teda dôležité si uvedomiť, že proces vývinu GLB identity môže, aspoň v jeho počiatočných štádiách, ovplyvniť školské výsledky jedinca oboma smermi.

LITERATÚRA

- Bringaze, B. T., White, L. J.: Living out proud: Factors contributing to healthy identity development in lesbian leaders. In: *Journal of Mental Health Counseling*, Vol. 23, 2, 2001, s. 162
- Cornelson, B. M.: Addressing the sexual health needs of gay and bisexual men in the health care settings. In: *Canadian Journal of Human Sexuality*, Vol. 7, 3, 1998, s. 261-273
- Diamond, L. M.: Development of sexual orientation among adolescent and young adult women. In: *Developmental Psychology*, Vol. 34, 5, 1998, s. 1085-1095
- Diamond, L. M., Savin-Williams, R. C.: Explaining diversity in the development of same-sex sexuality among young women. In: *Journal of Social Issues*, Vol. 56, 2, 2000, s. 297-313
- Dube, E. M.: The role of sexual behavior in the identification process of gay and bisexual males. In: *Journal of Sex Research*, Vol. 37, 2, 2000, s. 123-133
- Fields, J.: Normal queers: Straight parents respond to their children's „coming out“. In: *Symbolic Interaction*, Vol. 24, 2, 2001, s. 165-188
- Fontaine, J. H., Hammond, N. L.: Counseling issues with gay and lesbian adolescents. In: *Adolescence*, Vol. 31, 124, 1997, s. 817-831
- Ginzberg, R.: (Neesencialistický) lesbický eros a Audre Lorde. In: *Aspekt*, 1996, č. 1, s. 60-66
- Gluth, D. R., Kiselica, M. S.: Coming out quickly: A brief counseling approach to dealing with gay and lesbian adjustment issues. In: *Journal of Mental Health Counseling*, Vol. 16, 2, 1994, s. 163-174
- Green, R.-J.: „Lesbians, gay men, and their parents“: A critique of LaSala and the prevailing clinical „wisdom“. In: *Family Process*, Vol. 39, 2, 2000, s. 257-267
- Kitzinger, C., Wilkinson, S.: Transition from heterosexuality to lesbianism: The discursive production of lesbian identities. In: *Developmental Psychology*, Vol. 31, 1, 1995, s. 95-104
- Lopez, G., Chism, N.: Classroom concerns of gay and lesbian students. In: *College Teaching*, Vol. 41, 3, 1993, s. 97-104
- McKee, M. B., Hayes, S. F.: Challenging heterosexism in college health service delivery. In: *Journal of American College Health*, Vol. 42, 5, 1994, s. 211-217
- Newman, B. S., Muzzonigro, P. G.: The effects of traditional family values on the coming out process of gay male adolescents. In: *Adolescence*, Vol. 28, 109, 1993, s. 213-227
- Ondrisová, S., Heretik, A., Šípošová, M.: Homofóbia – dôsledky pre psychoterapiu. In: *Česká a Slovenská Psychiatrie*, roč. 95, 1999, č. 3, s. 135-141
- Peplau, L. A., Garnets, L. D.: A new paradigm for understanding women's sexuality and sexual orientation. In: *Journal of Social Issues*, Vol. 56, 2, 2000, s. 329-350
- Rhoads, R. A.: A subcultural study of gay and bisexual college males. In: *Journal of Higher Education*, Vol. 68, 4, 1997, s. 460-482
- Rich, A.: Povinná heterosexuality a lesbická existencia. In: *Aspekt*, 1996, č. 1, s. 12-17
- Rust, P. C.: Finding a sexual identity and community: Therapeutic implications and cultural assumptions in scientific models of coming out. In: Rothblum, E. D. – Bond, L. A., ed.: *Preventing heterosexism and homophobia*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi 1996, Chap. 6, s. 87-123

- Rust, P. C. R.: Bisexuality: A contemporary paradox for women. In: *Journal of Social Issues*, Vol. 56, 2000, Issue 2, s. 205-221
- Savin-Williams, R. C., Dube, E. M.: Parental reactions to their child's disclosure of a gay/lesbian identity. In: *Family Relations*, Vol. 47, 1, 1998, s. 7-14
- Stokes, J. P., Damon, W. et al.: Predictors of movement toward homosexuality: A longitudinal study of bisexual men. In: *Journal of Sex Research*, Vol. 34, 3, 1997, s. 304-313
- Šípošová, M.: Homofóbia a jej vplyv na homosexuálnu menšinu. In: *Aspekt*, 1998, č.1, s. 241-261
- Tasker, F., McCann, D.: Affirming patterns of adolescent sexual identity: The challenge. In: *Journal of Family Therapy*, Vol. 21, 1999, s. 30-54
- Waldner-Haugrud, L. K., Magruder, B.: Homosexual identity expression among lesbian and gay adolescents. In: *Youth & Society*, Vol. 27, 3, 1996, s. 313-234
- Waldner, L. K., Magruder, B.: Coming out to parents: Perception of family relations, perceived resources, and identity disclosure for gay and lesbian adolescents. In: *Journal of Homosexuality*, Vol. 37, 1999, s. 83-100

INTERNALIZOVANÁ HOMOFÓBIA

Ivana Červenková

Naša kultúra nám dávala a dáva „návody“, ako vnímať a poznávať samých seba a všetko okolo nás. Na základe týchto osvojených teórií organizujeme svoju skúsenosť, vysvetľujeme si vlastné pocity a správanie. Aké „teórie“ súvisiace s GLB identitou poskytuje kultúra, ktorá nás obklopuje? Na základe čoho a akým spôsobom rozumejú geji, lesbické ženy a bisexuáli sebe a svojim skúsenostiam? Homosexualita je často chápaná ako niečo nenormálne, choré alebo hriešne. Bisexualita je ponímaná pravdepodobne ešte problematickejšie, niekedy dokonca nie je považovaná za právoplatnú sexuálnu identitu. Je zrejmé, že mylné chápanie GLB identity, ktoré je, žiaľ, dosť rozšírené, ovplyvňuje ľudí, ktorí sa takto identifikujú. Vývin osobnej identity nemožno oddeliť od vplyvu a rozvoja celej komunity, v ktorej je človek socializovaný.

Lesbické ženy, geji a bisexuáli zvnútorňujú množstvo negatívnych a znehodnocujúcich postojov k homosexualite a bisexualite dávno pred tým, ako si začnú uvedomovať vlastnú náklonnosť k rovnakému pohlaviu. Tieto dávnejšie prijaté negatívne postoje je potrebné prekonať v období procesu coming out, aby sa jediniec objavujúci vlastnú sexuálnu identitu mohol definovať ako gej, lesbická žena alebo bisexuál, bisexuálka. Aj keď je internalizovaná homofóbia najakútnejšia v prvých štádiách procesu coming out, môže aj v človeku, ktorý akceptuje svoju sexuálnu identitu, naďalej pretrvávať. Raná socializácia a trvalé negatívne vnímanie väčšinou spoločnosťou sú také silné, že ovplyvňujú psychologické fungovanie podstatnú časť života homosexuálneho či bisexuálneho človeka. Internalizovanú homofóbiu môžeme chápať ako nasmerovanie negatívnych sociálnych postojov geja, lesbickej ženy či bisexuála proti sebe, pričom takéto postoje vedú k znehodnocovaniu vlastnej osoby, vnútorným konfliktom a nízkej sebaúcte. S internalizovanou homofóbiou súvisia rôzne ťažkosti, ako napríklad odmietanie samého seba, pocity viny, nechuť do života a úsilie prispôbiť sa normám väčšinovej spoločnosti. Okolie, ktoré neuznáva jednu z dôležitých súčastí identity človeka, je neustálou hrozbou pre jeho sebaúctu. Internalizovaná homofóbia môže vyústiť do nenávisť samého seba, izolácie, sebadeštrukcie a agresie k iným homosexuálom a bisexuálom. Ďalšími prejavmi môže byť depresia, hanba a obava z odmietnutia inými. Vyššie stupne internalizovanej homofóbie súvisia s nižšou sebaúctou a väčším množstvom psychologických ťažkostí, ktoré sme menovali. Ľudia, ktorí si zvnútorňovali väčšie množstvo homofóbnych posto-

jov spoločnosti, častejšie skrývajú svoju GLB identitu, ako jedinci s nižšou mierou internalizovanej homofóbie. Muži s vyššou úrovňou internalizovanej homofóbie prejavovali aj väčšie ťažkosti pri vytváraní partnerských vzťahov s inými mužmi. Zaujímavé je aj zistenie, že ľudia s vyššou mierou internalizovanej homofóbie bolestnejšie prežívajú diskrimináciu a násilie, pretože súhlasia s negatívnymi postojmi, ktoré viedli k danej udalosti. Pravdepodobne im chýbajú zdroje, aby sa vyrovnali s diskrimináciou. Na druhej strane tí, ktorých zvnútornená homofóbia je menšia, sú schopní minimalizovať negatívne dôsledky na duševné zdravie spôsobené násilným incidentom alebo inou formou diskriminácie.

Podľa jedného z výskumov podliehali lesbické ženy menšej miere internalizovanej homofóbie ako geji. Nižšia úroveň homofóbie v porovnaní s mužmi je charakteristická aj pre heterosexuálne ženy. Lesbické ženy, geji, bisexuáli a bisexuálky, ako sme už spomínali, podliehajú rovnakej socializácii ako heterosexuáli. Preto môžeme odôvodnene očakávať, že ich zvnútornené postoje k homosexualite budú odzrkadľovať postoje heterosexuálov. Je teda pravdepodobné, že geji zvnútornia viac negatívnych posolstiev o vlastnej homosexualite ako lesbické ženy o svojom lesbizme. Bisexuálne ženy a muži zase zaznamenali vyššiu úroveň internalizovanej homofóbie v porovnaní s lesbickými ženami a gejmí, čo môže zasa odzrkadľovať ešte negatívnejšie postoje spoločnosti k bisexualite.

Lesbické ženy s dobrou podporou zo strany rodičov a heterosexuálnych priateľov a priateľiek prežívali menej internalizovanej homofóbie ako tie, ktorým táto dôležitá podpora chýbala. No ešte dôležitejšia bola podpora od iných členov a členiek GLB komunity. Lesbické ženy, ktoré neudržiavajú kontakty s inými členkami sexuálnych minorít, alebo tie, ktoré prežívajú konfliktnejšie svoj lesbizmus, charakterizuje vyšší stupeň internalizovanej homofóbie. Podobné zistenia sa týkajú aj mužov. GLB komunita, teda spoznanie iných ľudí s podobnou identitou, pomáha rozptýliť zvnútornené mýty a predsudky a tým prispieva k väčšej akceptácii vlastného ja. Je však iróniou, že práve internalizovaná homofóbia bráni nadväzovaniu kontaktov s GLB komunitou. Často až potom, ako homosexuáli či bisexuáli zredukujú negatívne postoje k sebe – v osamelosti počiatočných fáz procesu coming out – sa začínajú stretávať s inými ľuďmi so sexuálnych minorít.

Konštatovanie typu: „Nenávidím sa za to, že som lesba.“, je ľahko rozpoznateľným prejavom zvnútornenia netolerantných postojov spoločnosti, no k internalizovanej homofóbií patria aj iné, menej zjavné reakcie:

- **Strach z odhalenia** je prejavom prirodzenej potreby brániť sa proti odhaleniu. Ak sa však niekto usiluje ochrániť iných ľudí od toho, aby spoznali jeho GLB identitu (napr. výrokom „Ak by som sa im zdôveril, to by ich zabilo“), ide skôr o jeho vlastné, negatívne postoje ku GLB identite, ktoré si zvnútornil z postojov spoločnosti.

- **Nepohodlie s otvorenejšími gejmi, lesbickými ženami a bisexuálmi.**

Kontakt s otvorenejšími alebo neskrývajúcimi sa homosexuálnymi či bisexuálnymi mužmi a ženami ohrozuje identitu tých, ktorí nechcú byť odhalení. Môžu si hovoriť: „Ja nie som ako oni.“

- **Odmietanie všetkých heterosexuálov (heterofóbia)** je výsledkom obrátenej diskriminácie. Nevyrovnanosť s vlastnou sexuálnou identitou vedie k požiadavke, aby všetci zdieľali rovnaké hodnoty a životný štýl.

- **Pocit nadradenosti nad heterosexuálmi** charakterizujú vyjadrenia: „Sme lepší, lebo máme ťažší život,“ alebo „Náš život je zaujímavejší.“ Homofóbia sa tu prejavuje neprimeraným zdôrazňovaním odlišnosti a prehnanou hrdosťou na svoju GLB identitu.

- **Viera, že GLB ženy a muži sa neodlišujú od heterosexuálnych žien a mužov.** Tento prístup minimalizuje skutočnú odlišnosť a jestvujúcu diskrimináciu, ako aj nepriateľské ovzdušie v spoločnosti, v ktorej musia geji, lesbické ženy a bisexuáli bojovať za svoju existenciu.

- **Ťažkosti pri pomyslení na výchovu detí v GLB rodine,** ktoré možno badať takýchto výrokov: „Podľa mňa je v poriadku, že som lesba, ale nechcela by som, aby moje dieťa bolo homosexuálne“ alebo „Deti potrebujú aj otca aj matku“, popierajú realitu, že mnoho detí je vychovávaných jedným rodičom, a znižujú aj hodnovernosť vzťahu ľudí rovnakého pohlavia.

- **Krátkodobé vzťahy,** ktoré znamenajú menšie sociálne riziko ako trvalý vzťah. Krátkodobé vzťahy sú „bezpečnejšie“, pretože je menšia pravdepodobnosť, že okolie identifikuje človeka v tomto vzťahu ako homosexuála či bisexuála. Ak sa však jedinec častejšie stretáva s tým istým „kamarátom“ či „kamarátkou“ rovnakého pohlavia, začne to byť podozrivé a môže dôjsť k neželanému zverejneniu vlastnej sexuálnej identity.

Súčasťou internalizovanej homofóbie je nepohodlie alebo obava z vlastnej sexuality a sklúčenosť z vlastnej odlišnosti. So sexualitou gejov, lesbických žien a bisexuálov je spojené veľké množstvo mylných presvedčení a domnienok. Ak sa v nejakej skupine ľudí začne hovoriť o homosexualite alebo bisexualite, pravdepodobne najčastejšie skloňované budú pojmy sex a promiskuita. V spoločnosti, ktorá považuje sexuálny aspekt GLB identity za najcharakteristickejší, sa nemožno čudovať, že gej, lesbická žena alebo bisexuál bude objavovať vlastnú sexualitu s určitými obavami. Sklúčenosť z vlastnej odlišnosti zase možno prežívať ako strach z rodičovského a sociálneho odmietnutia. Častá je obava, že nenaplnenie rodičovských snov, očakávaní a spoločenského ideálu rodiny povedie k strate statusu dobrého dieťaťa v očiach blízkych príbuzných i širšieho okolia.

Uvažovanie o internalizovanej homofóbii by mohlo viesť k chybnému záveru, že sexuálne menšiny si sami môžu za svoje ťažkosti, pretože majú negatívne pocity z vlastnej identity. To by však zatienilo pálčivejšiu oblasť heterosexizmu

a homofóbie celej spoločnosti, ktorá je v podstate živnou pôdou homofóbie internalizovanej. Poznanie o zvnútornení neakceptujúcich postojov okolia nám však môže pomôcť pri hľadaní vhodných postupov na odstránenie rôznych, nielen zdravotných ťažkostí.

LITERATÚRA

- Bačová, V.: Teórie osobnej a sociálnej identity v sociálnej psychológii. In: *Československá psychologie*, roč. 38, 1994, č. 1, s. 28-42
- Bačová, V.: Sociálny konštrukcionizmus v psychológii. In: *Československá psychologie*, roč. 44, 2000, č. 3, s. 237-246
- Black, J., Underwood, J.: Young, female, and gay: Lesbian students and the school environment. In: *Professional School Counseling*, Vol. 1, 1998, Issue 3, s. 15-21
- Gluth, D. R., Kiselica, M. S.: Coming out quickly: A brief counseling approach to dealing with gay and lesbian adjustment issues. In: *Journal of Mental Health Counseling*, Vol. 16, 1994, Issue 2, s. 163-174
- Herek, G. M., Cogan, J. C., Gillis, J. R., Glunt, E. K.: Correlates of internalized homophobia in a community sample of lesbians and gay men. In: *Journal of the Gay and Lesbian Medical Association*, 2, 1997, s. 17-25
- McGregor, B. A., Carver, Ch. S, et al.: Distress and internalized homophobia among lesbian women treated for early stage breast cancer. In: *Psychology of Women Quarterly*, 25, 2001, s. 1-9
- Meyer, I. H., Dean, L.: Internalized homophobia, intimacy, and sexual behavior among gay and bisexual men. In: Herek, G. M., ed.: *Psychological perspectives on lesbian and gay issues: Vol. 4. Stigma and sexual orientation: Understanding prejudice against lesbians, gay men, and bisexuals*, Sage, Thousand Oaks, CA 1998, Chap. 8, s. 160-186.
- Ondrisová, S.: *Špecifika psychoterapeutickej práce s lesbickými ženami a gaymi*. Diplomová práca, Bratislava, 1997, Katedra psychológie FFUK
- Rust, P. C.: Finding a sexual identity and community: Therapeutic implications and cultural assumptions in scientific models of coming out. In: Rothblum, E. D. – Bond, L. A., eds.: *Preventing heterosexism and homophobia*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi 1996, Chap. 6, s. 87-123
- Szymanski, D. M., Chung, Y. B., Balsam, K. F.: Psychosocial correlates of internalized homophobia in lesbians. In: *Measurement & Evaluation in Counseling & Development*, Vol. 34, 2001, Issue 1, s. 27-39
- Šípošová, M.: Homofóbia a jej vplyv na homosexuálnu menšinu. In: *Aspekt*, 1998, č.1, s. 241-261
- Williamson, I. R.: Internalized homophobia and health issues affecting lesbians and gay men. In: *Health Education Research*, 15, 1, 2000, s. 97-107

DÔSLEDKY HOMOFÓBIE A HETEROSEXIZMU

Ivana Červenková

Situácia, ktorú jedinec prežíva tým, že je odlišný od ostatných, ho zaťažuje. Nielen faktická odlišnosť, ale už aj samo uvedenie si možnej odlišnosti od iných (tak by sme pravdepodobne mohli označiť počiatočné štádiá procesu coming out), mení naše správanie. K zmenám správania dochádza pravdepodobne preto, že každý človek túži po akceptovaní ostatnými, a ak sa mu nedostáva, prežíva to ako psychickú záťaž alebo opakovaný stres. V prípade lesbických žien, gejov a bisexuálov prispievajú k takémuto stresu isté prejavy homofóbie a heterosexizmu, ako napríklad násilie, nadávky a chybné spájanie sexuálnych menšín s chorobou aids, a často vedú k väčšiemu riziku samovraždy, vzniku rôznych závislostí, odchodu zo školy alebo domova.

Jedným s dôsledkov alebo prejavov homofóbie je násilie na ľuďoch, ktorých ostatní považujú za homosexuálov alebo bisexuálov. Títo ľudia sú často obeťou násillia založeného na nenávisti. Podľa jedného z výskumov jedna pätina gejov, lesbických žien a bisexuálov zažila napadnutie súvisiace s ich sexuálnou identitou, ďalšia pätina bola okradnutá, olúpená a podobne, tiež v súvislosti s ich se-

xuálnou identitou. Verbálne obťažovanie, ako sú napríklad nadávky a hrozby, boli ešte rozšírenejšie, za posledný rok sa s nimi stretla polovica homosexuálnych či bisexuálnych mužov a žien. Hanlivé označenia na gejov, či lesbické ženy sú ako nadávky používané medzi mládežou v školách (a nielen tam) tak často, že takmer nikto si neuvedomí, že používanie takéhoto jazyka plného nenávisti vonkoncom nie je v poriadku. Až 97 percent študentov a študentiek istej strednej školy uviedlo, že v ich škole nie je takýto homofóbny

jazyk nezvyčajný. Domnievame sa, že ani u nás nie je situácia veľmi odlišná, stačí preskúmať repertoár bežných nadávok.

Je pochopiteľné, že rôzne formy násilia a negativizmu neostanú bez následkov na duši a tele sexuálnych minorít. Dôsledky trestných činov namierených proti lesbickým ženám, gejom a bisexuálom možno rozdeliť do dvoch skupín:

- Tak isto ako iné obete zakúšajú ľudia s GLB identitou, ktorí sa stretli s násilím, rôzne psychologické ťažkosti, ako sú napríklad depresia a úzkosť. Obeť stráca presvedčenie o vlastnej bezpečnosti, nezraniteľnosti a hodnote, čo sa zase môže negatívne odzrkadliť na jej psychike. Následky takéhoto charakteru sa dotýkajú obetí všeobecne.

- Násilie, ktoré súviselo so sexuálnou identitou obete, ovplyvňuje vlastné vnímanie jedinca ako geja či lesbickej ženy a tiež vnímanie GLB komunity. Sexuálna identita sa pod vplyvom týchto negatívnych zážitkov stáva zdrojom nebezpečenstva a bolesti namiesto toho, aby bola zdrojom intimity, lásky a spolupatričnosti s komunitou podobne orientovaných. Niektorí sa môžu dokonca domnievať, že násilie patrí k životnému údelu geja alebo lesbickej ženy.

Výskyt násilia páchaného na ľuďoch s GLB identitou nás upozorňuje na to, že toto násilie nemožno chápať ako prejav individuálnej charakteristiky páchatela, ale ako extrémny prejav hodnôt väčšinovej spoločnosti. Ľudia (väčšinou muži), ktorí verbálne alebo fyzicky obťažovali členov sexuálnych menšín, boli najčastejšie motivovaní túžbou priblížiť sa svojim priateľom, splniť ich očakávania a potvrdiť svoju heterosexuálnosť, prípadne mužnosť. Ďalšou motiváciou k násiliu proti GLB menšine boli negatívne postoje, ako je odpor, nenávisť, náboženské a mravné hodnoty. Pre iných bolo motiváciou na obťažovanie hľadanie nejakého vzrušenia, zábavy a túžba cítiť sa silný. Posledným faktorom, ktorý zohrával istú úlohu v motivácii k násiliu, bola sebaobrana. Najväčšiu časť útočníkov tvoria mladí muži, ktorí považujú násilie na domnelých homosexuáloch a bisexuáloch za prejav mužnosti, a tí, ktorých rovesníci sú negatívne naladení k sexuálnym menšinám. Vhodnou prevenciou násilia je teda aj prevencia zameraná na kultúrne stereotypy o normách správania ženy a muža, ktoré vedú k stigmatizácii všetkých, ktorí prekračujú tieto normy.

Geji, lesbické ženy a bisexuáli často počúvajú od svojich priateľov a priateľiek, rodiny a rôznych inštitúcií rôzne odporúčania. Napríklad, že by si mali nájsť toho pravého partnera alebo partnerku iného pohlavia, že homosexualita je hriech, že vzťahy osôb rovnakého pohlavia nikdy dlho nevydržia a podobne. Takéto prejavy negatívne pôsobia na ich vlastné sebahodnotenie, psychické a fyzické zdravie. Mnohí muži a ženy nevedia zvládnuť odmietnutie zo strany rodiny a priateľov, odsudzovanie a posmešky väčšinovej spoločnosti a iné prejavy homofóbie, vrátane násilia, a siahnu si na život. Samovražda je najčastejšou príčinou smrti mladých ľudí s GLB identitou a druhou najčastejšou príčinou smrti

mladých heterosexuálov a heterosexuáliiek. Tridsať percent zo všetkých samovražedných pokusov spácha GLB mládež, čo je dva až tri razy viac v porovnaní s heterosexuálnou mladou populáciou. Takmer 42 percent mladých gejev, lesbických žien a bisexuálov, ktorí sa zúčastnili jedného z výskumov, sa aspoň raz pokúsilo o samovraždu. Dôležitou charakteristikou tých ľudí, ktorí si siahli na vlastný život, bola väčšia otvorenosť ohľadom sexuálnej orientácie. Práve táto väčšia otvorenosť môže spôsobovať, že sú častejšie obeťami slovného alebo fyzického napadnutia motivovaného homofóbiou, čo zvyšuje pravdepodobnosť pokusu o samovraždu. Na druhej strane človek, ktorý skrýva svoju GLB identitu, sa síce vyvaruje priamym útokom, avšak nevyhne sa iným prejavom homofóbie, ako je napríklad vtipkovanie, urážky, rôzne nápisy, negatívne zobrazenia homosexuálov a bisexuálov v médiách a podobne, s čím sa možno stretnúť na každom kroku. Tí, ktorí utajujú svoju GLB identitu, si musia neustále dávať pozor, aby sa „neprezradili“, čo je tiež veľmi stresujúce. Život v sústavnej pretrvávke spôsobený skrývaním vlastnej sexuálnej orientácie môže viesť až k strate schopnosti rozlišovať medzi súkromným a verejným životom. Takýto človek je izolovaný od skupiny seberovných a tak isto si uvedomuje, že jeho akceptácia je založená na lži.

Jedným zo spôsobov zvládnutia (aj keď dosť deštruktívnym) stresu z odlišnosti, strachu z odhalenia a homofóbie je závislosť od alkoholu a iných psychoaktívnych látok, ktoré je pomerne rozšírené aj medzi ľuďmi s GLB identitou. Približne 18 až 38 percent gejev, lesbických žien a bisexuálov má problémy s pitím alkoholu. V českej populácii výskumníci zistili, že 15 percent gejev nadmerne užívalo alkohol a 22 percent gejev boli alkoholicy. Dôležitým faktorom zvýšeného užívania alkoholu je internalizovaná homofóbia, teda vnútorné odmietanie vlastnej GLB identity pod vplyvom negatívnych postojov okolitej spoločnosti. Užívanie alkoholu na jednej strane poskytuje zabudnutie, no na strane druhej znemožňuje vyrovnať sa so svojou GLB identitou a akceptovať ju.

Častým prejavom homofóbie je spájanie sexuálnych menšín so šírením sexuálne prenosných chorôb vrátane aidsu, čo je často ďalším „ospravedlnením“ páchatelov násilia na homosexuáloch a bisexuáloch. Ochorenie na aids sa v chápaní mnohých ľudí nespája s rizikovým sexuálnym správaním, teda nechráneným pohlavným stykom, ale prosto s odlišnou sexuálnou orientáciou ako takou. Toto spájanie súvisí pravdepodobne s počiatočným označovaním gejev a bisexuálov ako takzvanej „rizikovej skupiny“ v súvislosti s výskytom aidsu. Toto mylné sústredenie na rizikové skupiny namiesto zdôrazňovania rizikového správania môže u niektorých heterosexuálov a heterosexuáliiek viesť k nebezpečnej ilúzii, že aids sa ich netýka, a tým k podceňovaniu vlastného rizika. Najväčším problémom sú negatívne posolstvá spoločnosti súvisiace s homosexualitou a bisexualitou, ktoré môžu viesť k menej bezpečným formám sexuálneho správania (nie menej bezpečným v porovnaní s heterosexuálmi a heterosexuálkami,

ale v porovnaní s ideálom). Geji, lesbické ženy a bisexuáli sú nútení objavovať svoju sexualitu tajne, čo môže viesť k vytvoreniu negatívnych pocitov súvisiacich s vlastnou erotikou. K týmto pocitom môže prispievať aj skutočnosť, že človek sa od malička učí, že erotické kontakty s človekom rovnakého pohlavia sú nevhodné a „nenormálne“, kým heterosexuálny sex je oslavovaný v médiách, bežnom živote i škole. Vhodným prístupom by teda bolo sprostredkovanie informácií oslobodených od mýtov a predsudkov o sexualite ľudí (a nielen o sexualite), ktorí sa neidentifikujú ako heterosexuálni, a zameranie preventívnych programov na rizikové správanie, a nie na „rizikové“ skupiny.

Istým prejavom života v neakceptujúcej alebo nie celkom akceptujúcej spoločnosti je napríklad aj zhoršené fyzické zdravie. Výskum, ktorý sa venoval zdraviu gejev, odhalil väčšie telesné ťažkosti u gejev v porovnaní s heterosexuálnymi mužmi. U mladších gejev sa častejšie vyskytovalo silné búšenie srdca, viac trpeli nespavosťou a boli chorí, následkom čoho nemohli ísť do školy alebo zamestnania.

Ďalším problémom, s ktorým sa môže stretnúť časť GLB populácie, je strata domova, ktorá je dôsledkom zistenia rodičov, že ich syn alebo dcéra sú homosexuáli alebo bisexuáli. Jedna štúdia hovorí až o 26 percentách GLB mládeže, ktorá bola nútená opustiť domov v dôsledku zdôverenia sa so svojou orientáciou vlastným rodičom.

Iným možným dôsledkom negatívnych a neprijímajúcich postojov spoločnosti, ktorý sa týka školop povinnej mládeže, je opustenie školy. Až 28 percent mladých ľudí s GLB identitou odišlo zo strednej školy v snahe vyhnúť sa obťažovaniu, násiliu a pocitu odcudzenia, s ktorým sa stretávali v školskom prostredí.

Homofóbia a heterosexizmus mnohými spôsobmi obmedzuje aj heterosexuálov a heterosexuálky:

- núti všetkých ľudí dodržiavať rigidné rodové roly, a tým oklieštuje možnosť kreativity a sebavyjadrenia,
- znemožňuje vytvárať a udržiavať dôverné vzťahy s príslušníkmi rovnakého pohlavia,
- obmedzuje komunikáciu s určitou časťou populácie a narúša rodinné vzťahy,
- vedie mnohých mladých ľudí, bez ohľadu na ich sexuálnu identitu, k predčasnej sexuálnej aktivite, aby potvrdili seba aj iným, že sú „normálni“,
- spolu s fóbiou zo sexu môže viesť k vynechávaniu potrebných informácií o sexuálnych menšinách zo školských osnov sexuálnej výchovy,
- môže viesť aj k stigmatizácii heterosexuálov a heterosexuáliiek, ktorí sú inými vnímaní ako homosexuáli alebo bisexuáli,
- bráni prejavom ďalších typov odlišnosti.

Zaoberanie sa otázkou nepriaznivého pôsobenia homofóbie na heterosexuálnu väčšinu sa môže zdať scestné vzhľadom na to, že sama táto majorita sa správa homofóbne. Avšak podľa nášho názoru môže dôjsť k zmene homofób-

nych postojov rýchlejšie, keď si heterosexuáli a heterosexuálky uvedomia pre nich plynúce obmedzenia a dôsledky.

Samotný výpočet rôznych dôsledkov homofóbie a heterosexizmu nie je dostačujúci. Ani hľadanie individuálnych stratégií a riešení spomínaných ťažkostí napríklad navštevovaním psychológa, nie je dostačujúce. V literatúre sa môžeme dočítať, že prvým krokom v liečbe problémového pitia alkoholu GLB osôb je prekonanie ich internalizovanej homofóbie. Avšak málokde sa hovorí o tom, že najpodstatnejším krokom je prekonanie homofóbie a heterosexizmu celej spoločnosti, ktorá tolerovaním a schvaľovaním jedného a odsudzovaním iného správania a cítenia rozdeľuje ľudí na heterosexuálov a tých „iných“.

LITERATÚRA

- Bačová, V.: Stres z odlišnosti a neplnenia sociálnych očakávaní – Aké sú možnosti neakceptovanej osoby? In: Oberta, R., Titurusová, O.: *Zvládanie psychologickéj záťaže a stresu. Zborník príspevkov z Trenčianskych psychologických dní, 1.-2. 7. 1999*. 1. vyd. Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2000, s. 25-28
- Blumenfeld, W. J.: Introduction. In: Blumenfeld, W. J.: *Homophobia: How we all pay the price*. Beacon press, Boston 1992, s. 1-19
- Džuka, J., Warošek, R.: Subjektívna pohoda u homosexuálne orientovaných mužov. In: *Česká a Slovenská Psychiatrie*, roč. 92, 1996, č. 2, s. 90-98
- Franklin, K.: Antigay behaviors among young adults. In: *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 15, 2000, Issue 4, s. 339-363
- GLSEN: *Staff development on homophobia issues*. 1997, <http://www.glsen.org>, stiahnuté 28. 12. 2001
- Herek, G. M., Gillis, J. R.: Hate crime victimization among lesbian, gay, and bisexual adults. In: *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 12, 1997, Issue 2, s. 195-216
- Hershberger, S. L., Pilkington, N. W.: Predictors of suicide attempts among gay, lesbian and bisexual youth. In: *Journal of Adolescent Research*, Vol. 12, 1997, Issue 4, s. 477-498
- Kus, R. J., Procházka, I.: Alkoholizmus u českých homosexuálních mužů. In: *Závislost*, 1995, č. 6, s. 33
- MacGillivray, I. K.: Educational equity for gay, lesbian, bisexual, transgendered, and queer/questioning students. In: *Education & Urban Society*, Vol. 32, 2000, Issue 3, s. 303-324
- McKee, M. B., Hayes, S. F.: Challenging heterosexism in college health service delivery. In: *Journal of American College Health*, Vol. 42, 1994, Issue 5, s. 211-217
- Myers, L. J., Speight, S. L. et al.: Identity development and worldview: Toward an optimal conceptualization. In: *Journal of Counseling & Development*, Vol. 70, 1991, Issue 1, s. 54-63
- Ondrisová, S.: *Konštrukcie heterosexizmu: Vytváranie, udržiavanie a ovplyvňovanie*. Doktorandská dizertačná práca, Bratislava, 2001, Katedra psychológie FFUK
- Ondrisová, S., Bianchi, G.: Heterosexizmus: Kultúrno-spoločenský kontext vzťahov k homosexuálnej minorite. In: *Mladý človek a infekcia HIV. Zborník príspevkov zo IV. celoštátnej viacerzortnej vedeckej a odbornej konferencie AIDS '99, Časť-Papiernička, 2.-4. júna 1999*, Bratislava: AIDS '99, Liga proti AIDS na Slovensku, 1999, s. 80-83
- Šípošová, M.: Homofóbia a jej vplyv na homosexuálnu menšinu. In: *Aspekt*, 1998, č.1, s. 241-261

SEXUÁLNE MINORITY V KONTEXTE PRÁVA

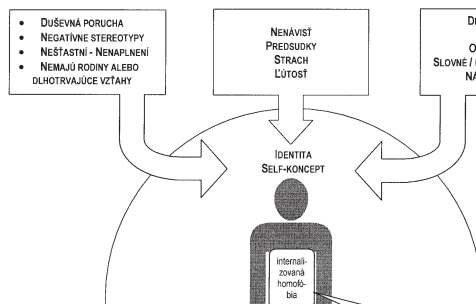
Marianna Šípošová

KRIMINALIZÁCIA HOMOSEXUALITY

Jednotlivcom s inou ako heterosexuálnou orientáciou a párom rovnakého pohlavia sú vo väčšine krajín upierané rovnaké práva ako heterosexuálnym jednotlivcom a párom v rôznych oblastiach života. Sexuálne menšiny môžu byť diskriminované priamo alebo nepriamo. Príkladom priamej diskriminácie je kriminalizácia homosexuálneho správania, ktorá ešte stále platí v niektorých krajinách, najmä v tých, ktoré sú silne ovplyvnené fundamentalistickými náboženskými hodnotami, no napríklad aj v Bulharsku a donedávna aj v Rumunsku. Tiež je bežné, že na diskrimináciu homosexuálov sa tendenčne používajú iné nejasne definované paragrafy, dotýkajúce sa napr. morálneho, resp. nemorálneho správania. V správe Amnesty International sa uvádza, že v najmenej 70-tich štátoch platili na prahu 21. storočia zákony, ktoré zakazovali homosexuálne vzťahy. Tresty sa pritom pohybujú od väzenia až po smrť, pričom napríklad v Iráne môže byť trestom za homosexuálny styk ukameňovanie na smrť, prefatie vo dvoje, odrezanie rúk alebo nôh alebo zbičovanie. K takýmto neľudským trestom sa v mnohých krajinách pridružuje neadekvátne zaobchádzanie a mučenie na polícii alebo vo väzeniach. U nás bola homosexualita zbavená trestnosti v roku 1961, vtedy ešte v bývalom Československu na podnet z lekárskeho kruhu, ktoré poukazovali na nezmeniteľný charakter homosexuality.

INÉ PRÍKLADY PRIAMEJ DISKRIMINÁCIE

Iným príkladom priamej diskriminácie je nerovnaká veková hranica pre prvý pohlavný styk heterosexuálov a homosexuálov. Tento paragraf, podľa ktorého bola veková

hranica pre homosexuálny styk 18 rokov, zatiaľ čo pre heterosexuálny styk 15 rokov, bol u nás zrušený v roku 1990. Nerovnaká veková hranica pre homosexuálne a heterosexuálne styky stále platí napríklad v susednom Rakúsku alebo Maďarsku. Ďalším príkladom priamej diskriminácie by bolo aj odopieranie niektorých povolání, napr. učiteľského, na základe sexuálnej orientácie, ako sa o to nedávno snažili niektorí konzervatívni politici a političky u nás. Aj keď ani takáto priama zákonom podporená diskriminácia u nás neexistuje, v praxi sa často stáva, že geji a lesby sú takýmto spôsobom diskriminovaní. Mnohí členovia GLB menšiny sa boja otvorene hovoriť o svojej sexuálnej orientácii pred svojim zamestnávateľom, pretože hrozí reálne nebezpečenstvo, že by prišli o prácu (pod inými zámienkami). Stáva sa, že niektorí zamestnávatelia prácu otvoreným členom GLB menšiny odopru. Rovnaká situácia môže nastať napríklad aj v prípade ubytovania v ubytovacích zariadeniach alebo v prípade podnájmu a prenájmu, alebo v zdravotníctve. Zatiaľ čo iné formy diskriminácie, ako je napr. rasizmus alebo sexizmus, štát vníma ako neprijateľné, a tak v ústave, ako aj v niektorých ďalších zákonoch, zaručuje rovnosť na základe (popri inom)

farby pleti alebo pohlavia, zmienka o sexuálnej orientácii v týchto zákonoch chýba. V prípade celospoločenských problémov, keď k diskriminácii dochádza na základe spoločenských stereotypov a predsudkov, je úlohou štátu poskytnúť takto postihovanej menšine ochranu.

NEPRIAMA DISKRIMINÁCIA A REGISTROVANÉ PARTNERSTVO

Nepriamou diskrimináciou sa rozumie neposkytnutie rovnakých občianskych práv a sociálnych výhod menšine v porovnaní s väčšinovou populáciou. Typickým príkladom nepriamej diskriminácie je neexistencia právnej úpravy partnerských vzťahov pre páry toho istého pohlavia. Práve možnosť uzavrieť aspoň nejakú formu právom uznaného zväzku medzi partnermi rovnakého pohlavia je často indikátorom postavenia sexuálnych menšín v spoločnosti. V Európe je veľký rozdiel medzi krajinami západnej Európy a tzv. postkomunistickými krajinami, aj keď v oboch „blokoch“ existujú určité rozdiely a niekoľko výnimiek. Ako o najliberálnejšej a najotvorenejšej krajine v súvislosti s partnerstvami osôb rovnakého pohlavia sa už tradične hovorí o Holandsku.

Holandsko bolo skutočne prvou krajinou, kde mohli páry rovnakého pohlavia určitým spôsobom právne spečatiť svoje partnerstvo už v roku 1979, a to prostredníctvom tzv. zmluvy o spolužití, ktorá sa týkala najmä majetkoprávneho vysporiadania. Prvou krajinou na svete vôbec, kde bol schválený zákon o registrovanom partnerstve, bolo však v roku 1989 Dánsko. Registrované partnerstvo poskytuje dvojiciam rovnaké práva ako majú heterosexuálne páry v manželstve, avšak s výnimkou možnosti adoptovať si dieťa, práva na cirkevný sobáš a v prípade lesbických dvojíc práva na umelé oplodnenie.

Dánsko tak poskytlo určitý vzorový model riešenia situácie párov rovnakého pohlavia aj ostatným krajinám, ktoré sa postupne nechávajú dánskym modelom inšpirovať. Registrované partnerstvo postupne prijali Nórsko, Švédsko, Island, Holandsko, Fínsko a Nemecko, pričom v niektorých krajinách je určený len pre homosexuálne páry ako analogický model pre heterosexuálne manželstvo (Dánsko, Švédsko, Nórsko atď.), zatiaľ čo v Holandsku je otvorené rovnako pre páry rovnakého ako aj rozdielneho pohlavia. Existujúci zákon v týchto krajinách zrovnoprávňuje páry rovnakého pohlavia s manželskými párami až na niekoľko výnimiek, ktoré sme už uviedli. V ďalších krajinách existuje možnosť právne zaregistrovať svoje spolužitie, je to však v porovnaní s manželstvom značne obmedzený inštitút, čo sa týka práv partnerov. Tento spôsob úpravy vzťahov môžu využívať heterosexuálne aj homosexuálne páry v Belgicku, Francúzsku a niektorých provinciách Španielska a Švajčiarska. Navyše v niektorých ďalších krajinách štát uznáva spolužitie, ak dvaja partneri spolu žijú určitý čas. Medzi tieto krajiny patrí napríklad Veľká Británia a Maďarsko.

Za najväčší úspech homosexuálnej lobby môžeme však jednoznačne považovať v minulom roku v Holandsku prijatú možnosť pre páry rovnakého pohlavia uzavrieť manželstvo, ktoré je vo všetkých ohľadoch rovnocenné heterosexuálnemu manželstvu. Od 1. 4. 2001 môžu páry rovnakého pohlavia v Holandsku, ako zatiaľ v jedinej krajine na svete, vstupovať do manželského zväzku. Do 12. decembra toho istého roku túto možnosť okamžite využilo 1 900 párov, z toho 1 050 mužských a 850 ženských.

Je zrejmé, že aj keď bola reč o Európskych krajinách, legalizácia partnerstiev párov rovnakého pohlavia sa neobmedzuje na Európu. Z mimoeurópskych krajín sa vo väčšej či menšej miere určitému uznaniu práva na spolužitie tešia homosexuálne páry v Kanade, v Austrálii, na Novom Zélande, v Juhoafrickej republike alebo niektorých štátoch USA.

HISTÓRIA HOMOSEXUÁLNYCH MANŽELSTIEV

Aj keď sa na prvý pohľad môže zdať, že registrované partnerstvá alebo manželstvá párov rovnakého pohlavia sú fenoménom konca 20., resp. začiatku

21. storočia, nie je to celkom tak. Manželstvá osôb rovnakého pohlavia sa uzatvárali už v starej Rímskej ríši, kde boli homosexuálne a heterosexuálne vzťahy chápané ako viac-menej rovnocenné. Napríklad cisár Nero sa verejne a so všetkými patričnými rituálmi zosobášil s dvoma mužmi po sebe. Literatúra starého Ríma spomína dokonca aj ženské manželské dvojice. Sobášne obrady párov rovnakého pohlavia sa konali aj v ranom kresťanstve, a podľa niektorých autorov sa takéto manželstvá uzatvárali po celé stáročia. Osobitnou kategóriou boli tzv. „bostonské manželstvá“ – termínom z konca 19. storočia sa označoval dlhodobý oddaný vášnivý vzťah medzi dvoma ženami väčšinou z vyšších vrstiev v Amerike. Tieto vzťahy, aj keď neboli oficiálne právne uznané, spoločnosť evidovala a vo všeobecnosti ich akceptovala. Podobné vzťahy medzi ženami existovali aj v Európe a väčšinou sa nepovažovali za sexuálne. V súvislosti s manželstvami osôb rovnakého pohlavia treba ešte spomenúť tzv. berdaches z domorodých kmeňov amerických indiánov, ktorí bežne uzatvárali manželstvo s osobou rovnakého pohlavia. V modernom svete široko ovplyvnenom kresťanskými cirkevnými hodnotami sa však postupne na manželstvo začalo nazerať ako výsostne heterosexuálny fenomén, a tak ani právne systémy väčšiny krajín ani zmienkou nespomínajú vzťahy párov osôb rovnakého pohlavia.

SITUÁCIA A POSLEDNÝ VÝVOJ NA SLOVENSKU

Prvé snahy o zrovnoprávnenie a odstránenie nepriamej diskriminácie na Slovensku iniciovalo v roku 1997 prvé slovenské homosexuálne hnutie Ganymedes. Členovia tohto hnutia vtedy zaslali členom vlády prvý legislatívny návrh na zavedenie inštitútu registrovaného partnerstva. Vláda sa však vtedy touto problematikou odmietla zaoberať. Hnutie Ganymedes sa preto v januári 1998 obrátilo na všetky politické strany na Slovensku so žiadosťou o podporu svojich požiadaviek, avšak znovu bez odozvy. Tretí pokus urobilo hnutie Ganymedes vo februári 2000, keď pri príležitosti rekodifikácie Občianskeho zákonníka opakovane zaslalo návrh o registrovanom partnerstve do parlamentu – opäť bezvýsledne. Po tom, ako sa v máji 2000 všetky GLB združenia na Slovensku spojili a založili Iniciatívu Inakosť, vyvolali intenzívnejšie politické lobovanie namierené k zrovnoprávneniu GLB minority a niektorí slovenskí politici sa postupne stotožnili s ich požiadavkami a začali ich podporovať. Objavili sa prvé úspechy: v marci 2001 zástupcovia Iniciatívy Inakosť vystúpili na pôde parlamentu, médiá sa postupne začali pravidelne venovať právam GLB minority a téme registrovaného partnerstva, v novembri 2001 bol na rokovanie parlamentu predložený prvý poslanecký návrh zákona o životnom partnerstve osôb rovnakého pohlavia. Podľa tohto návrhu zákona by životní partneri mali rovnaké ekonomické práva a povinnosti ako manželia, nemali by však možnosť

spolu si adoptovať dieťa, nemali by právo na umelé oplodnenie, ani na cirkevný sobáš.

V legislatívnych zmenách smerujúcich k zrovnoprávneniu GLB menšiny sa zástupcovia Iniciatívy Inakosť usilovali presadiť, aby Ústava SR, ako aj niektoré iné zákony explicitne zahrňovali zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie, tak ako to garantujú na základe iných charakteristík, ako sú pohlavie, farba pleti, vierovyznanie, etnický pôvod atď. Politické ovzdušie v parlamente nebolo ani zďaleka naklonené právam ľudí s inou sexuálnou orientáciou. Najprv v júli 2001 parlament zamietol pozmeňujúce návrhy, aby bol pojem sexuálna orientácia zaradený medzi charakteristiky, na ktorých základe sa zaručujú rovnaké práva v Zákonníku práce, zákone o verejnej službe a zákone o štátnej službe, a umožnil tak de facto diskriminovať ľudí na základe sexuálnej orientácie. No a 1. februára 2002 po značne homofóbnej a negatívne ladenej rozprave k návrhu zákona o životnom partnerstve osôb rovnakého pohlavia parlament odhlasoval, že sa viac týmto návrhom nebude zaoberať. Treba dodať, že parlamentnej rozprave predchádzala široká diskusia v médiách, v ktorej obhajcovia aj odporcovia zákona prezentovali svoje názory. Odporcovia najčastejšie argumentovali tým, že schválením zákona o životnom partnerstve osôb rovnakého pohlavia by sa oslabilá pozícia rodiny, že homosexuáli u nás nie sú diskriminovaní a že homosexualita nie je normálna variácia sexuálneho správania a cítenia, ale že je to úchylka, deviácia, alebo dokonca choroba, ktorú je možné a treba liečiť. Z uvedeného aj v predchádzajúcich kapitolách tejto knihy je zrejmé, že autori týchto výrokov nevychádzali z faktov, ale prezentovali vlastné spoločensky podmienené predsudky a stereotypy. Obhajcovia argumentovali nemennosťou sexuálnej orientácie, ktorú svetové medicínske autority už roky za diagnózu nepovažujú, a nerovnoprávnou situáciou GLB jednotlivcov a párov (dôvody na uzákonenie partnerstva párov rovnakého pohlavia uvádzame v ďalšej časti).

V susednej Českej republike sa GLB hnutie mohlo nedávno tešiť výrazne väčším úspechom ako na Slovensku a rozhodne sa priblížilo k zrovnoprávneniu s väčšinou heterosexuálnou populáciou. Po tom, ako poslanecké návrhy zákona nemali úspech, česká vláda vypracovala vládny návrh zákona o registrovanom partnerstve osôb rovnakého pohlavia, ktorý bol takmer schválený a v októbri 2001 poslanci len tesnou väčšinou odhlasovali, aby bol návrh vrátený na dopracovanie.

VÝZNAM ŽIVOTNÉHO PARTNERSTVA

Ak by bolo životné partnerstvo osôb rovnakého pohlavia na Slovensku schválené, vstup do tohto zväzku by pre dvoch ľudí okrem potvrdenia svojej vzájomnej lásky a záväzku k spoločnému životu znamenal aj množstvo

dôsledkov v majetkovoprávnej a sociálnej oblasti, akým podliehajú heterosexuálne manželstvá. Keďže homosexuálne páry žijú v rovnakých ekonomických podmienkach ako heterosexuálne manželské páry, majú rovnaké ekonomické a právne dôvody na úpravu svojich vzťahov.

Životný partner alebo partnerka by napríklad mali právo byť v prvej dedičskej skupine, tak ako je to v prípade manželov. V praxi by to potom znamenalo, že by bol prvým dedičom po svojom zomretom partnerovi, a patril by mu tak spoločne nadobudnutý majetok. V súčasnosti sa totiž môže stať, že ak jeden z partnerov po dlhotrvajúcom zväzku umrie, a majetok, ktorý spolu nadobudli, je právne napísaný na zomretého partnera, druhý partner môže o všetko zo strany príbuzných zomretého prísť. Z inštitútu životného partnerstva však neplnú len výhody, ale aj povinnosti – životní partneri by mali rovnako ako manželia vzájomnú vyživovaciu povinnosť. Ďalšou dôležitou skutočnosťou, ktorá by z partnerstva vyplývala, by bol fakt, že partneri by sa považovali za tzv. blízke osoby. Jedným z dôsledkov by bola aj možnosť nahliadnuť do zdravotnej dokumentácie partnera po smrti, či nárok na poskytnutie informácií o zdravotnom stave partnera zo strany zdravotníckeho personálu. Partneri by mali tiež napríklad možnosť odoprieť svedeckú výpoveď v prípade, ak by tým mohli poškodiť partnera, tak ako je to v prípade manželov. Medzi ďalšie ekonomicko-právne dôsledky by patril: nárok na podporu pri ošetrovaní partnera, nárok na pohrebné, možnosť odpočítavať nezdaniteľné položky na partnera za stanovených podmienok zákona o dani z príjmu, nárok na tri dni pracovného voľna v prípade úmrtia partnera, a mnohé ďalšie.

DÔSLEDKY PRÁVNEJ DISKRIMINÁCIE

Poskytnutie rovnakých práv GLB menšine a ich ochrana štátom však nemá len právne, ekonomické a sociálne dôsledky, ale významne vplýva aj na psychiku tých, ktorých sa dotýka. Právna diskriminácia inak sexuálne orientovaných ľudí úzko súvisí s heterosexistickým a homofóbnym naladením spoločnosti, na ktorého základe členovia GLB menšiny trpia pod ťarchou stereotypov a predsudkov. O dôsledkoch spoločenskej homofóbie a heterosexizmu píšeme na inom mieste tejto knihy. Tu však musíme zdôrazniť, že samotný fakt, že štát neposkytuje rovnaké práva GLB jednotlivcom a párom, má na nich určitý psychologický dosah.

Pretože geji, lesby, bisexuáli a bisexuálky vyrastajú v spoločnosti, ktorá nechráni ich práva, učia sa, že takáto situácia je normálna. Na Slovensku nie je explicitne v Ústave SR alebo v iných zákonoch zaručená ochrana práv a nediskriminácia na základe sexuálnej orientácie. Členovia GLB menšiny, tak ako členovia iných utláčaných skupín, ktorých práva nie sú garantované, si zvnútorňujú takéto diskriminačné usporiadanie spoločnosti a vnímajú ho ako legitímne. Inými slovami – zmieria sa so statusom obete. Dôsledkom je napríklad skutočnosť, že málokedy nahlásia polícii alebo iným inštitúciám, že sa stali obeť fyzických alebo verbálnych útokov pre svoju sexuálnu orientáciu. Ak sa identifikujú s rolou obete, nemusia si byť ani vedomí, že sa na nich pácha nespravodlivosť. Avšak aj v prípade, že si nespravodlivosť situácie uvedomujú, nemusia konať (napríklad v prípade fyzického útoku), pretože nedôverujú inštitúciám, že by boli schopné adekvátne a nediskriminačne zakročiť. Na druhej strane vnímajú stres a negatívne pocity v súvislosti s diskrimináciou. Takýto rozpor môže v konečnom dôsledku zanechať negatívne následky na seba percepciu a sebavedomí príslušníkov GLB menšiny.

Ako už bolo povedané, na Slovensku neexistuje ani právna úprava umožňujúca osobám rovnakého pohlavia uzavrieť partnerstvo. Táto skutočnosť spolu s faktom, že heterosexuáli túto možnosť majú, tiež vplýva na GLB menšinu v súvislosti s vnímaním a prežívaním svojich vzťahov. Potreba utvárať trvalé citové zväzky je základnou potrebou každého človeka. Trvalé citové zväzky umožňujú ľuďom emocionálne rásť, žiť svoj život plnohodnotne a podporujú ich pri vytváraní nových hodnôt. Na rozdiel od heterosexuálnych však štát nepovažuje homosexuálne zväzky za plnohodnotné a spoločensky prospešné a žiaduce. Vytvára tým pre GLB menšinu, ale aj pre heterosexuálnu väčšinu odkaz, že títo ľudia (GLB) nie sú plnohodnotní občania, a že ich vzťahy netreba rešpektovať. Táto diskriminujúca právna situácia spolu s obrovským spoločenským tlakom spôsobuje, že vzťahy medzi osobami rovnakého pohlavia sú oveľa zraniteľnejšie ako heterosexuálne, a podporuje častý jav v GLB komunite, ktorému sa hovorí tzv. sériová monogamia¹. Okrem toho spoločnosť diskriminujúcim postojom

vytvára živnú pôdu pre promiskuitu v GLB vzťahoch, a nepriamo tým tiež zvyšuje riziko vzniku HIV a iných sexuálne prenosných chorôb.

ODPORÚČANIA EURÓPSKEJ ÚNIE

Slovensko ako kandidátska krajina na vstup do Európskej únie (EÚ) by malo okrem iných podmienok splniť aj určité štandardy v otázkach týkajúcich sa ľudských práv. V rezolúcii EÚ o rešpektovaní ľudských práv, ktorá bola prijatá 17. septembra 1996, sa okrem iného uvádza, že EÚ:

Bod 78: Považuje za neprijateľný akýkoľvek druh diskriminácie založený na rase, farbe pokožky, etnickom pôvode, pohlaví, *sexuálnej orientácii*, jazyku, vierovyznaní a politickom zmýšľaní;

Bod 83: Žiada členské štáty, aby zakázali všetky zákony akejkoľvek povahy, ktoré kriminalizujú a diskriminujú pre citové a sexuálne vzťahy medzi dospelými ľuďmi rovnakého pohlavia;

Bod 84: V súlade so svojou rezolúciou z 8. februára 1994 volá po rovnakých právach pre gejov a lesby v Európskom spoločenstve, po zrušení každej formy diskriminácie homosexuálov a nespravodlivého zaobchádzania s nimi, najmä čo sa týka rozdielov, ktoré stále pretrvávajú v otázkach, od akého veku smie jednotlivec rozhodovať o svojej sexuálnej orientácii, a diskriminácie v oblasti práva na prácu, trestného zákona, občianskeho zákona a ekonomickej a sociálnej legislatívy.

Európsky parlament prijal 17. septembra 1998 ďalšiu rezolúciu o ochrane práv gejov a lesbických žien, kde výslovne apeluje na asociované krajiny (teda aj na Slovensko), aby brali do úvahy práva homosexuálnej menšiny. Navyše koncom roka 2000 prijal Európsky parlament smernicu, podľa ktorej sa zakazuje akýkoľvek druh diskriminácie na základe sexuálnej orientácie.

POZNÁMKY

¹ *Sériová monogamia je jav, keď človek žije kratších alebo dlhších monogamných vzťahoch v slede za sebou. Často sa nesprávne zamieňa s promiskuitou.*

LITERATÚRA

Atribút g/l, č. 1, 2000

Breaking the Silence: Human Rights Violations Based on Sexual Orientation, Amnesty International, 1997

Boswell, J.: *Christianity, Social Tolerance and Homosexuality*. The University of Chicago Press, Chicago 1980

Crimes of hate, conspiracy of silence: Torture and ill-treatment based on sexual identity. Amnesty International, 2001

Faderman, L.: *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love between Women from the Renaissance to the Present*. London, The Women's Press 1985

ILGA Bulletin, č. 3, 2001

Spencer, C.: *Dejiny homosexuality*. Slovart, Bratislava 1995

Spoločná cesta k inštitútu registrovaného partnerstva na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie, 2001

GEJI A LESBICKÉ ŽENY AKO RODIČIA

Paula Jójárt

CHARAKTERISTIKA A VÝSKYT GEJSKÝCH A LESBICKÝCH RODÍN

Tradičný pohľad na rodinu vychádza z heterosexuálnej normy. Podľa nej je rodina chápaná ako manželský pár – muž a žena – v príbuzenskom vzťahu s deťmi, pričom spoločne bývajú. Delia si prácu a predovšetkým vychovávajú deti. Tento tradičný pohľad na rodinu dnes už neobstojí. Súčasná realita pozná aj rodiny s jedným rodičom, rodiny, kde rodičia nie sú zosobášení (tzv. spolužitie), páry bez detí, rodiny s homosexuálnymi rodičmi.

Spolužitie sa v mnohom podobá manželstvu (napr. deľbou prác vrátane starostlivosti o deti, o domácnosť a pod.). Jediným rozdielom je, že povinnosti a práva spoluzijúcich partnerov nie sú upravené zákonom, ako tomu je v oficiálne uzákonenom zväzku – manželstve. Rozdiel medzi spolužitím homosexuálneho a heterosexuálneho páru spočíva v tom, že zatiaľ čo heterosexuálne páry majú možnosť výberu (medzi manželstvom – zákonnou inštitúciou a voľným spolužitím), gejské a lesbické páry si v mnohých krajinách zatiaľ vybrať nemôžu.

Keďže v súčasnosti považujeme za rodiny aj nezosobášené heterosexuálne páry vychovávajúce deti, môžeme v tomto širšom kontexte za rodiny pokladať aj gejov, lesbické ženy, bisexuálov a bisexuálky, ktorí vychovávajú deti. V ďalších častiach preto používame na ich označenie spoločný pojem GLB rodiny (Geji, Lesbické ženy, Bisexuáli a bisexuálky). Za GLB rodiny možno považovať popri spoluzijúcich pároch aj jednotlivcov, ktorí vychovávajú deti, rovnako ako tvoria rodinu napr. osamelé heterosexuálne matky a otcovia s deťmi.

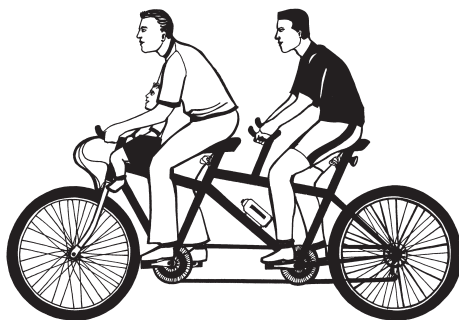
Správa amerického úradu pre sčítanie ľudu z roku 1988 ukazuje, že spolužitie sa netýka len homosexuálnych párov, ale že ho pred manželstvom uprednostňuje aj časť heterosexuálnych párov. Podľa tejto správy žilo v roku 1987 v spoľžití 2,5 milióna heterosexuálnych párov a 1,5 milióna homosexuálnych párov. Podľa oficiálnych amerických štatistík z tohto počtu vychováva deti približne jedna tretina heterosexuálnych párov a 92 000 GLB párov.

Iné štatistiky naznačujú, že každá piata lesbická žena a každý desiaty gej je rodičom. Odhady hovoria o približne 1 až 5 miliónoch lesbických matiek a 1 až 3 miliónoch otcov gejov v Spojených štátoch amerických. V tejto krajine žije podľa odhadov cca 6 až 14 miliónov detí, ktoré vychovávajú homosexuálni rodi-

čia. Nemecké odhady zverejňujú, že každá tretia lesbická žena je matkou, čo znamená, že v Nemecku žije približne 650 000 takýchto matiek.

Je veľmi ťažké odhadnúť počet GLB rodín na Slovensku. Ak však GLB rodiny existujú v iných štátoch aj bez právnej úpravy ich vzťahov, je vysoko pravdepodobné, že aj situácia na Slovensku bude podobná. S oficiálnymi štatistikami rátať nemožno. Ak by sme však využili údaje zo správy Štatistického úradu SR o sčítaní obyvateľstva z roku 2001 a aplikovali ich na americké či nemecké odhady, dospeli by sme nakoniec k počtu cca 13 600 až 34 000 GLB rodičov len na Slovensku¹.

Možno predpokladať, že mnohí GLB rodičia na Slovensku sa stali rodičmi počas heterosexuálnych manželstiev, keď sa usilovali prispôsobiť spoločenskému tlaku založiť rodinu a viesť „usporiadaný“ život. Mnohí z nich ostávajú skrytí. Ich neviditeľnosť nie je spôsobená ničím iným ako pretrvávajúcou nepriateľskou spoločenskou klímou. Vývoj však predsa len o čosi pokročil, a určite ešte pokročí. Čoskoro môžeme očakávať, že GLB rodičia začnú byť viditeľnejší, prípadne sa začnú objavovať aj tí, ktorí sa stali rodičmi po svojom procese coming out.

GLB rodiny sú nezanedbateľnou a najmä nepopierateľnou súčasťou nielen americkej, ale aj našej spoločnosti. To len potvrdzuje naše presvedčenie, že zavedenie inštitútu životného partnerstva GLB párov nie je v priamom vzťahu s výskytom GLB rodín. Inými slovami: GLB rodiny sa v spoločnosti vyskytujú aj bez neho, či dokonca aj vtedy, ak takýto inštitút existuje s obmedzením práva na adopciu.

CESTY K RODIČOVSTVU

Ako sme už naznačili, jedným zo spôsobom, keď sa geji, lesbické ženy a bisexuáli stávajú rodičmi, je počas heterosexuálneho zväzku – zvyčajne manželstva – t. j. pred procesom coming out. V tomto prípade vstupujú do manželstva v dobrej viere, že budú viesť „usporiadaný“ život a založia si rodinu. Rozhodli sa, pretože sa zamilovali do svojho budúceho partnera. Svoju úlohu zohral aj spoločenský tlak na zaradenie do heterosexuálneho životného štýlu². V prípade, že gej alebo lesbická žena vstúpi do manželstva, zvyčajne po čase objavia svoju homosexuálnu identitu a zverejnia ju. Vo väčšine prípadov sa po

takomto zistení partneri dohodnú na rozvode. Alternatíva je, že sa pár rozhodne nerozviesť a žijú ďalej oficiálne ako manželia.

Donedávna medzi GLB rodičmi prevažovali práve rozvedení rodičia. Novšie trendy však ukazujú, že sa zvyšuje najmä počet lesbických žien, ktoré sa stávajú matkami mimo heterosexuálneho manželstva, t. j. po procese coming out (tzv. *lesbian baby boom*). Podľa istých odhadov v roku 1990 v USA po tomto procese porodilo dieťa cca 5 až 10 tisíc lesbických žien.

Rodičmi po procese coming out sa geji, lesbické ženy a bisexuáli môžu stať viacerými spôsobmi:

1. Adopcia alebo pestúnska starostlivosť – tento postup, samozrejme, môžu geji, lesbické ženy a bisexuáli využiť v štátoch, kde takúto možnosť priznávajú aj GLB párom (od roku 2000 napr. v Holandsku). Na druhej strane, i keď v niektorých štátoch USA zakázali diskriminovať gejov a lesbické ženy pri žiadostiach o adopciu, mnohí sociálni pracovníci majú osobné výhrady proti GLB žiadateľom a hľadajú si náhradné dôvody, prečo ich odmietnuť.

2. Umelé oplodnenie (anonymný alebo neanonymný darca) – prvú alternatívu (anonymných darcov) môžu využiť lesbické ženy v krajinách, kde tieto služby poskytujú ženám bez ohľadu na ich sexuálnu orientáciu. V takom prípade sa obrátia na kliniky pre umelé oplodnenie alebo podobné agentúry, ktoré zabezpečujú anonymných darcov. Aj keď značná časť lesbických žien preferuje anonymného darcu, mnohé kliniky pre asistovanú reprodukciu odmietajú prijať lesbické ženy. Nezostáva im nič iné, ako využiť pomoc neanonymných darcov najčastejšie z radov priateľov, príbuzných a známych. Niekedy ide dokonca o priateľov priamo z gejskej komunity, ktorí chápu svoje darcovstvo ako politickú solidaritu. Niekedy darcovia (alebo ani samotné matky) nemajú záujem o ďalšie kontakty, inokedy sa dohodnú na spoločnom rodičovstve.

3. Náhradné materstvo – tento postup môžu využiť najmä geji, ktorí chcú mať vlastné biologické dieťa. Základom je dohoda medzi budúcim rodičom, v tomto prípade gejom, a náhradnou matkou. Náhradná matka súhlasí s umelým oplodnením, pričom sa zaviazá vzdať sa rodičovských práv na dieťa v momente jeho narodenia. Náklady, ako napr. účty za lekárske ošetrovanie, hradí biologický otec.

VÝSKUMY O GEJSKÝCH A LESBICKÝCH RODINÁCH

Paula Jójárt

V tejto časti sa pokúsime zmapovať výskumy venované GLB rodinám. Venujeme sa výsledkom konkrétnych výskumov, ktoré vyvracajú jednotlivé mýty o GLB rodinách. V poslednej časti sa pokúsime načrtnúť pozitívne aspekty a aspekty rozmanitosti GLB rodín, na ktoré sa často zabúda.

Prvé štúdie na tému geji a lesby v role rodičov sa objavili začiatkom 70. rokov. Boli to najmä prípadové štúdie niekoľkých rodín. Systematické výskumy sa v odborných časopisoch objavujú koncom 70. rokov. V ďalších rokoch sa záujem o túto problematiku v odborných kruhoch zvyšoval a tento záujem pretrváva dodnes. Spočiatku sa výskumné štúdie zameriavali na psychologické otázky spojené s výchovou detí homosexuálnymi rodičmi. Jadrom týchto prác je skúmanie rodičovských kvalít homosexuálnych rodičov, duševného vývinu ich detí, t. j. overovanie predpokladaných negatívnych dosahov. Značná časť odborných prác rozoberá právne aspekty, v ktorých sa skúmajú postoje sudcov a sudkýň, súdne rozhodnutia a argumenty použité v prípadoch, keď GLB rodičia napr. žiadajú o adopciu, poručníctvo a podobne.

Neskôr, ako ukazujú novšie trendy, sa začali skúmať postoje a názory ostatnej spoločnosti, napr. názory budúcich učiteľov a učiteľiek alebo prístup pediatrov a pediatričiek k deťom z homosexuálnych rodín a podobne. Tieto štúdie už neskúmajú GLB rodiny v zmysle: *Sú GLB rodičia dosť vhodní rodičia? Sú deti GLB rodičov viac ohrozené, napr. zneužívaním?*, ale prijímajú GLB rodiny ako jednu z alternatívnych foriem rodinného života a obracajú svoju pozornosť na zlepšenie spoločenskej mienky. Nakoniec mohli prísť prvé prehľadové štúdie sumarizujúce jednotlivé výskumy a ponúkajúce rôzne odporúčania do praxe, napr. pre školských psychológov a psychologičky.

MÝTY O GEJSKÝCH A LESBICKÝCH RODINÁCH

Kedykoľvek sa objaví téma GLB rodín, resp. rodičovských práv neheterosexuálov, môžeme očakávať veľa zdanlivo „rozumných“ protiargumentov. Medzi najrozšírenejšie výhrady ku GLB rodinám patria:

- Geji a lesbické ženy, bisexuáli a bisexuálky nie sú psychicky zdraví, a preto by sa nemali starať o deti.
- Geji, lesbické ženy, bisexuáli a bisexuálky nie sú dostatočne vhodnými rodičmi – chýbajú im rodičovské schopnosti, cit pre rodičovstvo, resp. sú menej „rodičovskí“ ako heterosexuálni rodičia.
- Z detí GLB rodičov s väčšou pravdepodobnosťou vyrastú homosexuáli.
- U detí GLB rodičov sa častejšie objavujú problémy s identifikáciou sa s vlastným biologickým pohlavím, prípadne rodovou rolou.
- Obava, že v GLB rodinách budú deti zneužívané rodičmi.
- Vývin detí v GLB rodine bude problémový – deti môžu mať emocionálne problémy ako úzkosť, depresie, znížené sebavedomie, prípadne je ohrozená ich inteligencia, alebo budú mať problémy v správaní, v prispôbovaní sa okoliu atď.
- Deti budú mať určite problémy s akceptáciou zo strany rovesníkov – budú izolované.
- Deti GLB rodičov budú izolované od ostatných členov širšej rodiny (starí rodičia, strýcovia, tety a pod.), ako aj od spoločnosti ako takej, práve pre homosexualitu svojich rodičov.
- Deti reagujú na homosexualitu rodičov negatívne a GLB rodičia by ich tejto vnútornej traume nemali vystavovať (týka sa najmä GLB rodičov pôvodne z heterosexuálnych manželstiev).

Duševné zdravie rodičov

Mýtus spochybňujúci duševné zdravie homosexuálnych rodičov vychádza z predpokladu, že homosexualita sa automaticky spája s narušením (patológiou) osobnosti. Väčšina štúdií³, ktoré skúmali duševné zdravie homosexuálov, ukázala, že homosexuáli sa začleňujú do rozsahu normálneho psychologického prispôsobenia. Tieto štúdie potvrdili len málo (ak vôbec nejaké) rozdielov medzi homosexuálmi a heterosexuálmi. Klasickou prácou je štúdia, v ktorej sa ukázalo, že nebolo možné rozlíšiť sexuálnu orientáciu mužov iba na základe ich psychologických testov. Výsledky lesbických a heterosexuálnych žien boli podobné. Hoci otázka duševnej rovnováhy homosexuálov bola už dávno vyriešená, pri téme GLB rodín sa znova otvorila. Je teda zrejmé, že jeden z hlavných mýtov o homosexuáloch – mýtus o duševnej nevyrovnanosti – naďalej pretrváva.

Opodstatnenosť týchto obáv vo vzťahu k duševnému zdraviu sa však nepotvrdila ani v štúdiách skúmajúcich priamo samotných GLB rodičov. Lesbické a heterosexuálne matky sa nelíšili ani v takých aspektoch, ako sú úroveň sebavedomia, či dokonca stabilita a zrelosť partnerských vzťahov, ďalej stres, úzkosť a depresívne príznaky.

Z uvedeného vyplýva, že u gejev a lesbických žien sa nepotvrdil zvýšený výskyt psychických problémov v porovnaní s heterosexuálmi. Tvrdenie, že GLB

rodičia nie sú vhodnými rodičmi, pretože nie sú „psychicky vyrovnaní“, resp. že majú viac psychických problémov, je nepodložené a zavádzajúce.

Rodičovské schopnosti

Jeden z ďalších mýtov spochybňuje rodičovské schopnosti, najmä vzťah rodičov k deťom. Predpokladá sa v ňom, že geji a lesby nie sú dostatočne rodičovsky (otcovsky, resp. matersky) zameraní, aspoň nie tak ako heterosexuálni rodičia. Domnievame sa, že tento mýtus je pochybný už tým, že spája dve nezávislé charakteristiky. Heterosexuálnym rodičom nezaručuje ich „správna“ sexuálna orientácia dostatok rodičovských schopností (napr. rodičia nechcených detí, rodičia týrajúci svoje deti, alebo nezrelí rodičia nepripravení na rodičovstvo). Rodičovské schopnosti a rodičovský postoj nezávisia od sexuálnej orientácie.

V štúdiách sa nepotvrdili rozdiely v rodičovských schopnostiach lesbických a heterosexuálnych žien. Ukázalo sa, že lesbické matky sú rovnako zamerané na deti ako heterosexuálne matky, že sú k nim rovnako láskavé a vnímavé, že sú rovnako schopné uspokojiť ich potreby a poskytnúť im adekvátnu starostlivosť. Lesbické a heterosexuálne matky sa výrazne nelíšili v životnom štýle ani vo výchovných prístupoch. Zvyčajne veľmi podobnými spôsobmi zabezpečovali deťom rôzne hry a rekreačné aktivity, dokonca podobne riešili aj bežné problémy spojené s výchovou a starostlivosťou o deti. Jeden výskum dokonca ukázal, že v porovnaní s heterosexuálnymi matkami si lesbické matky vo väčšej miere uvedomovali svoje rodičovstvo, rozpoznávali viac kritických situácií v starostlivosti o dieťa, a súčasne formulovali aj ich riešenia.

Štúdie porovnávajúce otcov gejov a otcov heterosexuálov ukázali, že v oboch skupinách mali otcovia približne rovnako kvalitné a blízke vzťahy k svojim deťom. V jednej staršej štúdii⁴ dokonca zistili, že otcovia geji sú citlivejší k potrebám svojich detí. Súčasne sa ukázalo, že sú prísnejší a že kladú pevnejšie hranice ako heterosexuáli. Zároveň boli otcovia geji častejšie ochotní deťom aj vysvetliť dôvod týchto hraníc a taktiež sa častejšie pýtali detí na ich vlastný názor. Ako ukázali výskumy, rodičovské schopností GLB rodičov sa výrazne nelíšia od schopností heterosexuálnych rodičov. To len potvrdzuje, že rodičovský postoj a schopnosti nezávisia od sexuálnej orientácie. Osobne sa domnievame, že rozhodujúcim faktorom je zrelosť osobnosti.

Sexuálna orientácia detí

Jeden z ďalších mýtov o GLB rodinách predpokladá, že z detí z GLB rodín vyrastú homosexuáli. Tento mýtus pretrváva, hoci predpoklad, z ktorého vychádza, t. j. že sexuálna orientácia je niečo, čomu sa človek môže naučiť, bol výskumami už dávnejšie vyvrátený. Navyiac, väčšina homosexuálov vyrastala v rodine heterosexuálnej, napriek tomu sa z nich „nestali“ heterosexuáli.

Štúdie, v ktorých skúmali sexuálnu orientáciu stoviek detí GLB rodičov, nepotvrdili, že by medzi deťmi GLB rodičov bolo viac homosexuálne orientovaných. Tieto výsledky spochybňujú nielen samotný mýtus, ale aj teórie o naucenej povahe homosexuality, resp. teórie o zvedení, z ktorých vychádza.

Rodová rola

Ďalší z mýtov predpokladá, že deti z GLB rodín budú mať problémy v psychosexuálnom vývine, inak povedané, že chlapci nebudú dosť „chlapskí“ a dievčatá dostatočne „ženské“ (t. j. vzniknú problémy s rodovou rolou – „gender role“), prípadne budú mať problém sa „správne“ stotožniť s vlastným biologickým pohlavím (t. j. problémy s pohlavnou identitou).

Tento mýtus vychádza z predpokladu, že „zdravý“ psychosexuálny vývin je podmienený prítomnosťou navzájom sa dopĺňajúcich heterosexuálnych modelov otca a matky, resp. mužského a ženského vzoru. O GLB rodinách sa potom uvažuje ako o neúplných, teda že im chýba kľúčový komponent heterosexuálneho modelu (v lesbickej rodine chýba model otcovskej/mužskej role a v gejskej rodine chýba model matky/ženy) a deti sa tak nemôžu „správne“ vyvíjať. GLB rodičia sú vlastne postavení na úroveň osamelých heterosexuálnych rodičov, ktorí sa starajú o deti sami, bez partnera, resp. partnerky.

Tento mýtus je veľmi zjednodušujúci a spútavajúci. Po prvé zužuje pohľad na možnosti dieťaťa. Modely „mužských“ a „ženských“ rolí a samotných heterosexuálnych zväzkov sú prítomné v širšej rodine, škole, médiách a pod. Navyiac je zrejmé, že v tomto ohľade majú na dieťa väčší vplyv rovesníci ako rodiča⁵. Po druhé obsahuje v sebe neopodstatnený predpoklad, že „tradičné“ roly sú tým „správnym“ základom „zdravého“ psychosexuálneho vývinu. Netradičnosť v rodových rolách je prezentovaná ako niečo negatívne, a s tým nemôžeme súhlasiť (pozri pozitíva GLB rodín).

Štúdie nepotvrdili problémy s pohlavnou identitou a rodovou rolou, t. j. väčšina detí GLB rodičov menovala kamarátov rovnakého pohlavia a volila príslušné hračky⁶ rovnako ako deti heterosexuálnych rodičov. V jednej štúdii dokonca matky vyjadrili presvedčenie, že hlavný vplyv na preferencie ich detí nemali rodičia, ale súrodenci a rovesníci.

Mýtus o sexuálnom zneužívaní

Jedna z najvážnejších výhrad proti GLB rodinám argumentuje rizikom sexuálneho zneužívania, pričom títo oponenti predpokladajú (resp. tvrdia), že homosexuáli zneužívajú deti častejšie a tým je riziko zneužitia u detí GLB rodičov vyššie.

Tento mýtus je však v protiklade so skutočnými číslami, ktoré ukazujú, že väčšina zneužití detí (až 95 %) má heterosexuálny charakter, t. j. ide o zneužitia dievčat mužmi. Podľa istej štúdie⁷ ani jedno z 90 detí otcov gejev nezažilo

sexuálne zneužitie svojím otcom alebo otcovým partnerom. Viacerí autori potvrdili, že geji nezneužívajú deti vo väčšej miere ako heterosexuáli.

Hoci špeciálne štúdie mapujúce zneužívania lesbickými matkami viac menej chýbajú, vzhľadom na uvedené skutočnosti predstavujú lesbické ženy pre svoje deti takmer nulové riziko, dotýkajúce sa zneužívania.

Duševné zdravie a vývin detí

Jeden z ďalších argumentov proti GLB rodičom sa opiera o predpoklad, že deti žijúce s homosexuálnymi rodičmi majú rôzne psychické problémy, prípadne v rôznej miere narušený vývin. Vo výskumoch sa nepotvrdili žiadne rozdiely medzi deťmi heterosexuálnych, homosexuálnych a bisexuálnych rodičov. V týchto štúdiách pritom skúmali široké spektrum aspektov duševného zdravia a vývinu detí, napr. inteligenciu, úzkosť, strach, sťažnosti na telesné problémy, problémy v správaní, popularitu, emocionálne problémy, sebavnímanie a sebavedomie, morálnu zrelosť a iné. Výsledky boli podobné aj u detí, ktoré žili od narodenia⁸ s lesbickými matkami (teda bez skúseností s heterosexuálnou rodinou). Ani tieto deti nemali viac problémov v správaní ako zvyčajne. Výskumy teda nepotvrdili obavy, že by výchova detí v GLB rodinách mohla narušiť ich vývin a duševné zdravie.

Sociálne vzťahy a akceptácia vrstovníkmi

Veľmi silným argumentom proti GLB rodinám je sociálna izolácia. Príkladom je napr. konštatovanie, že hoci sa nepreukázal negatívny vplyv GLB rodiny na deti, ľudia (spoločnosť) ich nebudú vnímať pozitívne a deti v konečnom dôsledku budú trpieť práve pre negatívne postoje okolia, a bolo by sebecké zo strany GLB rodičov zaobstaráť si deti a vystaviť ich tomuto trápeniu. Tento argument je závädzajúci už vo svojej podstate. Zodpovednosť za predsudky sa presúva z pôvodu (spoločnosti) na obeť týchto predsudkov, ktorá je tak dvojnásobne „potrestaná“. Absurdnosť tejto logiky sa ukáže naplno, keď ju použijeme na iné diskriminované skupiny (napr. židovských rodičov v časoch nacizmu, utečencov, telesne postihnutých), po ktorých by sa zdalo nelogické žiadať, aby sa vzdali rodičovských práv pre svoj menšinový status.

Čo však hovoria štúdie? Vo výskumoch sa neukázali rozdiely v rovesníckej akceptácii detí z lesbických a heterosexuálnych rodín. Deti lesbických matiek nezažívali počas detstva a dospievania viac posmievania alebo šikanovania ako deti heterosexuálnych matiek. Medzi deťmi, ktoré predsa len tieto zážitky uviedli, sa neukázali rozdiely v miere vážnosti týchto incidentov vo vzťahu k sexuálnej orientácii rodičov. V jednej zo štúdií sa autorky pýtali detí z lesbických rodín, do akej miery sa otvorili pred rovesníčkami a rovesníkmi. Väčšina detí sa zdôverila aspoň jednému blízkeму priateľovi či priateľke, avšak iba malá časť z nich sa stretla s negatívnou reakciou.

Čo sa týka detí gejev otcov, v jednej štúdii sa ukázalo, že až 74 % otcov gejev sa domnieva, že ich deti majú nejaké problémy vo vzťahoch s rovesníkmi, spojené s ich (otcovou) orientáciou. Väčšina týchto problémov sa dotýkala toho, ako povedať druhým, že ich otec je gej, resp. z obáv, či ich kolektív rovesníkov bude akceptovať. Iba 20 % otcov však uviedlo, že ich deti zažívali aj reálnu diskrimináciu.

Ako sme ukázali, výskumy nepotvrdili, že by deti z GLB rodín mali vo zvýšenej miere problémy v rovesníckych vzťahoch. Považujeme tento mýtus za skresľujúci aj preto, že podceňuje potenciál samotného dieťa a celej GLB rodiny (napr. podpora, ktorú GLB rodičia deťom môžu pri probléme stigmatizácie poskytnúť). Ukázalo, sa, že v prípade výskytu obdobnej situácie vedia deti zvoliť stratégiu, ako ich zvládať. Jednou z nich je napr. výber kamarátov, ktorým sa s tou informáciou zdôveria.

Stigmatizácia je problémom, ktorý má riešiť predovšetkým spoločnosť, a nie problémom, za ktorý by mali niesť zodpovednosť samotní geji a lesbické ženy. Odmietanie GLB rodiny z dôvodu rizika stigmatizácie túto stigmatizáciu vôbec nerieši. Naopak, presúvaním „viny“ na samotné obete dochádza k jej posilneniu.

Kontakt detí s otcom a s inými dospelými

Ďalší z mýtov hovorí, že deti v GLB rodinách sú väčšmi izolované od ostatnej časti rodiny, pretože geji a lesbické ženy, ktorí žijú otvorene, bývajú zväčša svojimi rodičmi a príbuznými odmietnutí. Tento mýtus skresľuje reálnu situáciu otvorene žijúcich gejev a lesbických žien. Reakcie rodičov nebývajú vždy odmietavé a aj negatívne reakcie bývajú zväčša prechodné. Pozrime sa však priamo na reálnu situáciu GLB rodičov.

Viacere štúdie, ktoré porovnávali deti lesbických a heterosexuálnych matiek, a nepotvrdili rozdiely v častosti kontaktu detí s otcami. Čo sa týka ostatných členov rodiny, v jednej štúdii⁹ sa ukázalo, že väčšina detí mala pomerne aktívny kontakt so starými rodičmi ako aj najmenej s jedným ďalším členom rodiny (zvyčajne strýko, teta). Väčšina detí mala aktívny kontakt aj s dospelými priateľmi svojej matky, tak mužmi, ako aj ženami.

Reakcia detí na coming out rodičov

Odborníci, napr. psychológovia a psychologičky (sudcovia a sudkyne), niekedy odporúčajú (nariaďujú) rodičom, aby deťom radšej o svojej orientácii nehovorili. Vo výskumoch sa však nepotvrdilo, že by coming out GLB rodičov mal dlhodobý negatívny vplyv na ich deti.

Staršie štúdie naznačujú, že coming out lesbickej matky môžu niekedy sprevádzať krátkodobé a prechodné problémy, tak na strane detí, ako aj rodičov (sociálna stigma a potreba diskretnosti, pocity odlišnosti), ktoré však po čase pominú. Tieto pocity sa objavili v jednej štúdii u lesbických matiek z pôvodne

heterosexuálnych manželstiev. Pre deti sa zdalo byť ťažšie vyrovnávať sa s homosexuálnou orientáciou svojej matky ako s rozvodom rodičov alebo oddelením od rodiča. Dôvodom však bola v tom čase neexistujúca spoločenská podpora (v tom čase bolo pre deti jednoduchšie hovoriť s priateľmi o rozvode rodičov ako o tom, že mama je homosexuálne orientovaná). Deti aj starší adolescenti mali obavu, že by sa mohli stať homosexuálmi. Chlapci mali tendenciu obviňovať matkinu partnerku zo sexuálnej orientácie svojej matky. Avšak nakoniec, nech bola prvotná reakcia dieťaťa akákoľvek, všetci vyjadrili túžbu akceptovať svoje matky.

V inej, novšej¹⁰ štúdií väčšina matiek uviedla, že pred deťmi neskrýva svoju orientáciu, a ukázalo sa, že u väčšiny detí sa vzťah s matkou po odhalení orientácie ešte zlepšil.

Obava z procesu coming out pred deťmi (t. j. strach, že by to mohlo naštrbiť vzájomný vzťah) sa môže objaviť aj u otcov gejev. Štúdie však, naopak, ukázali, že otvorenosť otca v súvislosti so svojou identitou v niektorých prípadoch vzťah ešte zlepšila.

POZNÁMKY

¹ Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001, <http://statistics.sk/webdata/slov/scitanie/tab/zu.htm>. Z celkovej populácie Slovenska, t. j. 5 379 455 ľudí, je 63,1 % v produktívnom veku. Ak z nich vezmeme 4 % až 10 %, dostaneme odhad celkovej GLB populácie. Ak predpokladáme, že minimálne 10 % gejev a lesbických žien sú rodičia, môžeme odhadovať 13 578 až 33 944 GLB rodičov na Slovensku.

² Podľa Golombok a Tasker (1994) majú ženy tendenciu menej si uvedomovať svoju náklonnosť k osobám rovnakého pohlavia pred manželstvom a teda skôr tomuto tlaku podľahnúť. Na druhej strane, mnoho mužov-gejev si uvedomuje svoje pocity prirahovania k osobám rovnakého pohlavia, avšak zväčša dúfajú, že tieto pocity v manželstve pominú. V jednom výskume uvádzali, že i keď mali sexuálnu skúsenosť s iným mužom pred manželstvom, nepovažovali to za dôležitý signál o svojej orientácii.

³ Viac než 100 od roku 1960.

⁴ Pozri Binger a Jacobsen (1989).

⁵ Atkinson a kol. (1995) uvádzajú že rovesníci presadzujú dodržiavanie „správnej“ rodovej role oveľa silnejšie ako rodičia. Rodičia, ktorí sa snažili vychovávať svoje deti bez dôrazu na tradičné rodové roly, boli zaskočení, keď zistili, že ich snahy boli zmarené tlakom rovesníkov ich detí.

⁶ Pri skúmaní psychosexuálneho vývinu detí sa za indikátory pohlavnej identity a rodovej roly považuje práve voľba hračiek, obľúbených hier (či si chlapci vyberajú „chlapčenské“ hračky ako autá a zbrane, a dievčatá „dievčenské“ ako bábiky), prípadne voľba priateľov a kamarátov spomedzi detí rovnakého pohlavia.

⁷ Miller podľa Golombok, Tasker (1994).

⁸ T. j. buď sa im priamo narodili, alebo boli nimi adoptované.

⁹ Pozri Patterson (1997).

¹⁰ Hoeffler podľa Victor, Fisch (1995).

ROZMANITOSŤ A POZITÍVNE ASPEKTY GEJSKÝCH A LESBICKÝCH RODÍN

Paula Jójárt

Väčšina výskumov sa zameriavala na možné riziká, resp. mýty, ktoré sa pripisovali výchove detí homosexuálnymi rodičmi. Tieto obavy vychádzajú z rozšírených predsudkov, ktoré v spoločnosti o homosexuáloch a homosexualite naďalej pretrvávajú. Ich zdrojom je heterosexistický postoj a homofóbia, ktorého výsledkom je presadzovanie „heterosexuálneho modelu ako jediného „správneho“.

Výskumy, ktoré prevzali tieto východiská (i keď v úprimnej snahe pomôcť tieto mýty vyvrátiť), sa tak ohraničili svoje možnosti. Usilovali sa totiž dokázať, že deti z GLB rodiny sa nelíšia od detí z heterosexuálnych rodín, čo ich priviedlo k oklieštenému výskumu a k akejsi abstraktnej GLB rodine, v ktorej sa strácajú jej zvláštnosti.

V takýchto výskumoch chýbajú hneď dva dôležité momenty. Prvým je rozmanitosť GLB rodín a dôsledky tejto rozmanitosti na vývin detí. Druhým je fakt, že alternatívna povaha GLB rodiny môže pre dieťa znamenať nielen (neopodstatnene očakávané) negatívne dôsledky, ale naopak, že môže pre deti znamenať aj istý prínos. Tento scenár, ktorý sa podobá štruktúre súdneho procesu, kde sa obvinený musí obhajovať, sa však nedotýka len odbornej verejnosti. Podobne sa k týmto témam stavia aj laická verejnosť. Príkladom sú televízne diskusné programy, v ktorých hlavnú úlohu hrali GLB rodičia a ich oponenti. Oponenti v týchto diskusiách používajú rôzne protiargumenty (náboženské učenie, teórie „normálneho a nenormálneho“, sociálna stigmatizácia, obviňovanie zo sebeckosti). GLB rodičia boli postavení do pozície, keď sa museli obhajovať a dokazovať, že sú normálni. Následne však v týchto diskusiách nezostával priestor na vyzdvihnutie pozitívnych aspektov.

Medzi pozitívne aspekty by sme mohli zaradiť napr. väčšiu otvorenosť detí GLB rodičov v súvislosti s rodovými rolami. Druhým prínosom môže byť napr. to, že tie deti GLB rodičov, ktoré sú homosexuálne, vyrastú v tolerantnom prostredí a nemusia prejsť všetkým tým negatívnym, čím zväčša prechádzajú deti heterosexuálnych rodičov.

Naviac, ak sú GLB rodičia zatlačení do dokazovania svojej „normálnosti“, nemajú možnosť otvorene vyjadriť aj možné obavy, napr. ako ich deti zvládnu vyrovnanie s negatívnymi postojmi netolerantnej časti okolia. Naopak, sú nútení

tieto obavy zľahčovať, aby sa mohli brániť svojim oponentom, ktorí o nich tvrdia, že nie sú normálni. Keďže nechceme napriek silnému spoločenskému tlaku podobný scenár kopírovať, pokúsime sa načrtnúť aspoň niektoré aspekty rozmanitosti a pozitíva GLB rodín.

MOŽNÉ VÝHODY PRE DETI

Jednou z potenciálnych výhod pre deti GLB rodičov môže byť všeobecná otvorenosť a tolerancia k „odlišnostiam“. Podľa nášho názoru osobná skúsenosť detí z GLB rodín s „inakosťou“ viazaná na ich „netradičné“ rodinné zloženie nemusí viesť iba k negatívnym zážitkom spojených so zvládaním sociálnej stigmy. Naopak domnievame sa, že mať zážitok „inej“ skúsenosti môže zvyšovať toleranciu aj k odlišnostiam rôzneho druhu u iných ľudí.

Ďalšou výhodou by mohla byť menšia miera stereotypnosti v rodových rolách. Nesúhlasíme s nevyhnutnosťou striktných rodových rolí. Zjednodušovanie v zmysle, že deti lesbických a heterosexuálnych matiek sa nelíšia, môžu zakrývať jemné rozdiely. V niektorých štúdiách sa ukázalo, že dcéry lesbických matiek sú menej stereotypné, t. j. častejšie ako dievčatá heterosexuálnych matiek sa hrávali nebezpečnejšie hry a príležitostne si vyberali aj „typicky“ chlapčenské hračky. Synovia heterosexuálnych a lesbických matiek sa nelíšili.

Prečo by fakt, že deti z GLB rodín s menšou pravdepodobnosťou kopírujú tradičné predstavy o rodových rolách, nemohol byť ich pozitívom? Z akého dôvodu by mali byť deti vo svojich rolách obmedzované? Tradičné rolové roly v konečnom dôsledku neobmedzujú len potenciál žien, ktoré sú vytláčané z verejnej sféry do súkromnej. Predurčenie rodovej role limituje aj možnosti mužov realizovať sa v niektorých oblastiach a rozvíjať niektoré zručnosti, vrátane rozvíjania dôležitých vzťahov (napr. s blízkymi priateľmi, či vlastnými deťmi). Práve GLB rodiny, na rozdiel od väčšiny heterosexuálnych rodín, majú menšiu pravdepodobnosť, že by sklzli do tradičných obmedzujúcich rodových rol. Otvorenejší prístup k rodovej „predurčenosti“ by sme mohli skôr chápať ako výhodu, než ho zneužívať na obviňovanie GLB rodín z narušovania psychosexuálneho vývinu detí.

ROZMANITOSTI RODÍN GEJOV A LESBICKÝCH ŽIEN

Ako sme naznačili, zatiaľ sa nenašlo mnoho priestoru na uplatnenie skúmania rozmanitosti GLB rodín a dôsledkov tejto rozmanitosti na vývin detí. Chýbajú predovšetkým štúdie, ktoré by zmapovali také aspekty, ako napr. etnický pôvod, ekonomické zázemie rodiny, kultúrne prostredie. Väčšina rozsiahlejších štúdií

pochádza z amerického kontinentu, prípadne Veľkej Británie, a väčšina GLB rodín, ktoré sa na týchto štúdiách zúčastnili, pochádza z belošskej strednej vrstvy a prevažne mestskej populácie. Problémy, ktorým čelí napr. lesbická matka iného etnického pôvodu, alebo lesbická matka s nižším vzdelaním, alebo z viedka, nie sú vôbec zachytené.

Napriek tomu však dostupné údaje naznačujú niekoľko dôležitých dimenzií rozmanitosti medzi GLB rodinami.

Partnerský vzťah homosexuálneho rodiča

Viaceré štúdie potvrdili, že z rozvedených žien s väčšou pravdepodobnosťou žili s partnerkou (resp. partnerom) lesbické ženy než heterosexuálne (t. j. heterosexuálne ženy žili skôr samy a lesbické skôr s partnerkou). Navyiac sa ukázalo, že dcéry lesbických matiek žijúcich s partnerkou mali väčšie sebavedomie ako dcéry lesbických matiek bez partnerky, čo naznačuje pozitívny prínos partnerského vzťahu homosexuálneho rodiča.

Otvorenosť lesbickej matky v svojej orientácii

Ako sme už skôr uviedli, otvorenosť GLB rodičov v svojej sexuálnej orientácii v konečnom dôsledku deti zväčša pozitívne prijímajú. Výskumy ukázali, že ženy, ktoré svoju lesbickú identitu pred deťmi netajili, častejšie uvádzali aj silnejší pocit psychickej rovnováhy (vyrovnanosť, resp. pocit pohody). V štúdiách o heterosexuálnych rodinách sa zistilo, že zdravá adaptácia a vývin detí sú úzko spojené práve s duševným zdravím matky. Je teda možné očakávať, že to, čo prispieva k posilneniu duševnej rovnováhy u lesbických žien, môže mať rovnaký (t. j. pozitívny) dosah na ich deti, podobne ako u detí heterosexuálnych žien. To len potvrdzuje, že vhodnejšia ako hra na tajomstvá je stratégia otvorenosti.

Vek, v ktorom sa dieťa dozvedá o sexuálnej identite GLB rodiča

Niekedy odborníci radia GLB rodičom nehovoriť deťom o svojej orientácii, kým nie sú dostatočne vyspelé, aby to pochopili.

Výskumy naznačujú, že mladšie deti ľahšie zvládajú odhalenie lesbickej matky ako staršie deti. V istom výskume sa ukázalo, že deti, ktoré sa dozvedeli o sexuálnej orientácii GLB rodičov v detstve, alebo, naopak, až v neskoršom adolescentnom veku, zvládli túto situáciu ľahšie ako tie deti, ktoré sa to dozvedeli počas puberty, alebo ranej a strednej adolescencie. V inom výskume zistili, že deti, ktoré boli o lesbickej identite matky informované v detstve, mali vyššie sebavedomie ako tie, ktoré sa to dozvedeli až v adolescentnom veku.

Je teda zrejmé, že adolescentný vek je na oznámenie o homosexuálnej orientácii rodičov v skutočnosti najmenej vhodný. Pokiaľ je to teda len možné, mali by odborníci naopak radiť rodičom, aby to neodkladali.

Akceptovanie sexuálnej identity GLB rodiča ďalšími významnými osobami v živote dieťaťa

Nie vo všetkých rodinách bol napr. otec schopný akceptovať lesbickú identitu matky počas a po rozvoze manželstva. Ukázalo sa, že deti, ktorých otcovia odmietali akceptovať lesbickú identitu matky, mali nižšie sebavedomie ako deti, ktorých rodičia sa stavali k homosexualite pozitívne alebo neutrálne. Ako vidieť, negatívne reakcie dieťaťa spôsobujú skôr reakcie druhých osôb z jeho okolia. Príčinu treba hľadať v predsudkoch, rovnako ako aj riešenie problému. Opäť sa potvrdzuje, že pozornosť je nutné zamerať práve na homofóbiu.

Rovesnícka podpora

Podľa výskumu z roku 1986 nepoznalo až 29 % mladých ľudí vo svojom okolí nikoho, kto by mal GLB rodiča. Ak deti z GLB rodín mlčia o orientácii svojich rodičov, môže to posilniť pocity izolovanosti od ostatných rovesníkov, pred ktorými majú tajomstvo. Je zrejmé, že i dnes, keď v spoločnosti stále pretrvávajú predsudky, si deti GLB rodičov vyberajú, komu povedia o homosexualite svojich rodičov. Ako sme už skôr ukázali, čiastočne aj vďaka tejto selektívnosti sa deti z GLB rodín nestretli po tomto odhalení s výrazne negatívnymi reakciami. V tejto situácii môže pozitívnu rolu zohrať aj podporná skupina rovesníkov z podobných rodín. Pri vyhľadávaní v internete sme našli niekoľko desiatok webových stránok informujúcich o rôznych podobných skupinách pre GLB rodičov a ich deti, prípadne diskusné skupiny a e-mailové zoznamy (mailling lists) pre GLB rodičov. Ich existencia svedčí o tom, že pre samotných GLB rodičov a ich deti tieto podporné skupiny význam určite majú. Tento význam bude pravdepodobne skôr pozitívny, inak by sa do tejto činnosti pravdepodobne nezapájali. Vo vzťahu k izolácii zohráva dôležitú úlohu aj možnosť získať rovesnícku podporu, nielen z radov bežných kamarátov v okolí, ale aj z radov detí z iných GLB rodín. Aktívnu participáciu GLB rodičov na aktivitách GLB komunity by sme teda nemali považovať za riziko, ale naopak, za výhodu, ktorou môžu svojim deťom pomôcť naučiť sa zvládať prípadné negatívne reakcie okolia.

Deľba práce a spokojnosť vo vzťahu

Niektoré štúdie sa rozhodli pri skúmaní fungovania lesbických rodín preskúmať aj vzťah medzi zdravou adaptáciou detí (vyrovnávaním sa s rôznymi situáciami v okolitom svete) a deľbou práce medzi¹ rodičmi, spokojnosťou s touto deľbou práce a partnerským zväzkom ako takým. Ukázalo sa, že ak bola deľba práce medzi rodičmi spravodlivejšia, boli spokojnejší vo vzťahu a ich deti boli tiež spokojnejšie a šťastnejšie. Inými slovami tam, kde sa matky delili o rodičovské povinnosti rovnomernejšie, sa aj deti mali lepšie.

Pri porovnaní navyše zistili, že kým v lesbických pároch bola deľba práce relatívne spravodlivá, v heterosexuálnych pároch sa výrazný nepomer objavil v oblasti starostlivosti o dieťa (matky uvádzali väčší podiel a otcovia menší). V porovnaní s nimi si lesbické páry delili starostlivosť o deti rovnomernejšie (lesbické nebiologické matky boli výraznejšie zapojené do starostlivosti o dieťa ako heterosexuálni manželia).

Bez ohľadu na tieto rozdiely väčšina párov (aj heterosexuálnych) vyjadrila spokojnosť s daným stavom deľby práce v ich rodine, čo možno vysvetliť aj tým, že heterosexuálne ženy sú na podobný model deľby práce pripravované, resp. tento model je v súlade s ich očakávaniami a spoločenskými normami.

Výsledky výskumov teda potvrdzujú, že pocit pohody a pozitívna adaptácia detí súvisí skôr s fungovaním partnerského vzťahu ich rodičov, t. j. s rodinnými procesmi, než so samotnou sexuálnou orientáciou rodičov (teda štruktúrou rodiny).

Vzhľadom na uvedené zistenia sa zdá paradoxné, že v niektorých súdnych rozhodnutiach o zverení dieťaťa homosexuálnemu rodičovi bol súd ochotnejší zveriť dieťa tým homosexuálnym rodičom, ktorí svoju orientáciu neprezentovali otvorene a nežili v domácnosti s partnerom, resp. partnerkou.

Ako sme uviedli na začiatku tejto kapitoly, výskum v oblasti aspektov rôznorodosti GLB rodín je pomerne nový a ďalšie zistenia sú nevyhnutné. No už aj súčasné štúdie naznačujú, že pozitívny vplyv na dieťa má predovšetkým:

1. Ak GLB rodičia žijú v partnerskom vzťahu.
2. Ak GLB rodičia žijú otvorene a neskrývajú pred deťmi svoju orientáciu.
3. Ak odhalia svoju homosexuálnu deťom čo najskôr, najlepšie pred pubertou (resp. ak žijú deti od narodenia s GLB rodičmi, nemá to na ne negatívny vplyv).
4. Ak je ostatná časť rodiny podporujúca, resp. aspoň neutrálna.
5. Ak majú deti prístup k rovesníckej podpore, t. j. ku kontaktu s rovesníkmi s podobnou skúsenosťou (podporné skupiny).
6. Ak sa delia partneri a partnerky (rodičia) o prácu spravodlivejšie, t. j. ak dodržiavajú rovnomerné rozdelenie rodinných povinností a zodpovednosti.

Výhrady proti GLB rodinám majú jeden spoločný základ. GLB rodiny sú vnímané ako „iné“ než heterosexuálne rodiny. Odlišnosť je chápaná ako absencia heterosexuálneho modelu (muž a žena), pričom heterosexuálny model je podsúvaný ako a priori lepší. GLB rodiny sú tak prezentované nielen ako „iné“, ale aj ako menejcenné, a to, samozrejme, vedie k očakávaniu negatívneho dosahu GLB rodiny na vývin dieťaťa. Na základe zistení z výskumov realizovaných prevažne za posledných 20 rokov je dnes viac než zjavné, že tieto rozšírené obavy sú neopodstatnené a vychádzajú jednak z nedostatku informácií, ako aj, žiaľ, z ešte stále pretrvávajúcich predsudkov.

V súlade s prezentovanými poznatkami sa domnievame, že rozhodujúcou premennou sa v rodine nestáva jej štruktúra (t. j. či je heterosexuálna alebo GLB rodina). Naopak, rozhodujúcim faktorom sa ukazuje, ako rodina funguje z hľadiska procesov, t. j. aké vzťahy majú rodičia napríklad k svojim deťom, aký vzťah majú samotní rodičia navzájom ako pár, ako sa delia o rodičovské povinnosti a podobne.

POZNÁMKY

¹ Pri skúmaní delby práce sa výskumy zamerali na tri oblasti: domáce práce, rozhodovanie o rodinných záležitostiach, starostlivosť o deti.

LITERATÚRA:

- Atkinson, R. L.; Atkinson, R. C., Smith, E. E.; Bem, D. J., Nolen-Hoeksema, S.: *Psychologie*. Praha, Victoria Publishing, 1995
- Bailey, J. M. – Bobrow, D. – Wolfe, M. – Mikach, S.: Sexual Orientation of Adult Sons of Gay Fathers. In: *Developmental Psychology*, roč. 31, 1995, č. 1, s. 124-123
- Binger, J.J. – Jacobsen Brook R.: Parenting Behaviors of Homosexual and Heterosexual Fathers. In: *Homosexuality And The Family*, ed: Boozet, Frederick W., Harrington Park Press, New York 1989, s. 173-186 (tiež vyšlo v rámci Journal of Homosexuality, Vol. 18, No. 1/2, 1989)
- Casey, S.: Homosexual Parents and Canadian Child Custody Law. In: *Family and Conciliation Courts Review*, roč. 32, 1994, č. 3, s. 379-397, získané z databázy EBHOST na adrese <http://search.epnet.com>
- Clarke, V. – Kitzinger, C.: Lesbian and Gay Parenting on Talk Shows: Resistance or Collusion in Heterosexism. In: *British Psychological Society Lesbian and Gay Psychology Section*, 1, Newsletter 1999
- Flaks, D. K. – Ficher, I. – Masterpasqua, F. – Joseph, G.: Lesbians Choosing Motherhood: A Comparative Study of Lesbians and Heterosexual Parents and Their Children. In: *Developmental Psychology*, roč. 31, 1995, č. 1, s. 105-114
- Fowler, J. G.: Homosexual Parents. In: *Family and Conciliation Courts Review*, júl 1995, roč. 33, č. 3, s. 361-377, získané z databázy EBHOST na adrese <http://search.epnet.com>
- Golombok, S. – Tasker, F. – Murray C.: Children Raised in Fatherless Families from Infancy: Family Relationship and the Socioemotional Development of Children of Lesbian and Single Heterosexual Mothers. In: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, roč. 38, 1997, č. 7, s. 783-791
- Golombok, S. – Tasker, F.: Children in Lesbian and Gay Families: Theories and Evidence. In: *Annual Review of Sex Research*, roč. 5, 1994, s. 73-100
- Golombok, S., Tasker, F.: Children in Lesbian And gay Families: Theories and Evidence. In: *Annual Review of Sex Research*, 5, 1994, s. 73-100
- Herek, G. M.: Myths About Sexual Orientation: a Lawyer's Guide to Social Science Research. In: *Law & Sexuality a Review of Lesbian and Gay Legal Issues 1*, 1991, s. 133-172
- Chan, W. R. – Brooks, R. C. – Raboy, B. – Patterson, C. J.: Division of Labour Among Lesbian and Heterosexual Parents. Associations with Children's Adjustment. In: *Journal of Family Psychology*, 1998, roč. 12, č. 3, s. 402-419

- Chan, W. R. – Raboy, B. – Patterson, C. J.: Psychosocial Adjustment Among Children Conceived Via Donor Insemination by Lesbian and Heterosexual Mothers. In: *Child Development*, roč. 69, 1998, apríl, č. 2, s. 443-457
- Malley, M. – Tasker, F.: Lesbians, gay men and family therapy: a contradiction in terms? In: *Journal of Family Therapy*, 21, 1999, č. 1, s. 3-29
- Maney D. W. – Cain R. E.: Preservice Elementary Teachers' attitudes toward gay and lesbian parenting. In: *Journal of School Health*, roč. 67, 1997, č. 6, s. 236-41
- Murphy, P.: Homosexual Parenting: *The Legal Landscape*, 1996, <http://newmedia.jrn.columbia.edu/1996/twomoms/legal.html>, stiahnuté v októbri 1997
- Patterson, C. J. – Redding, R. E.: Lesbian and Gay Families with Children: Implications of Social Science Research for Policy, *Journal of Social Issues*, 52, 1996, č. 3, s. 29-30
- Patterson, C. J.: Adoption of minor children by lesbian and gay adults: a social science perspective. In: *Duke Journal of Gender Law & Policy*, 2:191, 1995b, s. 191-206
- Patterson, C. J.: Families of the Lesbian Baby Boom: Parents' Division of Labour and Children Adjustment. In: *Developmental Psychology*, roč. 31, 1995, č. 1, s. 115-123
- Patterson, C. J.: Children of Gay and Lesbian Parents. In: *Child Development*, roč. 63, 1992, s. 1025-1042
- Patterson, C. J.: Children of Lesbian and Gay Parents. In: Ollendick, Thomas H. – Printz, Ronald J. (eds.): *Advances in Clinical Child Psychology*, roč. 19, Plenum Press, New York 1997, s. 235-282
- Patterson, C. J.: Children of the Lesbian Baby Boom Behavioral Adjustment, Self-Concepts and Sex Role Identity. In: Green, Beverly – Herek, Gregory M. (eds): *Lesbian and Gay Psychology: Theory, Research and Clinical Applications*, California, Sage Publications, 1994 Thousand Oaks, s. 156-175
- Perrin, E. C. – Kulkin, H.: Pediatric Care for Children Whose Parents are Gay or Lesbian. In: *Pediatrics*, roč. 97, 1996, č. 5, s. 629-35
- Ross, M. W. – Paulsen, J. A. – Stalström, O. W.: Homosexuality and Mental Health: a Cross-cultural review. In: *Textbook of Homosexuality*. American Psychiatric Press, Washington D. C. 1996
- Smolík, J.: Duševní a behaviorální poruchy, průvodce klasifikací, nástín nozologie, diagnostika, Praha, Maxdorf, 1996
- Streib, U.: *Těhotná lesbička aneb žhavá jako sníh – Analýza jednoho oxymóronu*. In: *Aspekt*, č.1, 1996, s. 43-45
- Šípošová, M.: *Homofóbia a jej dopad na homosexuálnu menšinu*, Diplomová práca, Bratislava, Katedra psychológie FiF UK 1997
- Šípošová, M.: Gejské a lesbické rodičovstvo, homosexuálna rodina, In: *Spoločná cesta k inštitútu registrovaného partnerstva na Slovensku – Zborník príspevkov*, Iniciatíva Inakosť, Bratislava 8-9. december 2000, 31. marec 2001
- Tasker, F. – Golombok, S.: Adult Raised as Children in Lesbian Families. In: *American Journal of Orthopsychiatry*, roč. 65, 1995, č. 2, s. 203-215
- Tasker, F. – Golombok, S.: Do Parents Influence the Sexual Orientation of Their Children? Findings From a Longitudinal Study of Lesbian Families. In: *Developmental Psychology*, roč. 32, 1996, č. 1, s. 3-11
- Victor, S. B. – Fisch, M. C.: Lesbian Mothers and Their Children: A Review for School Psychologist. In: *School Psychology Review*, roč. 24, č. 3, 1995, s. 456-479

GEJSKÁ, LESBICKÁ A BISEXUÁLNA MLÁDEŽ

Marianna Šipošová

Obdobie mladosti a dospievania je pre každého človeka plné najrozličnejších významných zmien, ako aj stresujúcich zážitkov. Človek si čoraz väčšmi uvedomuje seba samého, svoje meniace sa telo a nové pocity. Vytvára a upevňuje sa jeho identita a s ňou súvisiaci miera sebadôvery a sebauvedomenia. Ak je mladý človek lesbou, gejom, bisexuálom alebo bisexuálkou, k uvedenému sa pridružujú ďalšie, veľmi špecifické vonkajšie faktory, takisto ako zážitky a vnútorné prežívanie. Mladý človek vníma svoju inakosť v každej sfére života; sexuálna orientácia a identita je integrálnou súčasťou a prejavuje sa vo všetkých, aj naoko s ňou vôbec nesúvisiacich, vzťahoch a situáciách. Často sa napríklad stáva, že reakciou okolia na niečiu neheterosexuálnu orientáciu je úsilie o ignorovanie práve tohto faktu (napr.: „Nie je to pre mňa dôležité, nemusíme to viac rozoberať.“). Pre žiadneho geja alebo lesbu však nie je možné túto svoju časť oddeliť a takpovediac „ušetriť“ ostatných, aby ju museli vnímať, bez toho, aby to zanechalo dôsledky na jeho vnímaní seba a na jeho prežívaní. I keď dôsledkami homofóbnych postojov okolia sme sa zaoberali v osobitej kapitole, poukážeme na niektoré špecifické problémy, s ktorými je konfrontovaná gejská a lesbická mládež.

Jedným z najzávažnejších stresujúcich faktorov pre mladého človeka s inou ako heterosexuálnou orientáciou je pocit izolácie. Pri uvedomení si svojej odlišnosti sa väčšinou cíti úplne sám a zriedkakedy má pri sebe nejakú podporu. Najčastejšie nepozná žiadnych ďalších gejev, lesby alebo bisexuálov, prípadne, ak aj pozná, je možné, že sa jeho postoj k nim bude zhodovať s väčšinovým postojom medzi rovesníkmi, t. j. bude ich odmietať a nebude ich považovať za možný identifikačný vzor. Pritom pozitívne identifikačné vzory gejev alebo lesbických žien v našej heterosexistickej kultúre úplne absentujú. Existujúce spoločenské inštitúcie, médiá, kultúrne zvyky a tradície prezentujú heterosexuálny spôsob života ako jedinú možnosť a nepodávajú žiadnu alternatívu. Informácie o homosexualite buď úplne chýbajú, a ak sa niekde v minimálnom množstve vyskytnú, len zriedka sú zbavené spoločenských predsudkov a stereotypov, ako napr. že homosexualita je duševná choroba, resp. porucha, že je nemorálna, že geji sú zženštení a lesbické ženy sú mužatky a pod.

STRESUJÚCE FAKTORY

V prvých fázach procesu coming out (ktorému sa podrobnejšie venujeme v samostatnej kapitole) spravidla mladý človek nemá žiadny kontakt na gejskú a lesbickú komunitu a nemá ani pozitívne a pravdivé informácie o homosexualite, resp. bisexualite. Ak mladý gej alebo lesba žije na vidieku, obmedzená je aj možnosť získať vôbec nejaký kontakt na GLB komunitu. Potreba tajiť svoju odlišnosť zo strachu pred odmietaním a diskrimináciou ešte umocňuje pocit izolácie. Odmietanie a diskriminácia môže mladého človeka postihnúť z rôznych strán – zo strany najbližšej rodiny, rovesníkov ako aj zo strany inštitúcií. Negatívne predsudky a stereotypy výrazne ovplyvňujú postavenie a správanie mladého geja alebo lesby medzi rovesníkmi. Nadávky ako buzerant a teploš sú jedny z najponižujúcejších nadávok medzi mládežou, a aj keď nie sú smerované priamo na konkrétneho človeka, vzhľadom na ich obsah majú naňho dosah. Izoláciu medzi rovesníkmi pritom spôsobuje aj fakt, že sa mladý človek z pochopiteľných dôvodov nezúčastňuje na debatách na určité témy, ako napr. o partnerských vzťahoch, sexe a podobne. Či už mladý človek svoju sexuálnu orientáciu skrýva alebo je otvorený, musí čeliť rôznym vtipom a narážkam na homosexuálov. Ak sa medzi rovesníkmi o jeho odlišnosti vie, je veľká pravdepodobnosť, že bude ostrakizovaný a vylúčený z kolektívu a že stigma v súvislosti s jeho sexuálnou orientáciou ho bude úplne izolovať od ostatných rovesníkov. Na druhej strane postupné odhaľovanie odlišnej sexuálnej orientácie zohráva dôležitú úlohu pri znižovaní pocitu izolácie, samozrejme ak je sprevádzané pozitívnymi a podporujúcimi reakciami. Mladý gej alebo lesba musí veľmi citlivo zvažovať, kedy a komu o svojej orientácii povie. Náš výskum ukázal, že pomerne pozitívnu reakciu na odhalenie odlišnej sexuálnej orientácie mali u našich účastníkov a účastníčok výskumu blízki heterosexuálni priatelia a priateľky. Naopak, reakcia rodičov na coming out dieťaťa bola omnoho negatívnejšia.

RIZIKOVÉ REAKCIE RODIČOV

Negatívna reakcia rodičov môže mať formu emocionálneho odmietnutia, niekedy dokonca mladého človeka aj vyhodí z domu. Najmä ak je mladý človek ekonomicky alebo iným spôsobom od rodičov stále závislý, musí veľmi opatrne rozvažovať, kedy im o svojej inakosti povie. Musí sa teda rozhodovať medzi hrozbou odvrhnutia a neustálym klamaním alebo zamlčováním dôležitej časti vlastnej osobnosti. Riziko, že minimálne prvá reakcia rodičov na zistenie odlišnej sexuálnej orientácie dieťaťa bude negatívna, je pomerne veľké. Matky vo všeobecnosti majú pozitívnejšiu reakciu ako otcovia, pričom aj strach mla-

dých ľudí z reakcie matky nebýva taký veľký ako zo strany otca. Preto býva coming out matkám častejší ako coming out otcom. Istá štúdia uvádza, že až 10 percent mladých ľudí, ktorí povedali o svojej orientácii otcovi, sa ocitlo na ulici. To, ako ktorý rodič zareaguje, však samozrejme závisí aj od kvality a hĺbky vzťahu dieťaťa s ním. Vyhnanie, resp. úteky z domu sú však vážnym problémom, s ktorým sa v súvislosti s GLB mládežou stretávame. Útek z domu je v niektorých prípadoch jedinou možnosťou, ako sa vyhnúť násiliu, nadávkam a neprimeranému zaobchádzaniu. Podľa istej štúdie takmer v polovici prípadov násilia na GLB mládeži v súvislosti s ich orientáciou bol aktérom násilia niekto z rodiny.

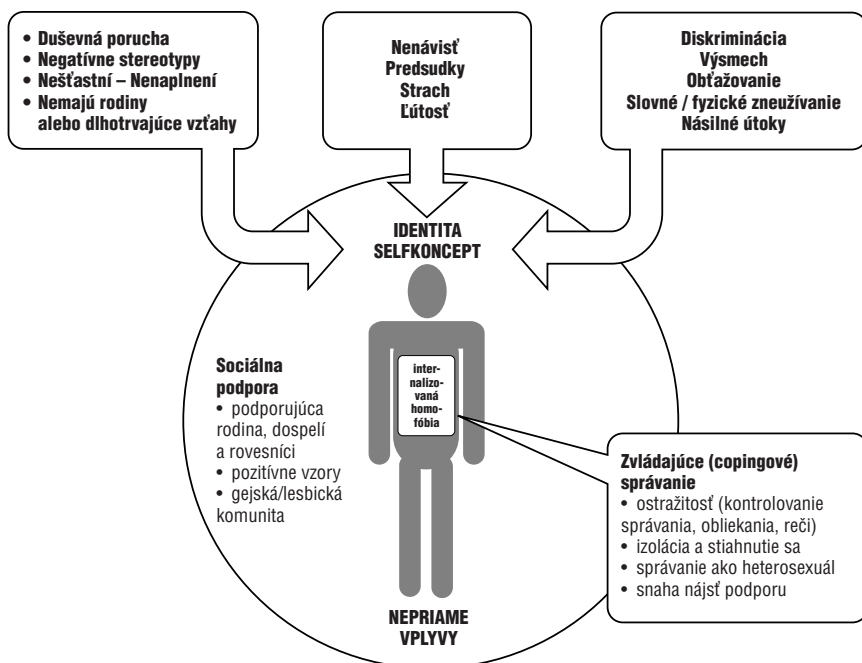
Aj keď rodičia majú snahu o akceptáciu odlišnosti svojho dieťaťa, prvá reakcia býva sprevádzaná veľkým šokom. Rodičom väčšinou chýbajú adekvátne informácie a musia sa vyrovnávať s rozporom medzi ich predstavou o vlastnom dieťati a negatívnymi spoločenskými predsudkami a stereotypmi k homosexualite. Nezriedka býva reakciou rodičov odporúčanie na liečenie, sebaobviňovanie, že niekde spravili chybu, emocionálne vydieranie detí a pod. Obdobné reakcie sú dôsledkom nesprávnych informácií a zväčša, ak je vzťah medzi dieťaťom a rodičom inak v poriadku, po čase – dlhšom alebo kratšom – ustanú. Rodičia postupne tiež musia prehodnotiť svoje predstavy a plány v súvislosti s dieťaťom, ktoré sa dotýkajú vstupu do manželstva, vo väčšine prípadov očakávania vnúcat, a rovnako musia čeliť tlaku zo strany širšej rodiny a spoločnosti.

Prvoradou podmienkou zvládnutia situácie v súvislosti s procesom coming out dieťaťa je mať dostatok pravdivých informácií o homosexualite, ktoré by rodičom pomohli rozpoznať vlastné predsudky a stereotypy. Rodičia by mali vedieť, že homosexualitu svojho dieťaťa nemohli nijako spôsobiť ani jej predísť alebo ju zmeniť, že homosexuáli môžu viesť a vedú rovnako plnohodnotný život ako heterosexuáli. Rodičia môžu najviac svojmu dieťaťu pomôcť tým, že ho budú plne akceptovať. Niekedy rodičia vyhľadajú odbornú pomoc psychológa, psychiatra a pod., prípadne odbornú pomoc vyhľadá sám gej alebo lesba. Vtedy je veľmi dôležité, aby bol profesionál o problematike poučený a zareagoval naozaj odborne.

ČASTÉ CHYBY ZO STRANY ODBORNÍKOV

Nie je zriedkavé, že odborníci nemajú dostatok informácií a ich reakcia môže spôsobiť len ďalší traumatizujúci zážitok na strane mladého geja, bisexuála, bisexuálky alebo lesby. Jedna z častých neprimeraných intervencií je konštatovanie, že človek je ešte príliš mladý, aby mohol tvrdiť, že má inú sexuálnu orientáciu. Profesionál vtedy považuje tvrdenie mladého človeka len za akési štádium alebo fázu, z ktorej sa mladý človek vypsí, a ktoré sa časom zmení

a prejde do „normálneho“, t. j. heterosexuálneho cítenia. Niektorí profesionáli a profesionálky duševného zdravia majú strach, že rozprávanie o homosexualite môže v skutočnosti podporiť jednotlivca v tom, že sa z neho nakoniec naozaj „stane“ homosexuál. Aj keď homosexualita už od roku 1992 nefiguruje v medzinárodnej klasifikácii chorôb, mnohí odborníci stále ignorujú tento fakt a vyhlasujú homosexualitu za chorobu, resp. rozlišujú medzi „vrodenu“ a „získanou“ homosexualitou a propagujú tak možnosť aspoň túto „získanú“ formu homosexuality zmeniť. Aj v prípade, že odborník akceptuje vyhlásenie svojho klienta o odlišnej sexuálnej orientácii, často sa dopúšťa mnohých chýb spôsobených reprodukováním zvnútornených predsudkov a stereotypov, ktorými sa predtým patrične nezaoberal, prípadne sú jeho reakcie pod vplyvom iracionálnej homofóbie negatívnejšie. Všetky tieto a podobné reakcie na inštitucionálnej úrovni znásobujú viktimizáciu a stigmatizáciu, a môžu tak negatívne ovplyvniť vývin sebaobrazu a pozitívnej identity mladého geja, bisexuála/ky alebo lesby, no môžu mať aj ďalekosiahlejšie a tragické dosahy.

Prehľad negatívnych vplyvov, ktorým musí čeliť homosexuálna mládež. Negatívne vplyvy majú vo forme internalizovanej homofóbie dosah na seba-percepciu mladého človeka v podobe sebanenávisti a seba-odsudzovania. Adolescenti musia vyvinúť rôzne copingové stratégie a hľadať vonkajšiu podporu, aby zvládli existujúcu stigmú a predsudky. (Podľa Ryan C. a Futterman D., In: Lesbian and Gay Youth, 1998)

VERBÁLNE A FYZICKÉ ÚTOKY

Jedným z problémov, na ktorý poukazujú štúdie ako aj skúsenosti z praxe, je verbálne a fyzické napádanie a zneužívanie GLB mládeže. Výskumy naznačujú, že veľká časť mladých ľudí s inou sexuálnou orientáciou musela niekedy v živote čeliť verbálnemu alebo fyzickému útoku v súvislosti so svojou odlišnosťou, pričom z veľkej časti mali tieto útoky opakujúci sa charakter. Štúdie uvádzajú, že viac ako polovica mladých ľudí gejských, lesbických alebo bisexuálnych adolescentov bolo objektom výsmechu, a 10 až 20 percent bolo pre sexuálnu orientáciu obeťou aspoň jedného fyzického útoku. Najčastejšie dochádza k zneužívaniu a útokom zo strany rovesníkov, no alarmujúce je zistenie, že takmer v jednej tretine prípadov sa tak deje zo strany dospelých v pozícii moci, čiže učiteľov, zamestnancov a pracovníkov školy. S najväčšou pravdepodobnosťou sa obeťami verbálnych aj fyzických útokov najmä zo strany rovesníkov stávajú tí mladí geji a lesby, ktorí nevyhovujú tradičným rodovým rolám neohrozených a tvrdých mužov, resp. pasívnych a poslušných žien. Pritom najväčšiemu tlaku musia čeliť práve geji, keďže mužská rola a správanie je v spoločnosti veľmi prísne vymedzené a vybočenie z normy sa ťažko trestá. V tejto súvislosti treba dodať, že obeťami útokov sa ľahko môžu stávať aj heterosexuálni muži a ženy, ktorí/é nevyhovujú tradičným predstavám o rodovo podmienenom správaní.

MOŽNÉ DOSAHY NA GEJSKÚ, LESBICKÚ A BISEXUÁLNU MLÁDEŽ

Samovraždy

Štúdie potvrdzujú, že lesbická, gejská a bisexuálna mládež zažíva chronický stres v súvislosti so svojou sexuálnou orientáciou. Coming out, odhalenie sexuálnej orientácie inými ľuďmi a výsmech v súvislosti s odlišnou sexuálnou orientáciou patria medzi najstresujúcejšie faktory. Pritom stres a pocit izolácie sú faktory, ktoré u zraniteľnejších mladých ľudí môžu viesť k depresívnym stavom a dokonca k samovražde. Podľa výsledkov štúdií výskyt samovražedného správania (premýšľanie o samovražde a pokusy o samovraždu) a riziko spáchania samovraždy je medzi homosexuálnou a bisexuálnou mládežou niekoľkokrát vyššie ako v bežnej populácii. Istá štúdia uvádza, že riziko samovraždy u GLB mládeže je oproti heterosexuálnym adolescentom až štvornásobné. Mnohí geji a lesby po procese coming out alebo odhalení zažívajú odmietnutie zo strany pre nich dôležitých osôb, výsmech, osočovanie, diskrimináciu a niekedy aj šikanovalenie zo strany spolužiakov, čo u citlivejších ľudí prispieva k riziku vzniku pokusov o samovraždu. Naopak u ľudí, ktorí sa ešte neidentifikovali ako geji,

lesby alebo bisexuáli, je práve konflikt súvisiaci so sexuálnou orientáciou a s ním spojený pocit izolácie najstresujúcejším faktorom. Niektoré štúdie uvádzajú, že až 30 percent všetkých pokusov o samovraždu medzi adolescentami tvorili mladí geji alebo lesbické ženy. Viaceré iné štúdie zasa poukazujú na skutočnosť, že až okolo 40 percent všetkých gejov a lesbiab niekedy v živote vážne pomýšľali alebo sa pokúsili o samovraždu. Aj keď to nie je možné presne určiť, je pravdepodobné, že z dokonaných samovražedných pokusov s nezistenou príčinou sa mnohé dotýkali práve konfliktu súvisiaceho so sexuálnou orientáciou, prípadne s odmietnutím a pocitom osamelosti s ňou spojeným.

Zneužívanie omamných látok

Problematike zneužívania omamných látok u GLB mládeže nebola zatiaľ ani v zahraničí venovaná dostatočná pozornosť, ale niekoľko existujúcich štúdií zaoberajúcich sa dospelou populáciou naznačuje, že v GLB komunita sa problémy s alkoholom vyskytujú dvojnásobne častejšie ako u heterosexuálov. Pritom je dôležité upozorniť, že predtým, ako sa GLB komunita začala organizovať, boli bary prakticky jediným miestom, kde bolo možné kontaktovať sa s inými gejmí, lesbiabí a bisexuálmi. Tento fakt následne podporoval zneužívanie omamných látok a riziko vzniku závislosti. Situácia na Slovensku v zneužívaní omamných látok doposiaľ nie je zmapovaná. Aj keď v hlavnom meste existuje niekoľko barov, v iných častiach Slovenska je ich len veľmi málo, preto údaje získané v iných krajinách nie je možné jednoducho aplikovať na naše pomery. Treba však mať na pamäti, že GLB mládež užíva alkohol a iné drogy z tých istých dôvodov ako heterosexuálna mládež: s cieľom experimentovania a snahou o nezávislosť, zníženia napätia, zvýšenia sebavedomia a pocitu, že niekam patria, za účelom „odburania“ depresie a iných porúch nálad. Avšak spoločenská izolácia a potreba skrývať sexuálnu orientáciu zvyšuje zraniteľnosť mladých gejov, lesbiab a bisexuálov. Preto pre týchto mladých ľudí môže byť pitie alkoholu alebo užívanie iných drog podmienené úsilím vyrovnať sa so stigmu a pocitom hanby, pokusom poprieť homosexuálnu príťažlivosť alebo obranou pred výsmechom a násilím.

Problémy v škole

Mnohé problémy v škole u GLB mládeže sú dôsledkom výsmechu alebo násillia, ktoré môže mať rôzne formy – od nadávok po fyzické násillie, prípadne šikanovanie. Pretože práve škola je tým prostredím, kde sa odohráva väčšina incidentov zo strany rovesníkov, prípadne školských autorít, je pre mladého geja alebo lesbu veľmi nebezpečným miestom. Dôsledkom týchto stresujúcich skúseností môžu byť problémy s prospechom, záškoláctvo a vymesškávanie z vyučovania, keďže obeť cíti potrebu uniknúť z nepríjemných situácií. Škola sa väčšinou na obranu šikanovaného alebo inak obťažovaného žiaka alebo žiačky nedokáže

postaviť a problém ignoruje, či už zo strachu, nedostatku informácií alebo pretože o ňom nevie. Niektorí učitelia a učiteľky môžu byť bisexuáli, geji alebo lesby, ale riziko z toho, že by boli obvinení z navádzania a kazenia mládeže, im vo väčšine prípadov neumožňuje ponúknuť pomocnú ruku.

Škola by však mala k šikanovaniu, obťažovaniu a násiliu z akýchkoľvek dôvodov pristupovať razantne a mala by jasne tlmočiť stanovisko, že takéto správanie je na pôde školy nežiaduce. Pri akomkoľvek náznaku násilia alebo obťažovania by mala okamžite zakročiť a pomôcť tým, ktorí sa stali jeho obeťou. Ďalej by mala zvýšiť informovanosť o homosexualite medzi personálom aj medzi žiakmi a žiačkami a viesť ich ku všeobecnej tolerancii. V jednej ankete GLB mládež uviedla niekoľko opatrení, ktoré by, podľa nich, mali zamedziť ich stresu v škole: otvorené diskusie o homosexualite v triedach, dostupnosť podporných skupín pre gejov, lesby a bisexuálky a rôznejšie reakcie zo strany učiteliek a učiteľov na verbálne a fyzické obťažovanie. Keďže štatisticky sú v každej triede aspoň jeden až dvaja homosexuálne orientovaní žiaci, problematika sa týka potencionálne každého učiteľa a učiteľky z všetkých žiakov a žiačok.

LITERATÚRA

- Alexander, C. J., ed.: *Gay and Lesbian Mental Health: A Sourcebook for Practitioners*, Harrington Park Press, New York 1996
- Fairchild, B. – Hayward, N.: *Now That You Know: A Parents' Guide to Understand Their Gay and Lesbian Children*, San Diego, A Harvest book 1998
- Herek, G. M., ed.: *Stigma and Sexual Orientation: Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals*, Thousand Oaks, SAGE Publications 1998
- Report on the Discrimination of Lesbians, Gay Men and Bisexuals in Hungary*, Hatter and Labrisz, Budapest 2001
- Ryan, C. – Futterman, D.: *Lesbian and Gay Youth: Care and Counseling*, Columbia University Press, New York 1998
- Savin-Williams, R. C. – Cohen, K. M., eds.: *The Lives of Lesbians, Gays, and Bisexuals*, Harcourt Brace and Company, Orlando 1996
- Sexual Orientation Discrimination in Countries Applying for EU Membership*, ILGA Europe, Brusel 2001
- Sexual Orientation Discrimination in Slovenia*, Škuc-LL, Ljubljana 2001
- Šípošová, M.: *Homofóbia a jej dopad na homosexuálnu menšinu*. Diplomová práca, Katedra psychológie FFUK, Bratislava 1998

GEJSKÉ, LESBICKÉ A BISEXUÁLNE HNUTIE

Paula Jójárt

HISTÓRIA SVETOVÉHO HNUTIA

Cieľom gejského, lesbického a bisexuálneho hnutia (ďalej GLB hnutia) je pomáhať komunite samotnej (smerom dovnútra) a zároveň navonok presadzovať politické práva GLB ľudí.

Začiatky organizovania GLB subkultúry (najmä gejskej) v mestách a priľahlých oblastiach môžeme nájsť už v 19. storočí. Koncom tohto storočia už môžeme hovoriť o značne organizovanej podobe GLB hnutia. Dôležitou postavou sa v Nemecku stáva lekár Magnus Hirschfeld, ktorý v svojich odborných výskumoch vyvracal mýty o spoločenskej nebezpečnosti homosexuality, ktorú považoval za vrodennú a nemennú vlastnosť. V roku 1897 sa podieľal na založení Vedecko-humanitárny výbor¹. Za prioritný cieľ si vytýčili presadzovanie práv homosexuálnych mužov a žien. Vtedajšie GLB organizácie pomáhali príslušníkom komunity aj smerom dovnútra organizovaním rôznych posedení, tanečných zábav iných spoločenských udalostí, ktorých cieľom bolo stretnúť sa v príjemnej atmosfére a lepšie sa spoznať. V 20-tych rokoch 20. storočia mala GLB komunita v Berlíne možnosť stretávať sa v desiatkach „svojich“ barov, kaviarní, reštaurácií, hotelov a pod.

Mnohé aktivity našli odozvu a rozrastali sa aj za hranice Nemecka do celej Európy a Ameriky. V Spojených štátoch sa vznik prvej formálnej skupiny bojujúcej za práva gejev datuje v roku 1924, keď v Chicagu vznikla Spoločnosť pre ľudské práva.

Činnosť GLB organizácií sa zintenzívňovala až do 30-tych rokov 20. storočia, keď ju prerušil nastupujúci nacizmus späť s intenzívnym potláčaním práv okrem iných aj gejev a lesbických žien. Druhá svetová vojna bola tragickou kapitolou nielen pre etnické menšiny. Holokaust okrem iných nepravostí znamenal aj potupné označovanie gejev a lesbických žien ružovým trojuholníkom a ich kruté vyhladzovanie. Organizácie boli prenasledované rovnako ako jednotlivci. Ani ukončenie vojny neznamenalo zásadný obrat v postavení GLB komunity. Po prepustení z koncentračných, internačných a pracovných táborov sa GLB obeť nacizmu, ktoré prežili, nedostalo žiadneho zadosťučinenia. Naopak, ich pre-

nasledovanie pokračovalo. Mnohí geji a lesbické ženy boli prepustení z práce či armády. Zásahy v GLB zariadeniach a na verejných miestach sa stali bežným postupom policajných zložiek v „boji“ proti homosexualite. Mnohí geji a lesbické ženy skončili vo väzeniach alebo ústavoch pre duševne chorých.

Ani v pretrvávajúcej nepriateľskej atmosfére, ktorej cieľom bolo zastrašiť GLB komunitu, nenechal na seba dlho čakať nový zrod GLB hnutia. Prvé novodobé GLB organizácie začali vznikať už v 40tych a 50-tych rokoch. Ich aktivity smerujúce k vnútornej svojpomoci a vonkajšiemu presadzovaniu práv gejev a lesbických žien sa znásobovali a zintenzívňovali najmä v 60-tych rokoch. V tom čase prebiehal rozvoj GLB hnutia paralelne s hnutím hippies, spojeným s bojom za sexuálne slobody a práva.

Za prelomový rok v GLB hnutí sa považuje rok 1969. V tomto roku sa ľudia postavili verejne na odpor proti násilným antihomosexuálnym zásahom polície v bare Stonewall v Greenwich Village (New York, USA). Podobné prenasledovania GLB komunity zo strany policajných zložiek bolo v tom čase veľmi časté. Jeho obeťami sa často stávali aj náhodní návštevníci GLB barov. Zásah v bare Stonewall aktivizoval značnú časť GLB komunity, ktorá sa nebála vyjsť na verejnosť. Možno povedať, že sa stal tou povestnou poslednou kvapkou, vďaka ktorej čaša trpezlivosti pretiekla. Po týchto udalostiach napredovalo GLB hnutie veľmi intenzívne. Päť rokov po Stonewall stúpol počet GLB organizácií z 50 na viac ako tri tisíc. V nasledujúcich desaťročiach sa hnutie rozšírilo po celom svete. Dôležitú úlohu zohrali aj študentské skupiny formujúce sa pri univerzitách v USA, Kanade, aj Európe.

Intenzívny prerod v tomto čase zažívalo aj lesbické hnutie. Odčleňovanie od ženského hnutia na jednej strane a gejského hnutia na druhej strane bolo prirodzeným a najmä nevyhnutým krokom. Aj keď sa gejské a lesbické organizácie v mnohých východiskách a postupoch zhodovali, dvojité skúsenosť lesbických žien s opresiou (vďaka ich lesbickosti i príslušnosti k ženskému pokoleniu) predstavuje významný kvalitatívny rozdiel medzi gejským a lesbickým hnutím, ktorý si vyžaduje samostatný postup. Na rozdiel od gejev vnímali lesbické ženy nielen potrebu riešiť situáciu samotných gejev a lesbičiek (napr. právne otázky), ale aj potrebu riešiť celkové postavenie žien v spoločnosti. Lesbické aktivistky si boli vedomé nerovnomerného rozdelenia moci medzi mužmi a ženami, ktoré stavia ženy do pozície ekonomickej závislosti od mužov.

Ženské hnutie spočiatku tvorilo prirodzený priestor na sebauvedomenie lesbických žien. V ženskom hnutí však vznikala obava, že nezávislé ženy a lesbické ženy budú stotožňované, čo by mohlo viesť k negatívnemu vnímaniu celého ženského hnutia. Lesbické aktivistky sa vyčlenili zo ženských organizácií, aby si vybrali cestu vlastného zviditeľnenia, ktoré by v ženskom hnutí nebolo možné.

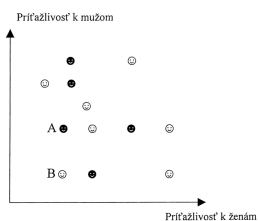
Koniec 70-tych rokov zaznamenal novú vlnu antigejského hnutia, za ktorým stáli najmä nábožensky založení odporcovia. Niektoré ich kampane dokonca

viedli k úspešnému zrušeniu antidiskriminačných zákonov. No odpoveď GLB hnutia nenechala na seba čakať a mnohé výdobytky sa podarilo získať späť.

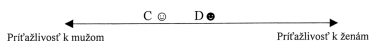
Osemdesiate a začiatok deväťdesiatych rokov 20. storočia sa vyznačovali predovšetkým politickými aktivitami GLB hnutia. Organizácie sa usilovali napríklad o presadenie zrovnoprávnenia veku pre trestnosť homosexuálneho a heterosexuálneho styku, odstránenie homosexuality z klasifikácií chorôb, zastavenie „liečebných“ pokusov, legalizáciu spolužitia dvoch osôb toho istého pohlavia, uznanie rodičovských práv, prijatie antidiskriminačných zákonov, odškodnenie GLB obetí nacizmu, uznanie azylu utečencom prenasledovaných z dôvodu sexuálnej orientácie a pod.

SVETOVÉ HNUTIE NA PRAHU 21. STOROČIA

V súčasnosti sa GLB hnutie naďalej sústreďuje na presadzovanie politických práv, ktoré sa doposiaľ nepodarilo dosiahnuť. Popri politickom boji si však GLB hnutie vybudovalo už aj tradíciu mnohých úspešných podujatí a dosiahlo viaceré, i nepolitické méty. Vo verejnosti sú najznámejšie pochody gejev a lesbických žien za svoje práva (tzv. *Prides*)². Konajú sa nielen v Amerike, Austrálii, no aj v mnohých európskych mestách od Lisabonu, cez Paríž, Štokholm, Berlín, Rotterdam až po Viedeň. V roku 2001 sa k nim pripojili aj slovenské mestá Bratislava, Banská Bystrica a Košice. Od roku 1978 sa na týchto i iných GLB podujatiach môžeme stretnúť s *Dúhovou vlajkou*³, ktorú vytvoril Gilbert Baker zo San Francisca. V dnešnej podobe zahŕňa 6 farieb: červenú, oranžovú, žltú, zelenú, modrú a fialovú, ktoré predstavujú rozmanitosť GLB komunity.

Jednodimenzionálny model by takúto variantu neposkytoval, keďže preň platí, že príťahovaný k mužom, o to menej je príťahovaný k ženám. Istá intenzita príťažlivosti spojená len s jednou, určitou intenzitou príťažlivosti k ženám:

Do úspešnej tradície prerástli aj „olympijské“ hry homosexuálov, tzv. *Gay Games*, ktoré sa po prvý raz konali v roku 1982 v San Franciscu. Dnes sa musia mestá o usporiadateľské právo uchádzať rovnako o usporiadanie tradičných olympijských hier. Vo viacerých mestách na celom svete sa každoročne konajú divákmi veľmi vyhľadávané *filmové festivaly* s GLB tematikou. Nechýbajú v Tokiu, Toronte, San Franciscu, Londýne, Berlíne, Kodani, Viedni, no ani v Brne či Bratislave.

Na prahu 21. storočia sú členovia GLB komunity súčasťou napr. policajných zborov, dostávajú sa medzi predstaviteľov štátnej správy. Homosexuálne a bisexuálne orientované verejne činné osobnosti si zachovávajú po svojom otvorení kredit. Hudobné a filmové hviezdy nestrácajú priazeň fanúšikov. Politici slávia úspechy vo volebných kampaniach. Pomalými, no istými krokmi prestáva byť niečia homosexualita senzáciou a stáva sa „len jedným z aspektov osobnosti“. Témy týkajúce sa GLB komunity sa stali predmetom samostatného medzidodborového štúdia – tzv. *queer studies*⁴, s ktorým sa môžeme stretnúť na viacerých univerzitách.

Desiatky tisícok organizácií, ktoré dnes vo svete pracujú v prospech GLB komunity, zastrešujú *medzinárodné asociácie*. Spomeňme aspoň niektoré: ILGA (International Lesbian and Gay Association) – Medzinárodná asociácia lesbických žien a gejov, PFLAG (Parents, Families and Friends of Lesbians and Gays) – Rodičia, rodiny a priatelia gejov a lesbických žien, Koalícia rodinnej hrdosti (Family Pride Coalition⁵, pozri príloha).

Napriek týmto pozitívnym úspechom však nie je situácia GLB komunity uspokojivá. Armáda a policajné zbory sú naďalej silno popretkávané predsudkami. Ani verejné priestranstvo ešte stále nie je bezpečným miestom pre GLB dvojice. Otvoreným správaním na verejnosti (právo inak bežne dostupné heterosexuálnym párom) sa vystavujú nielen predsudkom a odmietnutiu, ale aj násilným prejavom netolerance. Zatiaľ čo podobné prejavy rasovej a etnickej intolerance polícia rieši ako závažný trestný čin, pre členov GLB komunity ešte stále nie je pozitívna podpora zo strany polície samozrejmosťou. Diskriminačné prístupy nevymizli ani z iných sfér života, napr. zo štúdia, práce, štátnej sféry, zdravotníctva, služieb a pod.

GEJSKÉ, LESBICKÉ A BISEXUÁLNE HNUTIE U NÁS

Na rozdiel od krajín západného sveta nebolo v komunistických krajinách možné otvorene zakladať GLB združenia a presadzovať práva GLB menšiny. Komunizmus so svojou uniformitou nebol prístupný individualitám a odlišnostiam. GLB komunita sa síce – podobne ako v západnom svete – sústreďovala vo „svojich podnikoch“, najmä však v súkromných bytoch. Na odbornej

a legislatívnej úrovni bola homosexualita ignorovaná, či dokonca kriminalizovaná. Predstavitelia a predstavičky GLB komunity rovnako ako ostatní oponenti a oponentky režimu boli prenasledovaní a zatýkaní. Z dôvodu represíí policajných a bezpečnostných zložiek zostávala GLB komunita skrytá a až do pádu komunizmu nemohlo dôjsť k jej zviditeľneniu.

S výnimkou novelizácie odstraňujúcej vekový rozdiel v trestnosti homosexuálnych a heterosexuálnych stykov nie je však situácia ani po viac ako desiatich rokoch po páde komunizmu o nič ružovejšia. K slovu sa dostávajú odmietavé postoje posilňované výrokmi konzervatívnych kresťanských politikov. Cirkevné hodnoty sú stavané nad hodnoty občianskej spoločnosti a akékoľvek alternatívy tradičného životného štýlu sú dokonca verejne zatracované. Niečo sa však predsa len zmenilo. Demokratizácia politického systému umožnila, aby sa ozvali a najmä spoločne organizovali aj tí, ktorí sú v nevýhodnom postavení. Začali vznikať združenia s cieľom zlepšiť postavenie a presadiť práva GLB komunity, ktorá sa tak začala zviditeľňovať.

História hnutia

Niekoľko homosexuálni občania sa stretávali ešte koncom 80-tych rokov v rámci terapeutických skupín, ktoré pôsobili pri pražskom Sexuologickom ústave. Z iniciatívy tejto skupiny ľudí začal vychádzať bulletin Lambda a aktivity skupiny viedli neskôr k založeniu združenia s názvom Svaz Lambda (rok 1990). Začal vychádzať mesačník Lambda, neskôr SOHO-Revue. Bola zorganizovaná prvá homosexuálna konferencia na území vtedajšieho Česko-Slovenska. Medzitým začali vznikať nové združenia. Lesbická sekcia Lambdy zakladá L-klub Lambda, ktorý vydáva prvú zbierku lesbickej poézie s názvom Promluv. Neskôr začína vychádzať prvý časopis Promluv venovaný lesbickým a bisexuálnym ženám. Vzniká rovnomené združenie, ktoré dodnes organizuje Apriles – festival ženskej lesbickej kultúry, ako aj ďalšie iné úspešné podujatia. V Českej republike GLB organizácie zastrešuje Sdružení organizací homosexuálních občanů (SOHO). Realizujú sa rôznorodé aktivity, ako napr. diskusné večery, semináre, workshopy, konferencie, filmové festivaly, vydávanie časopisov. Česká republika má za sebou už aj prvé parlamentné hlasovanie o zákone o registrovanom partnerstve, zatiaľ neúspešné. Na Slovensku sa po páde komunizmu GLB hnutie taktiež začalo pomaly rozvíjať. Prvá organizácia vznikla už v roku 1990. Je ňou **Ganymedes** – Hnutie za rovnoprávnosť homosexuálnych občanov SR, ktoré zriadilo prvú linku dôvery pre homosexuálne orientovaných. V roku 1992 hostilo 6. regionálnu konferenciu Medzinárodnej asociácie lesbických žien a homosexuálov (ILGA) a v roku 1995 zorganizovalo prvý festival filmov s GLB tematikou na Slovensku. Konal sa v Tajove a mal komornejší charakter. Hnutie Ganymedes taktiež iniciovalo prvé pokusy o legislatívne presadenie návrhu zákona o registrovanom partnerstve (v rokoch 1997, 1998).

Vďaka odčleneniu lesbických aktivistiek od hnutia Ganymedes vzniká v roku 1994 **Museion**. Za cieľ si kladlo najmä pravdivé informovanie verejnosti o živote homosexuálnych jednotlivcov a dvojíc, presadzovanie legislatívnej úpravy ich vzťahov, vytváranie klubov, pomoc pri vytváraní liniek dôvery, poradní pre homosexuálne orientovaných a pod. Združenie pomáha nielen zviditeľniť lesbickú komunitu, ale poskytuje aj pomoc pri osobnom procese coming out a pri spájaní ľudí s podobným osudom s cieľom pomôcť prekonať pocity osamelosti. V rokoch 1995-1996 začína vychádzať aj prvý slovenský časopis pre lesbické ženy – *L/Listy* (vďaka pobočke Museion-stred), neskôr sa pridáva štvrtročník *Separé* (bratislavská pobočka).

S cieľom osloviť najmä mladých členov GLB komunity vzniklo v roku 1997 z pôvodne študentskej skupiny združenie homosexuálne a bisexuálne orientovaných občanov – **HaBiO**. Zriadilo linku dôvery, knižnicu a centrum s možnosťou stretávať sa pri rôznych príležitostiach, ako napr. na diskusných večeroch, prednáškach a podobne. V roku 1999 prevzalo štafetu hlavného usporiadateľa Gay film festivalu, ktorý sa presťahoval do Bratislavy a stal sa významným kultúrnym podujatím hlavného mesta s vyše štyritisíc návštevníkmi.

V roku 1999 založilo niekoľko aktivistiek v Banskej Bystrici Združenie **Altera**. Za cieľ si stanovilo vybudovať kontaktné a informačné centrum a sprevádzkovanie telefonickej linky pomoci. Organizuje viaceré podujatia, vrátane športových výprav na zahraničné turnaje. V roku 2001 pripravilo prvý lesbický festival videofilmov, ktorý trval 4 dni a uviedli na ňom vyše tucta kvalitných filmov.

V roku 1999 bolo v Banskej Bystrici založené aj **Centrum komunikácie, kooperácie a integrácie sexuálnych menšín** (CKKISM), ktoré si kladie za cieľ najmä odbúravanie predsudkov. Realizuje výchovné, informačné a preventívne aktivity, ako aj víkendové tréningy. Z ďalších organizácií spomeňme napr. **HPlus** z Bratislavy, **HAB Východ** z východného Slovenska alebo **Arcus** z Nitry.

Vstup do nového tisícročia

Významným rokom v rozvoji GLB hnutia na Slovensku bol najmä rok 2000. Po prvý raz sa slovenské GLB organizácie⁶ spájajú a formujú spoločnú iniciatívu s názvom **Iniciatíva Inakosť** – spoložitie bez diskriminácie sexuálnych menšín. Jej cieľom je presadiť okrem legislatívneho návrhu upravujúceho spoložitie GLB párov ďalšie zákony zakazujúce diskrimináciu z dôvodu sexuálnej orientácie, ako aj dosiahnuť korektnosť mediálnych výstupov súvisiacich sexuálnych menšín. Aktivity iniciatívy narazili na silný odpor konzervatívnych politických predstaviteľov a vo verejnosti sa rozpútala vášnivá diskusia, ktorá napokon pomohla zviditeľniť práve GLB komunitu a jej požiadavky.

V tomto roku začal vychádzať aj prvý celoslovenský kultúrno-spoločenský mesačník s GLB tematikou – **Atribút g/l**. Prináša aktuálne informácie o dianí

súvisiacom s GLB komunitou a spracúva rôzne dôležité témy. Na jeseň sa opäť v Bratislave konal 4. ročník festivalu pod názvom Gay Film Festival Slovakia. Zúčastnilo sa ňom približne päťtisíc divákov, ktorí si prišli pozrieť viac ako 20 celovečerných filmov americkej i európskej produkcie. Koncom roka (8. až 9. decembra 2000 v Bratislave) sa uskutočnil pracovný seminár s medzinárodnou účasťou s názvom Spoločná cesta k inštitútu registrovaného partnerstva. Zastúpená bola aj politická sféra.

Nie menej významný bol aj rok 2001. Zástupcovia Iniciatívy Inakosť sa v marci 2001 aktívne zúčastnili na Pochode tolerancie združenia Ľudia proti rasizmu, kde predniesli svoje požiadavky. V lete sa konali prvé samostatné pochody za práva GLB komunity, tzv. **Pochody Inakosti proti homofóbii a diskriminácii gejov a lesbických žien**. Pochody v Bratislave, Banskej Bystrici a Košiciach, ktorých cieľom bolo verejne vyjadriť podporu návrhu zákona o životnom partnerstve, prišli podporiť aj predstavitelky a predstavitelia partnerských organizácií z Čiech a Maďarska.

V auguste 2001 pripravilo občianske združenie Altera v Banskej Bystrici výnimočnú výstavu Čiernobiele výroky o ružovom svete (rôzne podoby homofóbie: prehľad diskriminačných výrokov na adresu gejov, lesbických žien z úst politikov a iných verejných činiteľov).

Začiatkom roka 2002 sa začal rozbiehať projekt založenia prvého GLB archívu na Slovensku, ktorého cieľom je zozbierať dokumenty a materiály dotýkajúce sa života GLB komunity. Archív by mal slúžiť predovšetkým samotnej GLB komunite.

POZNÁMKY

¹ *Wissenschaftlich-Humanitäres Komitee*.

² od slova *pride* = hrdosť.

³ *Rainbow Flag* = Dúhová vlajka - je oficiálne uznaná Medzinárodným kongresom tvorcov vlajok (*International Congress of Flag Makers*).

⁴ *Queer* – od slova zvláštny, čudný, pôvodne chápané ako hanlivé označenie gejov a lesbických žien, neskôr adoptované samotnou GLB komunitou s cieľom vyjadriť posolstvo „Je v poriadku byť iný (zvláštny)“ – t. j. hrdosť na „inakosť“.

⁵ pôvodne GLPCI - *Gay and Lesbian Parents Coalition International* – Medzinárodná koalícia gejských a lesbických rodičov.

⁶ *Altera, CKKISM, Ganymedes, HaBiO, H-Plus, Museion*.

LITERATÚRA

Adam, B. D.: *The Rise of a Gay and Lesbian Movement*. Simon & Schuster Macmillan, USA, New York 1995

Benešová, M. – Štěpánková, J. – Kašparová, M.: Trochu historie. In: *Aspekt*, č. 1, 1996, s. 166-167

Borneman, E.: *Encyklopedie sexuality*. Praha, Victoria Publishing, 1994

Fábry, H.: Nič mi nie je, len som lesba (ako jasnozrivo napísalo 12-ročné dievča) – Hana Fábry informuje o Museione. In: *Aspekt*, č.1, 1996, s.165-166

- Festival lásky a porozumenia. In: *Atribút g/l*, č. 0 (25. máj), 2000, s. 6
- Ganymedes – legislatívny návrh na zavedenie registrovaného partnerstva. In: *Aspekt*, č. 3, 1997, s. 250-254
- Gréč, J.: Festival lásky a porozumenia. In: *Aspekt*, č. 1, 2000, s. 251-254
- Gréč J.: Gay Film Festival Slovakia 2001 – 5. Ročník festivalu filmov s lesbickou a gejskou tematikou. In: *Atribút g/l*, č. 7 (september), 2001, s. 18
- Charta Iniciatívy Inakosť. In: *Atribút g/l*, č. 5 (november), 2000, s. 6-7
- Iniciatíva Inakosť – spolužitie bez diskriminácie sexuálnych menšín. In: *Atribút g/l*, 25. mája 2000 (nulté číslo), s. 3
- Marušiak, J.: Muži s ružovým trojuholníkom. In: *Atribút g/l*, č. 8 (október), 2001, s. 18-19
- Pirošík, V. – Janišová, M. – Šutterová, V.: Marginalizované skupiny. In: *Slovensko 2000 – Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Kollár, M., Mesežnikov, G. (eds.), Inštitút pre verejné otázky (IVO), Bratislava 2000
- Pozmeňujúce návrhy ININ k tzv. pracovným zákonom. In: *Atribút g/l*, č. 5 (máj), 2001, s. 9
- Požgai, I.: Registrované partnerstvo gejov a lesbičiek. In: *Aspekt*, č. 2, 1998, s. 217-218
- Požgai, I.: Čiernobiele výroky o ružovom svete – Kolektívna pamäť menšiny nepozná „delete“. In: *Atribút g/l*, č. 7 (júl), 2001, s. 15
- Registrované partnerstvo homosexuálnych občanov. In: *Aspekt*, č. 1, 1998, s. 297-298
- Spoločná cesta k inštitútu registrovaného partnerstva. In: *Atribút g/l*, č. 1 (január), 2001, s. 12-13
- Vojtek, M.: 5th Gay Film festival Slovakia 2001. In: *Atribút g/l*, č. 8 (október), 2001, s. 3, 8-11
- Internetové zdroje:
- A Brief History od Gay Games – stiahnuté 4. 12. 2001 z adresy
<http://www.backdoor.com/gaygames/gaygameshist.html>
- The Rainbow Flag – stiahnuté 11. 1. 2002 z adresy
<http://www2.cs.cmu.edu/afs/cs/users/scotts/ftp/bulgarians/rainbow-flag.html>

Adresár

gejských a lesbických organizácií na Slovensku

ALTERA

Občianske združenie
pre lesbické a bisexuálne
ženy

Písomný styk:
P. O. Box 459, 974 01
Banská Bystrica
Adresa sídla:
Strieborné nám. 2,
974 01 Banská Bystrica
Tel./fax:
+ 421 48 415 3542
E-mail: altera@nextra.sk
Banská Bystrica

CKKISM

Timravy 15
974 01 Banská Bystrica
Fax: +421 48 415 35 42
Banská Bystrica

GANYMEDES

Hnutie za
zrovnoprávnenie
homosexuálnych občanov
P. O. Box 4
830 00 Bratislava
Tel./fax:
+421 2 5249 57 96
E-mail:
ganymedes@pobox.sk
Web:
[http://ganymedes.webpark
.sk/](http://ganymedes.webpark.sk/)
Bratislava

GANYMEDES

Písomný styk:
c/o MARS A&E
P. O. Box B-18
040 98 Košice
E-mail: levan@pobox.sk
Košice

HAB VÝCHOD KOŠICE

Neformálna skupina
mladých gayov
E-mail: hab@pobox.sk
Web:
<http://come.to/hab.sk>
Košice

GANYMEDES SSL

Písomný styk:
P. O. Box 47, 972 51
Handlová
Handlová

HABIO

Občianske združenie pre
gayov a lesby
Písomný styk:
P. O. Box 233 810 00
Bratislava 1
Sídlo: Pražská 11, 816 36
Bratislava 1
Tel./Fax: +421 2 5249
2013
E-mail:
habio@mailbox.sk
Web: <http://go.to/habio>
Bratislava

H- PLUS

Občianske združenie na
podporu integrácie
a pomoc homosexuálnej
minorite
Jungmanova 8
851 01 Bratislava 5
Tel./fax: +421 2 6224
5117
E-mail: hplus@nextra.sk
Web:
[http://home.nextra.sk/ane
x/hplus](http://home.nextra.sk/ane
x/hplus)
Bratislava

MUSEION

Písomný styk:
Saratovská 3, 8441 02
Bratislava
E-mail: vamo@ba.psg.sk
Web:
<http://scalex.cz/sophia>
Bratislava

Iné organizácie a zdroje informácií

*Slovenská republika
a Česká republika*

Hnutie Ganymedes

<http://ganymedes.webpark.sk/> –

Portál SOPHIA – česko-
slovenský portál pre lesbické ženy
<http://www.scalex.cz/sophia/>

Brnenská organizácia STUD

<http://www.stud.cz/> –

Časopis Atribút

<http://www.scalex.cz/sophia/atri/>
www.gayinfoservis.miesto.sk

Lesbická literární kavárna –
český portál pre lesbické ženy
<http://lama-web.cz/llk/>

ZAHRANIČNÉ ZDROJE

ADRESÁR GLB ORGANIZÁCIÍ A INŠTITÚCIÍ A INÝCH KONTAKTOV

■ <http://faculty.washington.edu/alvin/gayorg.htm>

Obsahuje kategórie ako akademické, profesijné a zamestnanecké združenia, archívy, kníhkupectvá, obchod, kultúra, história, umenie (hudba, rozhlas, televízia, film), vzdelanie, zdravie, podporné skupiny, ľudské práva, politika, periodiká, náboženstvo, šport, cestovanie a pod.

International Lesbian and Gay association

■ <http://www.ilga.org>

Medzinárodná asociácia GLBT organizácií.

Family Pride Coalition.

■ <http://www.familypride.org>

Pôvodne: **Gay and Lesbian Parents Coalition International – GLPCI**

■ <http://www.qrd.org/QRD/www/orgs/glpci/> alebo <http://www.glpci.org/>

Podpora a ochrana rodín, v ktorých sú rodičmi geji, lesbické matky, bisexuáli, bisexuálky, transsexuáli a transexuálky (GLBT rodiny) prostredníctvom vytvárania rodičovských skupín, poskytovania informácií a vzájomnej podpory, ako aj vzdelávania verejnosti o realite GLBT rodín. Taktiež sa zasadujú za pozitívny prístup úradov a inštitúcií k GLBT rodičom.

The Gay, Lesbian and Straight Education Network – GLSEN

■ <http://www.glsen.org>

Cieľom tejto organizácie je reformovať americký školský systém, aby sa v školskom prostredí vytvorila atmosféra, v ktorej by sa každý človek cítil akceptovaným a hodnotným členom komunity bez ohľadu na svoju sexuálnu orientáciu a svoju rodovú identitu. Realizujú aktivity, ktoré smerujú k odstráneniu predsudkov (homofóbie a sexizmu) zo škôl prostredníctvom vzdelávania učiteľov, študentov, rodín a iných členov komunity.

National Gay and Lesbian Task Force – NGLTF

■ <http://www.nglftf.org/index.cfm>

Americká organizácia, ktorá pomáha posilňovať GLB hnutie prostredníctvom pomoci samotným GLB organizáciám (tréninky, školenia, budovanie vnútornej kapacity organizácií, budovanie koalícií, podpora vonkajších vzťahov a pod.).

Parents, Families and Friends of Lesbians and Gays – PFLAG

■ <http://www.pflag.org/>

Podpora nielen členov GLB komunity, ale aj ich rodičov, priateľov a rodín.

Gay and Lesbian Alliance Against Defamation – GLAAD

■ <http://www.glaad.org/>

Táto organizácia sa usiluje o zlepšenie postojov verejnosti k homosexualite a o ukončenie násillia a diskriminácie gejom a lesbických žien. Organizácia presadzuje spravodlivé, presné, korektné a úplne (pravdivé) zobrazovanie jednotlivcov a udalostí v médiách ako prostriedok odstránenia homofóbie a diskriminácie založenej na rodovej identite a sexuálnej orientácii.

The International Lesbian and Gay Youth Organisation – IGLYO

■ <http://members.aol.com/pepverlag2/iglyo/iglyo.html>

Medzinárodná organizácia venovaná potrebám mladých gejev a lesbických žien.

Lesbian MOMs

■ <http://www.lesbian.org/moms/index.htm>

Stránka pre lesbické ženy, ktoré sú alebo plánujú stať sa matkami, konkrétne návody, právne a iné postupy, adresáre inštitúcií, rady a skúsenosti iných matiek a pod.

NAJČASTEJŠIE OTÁZKY

*Ivana Červenková, Paula Jójárt,
Sylvia Ondrisová, Marianna Šípošová*

ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE

● *Je homosexualita duševná choroba?*

Nie, psychológovia, psychiatri a iní odborníci na duševné zdravie sa zhodli na tom, že homosexualita nie je ani choroba, ani duševná porucha, ani emocionálny problém. Viac ako 35 rokov vedeckých výskumov ukázalo, že homosexualita sa sama osebe nespája zo žiadnymi psychickými, emocionálnymi či sociálnymi problémami.

Odborníci považovali v minulosti homosexualitu za chorobu, pričom vychádzali z predpojatých a skreslených informácií. Staršie štúdie napr. zahŕňali do výskumu len tých gejov, lesby a bisexuálov, ktorí boli v terapeutickej starostlivosti, a to, samozrejme, ovplyvnilo objektívnosť výsledkov. Keď však výskumníci do štúdií zahrnuli ľudí, ktorí neboli v terapeutickej starostlivosti, ukázalo sa, že homosexualita sa nespája zo žiadnymi príznakmi duševného ochorenia. Napokon v 70-tych rokoch 20. storočia Americká psychiatrická asociácia spolu s Americkou psychologickou asociáciou vyjadrili jednoznačné stanovisko, ktoré viedlo k odstráneniu homosexuality zo zoznamu chorôb. Začiatkom 90-tych rokov minulého storočia tak urobila aj Medzinárodná zdravotnícka organizácia.

● *Možno si zvoliť sexuálnu orientáciu?*

Nie. Väčšina psychológov zastáva názor, že sexuálna orientácia sa vytvára v začiatočných fázach vývinu a je nemenná. Človek si nevyberie, či ho bude priťahovať niekto rovnakého alebo opačného pohlavia. Keď sa zamilujeme, málokedy je to podľa nášho rozhodnutia. Môžeme sa rozhodnúť len o tom, či sa budeme na základe svojich pocitov aj správať alebo nie, avšak popieranie pocitov v súvislosti s inou sexuálnou orientáciou môže mať za následok depresie a rôzne psychické problémy spojené s nespokojnosťou v osobnom živote.

● *Bisexualita – nie je to len fáza zmätenia ohľadom vlastnej sexuality?*

Jednoduchá odpoveď by znela: nie. Mnohí bisexuáli a bisexuálky sú si absolútne istí, že ich priťahujú osoby oboch pohlaví. Navyše mnohí zostávajú bise-

xuálni počas celého života, čo dokazuje, že to nie je len akási fáza. Je prirodzené, že ľudia sa cítia zmätení, keď sa stretnú so sexualitou, ktorá nie je v súlade s očakávanými spoločenskými normami. Pre niektorých ľudí môže byť fázou medzi homosexualitou a heterosexualitou, pre iných to môže byť len krátke experimentovanie. No pre mnohých je bisexualita celoživotná orientácia. Aj keď niektorí ľudia nezostanú bisexuálmi na celý život, neznižuje to legitímnosť bisexuality ako variácie sexuálnej orientácie. Mnohí ľudia uvádzajú, že ich sexuálna orientácia sa menila počas ich života. Pre niektorých to môže byť malá zmena, pre niektorých veľký obrat v životnom štýle. Neznamená to však, že by sa predtým „mýlili“. Život je kontinuálny proces, a málokto z nás zostáva rovnaký.

● *Aké sú príčiny homosexuality?*

V skutočnosti sa dá povedať, že príčiny homosexuality sú rovnaké ako príčiny heterosexuality. Aj keď otázka na príčiny homosexuality zaznieva dosť často, treba povedať, že už vo svojej podstate obsahuje nepresný predpoklad, konkrétne, že homosexualita sa vymyká z normálu a treba ju teda nejakým spôsobom vysvetľovať, kým heterosexuality je samozrejماً a vysvetľovať ju netreba. Jednostranné skúmanie príčin iba homosexuálnej orientácie tak v sebe obsahuje presvedčenie o tom, že vzťah muža a ženy je jedinou správnu formou vzťahu. Pri tom je dôležité uvedomiť si, prečo a za akým účelom sa takéto skúmanie uskutočňuje. V minulosti, keď bola otázka príčin homosexuality jednou z ústredných otázok výskumu, vystupovalo do popredia úsilie o jej vyliečenie. Výsledky výskumov, ktoré sa snažili ukázať, že príčinou homosexuálnej orientácie sú napr. negatívne heterosexuálne skúsenosti, zvedenie osobou rovnakého pohlavia, chyba na strane rodičov atď., sa nepotvrdili. Z týchto výskumov však bolo zrejmé, že homosexualita bola a priori považovaná za dôsledok čohosi negatívneho. Dodnes neexistuje jednoznačné vysvetlenie, prečo sú niektorí ľudia priťahovaní osobami toho istého a niektorí osobami opačného pohlavia. Ukazuje sa však, že významnú úlohu vo vývine sexuality človeka zohrávajú najmä vrodené, biologické faktory.

● *Môžno zmeniť sexuálnu orientáciu terapiou? Čo tzv. konverzné terapie?*

Nie. Aj keď mnohí geji, lesbické ženy a bisexuáli žijú úspešný, šťastný a plnohodnotný život, niektorí môžu hľadať cesty k zmene svojej orientácie. Často stojí za týmito pokusmi skôr úsilie vyhovieť silnému tlaku okolia, najmä rodiny, no aj náboženských skupín. Faktom zostáva, že homosexualita nie je choroba. Nepotrebuje liečenie a nie je možné ju zmeniť.

Niektorí terapeuti, ktorí realizujú tzv. konverzné terapie, uvádzajú, že boli úspešní v zmene sexuálnej orientácie svojich klientov z homosexuálnej na heterosexuálnu. Keď sa však na tieto štúdie pozrieme bližšie, nájdeme fakty, ktoré takéto závery spochybňujú. Napr. mnohé z týchto správ pochádzajú od organi-

zácii zaťažených nejakou (zvyčajne náboženskou) ideológiou, ktorá zatracuje homosexualitu. Navyše tieto prípady nie sú dostatočne zdokumentované, t. j. chýbajú údaje o dlhodobom efekte terapie, hoci je štandardné overovať si výsledky terapie po dlhšom časovom období. Odborníci i odborníčky považujú takéto terapie za škodiace klientovi a zdôrazňujú, že klienti majú právo na predsudkami nezťaženú poradenskú starostlivosť. Geji, lesbické ženy a bisexuáli nemusia vyhľadávať pomoc psychológa len pre zmenu svojej orientácie. Môžu hľadať podporu napr. pri procese coming out, pri hľadaní stratégie, ako čeliť predsudkom okolia, no aj pri partnerských a iných životných problémoch, ktoré nemusia súvisieť priamo so sexuálnou orientáciou.

- ***Pedofília sa často spája s homosexualitou. Aká je medzi nimi súvislosť?***

Žiadna. Spájanie týchto dvoch pojmov je úplne nesprávne a často sa používa tendenčne s cieľom útočiť na GLB menšinu. Na rozdiel od pedofílie nie je homosexualita chorobou ani úchylkou. Zatiaľ čo v homosexuálnych vzťahoch ide o rovnocenných vzťah, do ktorého obaja partneri vstupujú dobrovoľne a z lásky, v prípade pedofílie ide o jednoznačnú nerovnováhu moci dospelého nad dieťaťom, a tým aj k zneužitiu tejto moci zo strany dospelého, čo je trestný čin. Sexuálna orientácia človeka v prípadoch zneužívania detí nehrá žiadnu úlohu. Treba však dodať, že drvivá väčšina zneužití je heterosexuálneho charakteru, t. j. zneužívateľom býva muž a obeťou zneužitia dievča. Navyše v prípadoch zneužití chlapcov dospelým mužom často páchatel inak žije v heterosexuálnom vzťahu.

GEJI, LESBICKÉ ŽENY A BISEXUÁLI – ČO O NICH (NE)VIEME?

- ***Prečo niektorí geji, lesbické ženy a bisexuáli hovoria iným ľuďom o svojej sexuálnej orientácii?***

Pretože podeliť sa s druhými o taký dôležitý aspekt svojej osobnosti je významný pre pocit ich duševnej pohody. Potvrdilo sa, že proces vývinu gejskej, lesbickej, resp. bisexuálnej identity, nazývaný tiež coming out, je veľmi úzko prepojený s pocitom duševnej rovnováhy a sebavedomia. Čím má človek pozitívnejšiu gejskú, lesbickú či bisexuálnu identitu, tým má silnejší pocit sebavedomia a duševnej rovnováhy.

- ***Prečo je pre niektorých gejov, lesbické ženy a bisexuálov prijatie svojej orientácie (coming out) ťažké?***

Pre niektorých je coming out náročným procesom, pre iných zase nie. Ľudia, ktorí si začínajú uvedomovať, že nie sú heterosexuálni, sa cítia iní a sú naplnení rôznymi obavami. Často nepoznajú iného geja alebo lesbu. Majú strach rozprá-

vať sa s kamarátmi o svojej homosexualite, pretože veľmi dobre poznajú predsudky a mylné informácie, ktoré sú veľmi rozšírené. Mnoho ľudí sa obáva, že po zverejnení svojej sexuálnej orientácie ich rodina odmietne, stratia kamarátov a kamarátky, prídu o prácu alebo budú terčom násilia. Takisto je ťažké vyrovnať sa so stratou heterosexuálnej identity a plánov s ňou spojených.

- ***Sú bisexuáli rovnako priťahovaní osobami oboch pohlaví? Musia mať skúsenosť s osobami oboch pohlaví, aby boli bisexuálni?***

Niektorí bisexuáli a bisexuálky preferujú viac osoby jedného pohlavia, avšak nepopierajú svoju príťažlivosť ani k osobám druhého pohlavia. Iní sa namiesto toho môžu viac sústrediť na vlastnosti dotykanej osoby než na jej pohlavie. Ľudia, ktorí sa identifikujú bisexuálne, hovoria, že ich priťahujú muži aj ženy. Nemusia však „dokazovať“ svoju orientáciu u konaním. Rovnako ako tak nemusia robiť geji, lesbické ženy či heterosexuáli.

- ***Sú bisexuáli schopní monogamného vzťahu? Resp., ak žijú monogamne, ako môžu byť vôbec považovaní za bisexuálnych?***

Bisexuáli a bisexuálky sú rovnako schopní monogamných vzťahov ako heterosexuáli, geji alebo lesbické ženy. Záleží to na jednotlivcoch. Niektorí ľudia sú monogamní a niektorí nie. Je to rovnaké, ako keby sme sa opýtali, či sú heterosexuáli schopní byť monogamní? Ak bisexuál či bisexuálka žije v monogamnom zväzku, nie je to rozhodnutie medzi homosexualitou a heterosexualitou. Zostáva naďalej bisexuálom, resp. bisexuálkou. Ide o výber osoby, s ktorou chce stráviť zvyšok svojho života, nie o výber orientácie, preferencie či ideológie. Dôležité je, ako sa človek cíti – napr. že sa cíti bisexuálne, nie v akom zväzku práve žije.

- ***Sú geji zženštilí? Sú lesbické ženy mužatky?***

Výskumy potvrdzujú, že ani geji, ani lesbické ženy nie sú v rodových charakteristikách významne odlišní od heterosexuálnych mužov a žien. Napriek tomu veľa ľudí vníma odlišnosti dotýkajúce sa najmä vzhľadu, pohybov, spôsobu reči a niekedy i vlastností a správania. Ukazuje sa však, že azda jediným rozdielom je skutočnosť, že ani geji, ani lesbické ženy sa do takej miery neprispôbujú normám mužskosti a ženskosti, ako to robia heterosexuálni muži a ženy. Heterosexuáli sa usilujú konať čo najviac spôsobom, ako sa od muža a ženy očakáva. Potláčajú tak iné spôsoby správania, ktoré by mohli byť považované za nemožské alebo neženské. V porovnaní s tým prejavujú geji i lesbické ženy viac flexibility vo svojom „rodovom“ správaní, a preto bývajú automaticky spájaní so zženštenosťou alebo maskulinitou.

● ***Je pravda, že gejov možno poznať podľa toho, že sa príliš starajú o svoj vzhľad?***

V podstate môžeme hovoriť o 4 základných skupinách mužov:

muži, ktorí sa starajú o svoj vzhľad a sú heterosexuálni,

muži, ktorí sa starajú o svoj vzhľad a sú homosexuálni,

muži, ktorí sa nestarajú o svoj vzhľad a sú heterosexuálni,

muži, ktorí sa nestarajú o svoj vzhľad a sú homosexuálni.

Samozrejme, že by sme mohli nájsť ešte pár alternatív, ako napr. muži, ktorí sa začínajú o seba starať, až keď sa do niekoho zamilujú a podobne.

● ***Ako „to“ vlastne geji a lesby robia v posteli? Aký je ich sex?***

Odpovedať na podobnú otázku je podobne zložité (alebo podobne jednoduché), ako na otázku, „ako to vlastne robia spolu v posteli heterosexuáli?“ Spektrum sexuálneho správania, sexuálnych techník, praktík a prejavov je určite veľmi široké, tak medzi mužom a ženou, ako aj medzi dvoma mužmi či ženami. Aj sexualita gejov a lesbických žien môže byť súčasťou dlhodobejšieho, intímneho vzťahu dvoch mužov či žien, prirodzeným aspektom ich partnerstva a blízkosti. Ich sexualita máva rovnako svoje fázy a „prebieha v čase“, má teda svoje „predohry“, „hry“ i „dohry“. Ak by sme na ňu nahliadali len ako na izolovaný, technický akt, priveľmi by sme ju zúžili a ubrali sexualite niektoré z jej najkrajších aspektov – blízkosť a kreativitu.

● ***Je vhodné, aby lesbické ženy, geji či bisexuáli vychovávali deti?***

Áno. Medzi heterosexuálnymi a homosexuálnymi rodičmi sa nenašli žiadne rozdiely, ktoré by poukazovali na to, že geji a lesbické ženy či bisexuáli nie sú dobrými rodičmi. Homosexuálni rodičia udržiavali rovnako kvalitné vzťahy so svojimi deťmi ako heterosexuálni rodičia. Štúdie porovnávajúce deti homosexuálnych rodičov s deťmi heterosexuálnych rodičov taktiež nenašli žiadne vývinové rozdiely. Deti dosahovali podobné výsledky v oblastiach, ako je inteligencia, psychologická adaptácia, sociálna adaptácia či popularita medzi vrstovníkmi.

Taktiež sa nepotvrdilo, že by sa z detí gejov, lesbických žien či bisexuálov v dospelosti stali homosexuáli. Hoci geji, lesbické ženy i bisexuáli vyrástli v heterosexuálnych rodinách, nestali sa heterosexuálmi. Homosexualita je vrodená dispozícia, tak ako máme niektorí modré, iní hnedé alebo zelené oči, tak ako sme niektorí praváci alebo ľaváci.

● ***Môžu viesť lesby, geji a bisexuáli plnohodnotný život?***

Homosexuálna alebo bisexuálna orientácia neznamená, že človek nemôže žiť plnohodnotný život. Čo vlastne patrí k plnohodnotnému životu? Možnosť milovať, vytvárať partnerské vzťahy, prípadne vychovávať deti? Predstavy o plnohodnotnom živote sa môžu rôzniť, ale homosexuálna alebo bisexuálna orientácia nie

je dôvodom, pre ktorý by mali byť tieto predstavy nedosiahnuteľné. Prekážkou v plnohodnotnom živote je homofóbia a heterosexizmus spoločnosti, ktoré vedú k strachu prejavovať otvorene svoje city k partnerovi alebo partnerke rovnakého pohlavia, k skrývaniu podstatnej časti identity pred svojimi blízkymi, prípadne k uzavretiu heterosexuálneho manželstva. Dôvodom rôznych ťažkostí lesbických žien a gejov sú teda presvedčenia spoločnosti, ktoré upierajú homosexuálnym a bisexuálnym ženám a mužom rovnaké privilégia, ako majú ľudia heterosexuálni.

● *Mám povedať o svojej homosexuálnej orientácii rodičom?*

Na túto otázku neexistuje jednoznačná odpoveď. V prvom rade je dôležité veľmi dobre zvážiť, aké dôsledky by mal coming out na rodičov. Treba uvažovať o tom, čo pozitívne môže toto zdôverenie priniesť (napr. možnosť správať sa otvorene, podpora zo strany rodičov), ale nesmieme zabúdať ani na možné hrozby (napr. odmietnutie rodičmi, hádky, odmietnutie finančnej podpory a pod.). Otec aj matka môžu reagovať odlišne, a preto môže byť užitočné uvažovať o procese coming out každému rodičovi zvlášť. Toto porovnanie „získov“ a „strát“ môže pomôcť pri rozhodovaní o zdôverení sa rodičom, aj keď to stále nebude ľahké. Rozhodnutie nezdôveriť sa rodičom nemusí byť prejavom nezrelosti, ale reálnym zvážením vlastných možností.

● *Čo ak sa učiteľ žiaci spýtajú, či je gej, keď preberá také témy?*

- Bez ohľadu na to, ako učiteľ napokon odpovie, je užitočné začať otázkou: Ako by moja homosexualita ovplyvnila váš pohľad na mňa a na homosexualitu?

- Ak učiteľ odpovie, že je heterosexuál, no aj tak ho veľmi zaujíma život lesbických žien, gejov a bisexuálov, poskytne vhodný rolový model vzťahu k sexuálnym menšinám.

- Ak učiteľ či učiteľka povie, že je gej alebo lesbická žena, môže to viesť k uvedomeniu, že niekto, koho si študenti vážia a rešpektujú, je homosexuálne orientovaný. Učiteľ či učiteľka sa však nemusí podeliť so svojimi intímnymi informáciami (napr. či má partnera/ku), pokiaľ to nepovažuje za vhodné.

- Ak učiteľ neodpovie na otázku o svojej sexuálnej orientácii, môže vyvolať rôzne špekulácie. Neistota ohľadom sexuálnej orientácie učiteľa môže viesť k uvedomeniu, že človeka nemožno identifikovať ako geja alebo lesbickú ženu na základe vonkajších charakteristík alebo správania stereotypne pripisovaného lesbickým ženám a gejom. V skutočnosti aj heterosexuálne orientovaní učitelia môžu použiť túto stratégiu, a neskôr, keď zverejnia svoju sexuálnu identitu, diskutovať so študentmi o ich predpokladoch a očakávaniach.

OTVORENOSŤ K TÉMAM HOMOSEXUALITY A BISEXUALITY

● *V súčasnosti sa o homosexualite veľa hovorí. Nie je to len móda?*

Je dobré a potrebné, aby sa otvárali otázky sexuálnej orientácie, ktoré boli v spoločnosti taký dlhý čas tabuizované. Je mylné myslieť si, že by sa mladí ľudia začali identifikovať ako geji, lesby, bisexuáli alebo bisexuálky len z akéhosi rozmaru alebo preto, že je to „módny trend“. Aj keď sa o homosexualite začína hovoriť čoraz viac, ešte stále sú ľudia s inou sexuálnou orientáciou stigmatizovaní a odsudzovaní, a asi nikto by nechcel riskovať toto odmietnutie, ak by sa tak naozaj necítil.

● *Nemôže mať otvorené rozprávanie o homosexualite za následok väčší počet homosexuálov?*

Nie. Sexuálna orientácia sa nedá „naučiť“ ani „odnaučiť“. Avšak v spoločnosti, ktorá potláča a tabuizuje problematiku odlišnej sexuálnej orientácie, je pravdepodobnejšie, že homosexuálne a bisexuálne orientovaní ľudia majú väčšiu potrebu tajiť svoju inakosť pred druhými, no často aj pred sebou. Jediné, čo teda môže mať otvorenosť o inej sexuálnej orientácii za následok, je väčší pocit slobody a psychickej pohody tých, ktorí sa od väčšinovej heterosexuálnej normy líšia. Pritom väčší pocit slobody ich bude viesť k tomu, že budú slobodnejšie prejavovať svoju sexuálnu orientáciu, a to môže vyvolať dojem, že rastie počet homosexuálov a bisexuálov.

● *Homosexualita sa ma predsa netýka. Je to problém homosexuálov. Prečo by sme sa tým mali zaoberať?*

Možno uznať, že homosexualita sa mnohých z nás netýka v tom zmysle, že by sme sa ako homosexuáli identifikovali alebo sa homosexuálne správali. Nevšimavosť alebo ľahostajnosť je však jedným z najsilnejších faktorov, ktorý prispieva k udržiavaniu diskriminácie a útokov proti homosexuálnym ľuďom. Pre gejov a lesbické ženy je potom ťažké žiť otvorene, keďže to prináša veľa strachu, neistoty i zranenia. Zodpovednosť za ich pocity pritom nesú najmä heterosexuálne orientovaní ľudia. Tí majú zároveň viac privilégií a práv, a tým aj viac jednoduchších možností, ako danú situáciu postupne meniť. Navyše, každý z nás osobne pozná aspoň jedného geja, bisexuála alebo lesbickú ženu, aj keď o tom zvyčajne nevieme. Homosexualita a bisexualita sa v tomto zmysle potom osobne dotýka všetkých ľudí.

HOMOSEXUALITA A SPOLOČNOSŤ

● *Sú naozaj geji, lesby, bisexuáli a bisexuálky diskriminované?*

Áno, diskriminácia na základe sexuálnej orientácie na Slovensku naozaj existuje. Aj keď neexistuje zákon, ktorý by členov GLB menšiny diskriminoval priamo, štát im neposkytuje rovnakú ochranu a rovnaké výhody ako ostatným občanom, a tak ich diskriminuje nepriamo. Týka sa to najmä možnosti uzavrieť právoplatný zväzok s partnerom alebo partnerkou rovnakého pohlavia, ktorý by bol ekvivalentný heterosexuálnemu manželstvu. Členovia GLB menšiny sú často kvôli svojej orientácii verbálne alebo fyzicky napádaní, stáva sa, že im je odopierané zamestnanie, ubytovanie, alebo iné služby. Pretože na Slovensku neexistuje zákon, ktorí by ľudí chránil pred diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie, členovia GLB menšiny prípady diskriminácie na polícii takmer nehlásia.

● *Ohrozuje homosexualita tradičnú hodnotu rodiny?*

V žiadnom prípade nie. Lesbické ženy a geji v minulosti niekedy vstupovali a pravdepodobne občas vstupujú do tradičného heterosexuálneho manželstva pod veľkým spoločenským tlakom a v snahe prispôbiť sa spoločenským normám na úkor vlastnej spokojnosti a šťastia. Pretože spoločnosť im v mladosti neposkytla žiadnu alternatívu, dochádza k uvedomeniu homosexuálnej orientácie často až po niekoľkých rokoch manželstva, čo potom zanecháva negatívne dôsledky na všetkých zúčastnených. Tradičná, t. j. heterosexuálna rodina preto pre gejov a lesbické ženy nie je správnou možnosťou. Naopak, mnohé lesbické a gejské páry, ktoré dlhé roky žijú v spoločnom zväzku, by privítali možnosť svoj vzťah legálne upraviť, čo im u nás zatiaľ nie je umožnené. Títo ľudia by „tradičnú“ rodinu nikdy nevytvorili, a preto by ju legalizáciou svojho vzťahu ani nijako neohrozili. Problémom skôr je, keď sa tradícia chápe ako záväzná pre všetkých bez ohľadu na ich rozdielne potreby a záujmy. Preto by spoločnosť mala poskytovať alternatívy pre ľudí, ktorí sa z rozličných dôvodov do úzkeho rámca tradičnej rodiny nevtesnajú.

● *Akým spôsobom možno prekonať predsudky k lesbickým ženám, gejom a bisexuálom?*

Podľa rôznych výskumov majú pozitívnejšie postoje tí, ktorí poznajú najmenej jedného blízkeho človeka s gejskou, lesbickou alebo bisexuálnou identitou. Ak niekto v triede dobrovoľne hovorí o svojom blízkom, ktorý je gej alebo lesba, je to výborná príležitosť priblížiť život a prežívanie ľudí zo sexuálnych menšín, ako aj možnosť spochybniť rôzne stereotypy. Negatívne postoje k sexuálnym menšinám sú často založené na predsudkoch a stereotypoch, a nie na vlastných zážitkoch a skúsenostiach. Takže vhodnou cestou, ako negatívne postoje zmier-

niť, je pracovať s nimi v sfére intelektuálnej (napr. poskytovať informácie o živote GLB menšiny), emocionálnej (napr. prežívanie vlastnej inakosti), ale aj ovplyvňovať správanie (napr. nulová tolerancia k homofóbnym nadávkam, poznámkam a násiliu).

● ***Prečo je dôležité, aby boli ľudia vzdelávaní o homosexualite?***

Vzdelávanie ľudí o sexuálnej orientácii a homosexualite môže viesť v prvom rade k znižovaniu predsudkov. Presné informácie o homosexualite sú tiež veľmi dôležité pre mladých ľudí, ktorí objavujú a ujasňujú si svoju sexualitu – či už je homosexuálna, bisexuálna alebo heterosexuálna. Prístup k informáciám určite nespôsobí, že by sa viac mladých ľudí stalo homosexuálnymi či bisexuálnymi, avšak v prípade, že takí sú, pomôže im vo viacerých rovinách. Umožní im lepšie porozumieť vlastným zážitkom a samým sebe a prispeje tiež k vytváraniu tolerantnejšieho okolia k sexuálnym minoritám. Pritom znižovanie predpojatosti k homosexualite a bisexualite neprospieva len ľuďom zo sexuálnych minorít, ale poskytuje väčšiu slobodu prejavov, pocitov a správania aj samotným heterosexuálnym ľuďom.

METODICKÁ PRÍRUČKA

*Ivana Červenková, Paula Jójárt,
Sylvia Ondrisová, Marianna Šípošová*

ÚVOD K PRÁCI S METODIKAMI

Táto časť obsahuje cvičenia, ktoré možno využiť pri vyučovaní o lesbických ženách, gejoch, bisexuáloch a ich živote. Jednotlivé cvičenia sa dajú použiť samostatne alebo ako východisko na zoznamovanie študentov a študentiek s teoretickými poznatkami o sexuálnych menšinách. Z viacerých uvedených cvičení v kombinácii s vlastnými návrhmi možno zostaviť dlhší program. Aké pozitíva môžu priniesť tieto cvičenia, resp. participatívne formy vyučovania? Domnievame sa, že okrem postupov využívajúcich najmä kognitívne funkcie (napr. výklad, poskytovanie informácií) je dôležitou súčasťou vzdelávania aj práca so zážitkom, emocionálnou skúsenosťou a sebareflexiou. Takéto učenie, ktoré sa nazýva aj interaktívne, stavia na potenciáli vzťahov medzi členmi v skupine navzájom, ako aj na vzťahoch s učiteľom či učiteľkou. Tieto formy učenia umožňujú študentom a študentkám podieľať sa vo väčšej miere na rozhodovaní a zodpovednosti za vlastné poznávanie. Nemalou výhodou je, že poznatky získavané aktívnou účasťou sa rýchlejšie, ľahšie a v širšej miere prijímajú a zvnútorňujú. Človek si podľa výskumov pamäťových schopností zapamätá:

- 10 % z čítaného,
- 20 % z počutého,
- 30 % z videného,
- 50 % z počutého a videného,
- 70 % z hovoreného,
- 90 % z toho, čo robíme.

Z týchto čísel je jasný význam vlastnej aktivity študentov a študentiek na hodine, učenie prostredníctvom riešenia problémov, reflektovanie svojich skúseností a následné diskusie.

Keď je jedným z našich cieľov snaha ovplyvňovať postoje v smere väčšej tolerancie k „inakosti“, je pochopiteľné, že len samo poskytovanie informácií o živote sexuálnych menšín nestačí. Dôležité je aj vcítiť sa do prežívania menšiny, uvedomiť si svoje vlastné emócie alebo formulovanie svojho akčného plánu na zmiernenie prejavov homofóbie.

Interaktívne učenie podporuje študentov a študentky v nezávislom myslení, umožňuje plnú akceptáciu ich osobných postojov a zodpovednosť za vlastné spoznávanie a prijímanie poznatkov. Ďalším prínosom je vzájomné obohacovanie a vzdelávanie všetkých zúčastnených. Takáto forma učenia, založená na skúsenosti a zážitku, ktorý sa ďalej spracováva a zovšeobecňuje, dovoľuje, aby študenti a študentky boli nielen prijímateľmi poznania, ale aj jeho zdrojmi. Teda aj učiteľ alebo učiteľka sa môže učiť od svojich študentov, z ich životnej skúsenosti. Dobře vedený tréningový proces teda odbúrava odstup medzi učiteľom a študentmi, vŕha ich spoločne do nových situácií a smeruje k čoraz väčšej vzájomnej spolupráci. To učiteľovi umožňuje byť omnoho autentickejšým a vystúpiť z roly „dokonalej“ authority. Aj keď sa takáto rola môže zdať veľmi náročná, prináša obohatenie vzťahov a väčšie vzájomné porozumenie. Inou podstatnou charakteristikou je, že poznatky a skúsenosti, ktoré človek získa počas takéhoto výcvikového procesu, možno preniesť aj do iných oblastí života a využiť ich v reálnej situácii. Veríme, že pochopenie prežívania lesbických žien, gejov a bisexuálov a uvedomenie si vlastných možností nastavenia pomocnej ruky, sa z vyučovacej hodiny rozšíri aj do ostatných sfér života všetkých zúčastnených.

LITERATÚRA

Labáth, V.: Tréningové metódy vo vyučovaní. In: *Metodická príručka: Občan a demokracia*. Bratislava, Minority Rights Group – Slovakia, 1999, s. 11-20

PRAVIDLÁ PRÁCE SO SKUPINOU

Na začiatku práce so skupinou je užitočné dohodnúť sa na istých pravidlách fungovania skupiny. Najprv môžeme požiadať študentov a študentky, aby sami navrhli pravidlá, ktorých dodržiavanie považujú za dôležité. Pravidlá môžeme napísať a umiestniť na viditeľné miesto v triede. Počas práce, samozrejme, dbáme na ich uplatňovanie.

V dohodnutých pravidlách by sme nemali zabudnúť najmä na:

1. **Diskrétnosť** – informácie a zážitky, o ktoré sa študenti a študentky navzájom podelia, sú dôverné a nemá sa o nich rozprávať mimo skupiny, ani s inými ľuďmi.
2. Každý člen skupiny má **právo byť počutý a rešpektovaný**, každý má právo povedať svoj názor a nebyť pritom prerušovaný. Každý je zároveň zodpovedný za to, že počúva ostatných a rešpektuje ich názor, aj keď je odlišný.

3. Každý si môže vybrať, čo chce povedať, a má **právo odmietnuť**, ak o niečom hovoriť nechce.
 4. Dôležité je **hovoriť za seba**, povzbudiť študentky a študentov, aby boli čo najkonkrétnejší a hovorili z vlastnej skúsenosti a nehovorili za iných.
 5. Každý má **právo sa mýliť**.
 6. Každý má **právo zmeniť svoj názor**.
 7. Každý má právo **nebyť vystavený útokom a ani obviňovaniu** za prejavené názory.
 8. Dôležité je **dbať na osobné potreby** – pri dlhšej práci či sérii cvičení by mali mať účastníci cvičenia možnosť uvoľniť sa, osviežiť, ísť na toaletu a podobne.
- Na konci každého cvičenia môžeme celej skupine poďakovať za dobrú prácu.
- Mnohé z metodík, ktoré obsahuje táto publikácia, sa bežne používajú pri vzdelávaní v oblasti ľudských práv. Niektoré sú pripravené špeciálne k tematike homofóbie a umožňujú zvýšiť poznatky o živote a skúsenostiach ľudí zo sexuálnych minorít. Všetky prezentované cvičenia sme podľa postupu práce a cieľa rozdelili na štyri oblasti:

- A) Fakty a informácie,
- B) Rozmanitosť v živote: byť iný je OK,
- C) V „cudzej“ koži,
- D) Ako konať a vyjadriť podporu.

METODIKY

A) FAKTY A INFORMÁCIE

Do tejto časti sú zaradené metodiky, ktorých podstatnou časťou je prezentovanie názorov, argumentovanie, práca s mýtmi, informáciami, spoznávanie GLB histórie, osobností a symbolov.

TECHNIKA 1-A

Súdny dvor

Cieľ: Uvedomiť si, aké informácie počúvame o GLB ľuďoch, ako na ne reagujeme a uvažovať, ako tieto informácie alebo mýty pôsobia na gejov, lesbické ženy a bisexuálov.

Čas: 45 minút

Postup:

Požiadame študentky a študentov, aby napísali 2-3 výroky, informácie, názory (každý na samostatný papierik), ktoré niekedy počuli o homosexualite alebo o gejoch, bisexuáloch či lesbických ženách. Papieriky zozbierame a pomiešame. Triedu rozdelíme na 5 až 6-členné skupiny a do každej zo skupín dáme cca 15 lístočkov. Každá skupina bude mať za úlohu zatriediť výroky do troch skupín, kategórií:

- výroky, o ktorých si myslia, že sú pravdivé, s ktorými súhlasia,
- výroky, o ktorých si myslia, že sú mylné alebo s ktorými nesúhlasia,
- výroky, o ktorých sa nevedia rozhodnúť alebo na ktoré majú rozličné názory.

Každá skupina prezentuje nahlas výroky v jednotlivých kategóriách, pričom ich zapisujeme na tabuľu (ak sa výrok opakuje, už ho nezapíšujeme). Následne možno vyvolať diskusiu o výrokoch z 3. skupiny, učiteľ môže poskytnúť potrebné informácie. Ak sa študenti napokon zhodnú, možno výrok presunúť z 3. skupiny do jednej z prvých dvoch. Ak nie, výrok zostáva v tretej skupine.

Na záver možno diskutovať (v pôvodných skupinkách alebo v celej triede) o tom, ako výroky z 2., príp. 3. kategórie môžu vplývať na gejov, bisexuálov a lesbické ženy. Možno upozorniť na niektoré stereotypy, ktoré sa objavili vo výrokoch a zvažovať ich vplyv na tých ľudí, ktorí si svoju GLB identitu ešte len začínajú uvedomovať.

Diskusia:

Počas diskusie o mylných a nejednoznačných výrokoch je dôležité všimáť si objavujúce sa pocity, keďže môžu zaznieť rôzne stereotypy a zraňujúce slová. Naskytuje sa tiež možnosť korigovať nepresnosti a mýty o GLB ľuďoch.

TECHNIKA 2-A

Za kým stojím

(Spracované podľa V. Labátha, In: Občan a demokracia – metodická príručka, 1999)

Cieľ: Uvedomiť si rozličné postoje k niektorým aspektom života homosexuálnych ľudí, diskutovať o nich a pochopiť rozličné motívy spojené s týmito postojmi.

Čas: 45 minút

Postup:

Najprv formulujeme otázku, týkajúcu sa gejov, bisexuálov a lesbických žien, na ktorú chceme počuť názory študentov (napríklad: „Súhlasíte s možnosťou, aby geji a lesbické ženy mohli uzatvárať životné partnerstvá?). Študenti sa potom rozostavia na pomyselnú čiaru v priestore, kde na jednom konci budú študenti, ktorí by na otázku odpovedali jednoznačne súhlasne, a na druhom póle tí, ktorí jednoznačne nesúhlasia. Medzi týmito dvoma pólmi sa môžu študenti rozostaviť podľa miery, do akej s danou otázkou súhlasia, resp. nesúhlasia. Potom vyberieme troch zástupcov z oboch strán (najlepšie tých, ktorí sú čo najvyhranenejší) a tí si medzi sebou zvolia jedného hovorcu. Hovorcovia oboch strán si sadnú oproti sebe (so svojimi zástupcami pomocníkmi za chrbtom) a ich ďalšou úlohou bude vyjadriť svoj názor na danú tému a skúsiť podložiť ho argumentmi. Každý z hovorcov má na to vymedzený čas 1 (2) minúty. Po vyjadrení názoru požiadať ostatných študentov, aby zabudli na svoje pôvodné rozostavenie na čiare a postavili sa za tých zástupcov, ktorí ich viac oslovili, ktorých postoj a argumenty sa im viac páčili. Hovorcovia sa zatiaľ môžu poradiť so svojimi pomocníkmi a pripraviť si ďalšie argumenty. Nasleduje ďalšia výmena názorov – každý hovorca má opäť svoju 1 minútu. Ostatní študenti sa môžu už počas argumentácie premiestňovať a postaviť sa na tú stranu, ktorej argument ich práve oslovil, presvedčil alebo sa im videl zaujímavý. Môžu sa, samozrejme, presúvať na druhú stranu, keď ich nejaký názor alebo argument ich strany odradí alebo s ním nesúhlasia. Takto prebehne asi 4 až 5 kôl, takže každý hovorca má 4 až 5 možností na zdôvodnenie svojho postoja, pričom v prestávke sa môže poradiť so svojimi pomocníkmi.

Diskusia:

Diskusia môže byť vedená viacerými smermi. Možno hľadať, či sa podobné názory objavujú aj v okolitej spoločnosti a aké skupiny ľudí ich zastávajú. V čom sa prezentované názory podobali, zhodovali, v čom boli veľmi odlišné.

Môžeme sledovať, aké typy argumentov pôsobili na študentov, čo ich presvedčilo a čo ich odrádzalo (mohli sa objavovať zdôvodnenia na základe osobných zážitkov, príkladov, mohli sa vyskytnúť emocionálne argumenty, odvolávanie na autority, výskumy a podobne; mohli sa objaviť aj nekonštruktívne formy argumentácie – útoky, zhadzovanie opačnej strany, irónia, osočovanie, uvádzanie zavádzajúcich alebo nepravdivých informácií, vyhrážanie a pod.).

Počas cvičenia môžeme poukázať aj na to, ako je dôležité prenechať priestor oboom stranám pri zdôvodňovaní ich stanovísk, aby sme mohli porozumieť rozličným názorom a motívom. Vedeť študentov a študentky k akceptácii rôznych pohľadov, k rešpektu k názorom iných. Diskusia nemusí viesť k nájdeniu jediného „správneho“ názoru alebo postoja, cieľom techniky nie je ani víťazstvo jednej zo strán. Možno podporiť udržiavanie odlišných názorov pri uchovaní vzájomného vzťahu a komunikácie. V prípade, že sa objavia predpojatšie ale-

bo osočujúce výroky, je dôležité poskytnúť doplňujúce a relevantné informácie.

TECHNIKA 3-A

GLB tematika vo filme

Cieľ: Naučiť sa rozlišovať faktické informácie a stereotypy o gejoch, lesbách, bisexuáloch a bisexuálkach.

Čas: 35 minút

Postup:

Najprv vyzveme triedu, aby vymenovali svoje obľúbené filmy alebo seriály. Položíme otázku, či sa v týchto filmoch a seriáloch vyskytujú geji, lesby alebo bisexuálky. Potom vyzveme triedu, aby si spomenula na všetky filmy alebo seriály, kde vystupovali nejakí geji, lesby alebo bisexuáli. Ako boli vykreslení? Aký obraz bol o nich podávaný? Ako na vás zapôsobili? Vyzveme študentky a študentov, aby skúsili spomínané filmové postavy rozdeliť na dve kategórie – tých, ktorí sú vykresľovaní autenticky, a tých, ktorí sú vykresľovaní podľa stereotypov.

Diskusia:

Na záver môžeme vyzvať študentov, aby sa pokúsili diskutovať o tom, prečo sú homosexuáli a bisexuáli zobrazovaní takýmto spôsobom. Môžeme sa študentov tiež spýtať, či sú podľa nich vo filmoch a seriáloch členovia GLB menšiny dostatočne viditeľní.

TECHNIKA 4-A

Mýty a fakty

Cieľ: Rozptýliť mýty vo vzťahu k téme homosexuality, gejov, lesbických žien, bisexuálov, bisexuáliiek.

Čas: 45 minút

Pomôcky: Vopred pripravené kartičky s mýtmi (prípadne čisté kartičky, na ktoré budú študenti písať mýty a fakty).

Postup:

Najmä v skupinách so staršími študentmi môžeme požiadať samotných študentov, aby pripravili výroky. Vyzveme ich, aby uvádzali výroky a informácie, s ktorými sa stretli v súvislosti s témou homosexuality, GLB rodín a pod. Môžu povedať také, o ktorých pravdivosti sú presvedčení, no aj také, o ktorých pochy-

bujú. Výroky zapisujeme po jednom na kartičky a viditeľne lepíme na stenu. Ak sa študenti zdráhajú hovoriť, môžu výroky napísať anonymne a sami ich lepiť na určené miesto. Pre istotu, najmä pri mladších žiakoch, si môže učiteľ vopred pripraviť mýty a fakty, na ktoré by si študenti nemuseli spomenúť.

Keď už nikomu nič nenapadá, spoločne so študentmi triedime výroky na pravdivé a nepravdivé, resp. na fakty a na mýty. Ak sa nevedia zhodnúť, necháme rozprúdiť diskusiu.

Potom vezmeme kartičky s mýtmi (s nepravdivými výroky) a rozdáme ich študentom. Požiadame jedného študenta, aby prečítal mýtus nahlas a ostatných poprosíme, aby povedali niečo (informáciu, fakt, argument), čo je v rozpore s týmto mýtom.

Ak nezaznie v diskusii dostatočne jasný argument, môžeme študentom poskytnúť dodatočné informácie. Po tejto diskusii vyzveme dobrovoľníka, ktorý vstane a pred všetkými mýtus roztrhá. Takto pokračujeme, až kým nezničíme všetky kartičky s mýtmi.

Príklady mýtov a faktov

(ostatné môžeme vybrať napr. z prílohy: Najčastejšie otázky a odpovede)

1. **(MÝTUS)** Nepoznám žiadnych gejov, lesbické ženy, bisexuálov alebo bisexuálky.

(FAKT) Pravdepodobne len nepoznáte nikoho, kto sa pred vami aj otvoril, keďže časť populácie je homosexuálna, či bisexuálna.

2. **(MÝTUS)** Geji zneužívajú deti a zvädzajú ich k homosexualite. Preto by geji nemali byť v blízkosti detí.

(FAKT) Väčšina zneužití detí je páchaná heterosexuálnymi mužmi. Pritom žiadne zákony nebránia heterosexuálom byť v blízkosti detí.

4. **(MÝTUS)** Lesbické ženy sú ženy, ktoré nenašli toho správneho muža, alebo chcú byť mužmi.

(FAKT) Lesbické ženy priťahujú ženy, nie muži. Väčšina lesbických žien je hrdá na to, že sú ženy.

5. **(MÝTUS)** Bisexuáli a bisexuálky sa len nevedia rozhodnúť.

(FAKT) Bisexuáli a bisexuálky sa vedú rozhodnúť. Priťahujú ich osoby oboch pohlaví v rôznej miere. Niektorých viac priťahujú muži, niektorých viac ženy, niektorí sa cítia priťahovaní rovnako k mužom aj ženám.

6. **(MÝTUS)** Aids je choroba gejov.

(FAKT) Aj keď homosexuáli a bisexuáli boli často označovaní ako riziková skupina v súvislosti s výskytom choroby aids a vírusu HIV, nebezpečné je

rizikové správanie (teda napr. nechránený pohlavný styk), a nie homosexuálna orientácia ako taká. Sústreďenie na rizikové skupiny môže viesť mnohých heterosexuálnych mužov a ženy k presvedčeniu, že ich sa aids netýka, a tým pádom aj k menej bezpečnému sexuálnemu správaniu.

Diskusia:

Po skončení môžeme so študentmi diskutovať o tom, čo nové sa v tomto cvičení dozvedeli.

TECHNIKA 5-A

Osobnosti a Symboly

Cieľ: Oboznámiť študentov s GLB komunitou, históriou GLB hnutia, prezentovať pozitívne modely.

Pomôcky:

Pre študentov pripravíme zoznam osobností a symbolov, prípadne aj krátke informácie, aby mali z čoho vychádzať. Rovnako im možno pripraviť zoznam zdrojov, kde nájdu potrebné informácie, zoznam kníh, webových stránok a pod.

Postup:

Študentom dáme za úlohu si na nasledujúcu hodinu pripraviť kratšiu stať o vybraných symboloch GLB hnutia alebo o vybranej osobnosti a ich vzťahu ku GLB komunite. Symboly alebo osobnosti si študenti vyberú alebo vyžrebojú zo zoznamu. Ako zdroj informácií môžu použiť knihy, internet, časopisy. Na ďalšej hodine študenti prezentujú svoje príspevky.

Príklady symbolov, resp. významných udalostí, študenti by mali zmapovať ich úlohu a význam pre GLB komunitu:

- ružový trojuholník – Pink Triangle
- dúhová vlajka – Rainbow Flag
- olympijské hry – Gay games
- pochody – tzv. Prides
- rok 1969 a Stonewall

Príklady osobností

- Martina Navrátilová, tenistka
- K. D. Langová, speváčka
- Sapfó, poetička
- Rita Mae Brownová, spisovateľka
- Virginia Woolfová, prozaička

- Simone de Beauvoir, spisovatelka
- Gertrude Steinová, spisovatelka
- Anne Hecheová, Amanda Barseová, Ellen DeGeneresová, herečky
- Alexander Velký, antický dobyvatel
- Gaius Julius Caesar, římský císař
- Alan Turing, matematik, „otec“ prvního počítače
- Leonard Bernstein, hudební skladatel
- Leonardo da Vinci, všestranný umělec a vědec
- lord George Gordon Byron, básník a cestovatel
- Charles Baudelaire, básník
- Paul Verlaine, básník
- Allen Ginsberg, spisovatel
- Jean Marais, herec
- River Phoenix, herec
- Rudolf Nurejev, tanečník
- Elton John, zpěvák
- Boy George (Culture Club a pod.), zpěvák
- Jimmy Somerville (Bronski Beat a pod.), zpěvák
- Oscar Wilde, spisovatel
- Michel Foucault, filozof
- Jean-Paul Gaultier, John Galliano, Gianni Versace, módní návrháři
- Tom Waddel, športovec, zakladatel Gay Games
- Magnus Hirschfeld, sexuolog

Alternatíva:

Najmä starším študentom môžeme dať za úlohu, aby si sami vyhľadali zaujímavé osobnosti so vzťahom ku GLB komunite (nemusia to byť len samotní geji, bisexuáli, lesbické a bisexuálne ženy, ale aj ľudia, ktorí GLB komunite výrazne pomohli).

Diskusia:

Po prezentácii všetkých príspevkov môžeme so študentmi diskutovať o tom, čo nové sa v rámci prípravy i hodiny dozvedeli, čo ich zaujalo a prečo, ako sa zmenili ich pocity, či postoje k daným osobnostiam, resp. k homosexualite a bisexualite všeobecne.

Jedna pani povedala ...

Cieľ: Poukázať na mechanizmus, akým prichádzame k predsudkom o gejoch, lesbách, bisexuáloch a bisexuálkach. Poukázať tiež na to, že zriedka sú tieto presvedčenia výsledkom negatívnej skúsenosti.

Čas: 30 minút

Postup:

Požiadame študentov a študentky, aby si spomenuli, aké informácie alebo výroky počuli o gejoch, lesbických ženách alebo bisexuáloch. Výroky žiakov zapisujeme na tabuľu. Potom požiadame tých istých študentov a študentky, aby si skúsili presne spomenúť, kde a kedy tieto výroky počuli, kto ich vyslovil, a aby skúsili zväziť, či boli tieto zdroje dôveryhodné.

Ďalší možný postup je vyzvať triedu, aby sa ozvali tí, ktorí osobne poznajú nejakých gejov, lesby alebo bisexuálov a bisexuálky. Mali by posúdiť, do akej miery sa predtým spomenuté tvrdenia zhodujú so skutočnosťou.

Diskusia:

Na záver zdôrazníme dôležitosť osobnej skúsenosti s inak orientovanými ľuďmi. V prípade, že sa v triede nenájde človek s osobnou skúsenosťou, prípadne sa nájde jeden s negatívnou skúsenosťou, musíme upozorniť na fakt, že väčšina negatívnych tvrdení uvedených na tabuli nevychádza z osobnej skúsenosti, ale z iných, často sprostredkovaných zdrojov.

B) ROZMANITOSŤ V ŽIVOTE: BYŤ INÝ JE OK

Cieľom tohto súboru cvičení je ukázať a zažiť, že byť iným je normálnou súčasťou života, že ľudia sú rozmanití a ich vzájomná odlišnosť môže byť prínosom, a nie handicapom.

TECHNIKA 1-B

„Šuflíky“ I.

(Inšpirované dielom: Mole, S.: Colours of the rainbow: Exploring issues of sexuality and difference. London, Health Promotion Service, 1995, s. 54)

Cieľ: Uvedomiť si odlišnosť medzi ľuďmi. Preskúmať, aké je to byť iný ako ostatní.

Čas: 20 až 30 minút

Postup:

Študentov a študentky požiadame, aby si posadali do kruhu a vysvetlíme im, že bude nasledovať pozorovateľská hra. Požiadame 5 študentov, aby sa postavili doprostred kruhu. Zvyšok triedy sa usiluje identifikovať jedného z nich, ktorý sa nejakým spôsobom odlišuje. Je však dôležité dávať pozor, aby človek, ktorý plní úlohu odlišného, bol iný iba raz počas hry. Študentov a študentky môžeme vybrať napríklad takto:

- Štyria študenti jedného pohlavia, piaty iného.
- Štyria študenti praváci, piaty ľavák.
- Štyria študenti v podobnom druhu odevu, piaty sa odlišuje.
- Štyria s krátkymi vlasmi, piaty človek s dlhými vlasmi.
- Štyria bez okuliarov a piaty s okuliarmi.
- Štyria sa držia za ruky a vytvárajú kruh, piaty je mimo kruhu.

Možno, samozrejme, vymyslieť ďalšie podobné situácie v závislosti od rôznorodosti triedy.

Diskusia:

Ako sa cítili tí študenti, ktorí boli označení za odlišných? Spomína si niekto z triedy, kedy sa cítil byť odlišný od ostatných ľudí aj mimo školy? Ako to prežíval? Sú odlišnosti, ktorým prikladajú študenti a študentky väčší význam ako iným?

TECHNIKA 2-B

„Šuflíky“ II.

Cieľ: Uvedomiť si odlišnosť medzi ľuďmi. Preskúmať, aké je to byť iný ako ostatní.

Čas: 30 až 40 minút

V rámci modifikácie predchádzajúcej techniky možno pracovať s celou triedou naraz. Všetci študenti a študentky sa postavia. Najprv zadáme nejaké kritérium (napríklad pohlavie), podľa ktorého sa študenti presunú buď na ľavú (napr. muži) alebo na pravú (ženy) stranu miestnosti. Kritérium zaradenia do jednej z dvoch skupín sa na rozdiel od predchádzajúcej techniky nemusí dotýkať len vonkajších charakteristík, ktoré sú jasne pozorovateľné. Postupne možno zaraďovať aj osobnejšie kritériá, príp. také, ktoré môžu byť pre mladých ľudí osobne významné.

Napríklad:

- vľavo sa postavia tí, čo už niekedy fajčili, vpravo tí, čo to ešte neskúsili,

aj svojím bohom – mnohí z nich boli bohmi lásky muža k mužovi, resp. k chlapcovi, ako napr. Afroditos, Anteros, alebo ich zobrazovali ako „hermafroditov“ – s penisom a ženskými prsiami. Väčšina gréckych bohov udržiavala homosexuálne aj heterosexuálne styky, dalo by sa povedať, že boli bisexuálni. Gréci nemali pojem zodpovedajúci bisexualite, pretože považovali za samozrejmé, že každý zdravý človek sa chce stykať s rovnakým ako aj s iným pohlavím.

V starovekej kultúre nebola homosexualita trestaná, okrem Egypťanov a Židov. V starovekom Ríme bola homosexualita tiež pomerne rozšíreným javom, no ponímali ju prinajmenšom rovnako ako heterosexualitu, ak nie ako vyššiu formu vzťahov. Najmä spočiatku oslavovala rímska kultúra krásne chlapčenské telo. Mnohí rímski panovníci uzatvárali heterosexuálne aj homosexuálne manželstvá. Niektorí autori poukázali na skutočnosť, že v Rímskej ríši do polovice štvrtého storočia existovala tradícia kresťanských manželských obradov oslavujúcich zväzky medzi rovnakým pohlavím, ktoré boli považované za manželstvá v rovnakom zmysle ako manželstvá rôznych pohlaví. S nástupom kresťanských cisárov sa začali homosexuálne styky trestať, najprv upaľovaním a neskôr stínaním hláv.

STREDOVEK

V nasledujúcich storočiach sa heterosexuálne normatívna paradigma založená na teologických argumentoch cirkvi čoraz upevňovala a homosexuálne styky, ktoré predstavovali odklon od tejto paradigmy, sa stali hriechom. Za hriech boli považované samotné akty bez ohľadu na sexuálne cítenie danej osoby. Predpokladalo sa, že homosexuálne sa môže správať ktokoľvek, a nebrali sa do úvahy psychologické dispozície. Takéto postoje vychádzali z predpokladu, že voľba sexuálne vzrušivého partnera je možná. Homosexuálny akt bol teda považovaný za voľbu so všetkými morálnymi dôsledkami. Podľa zákona boli homosexuálne styky trestané upaľovaním, obesením, biťím, bičovaním, kastráciou a inak.

podľa pohlavia dieťaťa, ktoré mali v inštrukcii uvedené. Upozorníme ich na fakt, že aj keď deti do určitého veku neprejavujú žiadne rozdiely na základe pohlavia, už od narodenia sme vystavovaní spoločenským vplyvom, ktoré nám vštepujú, aké správanie a charakteristiky sú vhodné pre dievčatá a aké pre chlapcov. Biologické pohlavie dieťaťa je v skutočnosti prvá informácia, ktorá nás zaujíma po narodení, alebo dokonca ešte pred ním.

TECHNIKA 4-B

Rôznorodé rodiny

Cieľ: Zamyslieť sa nad rôznymi formami rodiny, rozšíriť tradičné chápanie rodiny.

Čas: 45 minút

Pomôcky: Noviny, časopisy, nožnice, lepidlo, výkresy.

Postup:

Vyzveme študentov a študentky, aby vo dvojiciach vystrihovali obrázky ľudí a spájali ich tak, aby vytvárali rôzne typy rodín. Požiadame ich, aby každý obrázok pomenovali (t. j. mama, brat, stará mama, atď.). Každý pár bude mať pred triedou opísať rodinu, pričom oceníme aj tých študentova a študentky, ktorí vytvoria menej tradičné a nestereotypné rodiny.

Diskusia:

Na záver požiadame triedu, aby skúsili zadefinovať termín rodina tak, aby sa tam zaradili všetky formy rodín, ktoré z cvičenia vyplynuli. Kladieme pritom dôraz na to, aby sme spomenuli aj gejské a lesbické rodiny ako jednu z alternatívnych foriem rodiny.

C) V „CUDZEJ“ KOŽI

Do tejto časti sme zaradili metodiky, ktoré pracujú prednostne s emóciami, vcíňovaním sa do postavenia lesbických žien, gejov a bisexuálov a umožňujú reflektovať správanie, ktoré sa v istom aspekte podobá prežívaníu GLB ľudí.

Bingo (Výhra v športke)

Cieľ: Uvedomiť si výhody a privilégiá, ktoré majú heterosexuálne orientovaní ľudia v dôsledku toho, že ich sexuálna orientácia je akceptovaná a považovaná za prirodzenú. Uvedomiť si potreby lesbických žien, bisexuálov i gejev a možnosti, akými by mohli získať obdobné práva, aké majú heterosexuáli.

Čas: 45 minút

Postup:

Študentov a študentky rozdelíme na štyri a viac skupín, pričom v každej skupine bude asi 5 – 6 ľudí. Každá zo skupín dostane na papieri napísanú svoju inštrukciu (ak je viac skupín študentov, rovnaká inštrukcia sa môže opakovať vo viacerých skupinkách).

1. skupina: Ste heterosexuálne orientované ženy a muži. Skúste porozmýšľať a napísať čo najviac prejavov a činností (partnerských, erotických, intímnych), ktoré vám umožňuje v rozličných oblastiach života robiť vaša heterosexuálna orientácia. (Čo môžete robiť a ako sa môžete správať, keď máte partnera, či partnerku, keď ste s ním/s ňou na verejnosti, čo môžete robiť, keď nemáte partnera/ku a chceli by ste mať, a podobne). Aké výhody, možnosti a práva máte v porovnaní s homosexuálne a bisexuálne orientovanými ľuďmi?
2. skupina: Ste heterosexuálne orientovaní muži a ženy. Porozmýšľajte a skúste napísať čo najviac nevýhod, ktoré majú v porovnaní s vami bisexuálne a homosexuálne orientovaní ľudia. Čo všetko nemôžu (alebo by nemali) podľa vás geji, lesbické ženy a bisexuáli robiť, ako sa nemôžu správať, čo nemôžu prejavovať a v akých oblastiach. Majú, podľa vášho názoru, nejakým spôsobom sťažené možnosti súvisiace s naplnením ich vzťahov a potrieb v živote? Ak áno, ako? Ak nie, prečo si to myslíte?
3. skupina: Predstavte si, že ste homosexuálne orientovaní muži a ženy. Skúste napísať čo najviac ťažkostí a nevýhod, ktoré môžete mať v živote v porovnaní s heterosexuálne orientovanými ľuďmi. Čo by ste podľa mienky väčšiny spoločnosti nemali robiť, ako by ste sa nemali správať a prejavovať? V akej oblasti a aké ťažkosti by ste cítili? (Napríklad pri snahe nájsť si partnera či partnerku a žiť spolu s ním/s ňou?)
4. skupina: Predstavte si, že ste homosexuálne orientované ženy a muži. Porozmýšľajte a skúste napísať, aké výhody, privilégiá a práva majú v porovnaní s vami heterosexuálne orientovaní ľudia. Aké prejavy správania (partnerské, erotické, intímne) môžu v porovnaní s vami robiť, ako sa môžu správať a čo môžu prejavovať, či už v súkromí alebo na verejnosti?

Po ukončení práce v skupinách prezentuje vybraný člen alebo členka danej skupiny myšlienky, ktoré skupina napísala. Najprv zapisujeme na tabuľu výhody

a privilégiá od všetkých skupín a potom do 2. stĺpca zapíšeme aj zistené ťažkosti a nevýhody.

Odpovede jednotlivých skupín budú pravdepodobne navzájom podobné a dopĺňajúce sa. Môžete si všimnúť prípadné rozdiely medzi tým, aké výhody heterosexuálov si uvedomuje skupina gejov a lesbických žien a aké výhody si uvedomuje skupina heterosexuálov (heterosexuáli si zvyčajne oveľa menej uvedomujú svoje výhody a privilégiá, keďže im v živote nechýbajú a pokladajú ich za samozrejmé. Homosexuáli si ich uvedomujú podstatne viac, keďže ich potrebujú ale nemajú ich). Ak sa nejaké rozdiely v skupinách vyskytnú, môžete na ne v danom zmysle poukázať.

Študentom a študentkám možno tiež ukázať, že narodiť sa heterosexuálom je niečo ako darček, či „výhra“, keďže heterosexuality im v dôsledku postoja spoločnosti prináša mnohé práva a výhody.

Diskusia:

Po zapísaní privilegií a nevýhod na tabuľu možno rozvinúť diskusiu ďalším smerom. Napr. otázkou, ktoré z privilegií by boli študenti ochotní zdieľať aj s gejmí, bisexuálmi a lesbickými ženami? Ktoré by im „dopriali“ a prečo? Ktoré zo zapísaných výhod a práv by študenti homosexuálnym ľuďom odopreli a prečo? Skupinka gejov a lesbických žien môže následne skúsiť argumentovať proti odopieraniu akejkoľvek z výhod.

Na záver možno diskutovať tiež o tom, ako by mohli heterosexuálni ľudia pomôcť, aby geji a lesbické ženy mali podobné privilégiá a práva, ako majú oni sami (napríklad zastáť sa geja, keď ho niekto zosmiešňuje alebo napadne, nerozprávať vtipy o homosexuáloch, otvárať tému homosexuality s rovesníkmi a argumentovať za práva gejov a podobne).

TECHNIKA 2-C

Predstav si ... (príbeh)

(Inšpirované cvičením z knihy HOMOFOBIA: How We all pay the price, ed. Blumenfeld, J., Beacon Press, USA Boston 1992)

Cieľ: Pomôcť študentom zvýšiť empatiu ku GLB ľuďom, uvedomiť si, čo zažívajú GLB ľudia.

Čas: 45 minút aj s diskusiou

Upozornenie: Cvičením sa priamo naviaže na predošlé uvedenie do témy (napr. mýty a fakty), nemalo by však byť cvičením samo osebe. Malo by byť

súčasťou skupiny cvičení, napr. ako súčasť viachodinového alebo celodenného workshopu.

Toto cvičenie je síce ľahké na postup a uskutočnenie, no pri realizácii so študentmi treba mať na pamäti, že môže sa dotknúť silných emócií. Technika si vyžaduje pohodlné sedenie pre každého (napr. sedenie v kruhu) a ticho, nerušenie hodiny.

Postup:

Študentom povieme, že toto cvičenie je relaxačné, že nebudú musieť nič robiť. Požiadame ich, aby si uvoľnili nohy a sadli si do pohodlnej pozície. Poprosíme ich, aby si vyčistili myseľ a predstavili si seba ako protagonistu nasledujúceho príbehu, ktorý im porozprávame:

Zavrite si oči a predstavte si niekoho, koho máte veľmi radi, niekoho, do koho ste veľmi zamilovaní. Predstavte si, že spolu chodíte už niekoľko mesiacov, no pre nejaký dôvod musíte svoj vzťah držať v tajnosti.

Je piatok. Spolužiaci sa cez prestávku bavia o tom, čo budú robiť cez víkend a o schôdzkach, ktoré majú. Priatelia hovoria o tom, ako so svojimi drahými „polovičkami“ pôjdu von, prípadne na nejakú párty. Nieкто sa vás opýta: A čo budeš večer robiť ty? Budeš sa zasa učiť?

Odpoviete, že nemáte žiadne plány, že budete len tak relaxovať. Na to sa oni pokúšajú vás dať s niekým do hromady. Chcú vám dohodiť rande ...

Odpoviete im: Možno nabudúce.

Ďalej pokračujú v rozhovoroch o svojich stretnutiach a polovičkách. Vždy, keď môžete, sa usmejete, pokývnate hlavou a žartujete s nimi na tému láska a sex, aby nemali podozrenie.

Myslíte na svojho priateľa/svoju priateľku, s ktorým/ktorou chodíte už tri mesiace. Želali by ste si, aby ste svojim kamarátom a kamarátkam mohli porozprávať o tom, ako vám je spolu dobre, aké je to, byť zamilovaný. Ale nemôžete povedať nič.

Po skončení školy sa postupne všetci rozídete domov.

Doma si dáte si sprchu, oblečiete sa a stretnete sa so svojou priateľkou/priateľom na dohodnutom mieste. Hoci sa tešíte, že sa znova vidíte, nemôžete sa objasniť ani sa pobožkať. Usmejete sa a poviete si: Ahoj.

Vyberiete sa do podniku niečo zjesť, prípadne na drink. Sadnete si oproti sebe, pretože si nemôžete dovoliť sadnúť vedľa seba. Môžete si hľadiť dlho do očí, ale nemôžete sa navzájom dotknúť.

Potom sa vyberiete do kina. Chceli by ste ísť na to stretnutie, ktoré spolužiaci spomínali, ale keďže nemôžete spolu tancovať na verejnosti, rozhodnete sa ísť do kina. Aspoň v kine môžete sedieť vedľa seba. No nemôžete sa držať za ruky. Keď vyjdete z kina, najradšej by ste si dali ruky cez rameno alebo sa držali za ruky, ale

nemôžete. Namiesto toho si dáte ruky za chrbát a prechádzate sa.

Prali by ste si, aby bolo miesto, kde by ste mohli ísť spolu. Chceli by ste, aby ste mohli ísť k vám alebo k nemu/nej na internát, no ľudia by sa mohli začať pýtať, prečo sa stále zatvárate v izbe, a navyše by mohol vstúpiť napr. spolubývajúci či spolubývajúca. Priali by ste si, aby ste mohli chodiť na miesta, kam chodia ostatné dvojice. Želali by ste si, aby ste mohli svetu povedať o svojej láske, no máte strach, že by na vás mohli ľudia zanevrieť, že by vás vyhodili zo školy, že by sa s vami vaši priatelia prestali rozprávať, alebo že by ste nedostali prácu, o ktorú stojíte, len preto, že milujete toho, koho milujete...

Študentov necháme chvíľu po tichu, aby mohli dokončiť predstavy. Postupne ich vrátime do reality a požiadame, aby otvorili oči, ponáhľovali sa a uvoľnili.

Diskusia:

V cvičení voľne pokračujeme tak, že sa pýtame študentov na pocity, emócie, myšlienky, ktoré im schádzali na um, kým znel príbeh. Môžeme sa ich tiež opýtať, či boli niekedy v podobnej situácii, t. j. či sa stretávali s niekým, koho by im ich priatelia alebo rodičia neschvaľovali. Pretože je to citlivá téma, môžeme študentov rozdeliť na dvojice, aby sa mohli pri diskutovaní o príbehu cítiť bezpečnejšie.

TECHNIKA 3-C

Jednoaktovka

(Inšpirované cvičením, ktoré bolo vypracované Leah Fygetakis v rámci workshopu pre študentov poradenskej psychológie na Ohio State University v roku 1982. Nájsť ho možno v knihe HOMOHOBIA: How We all pay the price, ed. Blumenfeld, J., Beacon Press, USA Boston 1992.)

Cieľ: Pomôcť študentom zvýšiť empatiu ku GLB ľuďom, uviesť si, čo zažívajú GLB ľudia pri procese coming out.

Čas: 45 minút aj s diskusiou

Upozornenie: Cvičením sa priamo naviaže na predošlé uvedenie do témy (napr. mýty a fakty), nemalo by však byť cvičením samo osebe. Malo by byť súčasťou skupiny cvičení, napr. ako súčasť viachodinového alebo celodenného workshopu.

Toto cvičenie je síce ľahké na postup a uskutočnenie, no pri realizácii so študentmi treba mať na pamäti, že môže sa dotknúť silných emócií. Technika si vyžaduje pohodlné sedenie pre každého (napr. sedenie v kruhu) a ticho, nerušenie hodiny.

Pomôcky: Scenáre pre jednotlivé osoby, voľný priestor, ktorý možno využiť ako

javisko.

Postup:

Cvičenie možno uskutočniť s väčšou alebo menšou skupinou, pri väčšej skupine bude väčšie publikum, pri menšej môže byť v publiku len zopár ľudí.

Vyzveme študentov, aby sa prihlásili dobrovoľní herci do hry, ktorú chcete zohrať. Potrebujete 6 hercov.

- Postava č. 1: Mama
- Postava č. 2: Otec
- Postava č. 3: Dcéra / Syn
- Postava č. 4: Priateľ, resp. priateľka syna / dcéry (toho istého pohlavia ako dcéra / syn)
- Postava č. 5: Sestra / Brat
- Postava č. 6: Stará mama / Starý otec

Hercom rozdáme scenáre, kde majú napísané charakteristiky svojich postáv (pozri ďalej). Požiadame ich, aby si prečítali svoje role a aby sa na chvíľu stali ľuďmi z týchto scenárov, nech sa pokúsia zahrať svoju postavu čo najvierohodnejšie, najlepšie ako vedia.

Hra sa bude improvizovať, a preto ich vyzveme, aby reagovali alebo čokoľvek povedali vtedy, keď sami uznajú za vhodné. Na záver im pripomenieme, aby sa pokúsili stať osobou zo scenára. Študentom dáme niekoľko minút na prípravu.

Inštrukcia pre publikum: Počas hry sa skúste vžiť do jednotlivých postáv. Zachytávajúte pocity, ktoré vo vás vyvolá, či už sa budete cítiť nepríjemne, uvoľnene, napäto alebo inak. Zapamätajte si každý prípad, keď sa prejaví homofóbia, a ako to na vás pôsobí. Taktiež si všimnite, ako ovplyvní gejov, lesbické ženy a ako ovplyvní heterosexuálov.

Dcéra alebo syn, ktorá/ý sa rozhodol/a pre coming out: *Ste lesba/gej. Ste s týmto faktom už pozitívne vyrovnaní. Chcete svojim rodičom pomôcť, aby vás pochopili. Chcete, aby vedeli, že ich máte radi a že ich z ničoho neobviňujete. Ste kým ste, a ste šťastní. Nemôžete sa zmeniť a ani by ste nechceli byť niekým iným, než tým, kým ste. Pozvali ste si svoju priateľku/svojho priateľa, aby boli pri tom, keď to poviete rodičom, ktorí si myslia, že ste len kamaráky/kamaráti zo školy.*

Priateľka/priateľ: *Hovorili ste so svojou priateľkou/priateľom o jej/jeho túžbe povedať rodičom, ako to je. Chcete byť pri tom, keď sa rozhodne im to povedať. Vašou úlohou ako partnerky/partnera je byť oporou. Môžete to vyjadriť akýmkoľvek spôsobom.*

Mama: *Nemôžete pochopiť, ako môže byť vaše dieťa lesbou/gejom. Napokon*

si však prajete zabezpečiť príjemný domov pre svoju rodinu. Cítite ublíženie a vinu a dáte to najavo spôsobom, aký si sami vyberiete.

Otec: Ako vojenský dôstojník s 25-ročnou kariérou ste autoritou vo svojom dome. Keď sa dozviete o sexuálnej orientácii svojho dieťaťa, veľmi sa nahneváte. Neveríte tomu, že by niektoré z vašich detí mohlo byť lesboulgejom. Aj keď môžu byť lesby a geji v armáde, žiadne z vašich detí nebude lesbická „mužatka alebo buzerant“.

Starý otec/stará mama: Váš názor je, že homosexualita je hriech. Bojíte sa, že vaša vnučka/vnuk skončí v pekle. Napriek tomu sa snažíte zbližiť obe strany – rodičov a dieťa.

Sestra/brat: Máte rada/rád svoju sestru/brata a podporujete ju/ho. Usilujete sa presvedčiť rodičov, aby to videli z jej/jeho pohľadu.

Scéna: Herci sa stretávajú pri rodinnom obede počas sviatkov, syn/dcéra pozval/a aj svojho priateľa/priateľku, ktorú rodičia berú ako jeho/jej kamaráta/kamarátku.

Hru necháme plynúť. Keď uznáme za vhodné, zastavíme hercov a dáme im pauzu. Obrátíme sa na publikum s nasledujúcimi otázkami:

- Čo ste cítili počas predstavenia?
- Čo ste cítili k matke, otcovi, dcére/synovi, priateľke/priateľovi, sestre/bratovi, starej mame/starému otcovi.
- Čo spôsobilo vaše pocity?
- Aké stereotypy sa objavili?
- Aké prípady homofóbie ste si všimli a ako to ovplyvnilo obe strany: gejov/lesbické ženy a heterosexuálov?

Potom sa obráťte na hercov a spýtajte sa ich, ako sa cítili vo svojej úlohe.

Diskusia:

Študentov sa môžeme spýtať, s kým sa najväčšmi stotožnili. Nemusia to povedať nahlas, ale nech sa zamyslia, na koho sa najviac podobajú na základe hodnôt a pocitov, ktoré postavy vyjadrili. Požiadame ich, aby sami sebe položili otázku, čo to pre nich znamená ako pre kamaráta/kamarátky niekoho, kto je lesba, gej, bisexuál, či bisexuálka. Na záver dáme priestor postrehom, poznámkam a podobne.

Tajomstvá

Cieľ: Vcítiť sa do prežívania GLB človeka, ktorý uvažuje o tom, či sa má so svojou orientáciou zdôveriť rodičom. Uvažovať o tom, aké rôzne faktory môžu zohrávať úlohu.

Čas: 35 minút

Postup:

Triedu rozdelíme na dve polovice. Každé skupine poskytneme popis jednej z týchto situácií:

- **Oliver** (17 rokov) je jediným dieťaťom rodičov, s ktorými býva. Ich vzájomné vzťahy sú priemerné. Študuje na gymnáziu a po jeho skončení plánuje ísť aj na vysokú školu. V spoločnosti je skôr uzavretý, no pred časom sa zoznámil s chlapcom, s ktorým si veľmi dobre rozumie, ale zatiaľ musia držať svoj vzťah v tajnosti. Aj preto uvažuje o zdôverí sa rodičom, že je gej.
- **Viera** (21 rokov) je prostredná z troch detí. Bola vychovávaná v kresťanskej viere. Zamestnanie má, ale ešte stále žije s rodičmi. So svojou lesbickou orientáciou sa zdôverila sestre, ktorá reagovala celkom pozitívne. Aj keď sa obáva odmietnutia rodičov, chce sa im už zdôveriť, lebo si vyčíta, že im o sebe nehovorí pravdu.

Úlohou skupín je uvažovať a rozhodnúť, či by sa v Oliverovej situácii (skupina č. 1) a Vierinej situácii (skupina č. 2) zdôverili rodičom. Čo považovali za dôležité pri rozhodovaní? Čo iné by ešte urobili na mieste Olivera a Viery? Potom prednesú svoje závery aj druhej skupine.

Diskusia:

Na záver sa môžeme spoločne porozprávať, aké to bolo, rozhodovať sa o kroch Olivera a Viery? Čo vám spôsobovalo problémy pri uvažovaní? Všimli ste si nejaké stereotypy, ktoré ovplyvnili vaše rozhodovanie?

D) AKO KONAŤ A VYJADRIŤ PODPORU

Táto časť zahŕňa metodiky, ktorých výsledkom je „produkt“ v prospech GLB komunity, ako sú nástenka, článok, obrázky. Patria sem cvičenia, ktoré mobilizujú k uvažovaniu, ako reagovať a aké kroky podniknúť na podporu ľudí zo sexuálnych minorít.

Reklamná kampaň

Cieľ: Posilniť v študentoch pozitívne postoje ku GLB ľuďom a podporiť ich v aktívnom vyjadrení pozitívnych postojov.

Čas: Celkovo 45 minút. Práca v skupinách trvá cca 20 minút, ďalších asi 20 minút prezentácia výsledkov práce skupín (každú aktivitu možno rozšíriť aj na cca 30-40 minút, t. j. spolu na 90 minút).

Pomôcky: Papier, fixky, farebný papier, rôzne časopisy a noviny – obrázkové (najmä s ľuďmi), lepidlo, nožnice a iné podľa potreby.

Postup:

Vytvoríme skupiny študentov – dobrovoľné, prípadne náhodné – po cca 4-6 študentov. Zadáme im pripraviť reklamnú kampaň, ktorej cieľom je spochybňovať predsudky proti gejom a lesbickým ženám a posilniť pozitívne postoje verejnosti.

Možnosti – študenti môžu pripraviť:

- billboardy, slogany – nakresliť,
- rozhlasové spoty – napísať, rozkresliť scenár, prípadne ho predviesť,
- televízne spoty – napísať, rozkresliť scenár, prípadne ho predviesť,
- plagáty, letáky – nakresliť.

Úlohy možno rozdeliť: jedna skupina pripraví billboardy, druhá rozhlasové spoty, tretia televízny spot a pod.

Alternatíva:

1. Cvičenie možno zadať ako domáci projekt – vymyslieť celkovú kampaň. Na ďalšej hodine by mali študenti čo najživšie a najkonkrétnejšie prezentovať svoje kampane a obhájiť ich.
2. Študentom môžeme zadať prípravu násteniek, ktoré sú v škole na chodbách alebo v konkrétnej triede, a potom ich aj naozaj inštalovať.

Diskusia:

Na záver sa môžeme so študentmi porozprávať o tom, čo vytvorili, napr. akú skupinu ľudí chceli svojimi výtvormi osloviť a ako sa im podarilo sa k tejto skupine ľudí priblížiť.

Novinársky príspevok

Cieľ: Posilniť v študentoch pozitívne postoje ku GLB ľuďom a podporiť ich v aktívnom vyjadrení pozitívnych postojov.

Čas: 45 minút

Postup:

Študentov požiadame, aby pripravili do školského časopisu článok (do školského rozhlasu príspevok) obhajujúci práva GLB komunity.

Témy môžu byť:

- Prečo je dôležité, aby parlament prijal zákon o registrovanom partnerstve?
- Deti z GLB rodiny sa majú rovnako dobre ako deti heterosexuálnych rodičov.

Alternatíva:

1. Úlohu je možné zadať napr. aj ako slohovú úlohu na hodine slovenského jazyka.
2. Cvičenie možno obohatiť o prvok **súťaže**. Zadáme študentom, aby článok napísali strojom alebo na počítači a aby ho nepodpisovali. Požiadame ich, aby ho priniesli na hodinu, kde budú všetky vystavené. Študenti majú celú hodinu na to, aby si prečítali príspevky ostatných a zapísali si pre seba hodnotenie. Študenti potom samostatne vyberú každý za seba 3 najlepšie príspevky – bez poradia (anonymne na lístok alebo nakreslením bodu priamo pod príspevok). Zrátame body a vyhodnotíme články, ktoré získali najviac bodov.

Diskusia:

So študentmi môžeme hovoriť o tom, prečo sa im víťazné príspevky páčili (pozri alternatívu v bode 2), prečo im dali svoje hlasy, čo ich na nich zaujalo.

TECHNIKA 3-D

Čo by som urobil/urobila, keby ...?

Cieľ: Metodika je zameraná na plánovanie postupu, umožňuje zvýšiť uvedomenie, ako môže byť človek nápomocný GLB komunite. Zvyšuje tiež empatiu ku GLB ľuďom.

Čas: 45 minút aj s diskusiou

Postup:

Študentom povieme, aby si predstavili, že ich veľmi dobrý (blízky) kamarát/dobrá (blízka) kamarátka sa im zdôverí, že je gej/lesba. Požiadame ich, aby si skúsili pripraviť, ako by zareagovali (krátkodobo i dlhodobo). Necháme ich pracovať samých, prípadne ich nápady zapisujeme na tabuľu. Keď všetci študenti povedia svoje nápady, pokúsime sa napísané veci zosumarizovať do akýchsi odporúčaní tak, aby sa na nich skupina zhodla.

V odporúčaníach by nemalo chýbať:

- Akceptovať sexualitu nášho kamaráta/kamarátky. Prejavili dôveru tým, že povedali pravdu, boli úprimní. Je potrebné ju oplatiť priateľstvom a akceptovaním.
- Oboznámiť sa s GLB témami, aby sme mohli pochopiť pocity nášho kamaráta/kamarátky.
- Stať pri našom kamarátovi/kamarátke – t. j. reagovať na predsudky ostatných, ak ubližujú nášmu kamarátovi/našej kamarátke alebo si robia posmech.

Poďakujeme študentom za ich prácu.

Alternatíva: Do cvičenia môžeme zapracovať aj faktické informácie o procese coming out a o tom, aké pocity ho môžu sprevádzať.

Diskusia:

Na záver sa môžeme spoločne porozprávať, aké je pre mladých gejov a lesby dôležité mať kamarátov a kamarátky, ktorí stoja pri nich.

TECHNIKA 4-D

Akčný hrdina

(Inšpirované Mole, S.: Colours of the rainbow: Exploring issues of sexuality and difference. London: Health Promotion Service, 1995, s. 144-145).

Cieľ: Uvažovať, ako možno zasiahnuť a čo urobiť v prípade, ak sa človek stretne s nejakým prejavom homofóbie na škole.

Čas: 25-30 minút

Postup:

Vysvetlíme študentom, že škola je často miestom, kde sa možno stretnúť s rôznymi prejavmi homofóbie proti (domnelým) GLB ľuďom. Preto je dôležité uvažovať, ako by sa dalo na takéto udalosti reagovať, aby sa vyskytovali v čo najmenšej miere. Rozdelíme študentov na skupiny po troch až štyroch. Oboznámime ich s nasledujúcimi popismi situácií:

- Jedného zo spolužiakov pokladajú niektorí vo vašej triede za geja, trúsia

v jeho prítomnosti rôzne poznámky, rozprávajú vtipy o GLB ľuďoch, prestávajú ho volať na rôzne mimoškolské akcie. Čo urobíte?

- Na stene školského dvora sú nastriekané nápisy namierené proti GLB ľuďom. Ako zareagujete?
- Jedna zo spolužiačok je veľmi dobrá vo futbale. Neviete o tom, či má nejakého priateľa. V triede sa o nej začínajú šíriť klebety, že sa jej viac páčia dievčatá. Čo urobíte?

Požiadame študentov, aby uvažovali, ako by reagovali ako svedkovia týchto situácií. Potom v celej skupine diskutujeme o navrhnutých postupoch.

Diskusia:

Zdôrazníme, že niektorí ľudia používajú homofóbne poznámky na to, aby ponížili niekoho iného. Často je takýmto terčom človek, ktorý sa trochu odlišuje od našich očakávaní o správaní dievčat a chlapcov. Takisto je podnetné uvažovať, ako sa človek cíti, ak je on terčom rôznych homofóbnych narážok.

PRÍLOHY NA KOPÍROVANIE

ZÁKLADNÉ POJMY

1. *Sexuálna orientácia* označuje skutočné alebo prisudzované správanie, preferenciu, životný štýl alebo identitu sexuálnej alebo afektívnej (emocionálnej) povahy. V rámci tohto kontextu

heterosexualita označuje sexuálnu orientáciu nasmerovanú k ľuďom iného pohlavia,

homosexualita označuje sexuálnu orientáciu nasmerovanú k ľuďom rovnakého pohlavia,

bisexualita označuje sexuálnu orientáciu nasmerovanú k ľuďom oboch pohlaví.

2. *Transexualita* sa používa na popis ľudí, ktorých psychologická rodová identita je odlišná od skutočného biologického pohlavia (človek s mužským biologickým pohlavím sa na psychickej rovine identifikuje ako žena, a naopak). Transexualizmus je charakterizovaný buď už dokončenou chirurgickou zmenou pohlavia, alebo skutočnou, pretrvávajúcou túžbou po takejto zmene tak, aby pohlavie daného človeka bolo aj anatomicky v súlade s jeho psychologickým pohlavím.

3. *Transvestitizmus* je charakterizovaný preberaním takých črt správania (vrátane napr. obliekania), ktoré sú zvyčajne pripisované osobám druhého pohlavia než je biologické pohlavie daného človeka (nie je tu teda prítomná túžba zmeniť biologické pohlavie).

4. *Intersexualizmus* (v minulosti *hermafroditizmus*) označuje nejasnosť v anatomických pohlavných znakoch, ktoré môžu vyžadovať lekársky zákrok s cieľom zosúladiť anatomické pohlavie s psychologickým.

5. *Heterosexizmus* definujeme ako súbor presvedčení, ktorý popiera alebo diskriminuje akúkoľvek inú ako heterosexuálnu formu vzťahu či identity. Vzťah muža a ženy tak považuje za jediný primeraný prejav lásky a sexuality.

6. *Heteronormativita* alebo *normatívna heterosexualita* označuje životný štýl, intímne vzťahy alebo iné formy osobnej identity alebo prejavov, ktoré sú konformné, zhodné s dominantnou normatívne heterosexuálnou paradigmou (tieto pojmy pritom nie sú chápané negatívne, ale neutrálne).

7. *Coming out* je vývinový proces, počas ktorého človek rozpoznáva svoju emocionálnu a sexuálnu náklonnosť k osobám rovnakého pohlavia, prijme gejskú, lesbickú alebo bisexuálnu identitu a/alebo sa zdôverí s touto identitou iným.

8. *Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie* označuje škodlivé zaobchádzanie s niekým na základe jeho skutočnej alebo vnímanej odlišnosti od dominantnej, heteronormatívnej paradigmy (môže sa diať na individuálnej alebo aj spoločenskej úrovni).

9. *Sexuálne minority* označujú skupiny ľudí, ktorých preferencie, intímne vzťahy, životný štýl alebo iné formy osobnej identity či prejavov sú skutočne alebo predpokladane odlišné od dominantnej heterosexuality.

10. *Práva sexuálnej orientácie* alebo *práva sexuálnych minorít* označujú práva nebyť diskriminovaní na základe sexuálnej orientácie.

Adresár

gejských a lesbických organizácií na Slovensku

ALTERA

Občianske združenie
pre lesbické a bisexuálne
ženy

Písomný styk:
P. O. Box 459, 974 01
Banská Bystrica
Adresa sídla:
Strieborné nám. 2,
974 01 Banská Bystrica
Tel./fax:
+ 421 48 415 3542
E-mail: altera@nexta.sk
Banská Bystrica

CKKISM

Timravy 15
974 01 Banská Bystrica
Fax: +421 48 415 35 42
Banská Bystrica

GANYMEDES

Hnutie za
zrovnoprávnenie
homosexuálnych občanov
P. O. Box 4
830 00 Bratislava
Tel./fax:
+421 2 5249 57 96
E-mail:
ganymedes@pobox.sk
Web:
[http://ganymedes.webpark
.sk/](http://ganymedes.webpark.sk/)
Bratislava

GANYMEDES

Písomný styk:
c/o MARS A&E
P. O. Box B-18
040 98 Košice
E-mail: levan@pobox.sk
Košice

HAB VÝCHOD KOŠICE

Neformálna skupina
mladých gayov
E-mail: hab@pobox.sk
Web:
<http://come.to/hab.sk>
Košice

GANYMEDES SSL

Písomný styk:
P. O. Box 47, 972 51
Handlová
Handlová

HABIO

Občianske združenie pre
gayov a lesby
Písomný styk:
P. O. Box 233 810 00
Bratislava 1
Sídlo: Pražská 11, 816 36
Bratislava 1
Tel./Fax: +421 2 5249
2013
E-mail:
habio@mailbox.sk
Web: <http://go.to/habio>
Bratislava

H- PLUS

Občianske združenie na
podporu integrácie
a pomoc homosexuálnej
minorite
Jungmanova 8
851 01 Bratislava 5
Tel./fax: +421 2 6224
5117
E-mail: hplus@nexta.sk
Web:
[http://home.nexta.sk/ane
x/hplus](http://home.nexta.sk/ane
x/hplus)
Bratislava

MUSEION

Písomný styk:
Saratovská 3, 8441 02
Bratislava
E-mail: vamo@ba.psg.sk
Web:
<http://scalex.cz/sophia>
Bratislava

Iné organizácie a zdroje informácií

*Slovenská republika
a Česká republika*

Hnutie Ganymedes

<http://ganymedes.webpark.sk/> –

Portál SOPHIA – česko-
slovenský portál pre lesbické ženy
<http://www.scalex.cz/sophia/>

Brnenská organizácia STUD

<http://www.stud.cz/> –

Časopis Atribút

<http://www.scalex.cz/sophia/atri/>
www.gayinfoservis.miesto.sk

Lesbická literární kavárna –

český portál pre lesbické ženy
<http://lama-web.cz/llk/>

ZAHRANIČNÉ ZDROJE

ADRESÁR GLB ORGANIZÁCIÍ A INŠTITÚCIÍ A INÝCH KONTAKTOV

■ <http://faculty.washington.edu/alvin/gayorg.htm>

Obsahuje kategórie ako akademické, profesijné a zamestnanecké združenia, archívy, kníhkupectvá, obchod, kultúra, história, umenie (hudba, rozhlas, televízia, film), vzdelanie, zdravie, podporné skupiny, ľudské práva, politika, periodiká, náboženstvo, šport, cestovanie a pod.

International Lesbian and Gay association

■ <http://www.ilga.org>

Medzinárodná asociácia GLBT organizácií.

Family Pride Coalition.

■ <http://www.familypride.org>

Pôvodne: **Gay and Lesbian Parents Coalition International – GLPCI**

■ <http://www.qrd.org/QRD/www/orgs/glpci/> alebo <http://www.glpci.org/>

Podpora a ochrana rodín, v ktorých sú rodičmi geji, lesbické matky, bisexuáli, bisexuálky, transsexuáli a transexuálky (GLBT rodiny) prostredníctvom vytvárania rodičovských skupín, poskytovania informácií a vzájomnej podpory, ako aj vzdelávania verejnosti o realite GLBT rodín. Taktiež sa zasadujú za pozitívny prístup úradov a inštitúcií k GLBT rodičom.

The Gay, Lesbian and Straight Education Network – GLSEN

■ <http://www.glsen.org>

Cieľom tejto organizácie je reformovať americký školský systém, aby sa v školskom prostredí vytvorila atmosféra, v ktorej by sa každý človek cítil akceptovaným a hodnotným členom komunity bez ohľadu na svoju sexuálnu orientáciu a svoju rodovú identitu. Realizujú aktivity, ktoré smerujú k odstráneniu predsudkov (homofóbie a sexizmu) zo škôl prostredníctvom vzdelávania učiteľov, študentov, rodín a iných členov komunity.

National Gay and Lesbian Task Force – NGLTF

■ <http://www.nglftf.org/index.cfm>

Americká organizácia, ktorá pomáha posilňovať GLB hnutie prostredníctvom pomoci samotným GLB organizáciám (tréninky, školenia, budovanie vnútornej kapacity organizácií, budovanie koalícií, podpora vonkajších vzťahov a pod.).

Parents, Families and Friends of Lesbians and Gays – PFLAG

■ <http://www.pflag.org/>

Podpora nielen členov GLB komunity, ale aj ich rodičov, priateľov a rodín.

Gay and Lesbian Alliance Against Defamation – GLAAD

■ <http://www.glaad.org/>

Táto organizácia sa usiluje o zlepšenie postojev verejnosti k homosexualite a o ukončenie násillia a diskriminácie gejom a lesbických žien. Organizácia presadzuje spravodlivé, presné, korektné a úplne (pravdivé) zobrazovanie jednotlivcov a udalostí v médiách ako prostriedok odstránenia homofóbie a diskriminácie založenej na rodovej identite a sexuálnej orientácii.

The International Lesbian and Gay Youth Organisation – IGLYO

■ <http://members.aol.com/pepverlag2/iglyo/iglyo.html>

Medzinárodná organizácia venovaná potrebám mladých gejev a lesbických žien.

Lesbian MOMs

■ <http://www.lesbian.org/moms/index.htm>

Stránka pre lesbické ženy, ktoré sú alebo plánujú stať sa matkami, konkrétne návody, právne a iné postupy, adresáre inštitúcií, rady a skúsenosti iných matiek a pod.

PRÍLOHY K METODIKÁM

TECHNIKA 5 – A (OSOBNOSTI A SYMBOLY)

Príklady symbolov, resp. významných udalostí, študenti by mali zmapovať ich úlohu a význam pre GLB komunitu:

- ružový trojuholník – Pink Triangle
- dúhová vlajka – Rainbow Flag
- olympijské hry – Gay games
- pochody – tzv. Prides
- rok 1969 a Stonewall

Príklady osobností

- Martina Navrátilová, tenistka
- K. D. Langová, speváčka
- Sapphó, poetička
- Rita Mae Brown, spisovateľka
- Virginia Woolfová, prozaička
- Simone de Beauvoir, spisovateľka
- Gertrude Steinová, spisovateľka
- Anne Hecheová, Amanda Bearseová, Ellen DeGeneresová, herečky
- Alexander Veľký, antický dobyvateľ
- Gaius Julius Caesar, rímsky cisár
- Alan Turing, matematik, „otec“ prvého počítača
- Leonard Bernstein, hudobný skladateľ
- Leonardo da Vinci, všestraný umelec a vedec
- lord George Gordon Byron, básnik a cestovateľ
- Charles Baudelaire, básnik
- Paul Verlaine, básnik
- Allen Ginsberg, spisovateľ
- Jean Marais, herec
- River Phoenix, herec
- Rudolf Nurejev, tanečník
- Elton John, spevák
- Boy George (Culture Club a pod.), spevák
- Jimmy Somerville (Bronski Beat a pod.) spevák
- Oscar Wilde, spisovateľ
- Michel Foucault, filozof
- Jean-Paul Gaultier, John Galliano, Gianni Versace, módni návrhári
- Tom Waddel, športovec, zakladateľ Gay Games

TECHNIKA 1-C (BINGO)

1. skupina: Ste heterosexuálne orientované ženy a muži. Skúste porozmýšľať a napísať čo najviac prejavov a činností (partnerských, erotických, intímnych), ktoré vám umožňuje v rozličných oblastiach života robiť vaša heterosexuálna orientácia. (Čo môžete robiť a ako sa môžete správať, keď máte partnera, či partnerku, keď ste s ním/s ňou na verejnosti, čo môžete robiť, keď nemáte partnera/ku a chceli by ste mať, a podobne). Aké výhody, možnosti a práva máte v porovnaní s homosexuálne a bisexuálne orientovanými ľuďmi?

2. skupina: Ste heterosexuálne orientovaní muži a ženy. Porozmýšľajte a skúste napísať čo najviac nevýhod, ktoré majú v porovnaní s vami bisexuálne a homosexuálne orientovaní ľudia. Čo všetko nemôžu (alebo by nemali) podľa vás geji, lesbické ženy a bisexuáli robiť, ako sa nemôžu správať, čo nemôžu prejavovať a v akých oblastiach. Majú, podľa vášho názoru, nejakým spôsobom sfažené možnosti súvisiace s naplnením ich vzťahov a potrieb v živote? Ak áno, ako? Ak nie, prečo si to myslíte?

3. skupina: Predstavte si, že ste homosexuálne orientovaní muži a ženy. Skúste napísať čo najviac ťažkostí a nevýhod, ktoré môžete mať v živote v porovnaní s heterosexuálne orientovanými ľuďmi. Čo by ste podľa mienky väčšiny spoločnosti nemali robiť, ako by ste sa nemali správať a prejavovať? V akej oblasti a aké ťažkosti by ste cítili? (Napríklad pri snahe nájsť si partnera či partnerku a žiť spolu s ním/s ňou?)

4. skupina: Predstavte si, že ste homosexuálne orientované ženy a muži. Porozmýšľajte a skúste napísať, aké výhody, privilégiá a práva majú v porovnaní s vami heterosexuálne orientovaní ľudia. Aké prejavy správania (partnerské, erotické, intímne) môžu v porovnaní s vami robiť, ako sa môžu správať a čo môžu prejavovať, či už v súkromí alebo na verejnosti?

TECHNIKA 3 – C (JEDNOAKTOVKA)

Inštrukcia pre publikum: *Počas hry sa skúste vžiť do jednotlivých postáv. Zachytávajte pocity, ktoré vo vás vyvolá, či už sa budete cítiť nepríjemne, uvoľnene, napäto alebo inak. Zapamätajte si každý prípad, keď sa prejaví homofóbia, a ako to na vás pôsobí. Taktiež si všimnite, ako ovplyvní gejov, lesbické ženy a ako ovplyvní heterosexuálov.*

Dcéra alebo syn, ktorý sa rozhodol pre coming out: *Ste lesba/gej. Ste s týmto faktom už pozitívne vyrovnaný. Chcete svojim rodičom pomôcť, aby vás pochopili. Chcete, aby vedeli, že ich máte radi a že ich z ničoho neobviňujete. Ste kým ste, a ste šťastní. Nemôžete sa zmeniť a ani by ste nechceli byť niekým iným, než tým, kým ste. Pozvali ste si svoju priateľku/svojho priateľa, aby boli pri tom, keď to povieť rodičom, ktorí si myslia, že ste len kamaráky/kamaráti zo školy.*

Priateľka/priateľ: *Hovorili ste so svojou priateľkou/priateľom o jej/jeho túžbe povedať rodičom, ako to je. Chcete byť pri tom, keď sa rozhodne im to povedať. Vašou úlohou ako partnerky/partnera je byť oporou. Môžete to vyjadriť akýmkoľvek spôsobom.*

Mama: *Nemôžete pochopiť, ako môže byť vaše dieťa lesbou/gejom. Napokon si však prajete zabezpečiť príjemný domov pre svoju rodinu. Cítite ublíženie a vinu a dáte to najavo spôsobom, aký si sami vyberiete.*

Otec: *Ako vojenský dôstojník s 25-ročnou kariérou ste autoritou vo svojom dome. Keď sa dozviete o sexuálnej orientácii svojho dieťaťa, veľmi sa nahneváte. Neveríte tomu, že by niektoré z vašich detí mohlo byť lesbou/gejom. Aj keď môžu byť lesby a geji v armáde, žiadne z vašich detí nebude lesbická „mužatka alebo buzerant“.*

Starý otec/stará mama: *Váš názor je, že homosexualita je hriech. Bojíte sa, že vaša vnučka/vnuk skončí v pekle. Napriek tomu sa snažíte zbližiť obe strany – rodičov a dieťa.*

Sestra/brat: *Máte rada/rád svoju sestru/brata a podporujete ju/ho. Usilujete sa presvedčiť rodičov, aby to videli z jej/jeho pohľadu.*

TECHNIKA 4 – C (TAJOMSTVÁ)

- **Oliver** (17 rokov) je jediným dieťaťom rodičov, s ktorými býva. Ich vzájomné vzťahy sú priemerné. Študuje na gymnáziu a po jeho skončení plánuje ísť aj na vysokú školu. V spoločnosti je skôr uzavretý, no pred časom sa zoznámil s chlapcom, s ktorým si veľmi dobre rozumie, ale zatiaľ musia držať svoj vzťah v tajnosti. Aj preto uvažuje o zdôverí sa rodičom, že je gej.
- **Viera** (21 rokov) je prostredná z troch detí. Bola vychovávaná v kresťanskej viere. Zamestnanie má, ale ešte stále žije s rodičmi. So svojou lesbickou orientáciou sa zdôverila sestre, ktorá reagovala celkom pozitívne. Aj keď sa obáva odmietnutia rodičov, chce sa im už zdôveriť, lebo si vyčíta, že im o sebe nehovorí pravdu.

O AUTORKÁCH A AUTOROVI

SYLVIA ONDRISOVÁ, PhD. – absolvovala štúdium psychológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V rámci pregraduálneho i doktorandského štúdia sa venovala problematike postojov odborníkov k ľuďom zo sexuálnych minorít, otázkam sexuality a gender. Ukončila dlhodobý psychoterapeutický výcvik v procese orientovanej psychológie a získala Európsky certifikát pre psychoterapiu. V súčasnosti pracuje ako psychologička a psychoterapeutka v neštátnom zdravotníckom zariadení Salvus. Úzko spolupracuje s Nadáciou Občan a demokracia ako projektová koordinátorka a trénerka pri vzdelávacích projektoch v oblasti ľudských práv. Externe vyučuje na katedre psychológie FF UK v Bratislave.

Mgr. MARIANNA ŠÍPOŠOVÁ, MA – vyštudovala psychológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Je absolventkou trojročného tréningu v procese orientovanej psychoterapie. Po ukončení štúdia pracovala ako psychologička v Krajskej pedagogickopsychologickej poradni v Banskej Bystrici. V rokoch 1999-2000 absolvovala program Gender and Culture (Rod a kultúra) na Stredoeurópskej Univerzite v Budapešti (Central European University). Od konca roka 2000 pracuje v treťom sektore, kde sa venuje otázkam zviditeľňovania a ľudských práv sexuálnych menších.

Mgr. IVANA ČERVENKOVÁ – absolvovala štúdium psychológie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. V súčasnosti je internou doktorandkou na Pedagogickej fakulte UK, kde sa v rámci štúdia zaoberá postojmi mladých ľudí k sexuálnym minoritám. Pôsobí tiež v poradni Pomoc obetiam násillia ako psychologička a na Linke dôvery pre homosexuálne a bisexuálne orientovaných ľudí.

Mgr. PAULA JÓJÁRT – vyštudovala Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave – odbor psychológia (1995-2000). Je absolventkou Výberového vzdelávacieho spolku (1996-1999). Svoje odborné práce publikovala v kultúrnom feministickom časopise Aspekt a prezentovala na konferenciách venovaných problematike liniek dôvery pre deti a mládež. Počas štúdia sa venovala programu primárnej prevencie drogových závislostí pre žiakov ZŠ v Bratislave. Podieľala sa na príprave prevenčného programu proti násilliu určeného pre ZŠ. Dlhodobo spolupracuje ako konzultantka s linkou dôvery pre deti a mládež (od r. 1995). V súčasnosti pôsobí v Dobrovoľníckom centre SAIA-SCTS ako manažérka dobrovoľníckych projektov (od roku 2000).

PhDr. GABRIEL BIANCHI, CSc. – vyštudoval psychológiu na FFUK v Bratislave (1978), kandidát vied v oblasti sociálnej psychológie (1990). Od roku 1980 pôsobí v základnom psychologickom výskume, spočiatku v sociálnopsychologickej oblasti, neskôr v oblasti kognitívnej psychológie, od roku 1986 sa spolupodieľal na prvých environmentálno-psychologických výskumoch na Slovensku. Od roku 1993 sa venuje výskumu behaviorálnych aspektov HIV/AIDS, resp. problematike sexuálneho zdravia, kultúrnym a sociálnym dimenziám sexuality. Od roku 1990 pôsobí v Kabinete výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV. Prednáša problematiku sexuálneho zdravia na FF a PdF UK a intenzívne spolupracuje s viacerými vládnymi aj mimovládnymi inštitúciami na programoch podpory sexuálneho zdravia, sexuálnej výchovy a prevencie zdravotného rizika v oblasti sexuality (Armáda SR, Slovenská postgraduálna akadémia medicíny, Slovenská spoločnosť pre plánované rodičovstvo a výchovu k rodičovstvu atď.).

O AUTORKÁCH A AUTOROVI

SYLVIA ONDRISOVÁ, PhD. – absolvovala štúdium psychológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V rámci pregraduálneho i doktorandského štúdia sa venovala problematike postojov odborníkov k ľuďom zo sexuálnych minorít, otázkam sexuality a gender. Ukončila dlhodobý psychoterapeutický výcvik v procese orientovanej psychológie a získala Európsky certifikát pre psychoterapiu. V súčasnosti pracuje ako psychologička a psychoterapeutka v neštátnom zdravotníckom zariadení Salvus. Úzko spolupracuje s Nadáciou Občan a demokracia ako projektová koordinátorka a trénerka pri vzdelávacích projektoch v oblasti ľudských práv. Externe vyučuje na katedre psychológie FF UK v Bratislave.

Mgr. MARIANNA ŠÍPOŠOVÁ, MA – vyštudovala psychológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Je absolventkou trojročného tréningu v procese orientovanej psychoterapie. Po ukončení štúdia pracovala ako psychologička v Krajskej pedagogickopsychologickej poradni v Banskej Bystrici. V rokoch 1999-2000 absolvovala program Gender and Culture (Rod a kultúra) na Stredoeurópskej Univerzite v Budapešti (Central European University). Od konca roka 2000 pracuje v treťom sektore, kde sa venuje otázkam zviditeľňovania a ľudských práv sexuálnych menších.

Mgr. IVANA ČERVENKOVÁ – absolvovala štúdium psychológie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. V súčasnosti je internou doktorandkou na Pedagogickej fakulte UK, kde sa v rámci štúdia zaoberá postojmi mladých ľudí k sexuálnym minoritám. Pôsobí tiež v poradni Pomoc obetiam násillia ako psychologička a na Linke dôvery pre homosexuálne a bisexuálne orientovaných ľudí.

Mgr. PAULA JÓJÁRT – vyštudovala Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave – odbor psychológia (1995-2000). Je absolventkou Výberového vzdelávacieho spolku (1996-1999). Svoje odborné práce publikovala v kultúrnom feministickom časopise Aspekt a prezentovala na konferenciách venovaných problematike liniek dôvery pre deti a mládež. Počas štúdia sa venovala programu primárnej prevencie drogových závislostí pre žiakov ZŠ v Bratislave. Podieľala sa na príprave prevenčného programu proti násilliu určeného pre ZŠ. Dlhodobo spolupracuje ako konzultantka s linkou dôvery pre deti a mládež (od r. 1995). V súčasnosti pôsobí v Dobrovoľníckom centre SAIA-SCTS ako manažérka dobrovoľníckych projektov (od roku 2000).

PhDr. GABRIEL BIANCHI, CSc. – vyštudoval psychológiu na FFUK v Bratislave (1978), kandidát vied v oblasti sociálnej psychológie (1990). Od roku 1980 pôsobí v základnom psychologickom výskume, spočiatku v sociálnopsychologickej oblasti, neskôr v oblasti kognitívnej psychológie, od roku 1986 sa spolupodieľal na prvých environmentálno-psychologických výskumoch na Slovensku. Od roku 1993 sa venuje výskumu behaviorálnych aspektov HIV/AIDS, resp. problematike sexuálneho zdravia, kultúrnym a sociálnym dimenziám sexuality. Od roku 1990 pôsobí v Kabinete výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV. Prednáša problematiku sexuálneho zdravia na FF a PdF UK a intenzívne spolupracuje s viacerými vládnymi aj mimovládnymi inštitúciami na programoch podpory sexuálneho zdravia, sexuálnej výchovy a prevencie zdravotného rizika v oblasti sexuality (Armáda SR, Slovenská postgraduálna akadémia medicíny, Slovenská spoločnosť pre plánované rodičovstvo a výchovu k rodičovstvu atď.).

Neviditeľná menšina Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii

© Nadácia Občan a demokracia, MRG-S, Minority Rights Group – Slovakia 2002
Vydané s podporou Velfvyslanectva Holandského kráľovstva

Editorka: Sylvia Ondrisová

Autorky a autor: Sylvia Ondrisová, Marianna Šípošová, Ivana Červenková,
Paula Jójárt, Gabriel Bianchi

Jazyková úprava: Beata Vrzgulová

Grafická úprava, DTP: Edo Lošonský

Fotografia: Marianna Šípošová

Kresby: Eugénia Novotová

Realizácia: ORMAN s.r.o.

Počet výtlačkov: 2 000 ks

Objednávky: NADÁCIA OBČAN A DEMOKRACIA

Dobrovičova 13, 811 09 Bratislava 1, tel.: 00421-2-5292 0426, 00421-2-5292 5568

E-mail: mrgs@changenet.sk

ISBN 80-968528-5-X

Neviditeľná menšina Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii

© Nadácia Občan a demokracia, MRG-S, Minority Rights Group – Slovakia 2002
Vydané s podporou Velfvyslanectva Holandského kráľovstva

Editorka: Sylvia Ondrisová

Autorky a autor: Sylvia Ondrisová, Marianna Šípošová, Ivana Červenková,
Paula Jójárt, Gabriel Bianchi

Jazyková úprava: Beata Vrzgulová

Grafická úprava, DTP: Edo Lošonský

Fotografia: Marianna Šípošová

Kresby: Eugénia Novotová

Realizácia: ORMAN s.r.o.

Počet výtlačkov: 2 000 ks

Objednávky: NADÁCIA OBČAN A DEMOKRACIA

Dobrovičova 13, 811 09 Bratislava 1, tel.: 00421-2-5292 0426, 00421-2-5292 5568

E-mail: mrgs@changenet.sk

ISBN 80-968528-5-X